

ISTORIA
MPULUI
REZENT

ISTORIA
MPULUI
REZENT

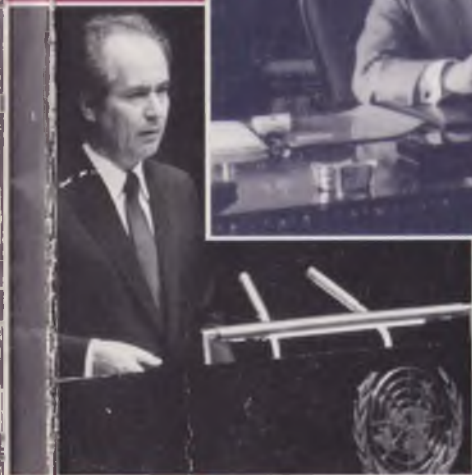
ISTORIA
MPULUI
REZENT

ISTORIA
MPULUI
REZENT

ISTORIA
MPULUI
REZENT

RODICA
CHELARU

Culpe care nu se uită

*Convorbiri
cu Cornel Burtică*

*Curtea
veche*

Cartea de interviuri cu Cornel Burtică, realizată de ziarista Rodica Chelaru, are meritul de a umple un gol informativ și interpretativ atât pentru cercetarea pe termen mediu, cât și pentru aceea pe termen lung. Cei care o citesc vor afla o mulțime de lucruri nu numai despre personajul politic intervievat, dar și despre perioada comunismului, de la unul dintre cei care erau informați în acea epocă, de la un *insider*.

DAN PAVEL

Mărturiile lui Cornel Burtică (fost președinte al Uniunii studenților comuniști, fost ambasador în Italia și Maroc, fost ministru al Comerțului Exterior etc.) vorbesc despre istoria regimului comunist. O fac — în opinia mea — într-o manieră inedită. Adică, în bună parte fără emfazele și marotele altor memorialiști de același calibru.

[...] Memorialistul Cornel Burtică oferă un document foarte interesant tuturor celor preocupați încă de trecutul comunist al României.

Un trecut pus sub semnul avaturilor *Istoriei timpului prezent*, ca și colecția pe care această carte o deschide. În opinia noastră, în mod meritoriu.

ADRIAN CIOROIANU

ISBN 973-8120-81-0

9 789738 120815 >

RODICA CHELARU s-a născut în 1950, în București. A absolvit Facultatea de limba și literatura franceză, Universitatea București. A fost profesor titular la un liceu teoretic, lângă Târgoviște. După definitivat, a intrat prin concurs la revista *Lumea*, ca redactor-traducător. După decembrie 1989, s-a lansat puternic în jurnalism, fiind redactor la săptămânalul *Expres*, apoi reporter special și analist la cotidianul *Meridian*. A lucrat, apoi, câțiva ani buni ca redactor al BBC, secția română. Șef de departament la *Ziarul financiar*, analist politic la radio ProFM, în prezent este editor al jurnalului de știri de seară la ProTV. A publicat în jur de 2 000 de reportaje, relatări, interviuri, analize politice, economice și sociale, fiind și colaborator al revistelor *Sfera politicii* și *Dilema*.

RODICA CHELARU

CULPE CARE NU SE UITĂ

Convorbiri cu
CORNEL BURTICĂ

Cuvânt înainte de ADRIAN CIOROIANU

Postfață de DAN PAVEL

Note de RODICA CHELARU

*Curtea
veche*

BUCUREȘTI, 2001

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale

CHELARU, RODICA

Culpe care nu se uită.

Convorbiri cu Cornel Burtică / Rodica Chelaru

București: Curtea Veche Publishing, 2001

264 p.; 20 cm (Istoria timpului prezent)

ISBN 973-8120-81-0

I. Burtică, Cornel

94(498)(047.53)

Coperta colecției de DAN STANCIU

© CURTEA VECHE PUBLISHING, 2001

ISBN 973-8120-81-0

Cuvânt înainte

(O istorie „alternativă“ a regimului Ceaușescu
în 4 500 de cuvinte)

O succesiune politică tranzacționată

Gheorghe Gheorghiu-Dej, conducător al partidului comuniștilor din România timp de aproape două decenii (între Conferința Națională a PCR din octombrie 1945 și moartea sa, din 19 martie 1965), a lăsat în urma sa o moștenire politică de invidiat. Aflat — la momentul debutului în această carieră — sub semnul fatal și inconfundabil al stalinismului probat constant prin dovezi excesive de fidelitate, Gheorghiu-Dej ieșea din scenă la mijlocul anilor '60 având renumele unuia dintre cei mai independenți lideri comuniști ai Răsăritului european. Opoziția sa față de planul economic integrator al Uniunii Sovietice (urmând a fi pus în practică prin intermediul CAER — *Consiliul de Ajutor Economic Reciproc*), dispunerea sa pe o poziție mai curând neutră în cadrul conflictului principial și ideologic apărut la începutul anilor '60 între partidele comuniste sovietic și chinez și, în fine — dar nu în ultimul rând —, reușita campaniei sale de derusificare tacită a culturii și învățământului (după mai mult de un deceniu de excese de zel în direcția rusificării), toate acestea i-au construit lui Dej o popularitate notabilă atât în interiorul cât și în exteriorul țării.

Succesiunea politică a lui Gheorghiu-Dej a fost una în care amestecul sovieticilor s-a produs în doze mai curând neglijabile. În mod paradoxal, acest lucru i se datora și lui Dej, cel care reușise stabilirea unor relații efectiv „speciale“ cu

Kremlinul — *speciale* în sensul negativ al termenului. Între Dej și fostul lider sovietic Nikita Hrușciov plutise aproape în permanență o cortină de suspiciuni reciproce; una dintre temerile constante ale lui Dej a fost aceea că Hrușciov îi va găsi, în cele din urmă, un înlocuitor (teamă în numele căreia a și dispus procesul grăbit și executarea concurentului său virtual Lucrețiu Pătrășcanu, în aprilie 1954); la rândul-i, una dintre temerile lui Hrușciov a fost aceea că Dej poate duce rebeliunea sa prea departe — adică mai departe decât o dușese deja prin refuzul planurilor economice CAER (precum planul profesorului Valev, în 1964, sau prin declarația „de independență și neutralitate” din același an). Nu retragerea Armatei Roșii din România, în vara lui 1958, îl neliniștea pe Hrușciov (de altfel, el însuși încuviințase măsura); în fapt, această retragere îi servise liderului sovietic în politica sa externă cel puțin în aceeași măsură în care îi servise și liderului român Dej în politica sa internă. Ceea ce-l neliniștea pe Hrușciov era faptul că, în urma acestui an 1958, un renăscut naționalism românesc devenea din ce în ce mai lesne sesizabil chiar în activitatea partidului. Chiar în mijlocul lagărului autorevendicat ca fiind socialist, o mixtură foarte interesantă de naționalism și marxism se sedimenta serios, de la o zi la alta, la București. Viclenia lui Dej — răsfrântă asupra tuturor concetățenilor săi¹ — va fi fost probabil una dintre ultimele imagini cu care Hrușciov va părăsi, în octombrie 1964, Kremlinul, mai ales în condițiile în care echipa care l-a debarcat — în frunte cu Alexei Kosâghin, viitorul șef al guvernului, și mai ales cu mereu încruntatul Leonid Brejnev, viitorul prim-secretar al PCUS — l-au acuzat, printre altele, și de... stricarea relațiilor cu regimul frățesc de la București!

Așadar, în martie 1965, prin moartea grăbită a lui Dej², se dădea startul și pentru schimbarea gărzilor de la

¹ „Ils sont très malins” spune Hrușciov despre români în volumul al doilea al memoriilor sale — v. Nikita Khrouchtchev, *Mémoires inédits*, Ed. Belfond, Paris. 1991, p. 144.

² Din punctul meu de vedere, versiunile ce vorbesc despre o moarte provocată lui Dej (printr-o iradiere precedentă, de către sovietici) așteaptă încă argumente în stare nu să le confirme, ci măcar să le legitimeze ca posibile; deocamdată, aceste argumente nu există.

București. Desigur, astăzi cercetătorul și chiar cel peste-medie interesat de istorie este la curent cu lamentațiile lui Gheorghe Apostol, cel pe care Gheorghiu-Dej îl vedea ca fiind un succesor posibil la conducerea partidului³. Într-adevăr, preferința lui Dej pentru Apostol este credibilă. Dar la fel de credibil este că Apostol nu putea fi decât o soluție tranzitorie, pentru că, în ultimul deceniu, cel care păstorise dosarele de cadre ale partidului — Nicolae Ceaușescu — își făcuse din acest post un fief după toate regulile domeniului feudal. În cartea ce urmează, Cornel Burtică explică foarte bine secretul reușitei lui Ceaușescu: sub conducerea lui, Direcția Organizatorică a devenit *capul limpede* al partidului, structurată pe secții și sectoare pentru fiecare domeniu de activitate al partidului-stat, de la tineret și agricultură până la Securitate și armată. Pentru un observator atent din afară (este vorba despre profesorul de politologie Ghiță Ionescu), nu e nici o surpriză că Ceaușescu avea să câștige repede și fără luptă această succesiune; la finele cărții sale despre comunismul românesc, publicată în prima ediție la Londra în 1964, Ionescu scria: „Mulțumită unei cariere perfecte și unei ascensiuni continue în ierarhia partidului, și datorită faptului că deși relativ tânăr el controlează în realitate «aparatul» (...), Ceaușescu este cel mai probabil succesor”⁴. Așadar, nici o surpriză în această alegere a lui Ceaușescu, așa cum ar lăsa să se înțeleagă unele mărturii recente, mai mult sau mai puțin în concordanță cu realitatea. În cea mai mare parte a anilor '90, discursul public românesc de nuanță istorică a stat sub semnul mărturisirilor făcute chiar la începutul deceniului de către Ion Gheorghe Maurer referitoare la rolul său — determinant, se spunea — în alegerea lui Ceaușescu în acel martie 1965; în continuarea oarecum logică a acestor mărturisiri, a apărut în scurt timp imaginea unui Ceaușescu mai curând diabolic, unul care juca pe mo-

³ Pentru versiunea lui Gh. Apostol v. *Capitolul XIII. Moartea și succesiunea lui Gheorghiu-Dej* din memoriile sale (*Eu și Gheorghiu-Dej*, Ediție de casă, tipărită în regie proprie, București, 1998).

⁴ Vezi ed. rom., Ghiță Ionescu, *Comunismul în România*, Ed. Litera, București, 1994, p. 390.

ment rolul incapabilului (pentru ca Maurer *et comp.* să creadă astfel că îl vor putea manevra după dorință), ca imediat după alegere să-și arate adevărata poftă de putere personală. Dar, după toate datele istorice acumulate între timp, situația a fost mult mai banală: alegerea lui Nicolae Ceaușescu drept succesor al lui Dej a fost o tranzacție în cel mai propriu sens al cuvântului. Într-o societate preponderent tranzacțională precum cea românească, elita comunistă acționa și ea în consecință, adică tranzacțional — ceea ce este, deloc paradoxal, tot o mărturie a reușitei *românizării* partidului comunist în ultimii ani ai domniei lui Dej. În această afacere de partid, Maurer & Chivu Stoica & Bodnăraș au oferit susținere mai tânărului Ceaușescu, iar acesta le-a oferit tuturor acestor „baroni” ai epocii Dej asigurarea că nimeni nu se va atinge de pozițiile și prerogativele lor economice sau politice.

Cvasi-sinuciderea partidului

În martie 1965, în momentul în care preia ștafeta lăsată de predecesorul Dej, Nicolae Ceaușescu avea 47 de ani abia împliniți; în acel moment, era cel mai tânăr lider al comunismului european.

Și nu numai atât: Ceaușescu era și omul cel mai avizat în privința situației de fapt a partidului și mai ales în privința oamenilor care pot ghida această situație pe mai departe — pentru că aceștia din urmă erau activiști de partid care deja intraseră în cercul clientelar al celui care le protejase ascensiunea. Burtică explică mulțumitor, în opinia mea, această politică de schimbare a gărzilor: în paralel cu alegerea sa, Ceaușescu a deschis drum și pentru oamenii echipei sale: Paul Niculescu-Mizil și Ilie Verdeț (ca secretari ai CC-ului), Constantin Drăgan, Leontin Sălăjan, Iosif Banc, Vasile Patilineț, Maxim Berghianu, Ion Iliescu etc. De comun acord cu oamenii fostei echipe a lui Dej (Maurer, Stoica, Bodnăraș, Al. Moghioroș, chiar și nemulțumitul Gh. Apostol), „încăunarea” lui Ceaușescu se produce în paralel cu răcirea cadavrului lui Dej, chiar mai înainte ca delegațiile străine să ajungă la București în vederea funera-

liilor. Astfel încât în momentul în care aceste delegații (inclusiv cea sovietică!) coboară pe aeroportul Băneasa sau în Gara de Nord, problema succesiunii la București era deja reglată, și (aproape) toată elita de partid făcea corp comun în spatele noului conducător de partid.

Veriga slabă a acestei elite înlănțuite prin complicități numeroase o reprezenta Chivu Soica. Ceaușescu era unul dintre cei care cunoșteau cel mai bine acest lucru, începând cu escapadele amoroase ale personajului și până la capacitățile intelectuale ale acestuia, ce oricum constituiau subiect de glumă din partea celorlalți „baroni” și subiect de bârfă din partea „lupilor tineri” ai lui Ceaușescu. Pentru o relativ scurtă perioadă, conducerea colectivă de la București ridica a mirare sprâncenele tuturor analiștilor occidentali⁵, dând impresia că ea chiar funcționează. În plus, pentru a spori siguranța veteranilor rămași moștenire din nomenclatoarele lui Dej, Ceaușescu promite la Congresul al IX-lea al partidului, din iulie 1965, că el se va opune acumulării de funcții, încurajând astfel *conducerea colectivă* și transformând-o în principiul definitoriu al activității de partid. După nici trei ani, în decembrie 1967 Chivu Stoica pierde postul de președinte al Consiliului de Stat — și îl pierde chiar în favoarea lui Nicolae Ceaușescu. Prima fisură importantă în principiul conducerii colective va conduce în scurt timp la năruirea definitivă a acestei idei care va rămâne în istoria comunismului românesc drept ultima șansă — pierdută — de reală eficientizare a partidului comuniștilor autohtoni.

Istoria grandorii lui Ceaușescu începe atunci, pe 19 decembrie 1967, odată cu alegerea lui pe fostul post al lui Stoica. În primăvara următoare, Ceaușescu începe reglarea conturilor cu principalii săi doi adversari: pe de o parte, legenda pozitivă a lui Dej care-l urmărea pe Ceaușescu precum o stafie hamletiană, pe de altă parte concurența virtuală a lui Alexandru Drăghici, și el încă tânăr și dornic de pu-

⁵ Rolurile erau împărțite în felul următor: Ion Gheorghe Maurer era președintele Consiliului de Miniștri (adică prim-ministru), Chivu Stoica era președintele Consiliului de Stat (un rol asimilabil celui de președinte nenumit al Republicii) iar Ceaușescu era secretarul general al PCR.

tere. Ceaușescu a doborât ambii acești doi adversari printr-o singură lovitură: folosind, la Plenara CC-ului din aprilie 1968, efigia lui Lucrețiu Pătrășcanu pentru a-i inculpa în același timp și pe Dej și pe Drăghici (și, în același timp, pentru a lansa un avertisment voalat și celorlalți oameni ai lui Dej care fuseseră implicați direct în condamnarea lui Pătrășcanu). Demiterea lui Drăghici pare a fi fost prețul plătit de *rechea gardă* pentru a obține din partea lui Ceaușescu nedeschiderea tuturor dosarelor murdare ale „afacerii Pătrășcanu”. Tranzacționismul de partid funcționează iarăși.

Și totuși, ajutorul suprem pentru ceea ce va fi regimul personal al lui Ceaușescu nu va veni din partea acestor tovarăși timorați, ci ... din partea unei echipe combinate internaționale, în care se aflau fără să știe cehoslovacul Alexandr Dubček, sovieticul Leonid Brejnev și americanul Lyndon Johnson. Momentul acestui ajutor de excepție, de genul celor pe care nu le primește nimeni de două ori în cursul unei cariere politice, începe cu ziua de 20 august 1968, când trupele Pactului de la Varșovia (fără unități românești însă) invadează Cehoslovacia, punând capăt *primăverii reformiste pragheze*. Pe 21 august (în același balcon al Comitetului Central pe care se va consuma peste 21 de ani, pe 21 decembrie 1989, și scena prăbușirii sale politice), Ceaușescu trăiește cel mai glorios moment al vieții sale; cuvintele sale curajoase de condamnare a invaziei conduse de URSS asupra Pragăi au făcut înconjurul lumii, liderul român devenind pentru presa occidentală un *maverick* de admirat. Există, totuși, un detaliu în această poveste care nu a fost pe moment luat în atenție de nimeni — drept pentru care și astăzi este interpretat în cele mai fanteziste feluri: nu este adevărat că România lui Ceaușescu ar fi refuzat participarea la invadarea Cehoslovaciei, așa cum regimul a lăsat să se înțeleagă și cum susțin și azi persoane din fosta elită a puterii comuniste; Ceaușescu nu a știut de această invazie, nefiind anunțat de către Brejnev datorită simplului fapt că acesta nu avea încredere în succesorul lui Dej (și, din perspectiva sovietică, Brejnev nu se înșela deloc, pentru că N.C. păstrase mult din rusofobia ultimilor ani ai regimului predecesorului său). În condițiile acestui

act nebunesc de frondă a lui Ceaușescu — ce putea atrage o ripostă sovietică directă, inclusiv sub forma invadării României —, o bună parte dintre capitalele europene au devenit brusc atente la ce se întâmplă (și se spune) la București. Și aici lucrurile trebuie privite și interpretate nuanțat, așa după cum ele însele sunt pline de nuanțe și nu cunosc niciodată certitudinea dihotomiei alb-negru. În primul rând, atenția acordată lui Ceaușescu era și rezultatul meritelor sale presupuse (în principal, independența sa ostentativă față de Moscova), dar și rezultatul unei temeri de ordin geopolitic mai generale⁶: mai ales din perspectivă britanică — dar și americană — o posibilă invadare a României de către sovietici pune în primejdie mai ales statutul Iugoslaviei lui Tito, care reprezenta, prin neutralitatea și „nealiniera” sa, un sprijin esențial pentru echilibrul liniilor de demarcație ale sferelor de influență în Balcani. Cu alte cuvinte, trebuie acceptată realitatea: **nu frica față de stabilitatea lui Ceaușescu i-a neliniștit pe anglo-americani în 1968** (sau nu în primul rând aceasta), **ci teama față de eventualele repercursiuni ale înlocuirii sale asupra situației din federația iugoslavă, față de care Londra avea un interes aparte.**

Invazia sovietică în România nu s-a produs în aceea toamnă a anului 1968, iar mișcările de trupe la granițele cu URSS, Ungaria sau Bulgaria au făcut parte dintr-o campanie psihologică (anti-Ceaușescu) la care sovieticii se pricepeau foarte bine, dar care a fost benefică pe termen mediu pentru chiar cel atacat. Inevitabil, aparența acestei invazii i-a prins bine liderului de la București. După cum mărturisesc majoritatea tovarășilor săi care și-au scris deja memoriile⁷, tocmai în acele zile această elită de partid a simțit instinctiv nevoia de a asigura spatele lui Ceaușescu, pentru a

⁶ Ecourile acestei temeri, din perspectivă britanică, au ajuns și în presa română, ca urmare a unui articol din ediția din 9 ianuarie 2000 a ziarului britanic *The Observer*, care cita documente recent desecretizate la Londra în legătură cu poziția britanică față de Balcani în timpul războiului rece.

⁷ Vezi Dumitru Popescu, *Am fost și cioplitor de himere*, Ed. Expres, București, f.a. [1994] sau Paul Niculescu-Mizil, *O istorie trăită*, Ed. Enciclopedică, București, 1997.

transmite mesajul clar al unei unități monolitice în acest partid comunist *național* condus cu mână fermă de la București. În egală măsură, Ceaușescu a devenit popular la el acasă — chiar și în rândul unor oameni care nu aveau absolut nici un motiv pentru a cauționa regimul comunist — și în rândul românilor fugiți în străinătate⁸.

Începea astfel sinuciderea politică a Partidului Comunist Român.

În opinia mea, acest partid nu mai există (decât cu numele și cu o structură a cărei configurație depinde numai de voința liderului) de undeva din cea de-a doua jumătate a anilor '70 (nu reperul ferm ne interesează aici, deși nu ar fi foarte dificilă găsirea lui). Nicolae Ceaușescu — și, asociat lui, și soția sa Elena — sunt cei care conduc inevitabil această operă grăbită de demantelare a partidului, folosind în mare parte aceleași căi prin care își asiguraseră anterior ascensiunea în partid: printre altele — pentru a cita un exemplu oferit de memorialistul Burtică — se numără fărâmițarea acelei Direcții Organizatorice cu ajutorul căreia (pe când o întârșise considerabil) Ceaușescu își asigurase succesiunea lui Dej. După preluarea puterii și după consacrarea din august 1968, Nicolae Ceaușescu dezmembrează fosta sa armă politică, tocmai pentru ca nimeni să nu o mai poată folosi așa cum o făcuse el. Începând cu acești ani '70, Elena Ceaușescu în persoană va fi cea responsabilă cu dosarele de cadre, mutare care aduce în agonie și ultimele resturi ale principialității *de jure* din PCR. Creșterea numerică impresionantă (cea mai impresionantă din toată Europa comunistă!) a efectivului de partid nu contrazice prin nimic ideea dispariției *de facto* a partidului; formal, partidul rămâne în picioare, din ce în ce mai stăpân peste țară; în realitate, toată această ierarhie de partid, dezvoltată pe cercurile concentrice ale unui clientelism fără pereche, deservește, în ultima instanță, numai și numai pe Conducător și familia sa

⁸ Ghiță Ionescu mărturisește el însuși, în prefața uneia dintre edițiile cărții deja citate, că gestul și gestică lui Ceaușescu din august 1968 l-au pus în încurcătură, pentru că până atunci îi fusese mult mai ușor în a judeca univoc partidul și pe comuniștii de la București.

(atât familia sa biologică, cât și familia sa politică, alcătuită din primul eșalon de clienți ai familiei — aceasta este o precizare obligatorie, pentru că nu numai Nicolae, dar și Elena sau Nicu Ceaușescu și-au structurat și ei propriile rețele de clienți). Peisajul politic al țării semăna cu o pânză uriașă de păianjen: cu excepția familiei Ceaușescu, fiecare dintre ceilalți activiști importanți ai partidului era în același timp vasal (al *Conducătorului*), dar și nod-suzeran al rețelei de noduri-vasali de sub el. Aidoma sistemului solar, sistemul clientelar de la București are un astru central și apoi un număr mare de entități dispuse pe orbită care, fiecare la rândul-i, are proprii săi sateliți.

De la mijlocul anilor '70, partidul dispare cu totul în spatele liderului Ceaușescu. Propunerea lui Gheorghe Cioară, făcută la Congresul al XI-lea al partidului, în dimineața de 26 noiembrie 1974 (anume, ideea acestuia ca Nicolae Ceaușescu să fie ales pe viață în calitatea de secretar general al PCR) este un semn. Ritualul festivității de alegere a lui Ceaușescu în calitate de prim președinte al țării (în martie același an) fusese un alt semn, cu atât mai spectaculos cu cât sceptrul (simbol regal) și eșarfa tricoloră (simbol revoluționar în imaginarul nostru istoric, cu trimitere la Nicolae Bălcescu ș.a.m.d.) se întâlniseră în mâinile și pe pieptul aceluiași personaj atoatecuprinzător.

Societatea pierdea ea însăși reflexele normalității; după tezele din iulie 1971, vreme de câțiva ani această normalitate a părut a supraviețui (iar memorialistul Burtică vorbește despre această inerție, după cum vorbește despre multe dintre cele de mai sus). Și a venit impactul fatal: sărbătorirea, în ianuarie 1978, a celor 60 de ani de viață ai liderului și a peste 45 de ani de activitate revoluționară; un asemenea spectacol mai avusese loc și în anul 1973 (inclusiv apariția unui prim volum de *Omagii* etc.); dar 1978 dă tonul într-o campanie de sacralizare fără precedent în istoria țării. Pictat de Constantin Piliuță cu toți domnitorii la spate, cântat în versuri de Nicolae Dragoș (în timp ce responsabil pentru lirica dedicată Elenei C. devine ziaristul Corneliu V. Tudor, cunoscut altfel ca epigon al lui Adrian Păunescu), având casa natală pictată la rândul-i de Viorel Mărginean și dorin-

du-se a se recunoaște în personajele istorice din filmele regizorului Sergiu Nicolaescu⁹, Nicolae Ceaușescu intră în anii '80 ca fiind altceva decât *eroul* independenței din vara lui 1968; acum el este un *idol* care își condusesese de mult partidul în moarte clinică.

Sinuciderea lui Nicolae Ceaușescu

Și totuși, această ramificație *in extenso* a clientelismului de partid nu ar fi condus prin ea însăși la sinuciderea asistată a partidului. Aici a intrat pe fir una dintre componentele majore ale societății românești în timpul regimului comunist; o componentă care, spre finele anilor '60, se afla într-un oarecare recul, datorită mefienței cu care Ceaușescu însuși a privit-o la început: este vorba despre instituția Securității.

Din punct de vedere istoric, un lucru este mai cert decât multe altele aflate în relativă conexiune: în urma evenimentelor din august 1968, după consumarea euforiei născute din rezistența față de Moscova, Ceaușescu a început să trăiască cu teama față de consecințele rebeliunii sale. Atunci și în anii următori, el a înțeles foarte bine că până și cei pe care îi stima sau cu care se împrietenise, din Est sau din Vest (Charles de Gaulle, Iosip Broz Tito, Mao, Richard Nixon etc.) nu-l pot ajuta foarte mult în cazul unei acțiuni destabilizatoare a vecinului Leonid Brejnev. Cu alte cuvinte, pentru Nicolae Ceaușescu — și, implicit pentru România — principalul pericol după 1968 îl reprezintă o intervenție străină dinspre Est, și nicidecum una dinspre puterile capitaliste occidentale.

Securitatea a fost principalul beneficiar al acestei temeri — motivate, în fond — față de o posibilă încercare a URSS de a pune la pas partidul unic din România. Desigur, instituția Securității era oricum una dintre componentele *sine qua non* din ecuația sistemului în ansamblu — și la fel

⁹ Regizorul a spus în mai multe rânduri — inclusiv în câteva discuții interesante pe care autorul acestor rânduri le-a avut cu domnia sa — că Nicolae Ceaușescu era foarte flatat dacă observa în filmele artistice, fie ele și istorice, parafraze sau idei din cuvântările sale la congrese, plenare etc.

erau toate instituțiile similare din țările conduse de partide leniniste. În fiecare dintre statele satelit ale Uniunii Sovietice, poliția politică — creată după modelul arhetipal al CEKA leniniste și al NKGB stalinist — era o piesă crucială pentru perpetuarea în condiții bune a regimului; în plus, Securitatea română primește de la Ceaușescu și această sarcină suplimentară: chiar dacă rămâne parte componentă din sistemul de *intelligence* al lumii comuniste (și acționează ca atare în lupta contra NATO etc.), Securitatea este și ultimul bastion de apărare împotriva oricărei inițiative politice cu implicații interne plecate de la Moscova.

Această investire *in extremis* a Securității cu o sarcină națională a fost doar un pas, inconștient, al lui Ceaușescu către propria sa sinucidere.

Și el a fost urmat de un al doilea pas, firesc: implicarea Securității în cele mai importante tranzacții economice ale țării, mai ales în cele aducătoare de valută de pe piața externă. Oficiile comerciale externe și ambasadele țării erau, inevitabil, zone predilecte ale activității cu regim special. Cornel Burtică oferă câteva informații interesante, cu o mai mare claritate decât au făcut-o, înaintea lui, alți oameni din sistem: ajuns consilier la ambasada din Paris la începutul anilor '60, domnia sa capătă repede convingerea că este unul dintre puținii civili din incintă; peste mai bine de un deceniu, ajuns ambasador în Statele Unite, Nicolae M. Nicolae va descoperi și el că, în cel mai bun caz, securității și civilii sunt la paritate în ambasada de la Washington¹⁰.

În aceste condiții, pe fondul mortificării crescânde a partidului și a spectacolului encomiastic continuu ce-l are în centru pe *Conducătorul* Ceaușescu, Securitatea devine, încet-încet (dar, la drept vorbind, nu foarte încet, de-a lungul anilor '80) cea mai eficientă și polivalentă instituție a statului. În paralel, ea este și cea mai bogată dintre instituțiile statului, pentru că — dată fiind mărimea sumelor despre care este vorba — e puțin probabil ca gestionarea acestora să nu fi produs și câte o breșă precis direcționată spre oa-

¹⁰ Nicolae M. Nicolae, *O lume așa cum am cunoscut-o. Amintirile unui ambasador al României*, Ed. Pro Domo, București, 2000, p. 67.

meni de încredere (aceste direcții explicând de altfel „explozia” economică admirabilă a anumitor destine imediat după ianuarie 1990!). În cele din urmă, concluzia se va degaja de la sine (și am convingerea că este unul dintre gândurile cu care N. Ceaușescu a și părăsit această lume pe care o urâtise, în fond, după chipul său): în 1989, Nicolae Ceaușescu era la conducerea României, dar nu mai controla statul în întregimea lui. În fond, sursele sale de informare erau sub controlul Securității, ca și cadrele sale cele mai de încredere. În plus — este un detaliu capital —, Ceaușescu nu mai era de mult omul matur și puternic de 50 de ani din momentul 1968, ci un personaj cu mult mai îmbătrânit decât îl descria vârsta ca atare, și sub tratamente diverse¹¹. Această situație era cunoscută, mai bine decât oricine, tot de Securitate. În fine, trebuie acceptată ideea pe care Burtică o propune fără să insiste asupra ei: era de datoria Securității să aibă deja pregătite câteva scenarii pentru eventualitatea din ce în ce mai probabilă a dispariției fizice a liderului. Cu siguranță că unele dintre aceste scenarii luau în calcul o succesiune în familie (Elena sau Nicu Ceaușescu, sau un personaj terț aflat sub controlul total al acestora din urmă) sau o succesiune asigurată de cineva care să fie cu totul exterior familiei Ceaușescu, dar care să asigure o tranziție pacifică a sistemului și mai ales a oamenilor săi spre viitorul imprevizibil, date fiind condițiile europene ale sfârșitului anilor '80. Cu siguranță — în treacăt fie spus — că unul dintre aceste scenarii s-a concretizat, măcar în parte, în decembrie '89 — ianuarie '90. Iar ceea ce s-a întâmplat mai departe — adică istoria recentă a societății românești — își poate găsi explicația și în faptul că, în cea de-a doua parte a anilor '80, Nicolae Ceaușescu devenise, practic, o frână în calea unor oameni din acea

¹¹ Nicolae Ceaușescu a fost executat cu o lună înainte de a împlini 72 de ani. În condițiile în care aproape tuturor românilor figura sa li se părea a fi exemplul unei maxime decăderi biologice. Peste un deceniu, Ion Iliescu avea să fie ales pentru un al doilea mandat la vârsta de aproape 70 de ani, dar prezentând o condiție fizică incomparabilă cu cea a predecesorului său din 1989. De unde rezultă că și vârsta este, în cele din urmă, o problemă ce depinde de fiecare individ în parte.

structură care strânseseră destul de mulți bani pentru ca perspectiva unui sistem egalitar să nu-i mai tenteze deloc — oameni care în 1989 erau nici foarte mulți, nici foarte puțini, dar care căpătaseră cu o admirabilă repeziciune ceea ce puteam numi — și atunci și acum — o „conștiință de supra-clasă” în raport cu care conservatorismul pe toate planurile al lui Ceaușescu era cu totul dăunător și contraproductiv. Aceștia, deși în esență beneficiari ai sistemului pus în practică de Ceaușescu însuși, erau cel puțin la fel de interesați să scape de Ceaușescu ca și oricare alt român cu pretenții și aspirații medii. Am vorbit despre *sinuciderea* lui Ceaușescu pentru că această super-clasă din incubatoarele financiare ale Securității a luat naștere exclusiv prin voia liderului.

Așadar, să recapitulăm: i) ajuns la conducerea partidului pentru că era cel mai în măsură să reziste în cursa pentru succesiune, Ceaușescu a moștenit de la Gheorghiu-Dej principalele coordonate ale politicii interne și externe; ii) aprecierea occidentală ce urmează gestului curajos din 21 august 1968 este pentru Ceaușescu un dar otrăvit, pentru că-l obligă să-și caute protecții suplimentare împotriva unei răzbunări a Sovietelor (răzbunare care se va produce în trepte după mijlocul anilor '80); această protecție a fost oferită pe moment de instituția care în final îl va trăda pe Ceaușescu după toate regulile teatrului de estradă, adică Securitatea; iii) în paralel cu sanctificarea sa printr-un cult aberant căruia nu i s-a opus nici o clipă, Ceaușescu a subminat prestigiul și credibilitatea pe care Partidul Comunist Român le atinsese la un moment dat, transformând activul de partid într-o armată decerebrată de servanți; iv) implicarea Securității în derularea celor mai importante contracte financiare ale statului a condus la acumularea treptată a unor averi care nu mai aveau nevoie de închistarea regimului Ceaușescu pentru a fi folosite așa cum trebuie, pe măsura importanței lor; v) după ce a detronat partidul pentru a se exhiba pe sine și după ce a transformat Securitatea în gardă pretoriană, Ceaușescu a fost lăsat să vorbească — vezi ultimul congres al partidului, din noiembrie 1989 — în numele unei instanțe — „conducerea de partid” — care nu

mai exista de circa un deceniu. În spatele acestui spectacol sinonim cu titlul unui film ce tocmai rula pe ecrane („Noiembrie, ultimul bal“), despărțirea de Ceaușescu era pregătită chiar de către cei care în teorie trebuia să-l apere — dar care nu mai resimțeau nici o motivație de ordin public sau privat pentru a o face.

În fine, mai există în opinia mea un motiv pentru a vorbi despre sinuciderea lui Nicolae Ceaușescu. În primul rând, există detaliul de neocolit că procesul său, cu tot aspectul său caricatural, s-a desfășurat chiar după tipicul justiției comuniste. Condamnat înainte de administrarea probelor, Ceaușescu a fost victima acelei creații pe care regimul condus de către el o dusese la apogeu: instanțele justiției comuniste. În al doilea rând, Ceaușescu a murit pentru că era în virtutea logicii elementare ca el să dispară; iar această logică era produsul însuși al regimului Ceaușescu. Mă explic: suprapus peste imaginea partidului, strângând în sine toate reperele imaginabile ale statului, Nicolae Ceaușescu este în anii '80 victima directă a unui proces pe care specialiștii media îl numesc *over exposure* (o *autoexpunere* ajunsă dincolo de limitele benefice). El chiar a obținut victoria în cel mai important pariu al carierei sale: ca persoana sa să fie identificată cu partidul și cu *noua Românie*. Ceaușescu părea, în plus, invulnerabil; fără vicii și fără semne vizibile ale bolii, el părea sortit unei vieți lungi, la fel de lungă ca și cariera sa politică. În aceste condiții, pentru orice român de vârstă a treia o dorință mai mult sau mai puțin mărturisită era aceea de a prinde măcar o zi din istoria acelei României rămase *fără* Ceaușescu. Incapabili de revoltă, cu un partid care, prin sine însuși, de mult nu mai era capabil de o mișcare semnificativă de reformă internă, românii asociau ideea de schimbare cu ideea de dispariție fizică a Conducătorului. Ori, atunci când revolta împotriva partidului și acelei *României noi* s-a pornit, Ceaușescu a fost de la sine victima prin definiție. Cei care clamează azi necesitatea — atunci — a unui adevărat proces în care Ceaușescu să fi fost condamnat în raport cu adevăratele sale culpe sunt fie naivi, fie ipocriți. În 22 decembrie 1989 nimeni nu a putut concepe despărțirea de Ceaușescu altfel decât însoțită de moartea

acestuia — din simplul fapt că regimul Ceaușescu însuși răspândise mai ales inconștient această idee, prin efectele subliminale ale fiecărui tablou omagial, ale fiecărei strofe de poem, ale fiecărui banc politic (pe care nu este exclus ca deseori chiar Securitatea să le fi pus sau să le fi menținut în circulație): *nu ne putem despărți de Ceaușescu decât prin moartea lui*. Asta au crezut toți românii. Sau, mă rog, imensa lor majoritate.

Chiar dacă a fost condamnat și executat de persoane fizice reale, Nicolae Ceaușescu a fost, mai întâi de toate, propria sa victimă — sau, dacă se preferă astfel, victima propriei sale structuri de putere.

*

Mărturiile lui Cornel Burtică (fost președinte al Uniunii studenților comuniști, fost ambasador în Italia și Maroc, fost ministru al Comerțului Exterior etc.) vorbesc despre istoria acestui regim prezentat mai sus. O fac — în opinia mea — într-o manieră inedită. Adică, în bună parte fără emfazele și marotele altor memorialiști de același calibru. Se vor găsi, cu siguranță, detalii cu care unii dintre cititori nu vor fi de acord — cum ar fi, de exemplu, o confuzie voită sau inconștientă, comună lui Burtică și altor memorialiști, între *comunismul* pe care l-am cunoscut și denumirea generică de *socialism* (pe care regimul partidului unic o folosea fraudulos). Dar se vor găsi și detalii pe care nici unul dintre foștii tovarăși ai memorialistului nu le-au spus cu aceeași naturalețe — precum rolul jucat de Securitate în istoria ultimelor decenii ale acestui regim. Foarte bine, cu maximă decență jurnalistică, ghidat de întrebările Rodicăi Chelaru, memorialistul Cornel Burtică oferă un document foarte interesant tuturor celor preocupați încă de trecutul comunist al României.

Un trecut pus sub semnul avatarurilor *Istoriei timpului prezent*, ca și colecția pe care această carte o deschide. În opinia noastră, în mod meritoriu.

ADRIAN CIOROLANU

The first of these is the fact that the
the second is the fact that the
the third is the fact that the
the fourth is the fact that the
the fifth is the fact that the
the sixth is the fact that the
the seventh is the fact that the
the eighth is the fact that the
the ninth is the fact that the
the tenth is the fact that the

The first of these is the fact that the
the second is the fact that the
the third is the fact that the
the fourth is the fact that the
the fifth is the fact that the
the sixth is the fact that the
the seventh is the fact that the
the eighth is the fact that the
the ninth is the fact that the
the tenth is the fact that the

The first of these is the fact that the
the second is the fact that the
the third is the fact that the
the fourth is the fact that the
the fifth is the fact that the
the sixth is the fact that the
the seventh is the fact that the
the eighth is the fact that the
the ninth is the fact that the
the tenth is the fact that the

The first of these is the fact that the
the second is the fact that the
the third is the fact that the
the fourth is the fact that the
the fifth is the fact that the
the sixth is the fact that the
the seventh is the fact that the
the eighth is the fact that the
the ninth is the fact that the
the tenth is the fact that the

The first of these is the fact that the
the second is the fact that the
the third is the fact that the
the fourth is the fact that the
the fifth is the fact that the
the sixth is the fact that the
the seventh is the fact that the
the eighth is the fact that the
the ninth is the fact that the
the tenth is the fact that the

Introducere

Ideea acestei cărți s-a născut din întrebări. Multe. Despre cum și de ce am trăit, atâta amar de ani, într-un sistem sufocant. Întrebări, fără un răspuns concludent, despre lașități și oportunism, despre cinism și minciuni. După decembrie '89, s-au dat multe și felurite explicații despre mecanismul totalitar. Nici una nu este completă, nici nu poate fi și nici nu va fi mult timp de acum încolo. Taine rămân zălogite în mintea și sufletul celor ce au servit — mai mult sau mai puțin zelos — sistemul. Am încercat să scot la lumină o parte dintre ele — prea mică, probabil, socotind întinderea tematicii — și să înțeleg ce mi-a fost dat să trăiesc.

Mă consider, într-un fel, norocoasă. Fiindcă am avut șansa nu doar de a cunoaște, pe propria-mi piele, nebunia totalitară, ci de a fi martor lucid și atent al căderii sistemului, de a trăi zbaterea unui popor profund traumatizat care încearcă să guste din binefacerile unei vieți normale.

Poate că această carte n-ar fi văzut lumina tiparului dacă n-aș fi găsit sprijin. În familia mea, care m-a îndemnat să nu mă dau bătută atunci când dialogul cu interlocutorul meu mergea anevoie, când tainele pe care-mi doream să le descopăr spre cunoaștere publică nu se lăsau aduse la suprafață prea ușor. Pentru că mi-a fost mereu aproape, îi mulțumesc soțului meu.

Am găsit un sprijin și un sfătuitor excelent, critic, lucid și apropiat deopotrivă, în politologul Dan Pavel și pentru asta îi aduc mulțumiri.

Istoricul Adrian Cioroianu n-a ezitat să-mi ofere multe dintre informațiile sale pe care le-am putut utiliza în carte, precum și explicații competente despre mersul unor evenimente din perioada care face obiectul cărții. Și pentru asta, îi sunt recunoscătoare.

În sfârșit, dar nu în ultimul rând, editorului Grigore Arsene, care a crezut în această carte și s-a oferit s-o publice, multe mulțumiri.

RODICA CHELARU

I

Începutul

Deportările din '51 în Bărăgan • Spectacolul demascării grupului Milița Petrașcu • Dispoziția de a-i exclude din UTM pe toți studenții basarabeni • „Iliescu ăsta n-are spirit organizatoric, nu cunoaște oamenii, vorbește prea mult“, spunea Ceaușescu • Vorbele lui Hrușciiov nu trebuie luate drept literă de lege, afirma Dej în '62 • Titus Popovici l-a turnat pe Mihai Beniuc la partid • În '56, Valter Roman l-a găsit pe János Kádár ascuns într-o pivniță • Imre Nagy a stat la Sanatoriul Otopeni

Comunismul a fost definit în multe feluri. A fost numit „ciuma roșie“, dar și „viitorul luminos al omenirii“. Pentru România, comunismul a însemnat o ruptură brutală cu tradiția democratică — fapt atestat istoric, indiferent de opiniile celor ce iubesc și azi secera și ciocanul.

Întotdeauna am fost curioasă să află cine sunt, cum gândesc cei care ne-au condus atâta vreme și de ce utopia comunistă a fost pentru ei seducătoare.

Pe dvs. ce v-a atras, în definitiv, spre comunism?

Eu sunt de la țară, părinții mei erau oameni săraci și ca să poată întreține familia, luau pământ în dijmă de la moșier, făceau zile de clacă pentru a merge cu vitele la păscut. Inegalitatea socială era deosebit de marcată. Existau fiii de moșieri, de boieri, clasele mai înstărite și restul populației. Eu făceam parte din restul populației și mă deranja teribil că la școală eram cel mai bun elev, dar când era vorba de afirmare socială, eram considerat un paria. Sentimentul acesta de revoltă l-am avut de mic copil. Aparând ideile socialiste — ideea egalității sociale, a dreptății, a egalității șanselor — acestea m-au atras în mod deosebit. Am aderat

din fragedă tinerețe la diverse organizații de stânga — organizația elevilor, tineretului sătesc și tineretului muncitor.

Atracția mea spre societatea nouă era determinată și de faptul că în perioada adolescenței și tinereții mele, hrana noastră spirituală era în mod deosebit literatura, filmul, muzica sovietice care preamăreau noile relații între oameni, egalitatea, prietenia, curățenia sufletească. Toate aceste opere literar-artistice prezentau în termeni admirativi modelul societății sovietice — de bunăstare și înfrățire între oameni și popoare — către care tindea și societatea românească.

Era, de fapt, o idealizare, o prezentare siropoasă-edulcorată a vieții și a caracterelor care nu avea nici un fel de corespondent real. O imagine menită să amăgească și, evident, să atragă masele.

Sigur. Eu am aderat, așadar, la ideile și principiile socialiste din convingere și mi-am format din ele un ideal în viață. Am crezut sincer, n-am aderat nicidecum din oportunism.

Spuneți că inechitatea socială a fost determinantă pentru atracția dvs. către ideile socialiste. Totuși, nu ne naștem egali din nici un punct de vedere, nici fizic, nici psihic, nici intelectual. Suntem — sau ar trebui să fim — egali în fața legii și a lui Dumnezeu. Concepțiile egalitariste profesau, însă, o politică antinațională evidentă. V-a frapat atunci acest lucru?

Eu nu cred în teoria predestinării. Oamenii se nasc și mor egali. Ceea ce îi diferențiază în viață sunt trăsăturile personale — inteligență, voință, aptitudini specifice unor domenii etc. — precum și condițiile ambientale — sociale, economice, legislative — care pot ajuta sau împiedica dezvoltarea personalității și afirmarea ei. Nu trebuie neglijat rolul întâmplării, al șansei. Reușesc în viață mai ales indivizii inteligenți, cu voință, tenaci, cu spirit de învingător, plus o oarecare șansă. Eu vorbesc de oameni normali, nu de cei care au învins prin înșelătorie. Inegalitatea socială apărută pe această ultimă cale generează tensiuni sociale și alimentează extremismele.

Nu cred că putem declara că întreaga politică a socialiștilor și comuniștilor români a fost antinațională. Sigur, sunt foarte multe lucruri de care comuniștii se fac vinovați, au existat grave erori, s-au comis chiar crime, dar nu putem nega și ceea ce s-a realizat în cei peste 50 de ani. Le putem reproșa în mod deosebit că principiile de bază cu care au atras multă lume n-au fost aplicate consecvent, nu s-a realizat societatea promisă a bunăstării și dreptății.

Nu dispuneam, la vremea respectivă, de informații în afară de cele publice și nici de maturitatea pe care ți-o dau anii și cunoștințele acumulate pentru a putea face judecăți globale. Eram, de fapt, preocupat mai ales de propriile mele probleme. Nu aș fi putut să urmez liceul și ulterior facultatea dacă n-aveam sprijinul statului. De aceea simțeam că regimul care se instaurase îmi aparținea și mă determina să militez pentru consolidarea lui, să acționez cu toată convingerea tineretii mele în organizațiile de masă și, ulterior, în partidul comunist.

Desigur, în acele timpuri, nu știam că, paralel cu condițiile create pentru o parte însemnată a societății, la alt pol se comiteau abuzuri și ilegalități.

Un prim șoc despre ceea ce se petrecea în jurul meu l-am avut în vara lui 1951 când, fiind elev la liceul în Turnu Severin, într-o noapte ne-am trezit cu o mobilizare generală de forțe, iar a doua zi am văzut foarte multe persoane dislocate și conduse la gara din Turnu Severin. De acolo erau suite într-un tren care venea dinspre Jimbolia — Timișoara și, dupa cum am aflat, duse către Bărăgan.

În bou-vagoane, cum se spunea.

La vremea aceea nu știam despre ce era vorba, nimeni nu spunea ceva clar. În ajunul zilei respective fusesem la o nedeie la Halânga, la vreo opt kilometri de Turnu Severin. Când ne-am întors noaptea către oraș, ne-au oprit patrulele. Am fost pe punctul de-a nu mai putea intra în oraș. Atunci am văzut această mobilizare de forțe extraordinară, iar a doua zi am văzut ce era în gară. În acele zile, aveam examenul de bacalaureat și m-a frapat faptul că a fost ridi-

cat profesorul nostru de limba rusă. Aveam un profesor foarte bun, de rusă și de istorie și care n-avea alt păcat decât că era basarabean. A fost pur și simplu trimis în Bărăgan. Pe urmă am aflat acest lucru. Aveam colegi și colege ale căror rude au fost ridicate și trimise în Bărăgan.

Ce vi s-a spus atunci? În 1951, au fost deportate mii de familii în Bărăgan, având ca singură „vină” faptul că erau înstărite, fugiseră din Basarabia rusificată ori, pur și simplu, locuiau prea aproape de granița cu Iugoslavia.

Explicația ulterioară transmisă prin zvonuri a fost că aceștia erau potențiali agenți titoiști. La vremea respectivă era în toi celebra dispută cu Tito¹...

Între Stalin² și Tito, care-și disputau supremația în Balcani, fiindcă Tito țintea să fie lider regional și să creeze o Federație Balcanică...

...dispută care-i antrenase și pe români. Stalin l-a pus pe Gheorghiu-Dej într-o situație foarte delicată. Pentru că românii, cum erau — cum nu erau, au avut întotdeauna sentimente de prietenie sinceră față de sârbi. Stalin, pentru că știa acest lucru, l-a obligat pe Gheorghiu-Dej³ să susțină un raport plin de minciuni și invective la adresa lui Tito în cadrul Biroului Informativ al unor partide comuniste⁴.

¹ Iosip Broz Tito, mareșal și om politic iugoslav. Secretar general al PC din Iugoslavia. președinte al RSF Iugoslavia.

² Iosif Visarionovici Stalin (Djugașvili) (1879–1953), secretar general al CC al PCUS, președinte al Consiliului de Miniștri. A patronat „marele teroare” între cele două războaie mondiale în care au fost asasinați milioane de presupuși dușmani ai regimului. Politica sa a fost condamnată în 1956, la Congresul al XX-lea al PCUS, de succesorul său, Nikita Hrușciov.

³ Gheorghe Gheorghiu-Dej (1901–1965), membru al PCR din 1930, ilegalist. Secretar general și prim-secretar al CC al PCR, prim-vicepreședinte al Consiliului de Miniștri, prim-ministru, președinte al Consiliului de Stat.

⁴ Pe 1 iulie 1948, Gheorghiu-Dej a publicat în revista Cominformului un atac dur la adresa lui Tito. Cominformul — Biroul Informativ al partidelor comuniste — fusese creat în toamna anului 1947 de Stalin tocmai ca o garanție că blocul comunist avea să existe fără fisuri, sub conducerea Moscovei.

Vă spun cinstit că deportările de atunci m-au marcat și au reprezentat un șoc extraordinar. Sigur, gândirea mea era că nu trebuie să judeci socialismul doar prin fapte răzlețe. Să-l judeci în ansamblu și, mai ales, să judeci că în perspectivă va veni și o vreme mai bună.

Probabil că dorința dvs. puternică de a vă face neapărat un viitor, în anii aceia tulburi, v-au făcut să treceți cu ușurință peste acel moment.

În general, tinerii trec mai ușor, mai superficial peste evenimentele dramatice, mai ales dacă nu-i privesc direct. Cam același lucru s-a petrecut și cu mine. În plus, aveam preocupările mele de viață, absoluteam liceul, mă afluam la răscruce de drumuri, trebuia să aleg o cale pe care nu o cunoșteam. Nici cunoștințele, nici experiența de viață nu mă ajutau să discern ce se petrecea în jurul meu.

La vremea aceea, nici un tânăr nu mai putea urma o facultate dacă nu avea dosar „curat“, adică dacă nu era fiu de muncitor ori de țăran. Copiii intelectualilor aveau cele mai mici șanse de a se instrui la un nivel superior. Nu mai vorbim de copiii din familii de vază, de moșieri, boieri, chiaburi — cum erau numiți —, care n-aveau nici o șansă. Unchiul meu, un tânăr cu mare poftă de carte, era fiu de chiabur. Comuniștii i-au confiscat tot bunicului meu, inclusiv casa în care locuia. Unchiul meu a dat, în anii '50, de trei ori examen la ASE, a intrat printre primii, și de trei ori a fost exmatriculat din motive politice. Era faimoasa „tablă neagră“ la ASE pe care se scriau numele celor exmatriculați doar pentru că nu aveau dosar bun.

Eu am susținut examenul la facultate în 1951. La vremea respectivă se introdusese sistemul ca, în afara mediei de admitere, să se ia în seamă și originea socială, adică „dosarul“.

Justificarea oficială era îmbunătățirea compoziției sociale a intelectualității. În acest scop, se stabileau procente pentru alte categorii. Cele mai multe locuri erau acordate fiilor de muncitori. Aceste criterii se aplicau îndeosebi la fa-

cultățile umaniste și la cele economice, unde nici nu primeau, cum spuneai, fii de moșieri, chiaburi, industriași, legionari.

Cunosc două cazuri caracteristice: o fată dintr-o familie de boieri a fost respinsă la facultate, deși era foarte bine pregătită. Din această cauză s-a sinucis. Un alt caz: un fiu de medic care avusese o avere mare a fost, însă, admis la facultatea de medicină și a ajuns chiar directorul unui spital din București. Așa încât, cred că politica de segregare socială nu era aplicată peste tot.

Când ați aflat de monstruozitățile acelor ani, de închisorile politice, de condamnări, de anii grei de pușcărie, de morți sub tortură?

Despre toate acestea cred că nici astăzi nu știu foarte mult. Am început cât de cât să am acces mai târziu la anumite informații, dar numai din surse ale partidului. Pe atunci, nu aveam acces la informații care aveau caracter secret. Eram prea mic, nu aveam legături cu oameni sus-puși care să-mi spună despre anumite lucruri necunoscute public. Mult mai târziu am putut să mă informez și să discut cu participanți la evenimentele ce au avut loc imediat după război și, mai ales, să înțeleg ce s-a petrecut între anii 1946–1951.

La distanță de peste 50 de ani, analizând evenimentele din acei ani prin prisma a ceea ce am aflat, cât și ca tânăr martor al multor întâmplări pe care atunci nu mi le-am putut explica, cred că de fapt conducătorii sovietici, care influențau în mod determinant politica Bucureștiului, s-au răzbunat pe poporul român pentru participarea la războiul antisovietic și pentru că populația nu putea uita că Rusia, și apoi Uniunea Sovietică, ne cotropiseră o bună bucată din teritoriu. De altfel, poziția vindicativă a sovieticilor față de România s-a văzut încă din septembrie 1944, când delegația română prezentă la Moscova pentru discutarea și semnarea armistițiului a fost umilită și tratată ca fiind a unui stat inamic. La Conferința de pace de la Paris, Uniunea Sovietică a și obținut ca României să nu i recunoască statutul

de cobeligerantă în al doilea război mondial, deși ar fi avut dreptul potrivit numărului de unități participante la lupta împotriva Germaniei naziste.

Europa Occidentală și SUA ne părăsiseră. URSS era stăpână în România și impunea prin forță orânduiala socialistă de tip sovietic. Partidele istorice — dezbinat — fuseseră marginalizate, apoi decimate. Nici partidele de stânga nu ar fi avut o soartă diferită dacă n-ar fi ascultat orbește de Moscova. În fond, consilierii sovietici erau la cârma țării atunci.

Stalin și Churchill își împărțiseră sferile de influență, iar România fusese adjudecată de sovietici, cu 90% sub aripa URSS, față de doar 10% influență din Occident. Era un mod cinic al marilor puteri din Vest de a ne spune că nu fuseserăm pe de-a-ntregul abandonați. Nimic nu poate scuza însă abuzurile, crimele, teroarea comise de comuniștii români, toate cu buna știință a lui Gheorghiu-Dej, Ceaușescu, Maurer, Apostol și alți „corifei” din conducerea partidului. Mi s-a răspuns adesea, când am adus în discuție aceste argumente cu foști sau actuali demnitari, că dacă n-ar fi fost ei, s-ar fi găsit alții. Sigur, dacă pornim de la premisa că oportunismul este un dat genetic al speciei umane, acesta este un argument.

Bine sau rău, țara trebuia condusă. Să nu faceți abstracție de dramatismul acelor ani când — repet — am fost lăsați de toate așa-zisele democrații occidentale la cheremul unui stat care avusese o contribuție deosebită la înfrângerea nazismului, dar care avea un comportament primitiv față de proprii cetățeni și față pe țările de care le considera pradă de război.

În situația noastră se mai aflau Bulgaria și RDG. Polonia fusese împărțită juma'-juma' între URSS și Occident. La fel Ungaria și Cehoslovacia. În acel context, a fost creată Securitatea, cu participarea nemijlocită a agenților sovietici deveniți peste noapte „cetățeni români”. Organele de securitate reprezintă o necesitate pentru toate statele, dar din păcate în cazul României, în anumite perioade, li s-a dat o orientare de instrument primitiv de represiune. Multe dintre cele mai decăzute elemente ale societății au devenit

cadre de „elită” ale acestui organism care a dominat societatea noastră decenii la rând.

Am putut, deci, afla câte ceva, când au început diversele „demascări”, în '52, ale Anei Pauker, Teohari Georgescu, Vasile Luca⁵. Atunci se dezvăluiau abuzurile acestora, dar îmi dădeam seama că lucrurile erau mai complicate, iar abuzurile se comiseseră pe mai multe planuri. Treptat-treptat au fost dezvăluite și alte dedesubturi din construcția socialismului, ca „devierile” din agricultură cu colectivizarea, înțelegerile cu legionarii, tot felul de „sabotaje”, „subminări” ale economiei naționale, și multe altele.

Despre arestări, torturi și viața din închisori am aflat multe amănunte din discuții ulterioare. De exemplu, din discuții cu marele istoric C. C. Giurescu⁶, care a fost arestat, condamnat și trimis la Canal, discuții cu Nicolae Carandino⁷ — condamnat și el, care povestea cu mult umor despre ceea ce pățise.

Și ce v-au povestit acești oameni?

Fiecare mi-a povestit istoria vieții sale și ceea ce i s-a întâmplat. Carandino m-a rugat chiar să-i depun niște memorii-scrieri, care au și apărut — la Institutul de Istorie a Partidului. Și am făcut acest lucru. Mi-a povestit cum l-au arestat în legătură cu afacerea Tămădău⁸, cum l-au dus în

⁵ Ana Pauker, ministru de externe în guvernul Petru Groza, vicepreședinte al Consiliului de Miniștri. De origine evreică. Este mazilită în 1952, trimisă redactor într-o editură unde rămâne până la moarte (1960). Apropiată a lui Stalin, adeptă a măsurilor dure pentru impunerea comunismului; Teohari Georgescu, ministru de interne în guvernul Petru Groza, vicepreședinte al Consiliului de Miniștri; Vasile Luca, ministru de finanțe în guvernul P. Groza, vicepreședinte al Consiliului de Miniștri. Ambii cad odată cu Ana Pauker, în 1952, sunt judecați și condamnați pentru abuzuri.

⁶ Acad. prof. Constantin C. Giurescu (1901–1977), istoric, ministru al propagandei sub Carol al II-lea, arestat de comuniști și eliberat în 1964.

⁷ Nicolae Carandino, scriitor, redactor-șef al oficiosului PNT, „Dreptatea”, până în 1947.

⁸ Afacerea Tămădău a fost, de fapt, o capcană întinsă abil, în 1947, de Securitate (sfătuită de KGB) pentru a scăpa de opoziție, mai precis de conducerea PNT. Câțiva membri ai acesteia, împreună cu soțiile, au fost convinși de un pilot — care s-a dovedit a fi omul Securității — să fugă

închisoare, deși el abia intrase în PNT. Apropo de Tămădău, din documente ale SRI rezultă că, de fapt, trădarea către autorități a fost din partea unei legații occidentale, nu din interiorul țării. Eu nu vreau să justific ilegalitățile și abuzurile din acei ani, dar o seamă de factori defavorabili poporului român influențau mersul evenimentelor în țară.

Se ducea o bătălie surdă, când pe față, când în culisele diplomației pentru readucerea Ardealului la România, știut fiind că și comuniștii din Ungaria de după 1945 făceau demersuri susținute pe lângă marile puteri, inclusiv pe lângă Uniunea Sovietică, pentru a-și menține ocupația în Transilvania. Stalin ne șantaja, declarând că dacă nu este numit un guvern pe placul Uniunii Sovietice, nu ne va reda Ardealul.

PCR ieșise din ilegalitate ca un partid slab, condus ani de-a rândul de persoane care nu erau de origine română, imprimând o gândire și adoptând chiar hotărâri antiromânești. Cadrele noi ieșite la suprafață — din cauza condițiilor ilegalității — aveau mari carențe de instruire sistematică, de cultură, de gândire și totodată o puternică dorință de răzbunare contra celor ce-i condamnaseră la ani grei de temniță. Majoritatea celor care fuseseră propulsați la putere erau îmbâcsiți de teoria lui Stalin privind ascuțirea luptei de clasă, ca și de urmările aplicării în viață a teoriilor privind așa-zisa dictatură a proletariatului prin reprezentanții săi. România era o țară subdezvoltată și economic, și ca grad de civilizație, lipsită de exercițiul democrației — avea în urmă două dictaturi, a lui Carol al II-lea și a lui Ion Antonescu —, cu partide fărâmițate ale căror lideri au avut uneori atitudini ambigue în timpul războiului.

Însuși faptul că a fost divulgat planul de la Tămădău arată că, în fond, occidentalii nu voiau să-i primească nici măcar pe țărâniști. În condițiile României, s-a văzut clar

în Occident, unde să încerce să facă un guvern în exil și să lupte împotriva ocupantului sovietic. Când să urce în avionul care se afla pe un câmp, la Tămădău, lângă București, grupul de țărâniști a fost înconjurat de trupe ale Securității. Iuliu Maniu și Ion Mihalache, liderii PNT, nu se aflau în grup, dar momentul a fost folosit abil pentru a-i aresta și a deschide așa-numitul „Proces al marii trădări”, care s-a soldat cu condamnarea fruntașilor PNT la ani grei de închisoare.

monstruoasa înțelegere dintre marile puteri privind sferele de influență. Urmările acestor înțelegeri, manifestarea „drepturilor” URSS în această zonă le-am simțit și mai târziu, când dispăruseră raporturile de subordonare față de sovietici.

Pe când lucram la Comitetul Central, țara noastră a participat la un congres al istoricilor, în SUA, din delegație făcând parte și profesorul Constantin C. Giurescu. Din motive financiare, se pleca de la Moscova, unde se adunau istoricii din toate țările socialiste, cu un avion special. Giurescu m-a rugat să plece de la București direct în Statele Unite, fiindcă mi-a explicat el, dacă ajunge la Moscova, în mod sigur i se pregătește o provocare. Rușii nu-i iertau ade-vărurile istorice pe care el le-a rostit, nu-i iertau spiritul lui național, riguros științific și că a fost câtva timp ministru al propagandei sub Carol al II-lea.

Privind retrospectiv, nici unul dintre aceste argumente nu justifică zelul comuniștilor români în a distruge elitele propriului popor. Efectul îl resimțim din plin și azi. Ați fost în conducerea asociației studenților, UASR, lucrând alături de Ion Iliescu. Există mărturii⁹ că atât dvs. cât și Ion Iliescu ați fi fost „vârfuri de lance” în ședințele de demascare după revoluția din Ungaria, în toamna lui '56. Chiar dacă aceste demascări n-au dus la arestări ori condamnări — potrivit acestor mărturii — ele au distrus cariere și vieți. Cum răspundeți acestor acuzații?

Eu nu justific în nici un fel abuzurile. Am explicat doar în ce condiții s-au petrecut acele fapte. Acum, referitor la întrebare: nu cunosc astfel de mărturii și cred că mi se acordă prea mari puteri pentru ceea ce eram în realitate. În perioada aceea, noi ne ocupam cu organizarea asociațiilor studențești și practic încă nu reprezentam nimic pe plan politic. Aceste ședințe — despre care am cunoștință că au fost câteva în București — au fost organizate de către comitetul orășenesc de partid — prim-secretar fiind Florian Dănăla-

⁹ Edward Behr, *Sărută mâna pe care n-o poți mușca*, Editura Humanitas, 1999.

che —, de comitetul orășenesc UTM și de către organele de Securitate care prezentau așa-zisele informații și documente cu privire la activitățile unora sau altora, considerate antistatale și care încălcau legea.

Sau presupuse a încălca legea...

Sau presupuse a încălca legea. Și, așa cum se întâmplă, s-au găsit printre studenți și oportuniști care, fie că au fost instruiți în prealabil, fie din proprie inițiativă, au luat cuvântul și i-au „demascat” pe unii dintre colegii lor. Eu am participat la una dintre aceste ședințe de demascare cu studenții din institutele de artă, condusă de Florian Dănălache. Eu eram un simplu observator, nu aveam nici o funcție oficială, asociațiile studențești nu se înființaseră încă, iar totul era condus de forțele pe care tocmai le-am menționat. Poate am fost invitat și pentru a lua aminte în viitoarea mea activitate de lider al studenților. Deci, afirmațiile care mă încriminează pe mine și pe dl. Iliescu nu au nici o bază reală și cred că se sprijină mai ales pe bănuieli sau pe zvonuri colportate de diferite persoane. Eu îmi amintesc că pe când eram student eram și secretar UTM pe an, apoi pe institut și am avut o singura problemă mai gravă. Am primit dispoziție ca toți studenții basarabeni să fie excluși din UTM.

De la cine ați primit dispoziție și de ce să-i excludeți?

Am primit dispoziție de la secretarul UTM pe Institut, Mircea Buzilă, care la rândul său primise indicații de la comitetul raional. Trebuiau excluși pentru că se considera un delict să nu te întorci în Basarabia. Aveam trei basarabeni în an, foarte buni la carte, activi, buni studenți. Mi s-a părut îngrozitor și absurd să-i supun adunării generale ca să fie excluși doar pentru că erau basarabeni. Și atunci am comis un fals. I-am chemat la mine și le-am spus deschis: „Uite ce dispoziție am: să vă exclud din UTM. Motivul: pentru că sunteți basarabeni, că ați fugit și fugiți în continuare de regimul sovietic. Eu ar trebui să organizez o adunare generală. Vă propun însă o soluție: aduceți-mi voi carnetele și facem un proces-verbal în care scriem că s-a aprobat în una-

nimitate excluderea voastra din UTM". Le curgeau lacrimile — erau o fată și doi băieți — fiindcă nu se știau vinovați cu nimic. Și așa am făcut. A fost singura situație mai deosebită la care am participat.

Cum de nu s-a aflat falsul?

Mi s-a spus atunci să fac o adunare generală-fulger, fără luări de cuvânt. Procesul-verbal era suficient. Nu urmărea nimeni alte aspecte. Eu cred că nici secretarul UTM pe Institut nu era convins că decizia era bună.

Mai știți cum se numeau colegii dvs. basarabeni și ce li s-a întâmplat?

Pe unul îl chema Focșa, știu sigur. Nu li s-a întâmplat nimic. Au mers în continuare, au terminat facultatea, nu au avut nici o problemă.

I-ați mai întâlnit apoi?

Când am organizat întâlnirea de 10 ani. Fata se căsătorise cu un coleg de-al nostru și lucra, mi se pare, prin Munții Apuseni, la Gura Barza, iar unul dintre cei doi băieți a lucrat la Institutul de Geologie al României.

În anii aceia, când lupta de clasă era în toi, partidul cerea tinerilor comuniști să fie vigilenți, fiindcă „dușmanul de clasă” nu dormea nici el ...

N-o să vă vină să credeți, dar în anul întâi de facultate — în toamna anului 1951 — a fost cât pe ce să fiu exclus din toate facultățile ca „element dușmănos” din cauza marxism-leninismului.

Cursurile acestea se țineau într-un amfiteatru al Institutului Politehnic București începând cu ora 7 dimineața, întrucât lectorul nostru lucra în Ministerul Afacerilor Externe și nu putea predă în programul normal care începea la 7,30. Lectorul nostru se numea Paul Cornea, coincidență de nume cu alt Paul Cornea, fost secretar al CC al UTM, ulterior istoric și critic literar.

Catedra de marxism-leninism era organizată pe lângă CC al PMR, iar la cursul respectiv participau studenții anului întâi din mai multe facultăți. Într-una din zile, lectorul a venit foarte devreme, în jurul orei 6,40, și a început cursul. În amfiteatru se aflau doar jumătate dintre studenți. În timpul predării, studenții intrau întruna, fiindcă era înainte de ora 7. Pe la șapte fără zece, Cornea a interzis intrarea la curs. Au început murmure în sală și la ușă. Profesorul a întrebat: „Ce este dezordinea asta? Ce doriți?” Cum nici unul dintre protestatari n-a spus nimic, m-am ridicat și l-am rugat să permită tuturor colegilor să intre în sala de curs, mai ales că nu era încă ora de începere a predării. „Cine ești dumneata?” I-am spus cum mă numesc și că eram secretarul UTM al anului. „Ieși afară, o să răspunzi pentru această impertinență!” Am ieșit din sală. La ușă mai era un grup mare de studenți cărora le-am spus să stea liniștiți pentru că vom interveni la Rectorat și la organizația de partid. Numai că, după plecarea mea, ei au intrat buluc peste profesor care, în culmea enervării, a strigat: „Am să anunț miliția că ați sabotat ora de marxism și toți capii complotului vor fi arestați!”. Eu nu știam nimic despre incident, fiindcă mă dusesem să-l aștept pe rector, academicianul Nicolae Petruțian. Lectorul a făcut plângere la CC al PMR și m-a nominalizat drept instigatorul „complotului” care a sabotat ora de marxism-leninism, cerând să fiu exmatriculat din toate facultățile din țară ca element dușmănos.

S-a făcut o primă comisie la nivelul raionului de partid, care tot timpul a încercat să mă convingă că am organizat „complotul”. Am protestat, am argumentat, dar degeaba! Știu că rectorul a fost de partea mea, plus colegii mei. Nu știu ce s-a întâmplat cu concluziile acestei comisii, dar s-a format o altă comisie, a CC al PMR. Am fost chemat la CC, am explicat din nou, s-a făcut o nouă anchetă la rectorat și printre studenți. Concluzia: am fost absolvit de orice învinuire. Lectorul Paul Cornea a fost îndepărtat din învățământ, fiind învinuit de lașitate pentru că, dacă era cu adevărat mâna dușmanului de clasă, el nu trebuia să dezerteze în fața acestuia. Ne-a fost trimis un nou conferențiar, Alexandra Sidorovici, soția lui Silviu Brucan.

Care a avut un rol considerabil în ceea ce s-a numit „Procesul marii trădări”, când a fost condamnat lotul Iuliu Maniu¹⁰ la ani grei de temniță. Maniu, care era deja în vârstă, și-a găsit sfârșitul în închisoarea elitei politice românești — Sighet.

În timpul obsedantului deceniu — ca să folosim formula lui Marin Preda — ați fost președintele Uniunii Studenților din București. Nu era puțin, pentru acele vremuri, când s-au petrecut cele mai multe dintre evenimentele care au împins România în lagărul socialist.

Cum ați ajuns, de fapt, în diferite funcții, într-o epocă atât de tulbură? Ați avut „pile“?

Așa cum v-am spus, provin dintr-un mediu țărănesc-muncitoresc, părinți săraci și fără nici un fel de relații sus-puse.

În liceu, am îndeplinit diferite activități în organizațiile de tineret — UAER, UTM —, fiind promovat fiindcă aveam rezultate bune la învățătură, eram conștiincios și serios în îndeplinirea sarcinilor.

Aceleași criterii au stat și la baza alegerii mele în diferite organe de conducere politică din facultate: secretar UTM de an, de facultate, de institut. Ca student, am fost printre fruntașii la învățătură și la terminarea facultății am fost reținut în învățământul superior, deși eu cerusem și obținusem repartizarea la Termocentrala Doicești.

Rămânerea în învățământ fusese solicitată de rectoratul Institutului de Mine București și de Comitetul Orășenesc București al UTM, care dorea să prestez și activitate politică.

La crearea asociațiilor studențești în anii 1956/1957 am fost chemat la Comitetul Orășenesc de partid (prim-secretar era Florian Danalache) și mi s-a cerut să îndeplinesc funcția de Secretar al asociațiilor din Capitală. Președinte

¹⁰ Iuliu Maniu (1873–1953), om politic, a condus lupta de eliberare națională din Transilvania de sub stăpânirea austro-ungară. Președinte al Partidului Național Român, apoi al Partidului Național Țărănesc, prim-ministru. Judecat, condamnat și întemnițat în 1947. Moare în închisoarea de la Sighet.

era Soare Stan. El a fost trecut în altă funcție, iar eu am fost ales președinte al Consiliului Uniunii Asociațiilor Studenților din București. După trecerea lui Ion Iliescu la CC al PMR, am fost ales președinte al UASR.

Prin urmare, n-am avut nici o „pilă”, nici n-am dat din coate să ajung sus.

Este adevărat, era perioada „demascărilor”, unde erau invitați și reprezentanții tineretului. Atunci am participat la diferite ședințe de demascare a unor intelectuali de marcă. Ședințele erau organizate de Direcția de Propagandă a CC al PMR, condusă de Leonte Răutu, de Comitetul orășenesc al PMR și de Securitate.

Nu voi uita niciodată spectacolul oribil organizat în aula mare a Facultății de Drept din București în care era „demascat” un grup de intelectuali, în frunte cu Milița Petrașcu¹¹. Maestru de ceremonii era Leonte Răutu, iar în prezidiu se aflau notabilitățile locale ale partidului și Securității. Invitați, în sală — reprezentanți ai tuturor păturilor sociale. În fața mea, la „cucurigu” — marele actor Alexandru Giugaru.

Mi-o amintesc pe Milița Petrașcu — pe care și pe atunci o admiram — adusă în sală, lângă prezidiu de un milițian. Grupul „demascat” era format din intelectuali de marcă și era învinuit de intenții dușmănoase. Cineva din grup îi turnase la Securitate, după cum am aflat mai târziu chiar de la una dintre membrele acestuia.

Prezidiul a început s-o bombardeze cu întrebări pe Milița Petrașcu. A răspuns cu multă demnitate. Într-un moment de maximă tensiune la prezidiu, în sală s-a auzit un zgomot puternic. Marele Giugaru nu-și găsea locul și, tot foindu-se pe scaun, acesta s-a rupt și Giugaru s-a prabușit cu kilogramele lui cu tot. Am muncit din greu, noi vecinii lui, pentru a-l scoate dintre scaune.

Tot în acei ani, se afirma și Ion Iliescu drept un tânăr de viitor pentru noul regim. Există, însă, multe acuzații care i se

¹¹ Milița Petrașcu, (1892–1976) pictoriță română considerată reprezentantă a curentului avangardist.

aduc și lui, și familiei sale. Unele chiar din partea unor foști tovarăși de drum. De pildă, Alexandru Bârlădeanu¹² afirma că Dej nu-l putea suferi pe Iliescu și că, la un moment dat chiar, a spus: „Luați-l de aici și numiți-l unde vreți, deoarece îmi amintește de intrigantul de taică-su!”.

Eu vă spun din ceea ce știu în mare măsură chiar de la domnul Iliescu, dar și din alte surse independente. Între tatăl lui Ion Iliescu și Dej a existat o anumită animozitate. Tatăl lui Iliescu era un tip curajos, care îi spunea de la obraz multe lucruri atât lui Dej, cât și altora din conducere. Știu că Ion Iliescu a avut întotdeauna senzația că tatăl său a murit din cauza lui Gheorghiu-Dej și anume că l-a trimis la un miting pe o vreme ploioasă, tatăl său era bolnav de plămâni și toată treaba asta a dus la agravarea bolii, respectiv la moartea sa. Gheorghiu-Dej nu l-a agreat deci niciodată pe tatăl lui Ion Iliescu. Sigur că, din păcate, atitudinea aceasta se răsrângea și asupra fiului. Ion Iliescu a fost trimis totuși la Moscova, la studii, acolo a fost președintele studenților români din Uniunea Sovietică, deci avea legături și cu autoritățile universitare sovietice, și cu autoritățile române din țară. Se considera o mare cinste să fii trimis la studii în țările socialiste, mai ales în URSS. Studenții care plecau la Moscova și în alte țări socialiste erau, în vremea aceea, în evidența comitetului central al partidului și când veneau în vacanță, în fiecare an, ...

Făceau un raport.

Da, un fel de raport. Mai mult, erau luați la întrebări în legătură cu învățătura — pentru că unii nu prea învățau —, alții se încurcau cu câte o sovietică, veneau și însurați de acolo, ceea ce nu prea convenea. Reacția lui Gheorghiu-Dej față de Ion Iliescu are, după părerea mea, în primul rând, rădăcini în atitudinea față de tatăl său. În al doilea rând, cred că lui Gheorghiu-Dej nu-i prea plăceau la Iliescu anumite

¹² Lavinia Betea, *Alexandru Bârlădeanu despre Dej, Ceaușescu și Iliescu*, Ed. Eveniment Românesc, 1997; Alexandru Bârlădeanu (1911–1997), om politic, născut în Basarabia, fost cetățean sovietic, șeful delegației române în Consiliul de Ajutor Economic Reciproc (CAER); vicepreședinte al Consiliului de Miniștri în guvernele Chivu Stoica și Ion Gheorghe Maurer.

opinii și interpretări. Mai târziu, și Ceaușescu — deși a avut într-o perioadă multă grijă de Iliescu — s-a arătat la fel de nemulțumit. Iliescu avea un spirit de contradicție și își permitea să spună multor lucruri pe nume, poate mai mult decât alții. Chiar dacă ulterior Ceaușescu spunea că nu-l agrea, pentru că „Iliescu ăsta n-are spirit organizatoric, nu cunoaște oamenii, vorbește prea mult” și altele. Dar părerea mea este că dedesubturile acestei atitudini erau altele. Ion Iliescu mai vorbea destul de critic despre unele aspecte ale politicii oficiale, ca noi toți, și era ascultat de Securitate. Chiar eu i-am spus, când era prim-secretar la Iași, iar eu mă aflam acolo însoțindu-l pe Ceaușescu într-o vizită, că mi-a venit un material de la Securitate în care spunea că Ion Iliescu, împreună cu academicianul Simionescu discutau fel și fel de lucruri critice în legătură cu familia Ceaușescu, mai ales în legătură cu Elena Ceaușescu. Într-o pauză, când dormea Ceaușescu, i-am spus lui Iliescu: „Fiți atent, că vă ascultă Securitatea!” El mi-a spus, așa, naiv: „Păi nu, că n-am vorbit la mine în birou, am vorbit la Simionescu¹³ în birou.” „Păi, vedeți, i-am spus, că și Simionescu este ascultat.” Simionescu o ajutase pe Elena Ceaușescu să-și facă doctoratul sau facultatea, nu mai știu care dintre ele, dar ea — ca orice caracter urât — ajunsese să-l urască de moarte pentru asta. Probabil c-o mai fi spus și Simionescu cuiva c-a ajutat-o. Ea a aflat și a pus să fie ascultat și așa a fost ascultat și Ion Iliescu.

Bineînțeles, nu a fost singura dată când Iliescu a fost ascultat de Securitate. De altfel, Elena Ceaușescu nu i-a iertat nici pe cei care au ajutat-o să-și facă studiile gimnaziale și liceale. După ce „și-a suit sacii în căruță”, Elena Ceaușescu a făcut tot ce a fost posibil să o scoată din viața publică pe fosta secretară a CC al UTM care îndeplinise același rol la București ca acela al lui Simionescu la Iași.

Insist asupra întrebării: n-ați fost contrariat de faptul că, în definitiv, comuniștii români promovau odată cu ideile sovieticilor și o politică profund antinațională?

¹³ Acad. prof. dr. Cristofor Simionescu, chimist român.

Pe măsură ce am avut acces la tot mai multe informații privind poziția PCR față de problema națională în România mi-am format și unele convingeri care privesc evoluția în timp a partidului în această chestiune.

În 1962 am fost transferat în MAE, apoi numit consilier la ambasada română de la Paris. În aceste posturi am putut să-mi largesc cunoștințele și să aflu mai multe despre politica PCR față de Basarabia și de Bucovina de Nord și în general, față de problema națională. Socotesc că politica PCR în aceasta problemă a evoluat în timp într-un mod specific.

În perioada ilegalității, adică din 1924 până în 1944, PCR a fost o secție a Internaționalei Comuniste cu sediul la Moscova. România era caracterizată atunci ca stat imperialist multinațional, care, chipurile, cotropise în 1918 teritorii străine — Basarabia, Transilvania, justificând astfel răpirea Basarabiei.

Mai târziu aceste teze au fost anulate de PCR în mare măsură. Dar chiar și după 1945, când la conducerea PCR a fost ales Gheorghe Gheorghiu-Dej, multe dintre tezele Internaționalei Comuniste au persistat și s-au concretizat în politici care nu erau în concordanță cu adevărul istoric și nu răspundeau intereselor reale ale României. Astfel, problema Basarabiei și Bucovinei de Nord, deși stătea la inima fiecărui român și chiar a majorității conducătorilor, devenise un subiect „tabu”. Nu se scria, nu se vorbea despre acest subiect — în mod oficial — decât de pe poziția Uniunii Sovietice.

În funcțiile pe care le-am avut, am discutat cu mulți membri ai conducerii, care exprimau, în particular însă, sentimente similare cu ale oamenilor de rând, dar erau obligați să adopte oficial poziția celui mai puternic. „La raison du plus fort est toujours la meilleure”, spunea La Fontaine. Desigur, erau și unii conducători mai mult sau mai puțin de etnie română, în mod real „prosovietici”, care rămăseseră la concepțiile Internaționalei Comuniste. Tot ca o reminiscență a tezelor Internaționalei Comuniste a fost și crearea Regiunii Autonome Maghiare, care, deși avea un pronunțat

caracter formal, putea fi considerată antiromânească, reprezentând o direcție spre federalizare.

Eu am fost atras de Ceaușescu și pentru că am văzut ce atitudine avea în legătură cu Basarabia; și în general modul său demn de-a discuta cu rușii. Dar, înaintea lui l-am apreciat și pe Gheorghiu-Dej pentru atitudinea sa de a apăra interesele României în condițiile de atunci. Să vă dau un exemplu de ceea ce gândea Gheorghiu-Dej în privința relațiilor cu unele țări socialiste. În anul 1962, fusesem transferat la Ministerul Afacerilor Externe. Atunci, a făcut o vizită în România, Walter Ulbricht¹⁴. Am avut misiunea, împreună cu alte persoane oficiale, să însoțesc delegația din Germania, iar Gheorghiu-Dej ne-a dat sarcina să reținem ce comentarii face delegația germană. Seara ne întâlneam în trenul guvernamental și prezenta fiecare ce avea de spus. Eu am arătat ce comentarii făceau nemții, în frunte cu Ulbricht, respectiv, disprețul cu care ne priveau. Li se părea că ambiția noastră de a ne dezvolta din punct de vedere industrial este o aberație, că ar trebui să rămânem doar la produse agricole. În timpul acelei discuții, mi s-a părut ceva nemai-pomenit când Gheorghiu-Dej a început să ne spună mai întâi să nu luăm drept literă de lege sau să le dăm deplină crezare lui Hrusciov ori altor conducători comuniști. Ceea ce apărea ca o blasfemie la adresa socialismului pentru că noi eram învățați cu unitatea de monolit a partidelor comuniste. În al doilea rând, ne-a mai spus Gheorghiu-Dej, să combatem în toate împrejurările tendința celor mai puternici din CAER de a marginaliza România, de a nu permite să-si creeze o industrie proprie și de a rămâne grănarul țărilor socialiste. Vă spun cinstit că m-a șocat. Mă gândeam dacă nu cumva o fi deviat și Gheorghiu-Dej ca și Tito. Ne-a prezentat însă mai multe exemple de raporturi de inegalitate între țările CAER și după câțva timp am dat de un document în MAE din care rezulta că, de fapt, exista o luptă surdă în CAER de mai multă vreme, iar ceea ce ne-a spus atunci Dej era poate una dintre primele dezvăluiri pe jumătate publice.

¹⁴ Walter Ulbricht (1893–1973), prim-secretar al CC al PSUG, președinte al partidului și președinte al Consiliului de Stat al RDG.

Ce scria în document?

Documentul prezenta discuțiile privind acțiunile de coordonare a planurilor de dezvoltare a economiei naționale între țările CAER. Planurile erau elaborate de Comitetul de Stat al Planificării, CSP, apoi discutate în Biroul Politic, în guvern, în CC al partidului, deci nu erau opera unui grup restrâns de oameni; lupta românilor începea — pe plan bilateral, apoi pe plan multilateral, în CAER împotriva tendințelor de a rezerva României rolul de „țară eminentemente agricolă”. Aici a fost meritul lui Bârlădeanu, dar și al altora care s-au zbatut pentru a promova ideile conducerii, respectiv dorința de industrializare, de dezvoltare economică în general. De exemplu, noi am ajuns să producem autoturisme, pentru că în fiecare an stăteam cu mâna întinsă la cei care produceau mașini — nemții, cehii, sovieticii. Ei își asigurau cererile interne, exportul pe deize libere, iar ce rămânea mai vindeau și României. Atunci Gheorghiu-Dej, dar mai ales Ceaușescu, și-au propus să dezvoltăm o industrie de automobile. Citind documentul de care am amintit, mi-am dat seama care erau dedesubturile „prieteniei” din CAER și lupta pe care o duceau unii români din conducere.

Îmi amintesc că, prin '70, la o ședință a Prezidiului Permanent al CC al PCR la care participam, se discuta un document foarte important privind integrarea în CAER. Gheorghe Rădulescu, reprezentantul țării noastre la CAER, a fost foarte aspru criticat pentru că făcuse concesii importante poziției sovieticilor și strecurase unele dintre ele chiar în documentul în discuție. La propunerea lui Ceaușescu, Prezidiul a modificat radical punctul de vedere pe care Rădulescu l-a prezentat apoi la Moscova.

Cum ați intrat în politică? Cine v-a propulsat?

Probabil că la mijloc este și rodul întâmplării. În anul 1959, Ministerul Învățământului Superior — ministru era acad. Ilie Murgulescu — îmi aprobase să plec la doctorat la Leipzig, în domeniul semiconductorilor. Dădusem deja în primire funcția de președinte al studenților din București și învățam intens limba germană. Într-o zi, spre sfârșitul anu-

lui 1959, mi-a telefonat Virgil Trofin¹⁵, prim-secretar al CC al UTM, spunându-mi că trebuie să mergem la Nicolae Ceaușescu, membru al Biroului Politic și secretar al CC al PMR. I-am spus lui Trofin că eu nu mai am nici o funcție și trebuie să plec la Leipzig. El a insistat să nu comentez această convocare pentru că era sarcină să merg.

Ajuns la Ceaușescu, acesta mi-a spus că este bine să mai rămân în țară și să lucrez la CC al UTM. Este o sarcină de partid, iar doctoratul poate fi obținut și mai târziu. Așa a început și ascensiunea mea politică. La scurt timp, am fost ales secretar al CC al UTM și, câteva zile mai târziu, în ianuarie 1960, președinte al UASR.

La începutul carierei politice, care au fost modelele dvs., cine v-a influențat mai mult?

Eu am fost cam rebel de felul meu. Nu m-am adaptat unui model sau altuia. Nu eram un tip avid de putere, nu doream nici să parvin. Pur și simplu îmi plăcea să exprim fără teamă, în deplină libertate ce gândeam. Deci, n-aș putea spune că am avut un model anume. Pot să spun că mi-a făcut o impresie bună Ceaușescu, atunci când l-am cunoscut, în '56, cu ocazia organizării asociațiilor studențești. De asemenea, mi-a făcut o impresie foarte bună și i-am păstrat și-i păstrez o amintire deosebită lui Ion Iliescu. Era un băiat modest, cu mult bun-simț, era o plăcere să lucrezi cu el. Cât privește preocupările noastre de politică înaltă, trebuie să vă spun că, prin '56, eram ocupați mai ales cu organizarea asociațiilor studențești, nu prea discutam despre ce se întâmplă prin țară.

Vă era teamă?

Nu. Era o educație, să nu te bagi unde nu trebuie, să-ți vezi de treaba ta. De exemplu, eu eram secretar al CC al UTM

¹⁵ Virgil Trofin, membru CC al PCR, președinte al Consiliului Central al Uniunii Generale a Sindicatelor din România între 1971-1974, ministru al minelor, al comerțului interior, viceprim-ministru în guvernele I. Gh. Maurer, Manea Mănescu, Ilie Verdeț.

cu studenții, când a rămas în străinătate Petru Dumitriu¹⁶, care era recomandat la toate concursurile noastre culturale.

Unul dintre primii scriitori care a susținut cu fervoare regimul.

Sigur că da. *Drum fără pulbere, Bijuterii de familie* și altele. L-am întrebat pe Trofin, care era prim-secratar al CC al UTM, dacă este adevărat că a rămas în străinătate Petru Dumitriu. Față de Virgil Trofin eu am avut o mare considerație, fiind și unul dintre conducătorii care m-au influențat în felul său. Trofin a avut o reacție violentă, de supărare, și anume cum de-mi permit eu să întreb dacă Petru Dumitriu a rămas sau nu, de ce răspândesc zvonurile astea. Eu am rămas uimit; eram mai de la țară și prea puțin cunoscător al subtilităților politice și i-am spus: „Bine, de ce săriți așa? În primul rând, eu știu o chestiune: dacă rămâne un scriitor în afară, nu-l mai recomand la concursurile culturale. Deci eu vă întreb dacă îl mai recomand sau nu.” La care el mi-a răspuns: „Nu-l mai recomanzi.” Deci era clar că rămăsese, dar nu trebuia vorbit despre aceasta. Ce mai încolo-încoace, îți era frică să vorbești! Dacă aveai așa, un prieten foarte bun, atunci mai sușoteai cu el. Dar să știți că au fost și cazuri când te-au turnat chiar prietenii...

Cunoașteți vreunul?

Da. Este vorba despre Titus Popovici¹⁷ și Mihai Beniuc¹⁸. Într-o zi, Ceaușescu ne cheamă la el, pe Ilie Verdeț și pe mine. Ilie Verdeț era secretar cu probleme organizatorice, eu secretar cu probleme de propagandă. Și ne spune: „Uite, am primit un memoriu de la Titus Popovici în care vorbește despre Beniuc. Vă rog să-l chemați pe Beniuc, să stați de vor-

¹⁶ Petru Dumitriu, scriitor, susținător al regimului comunist, până când a fugit în Occident, la începutul anilor '60. A revenit, pentru foarte scurt timp, în România, după decembrie '89.

¹⁷ Titus Popovici, prozator, autor al romanelor cu tematică realist-socialistă *Sceta*, *Străinul*, membru CC al PCR în anii '70.

¹⁸ Mihai Beniuc, scriitor și psiholog, președinte al Uniunii Scriitorilor, academician, a susținut regimul comunist prin toată opera sa (*Mărul de lângă drum*, *Cântece de pierzanie*).

bă cu el, să vedeți ce zice." Am citit memoriul. Erau acuze la adresa lui Beniuc în care Popovici arăta ce părere are Beniuc despre conducerea partidului și despre Elena Ceaușescu. Toată relatarea se învârtea în jurul cuplului prezidențial și al politicii sale și care, să vă spun cinstit, corespundea realității în proporție de sută la sută. Bun! Și l-am chemat pe Beniuc. „Tovarașe Beniuc, spune, de ce ești dumneata supărat pe conducerea partidului?“, l-a întrebat Ilie Verdeț, care conducea discuția; Verdeț a mai relatat câte ceva din afirmațiile pe care le facuse Popovici. La un moment dat, Beniuc a exclamat: „Aaa! Păi, știi cine a spus asta!“ „Cine?“ „Titus Popovici!“ „Serios?“ — l-a întrebat Ilie Verdeț, mimând uimirea. „Ce lichea ordinară! a continuat Beniuc. Noi, din când în când, ne întâlnim ca ardelenii și bem câte-o palincă. Și, acum nici o săptămână, ne-am întâlnit, am băut și ne-am mai cherchelit, iar eu mi-am dat drumul la gură. Și i-am spus acestei lichele asta, asta, asta“. Și ne-a prezentat aproape tot raportul. „Și licheaua asta, care zice că mi-e prieten, m-a turnat!“

Lăsând la o parte faptul că Beniuc a făcut parte din echipa de cântăreți ai partidului, istoria pare incredibilă! În situația în care cineva aducea critici dure șefului de partid și de stat, aveau loc astfel de discuții „amicale“?!... Nu existau, totuși, repercusiuni?

Credeți sau nu, dar este un fapt trăit de mine, nu auzit. Nu este, de altfel, singurul caz în care Ceaușescu știa că o seamă de intelectuali fac aprecieri negative la adresa lui și a politicii sale, dar nu lua măsuri punitive. Atunci când i se părea că „defăimătorul“ nu prezintă un pericol pentru poziția sa, Ceaușescu se arăta generos. Sigur că aceia care purtau asemenea discuții nu se mai bucurau de eventuale susțineri pentru diverse funcții — președinte de uniune de creație sau altă demnitate. Acesta fusese, în ultima vreme, și cazul lui Beniuc.

Revenind la anul 1956, cum a fost resimțită în rândul studenților revoluția din Ungaria? Care era starea de spirit? Ce vă ajungea la urechi?

În 1956 terminasem facultatea, eram șef de laborator la Institutul de Mine București (era primul grad didactic la vremea respectivă) și secretar UTM la același institut, primind o indemnizație pentru această funcție de la comitetul orășenesc UTM. N-am avut nici o implicație directă în legătură cu evenimentele respective, dar se luaseră măsuri ca în toate instituțiile de învățământ superior să se facă de gardă pentru orice eventualitate. Același lucru se stabilise și pe linie de partid și UTM orășenesc și la raioane. Securitatea împânzise facultățile cu oamenii ei.

Din câte am auzit, atunci în București fuseseră grupuri de studenți care-și manifestau simpatia față de evenimentele din Ungaria, mai ales la Universitate și Medicină. Au fost și arestări.

Totuși, în București manifestările nu au fost de amploare, așa cum au fost la Timișoara și Cluj unde studenții — din câte am auzit — și-au prezentat propriile revendicări, mai ales probleme administrative, dar și legate de programele de învățământ. Știu că la nivel central au fost trimiși membri din conducere — Ceaușescu, Miron Constantinescu¹⁹ și alții — în centre universitare mari pentru a coordona acțiunile de contracarare a manifestațiilor și a da răspunsuri revendicărilor studenților.

Răspunsurile, de regulă, au fost arestări masive în rândul studenților români și unguri. Pentru a potoli spiritele și în rândul muncitorilor, guvernul a anunțat mărirea salariului minim și călătorii gratuite pe calea ferată pentru lucrătorii din CFR²⁰. Atunci au fost arestați, între alții, Paul Goma²¹,

¹⁹ Miron Constantinescu (1917–1974), sociolog și istoric, unul dintre stâlpii propagandei comuniste în anii '50, pro-sovietic; subsecretar de stat la Educație, în guvernul Petru Groza, apoi ministru al minelor și petrolului; președinte al Comitetului de Stat al Planificării în guvernul Gheorghiu-Dej, vicepreședinte al Consiliului de Miniștri, ministru al Învățământului în cabinetul Chivu Stoica.

²⁰ Dennis Deletant, *Ceaușescu și Securitatea*, Humanitas, 1998.

²¹ Paul Goma, scriitor disident, arestat în toamna lui '56, după evenimentele din Ungaria. A lansat în anii '70 un apel (după modelul Cartei '77 de la Praga, elaborată de grupul de intelectuali condus de Václav Havel), îndemnând la luptă împotriva comunismului și a dictaturii lui Ceaușescu. A fost supravegheat de Securitate, după care a cerut plecarea în Franța, împreună cu familia.

Alexandru Zub²² și George Ivașcu²³. Destinele lor au fost complet diferite, după ce au petrecut câțiva ani în închisoare. În noiembrie 1958, Gheorghiu-Dej și Hrușciov²⁴ au făcut o vizită la Budapesta. Oficial, vizita delegației române avea ca scop aprovizionarea de urgență cu hrană și medicamente, în urma revoltei. Se pare că, de fapt, intenția era de a reface securitatea ungară, AVH, decimată de către rebeli²⁵.

Am discutat cu Valter Roman²⁶ despre acțiunea româno-sovietică în Ungaria. Roman era directorul Editurii Politice și lucra direct cu mine, când eram secretar al CC.

Hrușciov i-a cerut în mod expres lui Gheorghiu-Dej ca din delegație să facă parte și Valter Roman ca unul care avea mulți prieteni printre foștii conducători maghiari. Din ceea ce mi-a spus și Ianoș Fazekas, Roman fusese în tinerețe membru al PC Ungar și deci cunoștea bine acest partid. Ulterior a devenit membru al PCR.

Valter Roman avea, deci, și origine maghiară.

Da. O problemă deosebită care s-a pus în convorbirile sovieto-române era aceea a secretarului general al PC Ungar, precum și soarta lui Imre Nagy care avusese puterea și se refugiase în ambasada iugoslaviei la Budapesta.

Până la urmă, au căzut de acord să-l propună pe János Kádár ca prim-secretar, dar el nu era de găsit. Valter Roman a fost însărcinat să-l găsească. El mi-a povestit că l-a găsit pe Kádár într-o pivniță și că l-a convins cu greu să meargă împreună la ambasada sovietică unde urma să fie „unsă” noua conducere.

²² Acad. Alexandru Zub, istoric din Iași

²³ George Ivașcu, scriitor și publicist, primul director al săptămânalului de politică externă *Lumina*.

²⁴ Nikita Sergheevici Hrușciov (1894–1971), prim-secretar al CC al PCUS, prim-ministru al URSS. A rămas celebru pentru că a bătut cu pantofole în pupitrul la ONU și pentru că a criticat dur epoca stalinistă și cultul personalității. A fost debarcat de Brejnev.

²⁵ Dennis Deletant, op. cit.

²⁶ Valter Roman, publicist, director al Editurii Politice, fost combatant în războiul civil din Spania, de partea forțelor internaționaliste care voiau să impună comunismul acolo; ministrul Poștelor și Telecomunicațiilor în guvernul Petru Groza.

*Ce știți despre rolul lui Bodnăraș în timpul revoluției din Ungaria? El l-a arestat pe Imre Nagy?*²⁷

Bodnăraș n-a avut nici un rol în Ungaria în '56. Cum spuneam, la cererea sovieticilor, delegația română a fost formată din Gheorghiu-Dej, Valter Roman și Ion Popescu-Puțuri, ministrul României la Budapesta.

Din două surse — Valter Roman și dr. Gheorghe Dinescu, cel care l-a îngrijit zi de zi pe Imre Nagy²⁸ în sanatoriul de la Otopeni — am aflat unele amănunte despre ce s-a întâmplat în acele zile. După convorbiri tripartite — Hrușciov, Tito, Gheorghiu-Dej —, unele directe, altele telefonic, s-a convenit ca Imre Nagy să fie trimis în România cu condiția să i se asigure securitatea. Tito, care avea relații proaste cu țările socialiste în acel moment — a arătat că nu este bine ca Imre Nagy să fie dus la Belgrad pentru că ar fi fost declarat trădător de către propriul partid.

Imre Nagy a fost suit în avion, fără ca el să știe destinația, și a aterizat la Băneasa. De aici, a fost dus la Sanatoriul Otopeni unde a stat internat circa 6 săptămâni — noiembrie-decembrie '56. Singurele legături cu Nagy erau Gheorghiu-Dej și Valter Roman, precum și doctorul Dinescu. Acesta primise consemn să nu discute cu nimeni și să-și facă doar datoria de medic. De la Otopeni, Nagy a fost trimis apoi, pentru scurt timp, la Snagov și pe urma la o casă de oaspeți, undeva prin zona Pitești.

În primăvara lui '57, sovieticii — care nu-i iertau lui Nagy ieșirea Ungariei din Tratatul de la Varșovia și afrontul făcut trupelor sovietice în Ungaria — și-au încălcat cuvântul dat și au cerut ca Nagy să fie extrădat și judecat la Budapesta. După numeroase discuții, Gheorghiu-Dej a consimțit ca Imre Nagy să fie predat spre judecare, dar cu condiția să nu fie condamnat la moarte. Sovieticii au promis, dar evident nu s-au ținut de cuvânt: în iunie '57, Imre Nagy a fost condamnat la moarte și executat.

²⁷ Dennis Deletant, op. cit.

²⁸ Imre Nagy, președinte al Consiliului de Miniștri, prim-secretar al PC din Ungaria; în octombrie 1956, a fost la originea unui program de profunde reforme, a rupt legăturile cu Moscova, a scos Ungaria din Tratatul de la Varșovia; reformele sale au declanșat invazia trupelor sovietice; răpit din ambasada Iugoslaviei la Budapesta, unde se refugiase, a fost adus în România.

2

Epoca Gheorghiu-Dej

Dej era un tip ranchiunos, foarte precaut, avea mult umor și știa să petreacă • Cum l-a abordat Bodnăraș pe Hrușciov în problema retragerii armatei sovietice din România • Criza rachetelor din Cuba • Ceaușescu îi cânta cântece revoluționare lui Dej • Marea idilă Gherghiu-Dej-Elvira Godeanu • Primul-ministru avea și indemnizație în valută • Aventurile amoroase ale „baronilor” lui Dej • „Cum sună când spui «izmene Gheorghiu-Dej?»”

Revenind la persoanele care v-au influențat. Cât de bine l-ați cunoscut pe Dej?

Nu foarte bine, pentru că eu nu aveam acces la el. Pe Dej l-am cunoscut în mod deosebit din plenarele CC al PMR, când ne invita și pe noi, cei de la tineret. Eram simpli asistenți și Dej avea obiceiul în cadrul acestor plenare să devieze de la discuții sau pe marginea unui discurs al unuia sau altuia, el venea cu completări. Și uneori aceste completări se îndepărtau mult de subiectul în discuție. Dej era și un foarte bun povestitor, depăna amintiri despre istoria partidului și despre diverși oameni.

Avea, de asemenea, mult umor, știa să petreacă. Cu ocazia celei de-a doua Conferințe a UASR, ianuarie 1959, a fost organizată o recepție la Consiliul de Miniștri unde Gheorghiu-Dej ne-a arătat că știe să petreacă, bineînțeles decent, dar cu bună dispoziție. A fost și un moment mai delicat. Ceaușescu — care știa că lui Gheorghiu-Dej îi plăceau cântecele revoluționare — ne-a chemat pe noi, tinerii, să-i cântăm lui Dej. Nu prea am fost la înălțime pentru că nu prea știam cuvintele, ci mai mult melodiile, și acelea îngânate.

Dej era un om care nu-și prea uita adversarii. Cred că a fost și un tip ranchiunos pentru că anumite personalități despre care noi, tinerii, aveam impresie bună, aveau parte de cuvinte foarte dure din partea lui Dej. Pătrășcanu²⁹, el era calul de bătaie.

A fost adversarul lui de moarte, de la bun început, de aceea a și vrut să fie primul de care să scape. Era disputa „la modă” dintre un intelectual și un muncitor, dar mai ales lupta pentru putere. Pătrășcanu câpătase un soi de aură în partid și devenise extrem de incomod, de periculos pentru șefia partidului, fiindcă se pare că se vedea, deja, numărul unu în partid, ceea ce l-a făcut pe Dej să-l elimine. După moartea lui Dej, Pătrășcanu a fost reabilitat de Ceaușescu, într-o plenară a CC al PCR, în 1968. A fost o reabilitare reală sau un pre-text ideal pentru Ceaușescu de a-și clădi propria sa imagine de conducător luminat care a rupt cu epoca Dej, stalinistă?

Execuția lui Pătrășcanu n-a fost doar dorința lui Gheorghiu-Dej. Documente mai recente arată că a fost și dorința sovieticilor care vedeau în el un pericol al naționalismului comunist român. Ultimele documente scoase la lumină din arhivele sovietice demonstrează amestecul grosolan al sovieticilor în uciderea lui Pătrășcanu.

Eu nu am participat la Plenara CC în care Pătrășcanu a fost reabilitat. Ceea ce știu reprezintă informații date de alte persoane care au fost în sală, informații din documente și observații proprii. Cred că, prin clarificarea cazului Pătrășcanu, Ceaușescu a urmărit să facă și un act de justiție — reabilitarea celui în cauză —, dar mai ales să folosească politic acest caz, respectiv demolarea cultului lui Gheorghiu-Dej, cult puternic înrădăcinat în partid, cât și demascarea anchetatorilor Securității. Deci, foloase politice proprii.

²⁹ Lucrețiu Pătrășcanu (1900–1954), om politic, filozof, sociolog, jurist și economist. Fiul prozatorului D. D. Pătrășcanu. Ministru al justiției în guvernul g-ral Nicolae Rădescu, apoi în guvernul Petru Groza (1945–1948). Arestat în 1948, condamnat la moarte și executat la Jilava. Reabilitat în 1968.

Pentru mine este semnificativ faptul că mai târziu Ceaușescu n-a mai manifestat același entuziasm pentru Pătrășcanu. Pe când lucram la CC al PCR, am făcut o propunere să edităm o ediție completă a tot ceea ce a scris Pătrășcanu, inclusiv discursul de la Cluj, din iunie 1946, când a spus: „Sunt comunist, dar mai întâi sunt român!” Ceaușescu — susținut și de alții — s-a împotrivit.

Anul 1956 n-a însemnat doar revoltele din Ungaria și Polonia, ci și o adevărată lovitură de teatru care venea de la Moscova: Raportul lui Hrușciov la cel de al XX-lea Congres al PCUS. Era documentul prin care Stalin era pus la zid pentru toate ororile, prin care se dădea, de fapt, semnalul destalinizării în blocul comunist. Este exact ceea ce avea să facă și Ceaușescu, atunci când a preluat puterea, demolând imaginea lui Dej. Cum s-a pus, în România, problema cultului personalității după raportul lui Hrușciov?

Nu știu ce discuții au avut loc în conducerea partidului la acea vreme. Dar, în 1956, am participat, ca invitat, la o adunare a activului de partid la sala Floreasca și la o Plenară a CC unde s-a abordat problema cultului personalității.

După părerea mea, Gheorghiu-Dej a dovedit o mare abilitate în a pune problema. El a fost primul care a început să combată diverse aspecte ale cultului, dând vina pe diverși din conducerea partidului care i-ar fi ridicat osanale.

A criticat-o chiar și pe Ana Pauker, dacă-mi aduc bine aminte, deși ea nu mai era de mult la conducere. De pildă, a criticat faptul că fabrica de confecții București — APACA — se numea Fabrica de Confecții „Gheorghe Gheorghiu-Dej”. Dej se autoironiza spunând: „Cum sună când spui «izmene Gheorghiu-Dej»?”

O altă concluzie a acestor dezbateri a fost aceea că partidul nostru nu are de făcut reabilitări post-mortem așa cum aveau sovieticii sau alte țări socialiste. După cum se știe, în 1968, Ceaușescu — care fusese de acord cu Dej în '56 — a infirmat această teză, reabilitând post-mortem o seamă de militanți ai partidului, în frunte cu Lucrețiu Pătrășcanu.

Tot atunci, prin '56-'57, au existat încercări ale lui Miron Constantinescu³⁰ și Iosif Chișinevski³¹, la care adera-se și Constantin Pârvulescu³², de a-l culpabiliza pe Dej pentru cultul personalității, dar n-au avut succes. Se pare că erau manevrați de sovietici. După moartea lui Dej, toți trei au fost reabilitați de Ceaușescu.

Miron Constantinescu a fost la Moscova unde a primit instrucțiuni în acest sens. Ce amintiri mai aveți despre Gheorghiu-Dej? Ce impresie v-a făcut ca om? Se spune că era un mare fustangiu.

Zvonuri au fost multe, cum se întâmplă cu cei care au fost personalități publice. Asemenea zvonuri au ajuns și la urechile mele, dar mă voi referi doar la ceea ce știu sigur.

Din surse foarte sigure, de primă mână, știu că între Gheorghiu-Dej și marea actriță Elvira Godeanu a fost o relație strânsă și frumoasă. Cei doi s-au iubit sincer. Ambii erau necăsătoriți.

Pe plan uman, Gheorghiu-Dej era apropiat de tineri, era cald în discuții, sfătos. Nu-i cunoșteam alte laturi ale personalității sale, dezvăluite în anii din urmă.

Un alt episod în care l-am cunoscut pe Gheorghiu-Dej a fost spre toamna anului 1962. Atunci am fost convocat la CC, împreună cu ministrul afacerilor externe. Eu lucram la Direcția de relații care se ocupa cu Berlinul. Ne-a dat dispoziție să prezentăm un punct de vedere privind inconvenientele pentru România în cazul în care sovieticii ar provoca o criză în Berlinul Occidental. Hrușciov ceruse și părerea României în legătură cu această provocare.

³⁰ Miron Constantinescu, sociolog și istoric. Ilegalist. Cunoscut drept model de oportunism în partid.

³¹ Iosif Chișinevski, cetățean sovietic, de origine evreu, a preluat numele soției; vicepreședinte al Consiliului de Miniștri în guvernul Petru Groza; s-a ocupat mult cu propaganda.

³² Constantin Pârvulescu, ilegalist, la un moment dat cetățean sovietic, șef al Comisiei de Control a PCR. Pro-sovietic. S-a remarcat la Congresul al XII-lea al PCR, din 1979, când l-a acuzat pe Ceaușescu de dictatură.

Care era provocarea plănuită de Hrușciov? Criza rachetelor, din toamna anului 1962, era în toi, când sateliții americani descoperiseră în Cuba rachete nucleare sovietice îndreptate spre SUA. Criza a fost pe punctul de a degenera în al treilea război mondial.

Nu știu exact. Hrușciov avea o vorbă, mai greu de exprimat în mod decent. Spunea că dacă ne imaginăm că sistemul socialist este un om pe care-l așezi peste Europa, partea bărbătească se află deasupra Berlinului Occidental; din când în când, e bine să-l strângi și să-i atragi atenția: „Vezi că depinzi de mine, pot să-ți fac mult rău.“ Asta ne-a spus-o Gheorghiu-Dej. Probabil era vorba de o nouă blocadă a Berlinului. Am chemat un jurist de renume să pregătim propunerea. Dar, după ce-i explic ce se cerea, juristul m-a întrebat candid cum trebuie să iasă propunerea: să-l sprijinim sau nu pe Hrușciov? „Ce întrebare este aceasta, dume-neata să spui care sunt argumentele!“ „Eu vi le scot cum vreți. Pot să apăr și victima, și călăul“. Până la urmă concluziile noastre au fost să nu se întreprindă nimic.

În legătură cu criza rachetelor din Marea Caraibelor, se vehiculează diferite variante privind o întâlnire secretă, în 1963, între Corneliu Mănescu³³, ministrul nostru de externe, și omologul său american, Dean Rusk, cu ocazia sesiunii Adunării Generale ONU. Potrivit unor surse, ar fi fost chiar evocată neutralitatea României în caz de conflict între SUA și URSS, deși țara noastră era membră a Tratatului de la Varșovia. Ce știți despre această întâlnire?

Unele informații despre această întâlnire le dețin de la Ștefan Andrei, care a fost secretar CC cu probleme internaționale, apoi ministru de externe. Deci, socotesc eu, o sursă credibilă.

³³ Corneliu Mănescu, ministru de externe (1965–1972), președinte al celei de a XXII-a sesiuni a Adunării Generale a ONU; semnatar al „Scrisorii celor 6“ în 1989, prin care i se cerea lui Ceaușescu fie să renunțe la putere, fie să accepte reformarea socialismului în România.

Tot atunci, prin '56-'57, au existat încercări ale lui Miron Constantinescu³⁰ și Iosif Chișinevski³¹, la care adera-se și Constantin Pârvulescu³², de a-l culpabiliza pe Dej pentru cultul personalității, dar n-au avut succes. Se pare că erau manevrați de sovietici. După moartea lui Dej, toți trei au fost reabilitați de Ceaușescu.

Miron Constantinescu a fost la Moscova unde a primit instrucțiuni în acest sens. Ce amintiri mai aveți despre Gheorghiu-Dej? Ce impresie v-a făcut ca om? Se spune că era un mare fustangiu.

Zvonuri au fost multe, cum se întâmplă cu cei care au fost personalități publice. Asemenea zvonuri au ajuns și la urechile mele, dar mă voi referi doar la ceea ce știu sigur.

Din surse foarte sigure, de primă mână, știu că între Gheorghiu-Dej și marea actriță Elvira Godeanu a fost o relație strânsă și frumoasă. Cei doi s-au iubit sincer. Ambii erau necăsătoriți.

Pe plan uman, Gheorghiu-Dej era apropiat de tineri, era cald în discuții, sfătos. Nu-i cunoșteam alte laturi ale personalității sale, dezvăluite în anii din urmă.

Un alt episod în care l-am cunoscut pe Gheorghiu-Dej a fost spre toamna anului 1962. Atunci am fost convocat la CC, împreună cu ministrul afacerilor externe. Eu lucram la Direcția de relații care se ocupa cu Berlinul. Ne-a dat dispoziție să prezentăm un punct de vedere privind inconvenientele pentru România în cazul în care sovieticii ar provoca o criză în Berlinul Occidental. Hrușciov ceruse și părăirea României în legătură cu această provocare.

³⁰ Miron Constantinescu, sociolog și istoric. Illegalist. Cunoscut drept model de oportunism în partid.

³¹ Iosif Chișinevski, cetățean sovietic, de origine evreu, a preluat numele soției; vicepreședinte al Consiliului de Miniștri în guvernul Petru Groza; s-a ocupat mult cu propaganda.

³² Constantin Pârvulescu, ilegalist, la un moment dat cetățean sovietic, șef al Comisiei de Control a PCR. Pro-sovietic. S-a remarcat la Congresul al XII-lea al PCR, din 1979, când l-a acuzat pe Ceaușescu de dictatură.

Care era provocarea plănuită de Hrușciov? Criza rachetelor; din toamna anului 1962, era în toi, când sateliții americani descoperiseră în Cuba rachete nucleare sovietice îndreptate spre SUA. Criza a fost pe punctul de a degenera în al treilea război mondial.

Nu știu exact. Hrușciov avea o vorbă, mai greu de exprimat în mod decent. Spunea că dacă ne imaginăm că sistemul socialist este un om pe care-l așezi peste Europa, partea bărbătească se află deasupra Berlinului Occidental; din când în când, e bine să-l strângi și să-i atragi atenția: „Vezi că depinzi de mine, pot să-ți fac mult rău.” Asta ne-a spus-o Gheorghiu-Dej. Probabil era vorba de o nouă blocadă a Berlinului. Am chemat un jurist de renume să pregătim propunerea. Dar, după ce-i explic ce se cerea, juristul m-a întrebat candid cum trebuie să iasă propunerea: să-l sprijinim sau nu pe Hrușciov? „Ce întrebare este aceasta, dumneata să spui care sunt argumentele!” „Eu vi le scot cum vreți. Pot să apăr și victima, și călăul”. Până la urmă concluziile noastre au fost să nu se întreprindă nimic.

În legătură cu criza rachetelor din Marea Caraibelor; se vehiculează diferite variante privind o întâlnire secretă, în 1963, între Corneliu Mănescu³³, ministrul nostru de externe, și omologul său american, Dean Rusk, cu ocazia sesiunii Adunării Generale ONU. Potrivit unor surse, ar fi fost chiar evocată neutralitatea României în caz de conflict între SUA și URSS, deși țara noastră era membră a Tratatului de la Varșovia. Ce știți despre această întâlnire?

Unele informații despre această întâlnire le dețin de la Ștefan Andrei, care a fost secretar CC cu probleme internaționale, apoi ministru de externe. Deci, socotesc eu, o surșă credibilă.

³³ Corneliu Mănescu, ministru de externe (1965–1972), președinte al celei de a XXII-a sesiuni a Adunării Generale a ONU; semnată al „Scri-sorii celor 6” în 1989, prin care i se cerea lui Ceaușescu fie să renunțe la putere, fie să accepte reformarea socialismului în România.

La întoarcerea dintr-o vizită mai lungă în Asia, o delegație la nivel înalt, condusă de Gheorghiu-Dej, s-a oprit și la Moscova, în drum spre țară. Era în 1963. Delegația română a tatonat partea sovietică, respectiv pe Hrușciiov, dacă sunt adevărate știrile lansate de americani privind amplasarea de rachete nucleare în Cuba. La început, sovieticii au evitat confirmarea, dar într-un târziu au recunoscut, totuși, că amplasaseră rachete.

În aceste condiții, conducerea la cel mai înalt nivel, inclusiv Maurer³⁴, a stabilit să-i informăm pe americani că sovieticii luaseră decizia în mod unilateral, iar România nu fusese în nici un fel consultată. Ca membră a Tratatului de la Varșovia, România se simțea parte doar a hotărârilor luate în comun. Deci, în caz de ripostă, partea americană să țină seama de faptul că țara noastră nu trebuia, așadar, să fie ținta contra-loviturilor nucleare. S-a stabilit ca acest mesaj să fie transmis de Corneliu Mănescu, prilejul fiind sesiunea Adunării Generale ONU. Dar nu s-a pus, în nici un moment, problema neutralității României, fiindcă nici nu era posibil așa ceva în acel moment. Riscurile erau imense.

L-ați mai întâlnit pe Gheorghiu-Dej cu alte ocazii?

A mai fost o împrejurare când l-am întâlnit pe Gheorghiu-Dej. Pe când eram consilier la Ambasada română de la Paris, a apărut o situație neplăcută, fiindcă ambasadorul nostru la Paris și soția sa îl furau pe Ion Gheorghe Maurer, care era președinte al Consiliului de Miniștri. Soția lui Maurer trimitea periodic bani soției ambasadorului pentru diverse cumpărături: cămăși, cravate etc., pentru președinte. După un timp s-a constatat că soția ambasadorului înșela familia Maurer, ceea ce a declanșat un mic scandal.

Venind în țară la o sesiune a Marii Adunări Naționale, Maurer a purtat discuții cu mine, la care a participat o bună parte din timp și Gheorghiu-Dej. Era interesat mai ales

³⁴ Ion Gheorghe Maurer, jurist, membru PCR din ilegalitate, a apărut mulți comuniști în diferite procese, ministru de externe în guvernul Chivu Stoica, apoi președinte al Consiliului de Miniștri până în 1974.

de situația din ambasadă, de raporturile cu partea franceză, dar și de micile găinării ale ambasadorului.

De unde avea Maurer valuta, exista un fond special?

La vremea respectivă, președintele Consiliului de Miniștri și, mi se pare, și vicepreședinții, primeau și o sumă de bani în valută dintr-un cont anume, pe care-l gestiona Bârlădeanu. În fiecare lună, Maurer primea — prin secretarul general al guvernului — și plicul în valută. Nu știu care era valoarea.

Știați că Dej dăduse ordin ca toți posibilia săi rivali, inclusiv Nicolae Ceaușescu, să fie ascultați de Securitate³⁵?

Nu cunosc, dar mi se pare posibilă o astfel de practică.

Potrivit aceleiași surse, Nikolski³⁶ ar fi instalat chiar și în casa lui Dej tehnică de ascultare.

Este posibil, pentru că Dej era suspectat de sovietici ca nefiind loial, făcând parte din „nucleul interior” al partidului, iar Nikolski era omul de încredere al sovieticilor.

Era ofițer KGB. Cum ați caracteriza epoca Gheorghiu-Dej?

Mă puneți într-o mică încurcatură: într-un fel îi vedeam atunci pe Dej și epoca sa, altfel văd azi aceste lucruri, după multitudinea de informații care au apărut ulterior.

Gheorghiu-Dej a preluat puterea și a început să conducă țara în momente tulburi ale istoriei noastre: țară ruinată de război, ocupația sovietică, sovietizarea țării, măsuri punitive împotriva moșierilor, împotriva burgheziei, fie mari fie mici, împotriva unei mari părți a intelectualității „burgheze”, iar mai târziu chiar împotriva propriilor țărani. Deși nu prea era agreat de sovietici, dar totuși, la început, a dus o politică astfel încât să corespundă exigențelor sovietice. Nici n-avea altă ieșire!

³⁵ Dennis Deletant, op. cit.

³⁶ Alexandru Nikolski, pe numele său adevărat Boris Grunberg, născut la Chișinău, racolat de KGB din 1940; inspector general al Siguranței în '47; în '48, director adjunct al Securității; în '53 avansat la rangul de secretar general în MAI. Recunoscut drept torționar-șef în anii '50, datorită cruzimii sale.

Gheorghiu-Dej a început să perceapă că socialismul sovietic nu este ceea ce se pretindea a fi și a pornit pe calea „independenței”, mai întâi subînțeleasă, apoi explicită. În mare măsură el poate fi numit autorul moral-politic al Declarației din 1964...

Supranumită și „Declarația de independență”³⁷...

... Dej a realizat relații echidistante cu Moscova și Beijing, a eliberat din pușcării mii de deținuți politici, intelectuali și țărani. Era un om inteligent, prudent în acțiune, își iubea țara.

Emil Bodnăraș³⁸ mi-a povestit că pentru retragerea trupelor sovietice din România, în 1958, Gheorghiu-Dej și cei mai apropiați colaboratori ai săi s-au pregătit aproape trei luni. Se discutau variante de abordare a lui Hrușciov, variante de reacții ale sovieticilor, cum să fie contracarate reacțiile acestora etc.

Există mai multe povestiri despre acest moment. Unii spun că Hrușciov a fost abordat într-un cadru bahic, alături de o frumoasă animatoare-artistă, astfel încât să nu ia foc când avea să audă ce-i propun românii. Alții spun, citând chiar memoriile lui Hrușciov, publicate în străinătate, că acest moment i-a ridicat liderului sovietic sângele la cap.

Ceea ce știu, chiar de la Bodnăraș, este că Hrușciov a fost invitat la o vânătoare. Apoi la o plimbare, Gheorghiu-Dej

³⁷ Documentul intitulat „Poziția Partidului Muncitoresc Român privitoare la problemele mișcării comuniste și muncitorești internaționale” prezenta principiile a ceea ce s-a numit, ulterior, comunismul național românesc. Între altele, documentul afirma ideea că fiecare țară din lagărul socialist este și trebuie să fie pe deplin liberă să ia deciziile politice conforme cu interesele sale naționale. A fost primul document politic prin care România dădea semne de independență față de URSS.

³⁸ Emil Bodnăraș (1904–1976), militar de carieră, dezertează la sovietici, devine spion, revine în România, are o ascensiune meteorică, este implicat în toate momentele-cheie ale istoriei României începând cu 23 august 1944; ministrul Forțelor Armate, vice-președinte și prim-vicepreședinte al Consiliului de Miniștri în guvernele Gheorghiu-Dej, Chivu Stoica și Ion Gheorghe Maurer.

— ca de obicei, prudent — i-a zis lui Hrușciov că Bodnăraș are să-i spună ceva. Bodnăraș — luat prin surprindere, dar care știa bine lecția — după un prim moment de tulburare, când îmi spunea că i se uscaseră buzele — a abordat cu Hrușciov tema retragerii trupelor sovietice din România. Hrușciov și Bodnăraș mergeau mai în față, iar restul celor din conducere — inclusiv Gheorghiu-Dej — mergeau mai în spate. Gheorghiu-Dej, văzând că reacția lui Hrușciov n-a fost atât de violentă pe cât se așteptau, a preluat din mers discuția.

Astăzi, când cunosc din diverse surse rolul nefast jucat de Gheorghiu-Dej în asasinarea lui Foriș și Pătrășcanu, în condamnarea nedreaptă a multor militanți ai acelor vremuri, în condamnarea atâtor oameni politici și intelectuali „legați de trecut“, a țăranilor anti-colectiviști, încerc un sentiment de respingere, de silă așa cum am mai încercat de câte ori am aflat de ororile trecutului mai îndepărtat sau mai apropiat.

Referitor la greșelile politice, Gheorghiu-Dej însuși recunoștea, într-un raport al CC al PMR din decembrie 1961 că fuseseră operate 80 000 de arestări în anii colectivizării forțate, dintre care 30 000 fuseseră judecate în procese publice³⁹. Pe de altă, parte, încă din epoca Dej, s-a acreditat ideea că nomenclatura trăiește într-un lux sfidător față de restul populației, că tot ceea ce visa noaptea, avea ziua. În epoca N. Ceaușescu, fenomenul s-a agravat. Se vorbea și de comportamente imorale ale unor demnitari.

Despre lipsa de moralitate știu doar că Gheorghe Apostol a fost pus în discuția Congresului al X-lea, deci pe vremea lui Ceaușescu, pentru moralitate îndoielnică. De aceea nici n-a mai fost ales membru al CC al PCR. Se mai vorbea, apoi, despre aventurile lui Chivu Stoica⁴⁰, una petrecută chiar pe când era în Spitalul Elias, cu o „nepoată“.

³⁹ Dennis Deletant, op. cit.

⁴⁰ Chivu Stoica, apropiat al lui Dej; ministru al Industriei, vicepreședinte al Consiliului de Miniștri în guvernul Gheorghiu-Dej; prim-ministru între 1954–1961; se sinucide din motive și azi rămase obscure; familia crede că a fost asasinat.

Cât privește condițiile de trai, cred că este o exagerare, mai ales dacă ne referim la perioada de după 1967/1968.

Știu că pe vremea lui Gheorghiu-Dej, membrii Biroului Politic se bucurau de avantaje la chirie, li se dădea, dacă aveau nevoie, mobilier sau biblioteci cu titlu de folosință, nu de proprietate, precum și 1-2 persoane de serviciu în casă, aveau acces la valută pentru achiziții de bunuri din străinătate.

Ceaușescu a preluat aceste avantaje pentru membrii Prezidiului Permanent. Dar, începând din anii 1967/1968, acestea au început să dispară. S-a trecut la plata chiriei normale, adică penalizări pentru spațiu suplimentar, plata de către beneficiar a personalului de serviciu din casă, s-au inventariat toate bunurile împrumutate etc. Au dispărut posibilitățile de achiziții de bunuri din exterior.

Eu, când am fost numit membru al guvernului, am găsit o situație normală: cât cheltuiești cu casa, atât plătești, nici un fel de cheltuieli pe seama contribuabilului. Am primit casă cu chirie prin Consiliul Popular București. Eram cinci persoane — eu, soția, copilul, socrul și soacra. Locuiam în cinci camere — trei dormitoare, o sufragerie și un birou. Tot ceea ce aveam în casă — mobilier, tablouri, alte bunuri — erau achiziționate de mine din salariu, de-a lungul anilor. Salariile erau corelate cu cele din economie și respectau strict raportul planificat între salariul minim și salariul maxim. Dacă-mi aduc bine aminte, acest raport era de 1:10.

Sună frumos tot ce-mi spuneiți, dar vă contrazic. Pe când eram studentă, în anii '70, am avut în an o colegă care era fiica unui viceprim-ministru la acea vreme. Fata avea un comportament normal, adică invita acasă colegi și colege de facultate. M-am numărat printre ei și pot să spun că locuința ei m-a șocat. Nici eu nu veneam dintr-o cocioabă — aveam o casă frumoasă în Dealul Spirii. Ceea ce am văzut acolo, în vila colegei mele, era exact ca în reviste: camere mari, luminoase, o bucătărie foarte spațioasă, dulapuri suspendate, rețet, exact cum vezi și azi în reviste acele aranjamente de bun gust. Subliniez, anii '70. Sufragerie imensă, un birou foarte luxos pentru tatăl ei, propria ei cameră de studiu. Nu mai

spun ce era la etaj, în trei dormitoare și două băi superbe, dulapuri late cât un perete și înalte până la tavan, cu uși glisante. Plus ce era în dulapuri! Nu știu dacă se lăuda sau nu, dar fata mi-a spus că toate acele minunății erau provenite „pe linie de partid”. În tot căsoul locuiau doar ea și tatăl ei. Ceea ce mânca tânăra aceea nu se compara cu meniul nostru zilnic. Familia ei avea acces la magazine speciale, unde prețurile erau reduse, iar produsele din import — la discreție. M-a șocat, atunci, — probabil că de aceea și țin minte toate amănuntele — fiindcă mi-am dat seama ce distanță uriașă era între „noi și ei”.

În ultimii ani de viață ai lui Gheorghiu-Dej, au fost construite cu banii Gospodăriei de partid vile și case de protocol pentru membrii Biroului Politic și alți demnitari, în zona Bulevardul Aviatorilor, în cartierul Primăverii și pe Alea Trandafirilor, astăzi Prezan. Casele erau așa cum ați descris dvs. După dispariția lui Dej, Ceaușescu a mai păstrat aceste privilegii puțin timp, apoi a început aplicarea legii și la acest soi de chiriași. S-a introdus chiria legală, au fost eliminate toate gratuitățile, încât unul câte unul chiriașii s-au mutat. După ce au fost golite vilele, s-a trecut la re-compartimentarea lor, astfel încât dintr-o singură locuință au fost amenajate 2-3 apartamente. Aceasta era, după știința mea, situația din acei ani.

De asemenea, îmi amintesc că la un moment dat, Ceaușescu a dat un decret prin care a redus raportul dintre salariul minim și cel maxim și ne-a diminuat salariile și indemnizațiile de deputat, care și așa erau simbolice.

În perioada când începuse criza alimentară și nu se găsea carne pe piață, puteam să cumpărăm, printr-un centru de comandă al Ministerului Comerțului Interior, maximum 3 kg/săptămână, plătind desigur și transportul mărfii.

Sigur că era o diferență mare între un conducător de rând și Ceaușescu. Acesta trăia, într-adevăr, în lux, avea la dispoziție tot ce dorea din țară și din străinătate. Poate că așa trebuia să fie, nu știu.

Și totuși, în ciuda acestor „neajunsuri” despre care vorbiți, nici un demnitar n-a renunțat la funcție.

Eu nu m-am plâns de restricții, am răspuns sincer la exagerările privind luxul în care ar fi trăit demnitarii pe vremea lui Ceaușescu. Cred că a existat o viziune deformată asupra acestui subiect. Funcțiile nu erau acceptate după salariu sau locuință. În majoritatea situațiilor, funcțiile reprezentau sarcini de partid care, în condițiile partidului unic, nu puteau fi refuzate decât cu motivații foarte serioase și cu riscuri. Spuneți că nimeni n-a renunțat la funcții. Deși pare lipsit de modestie, vă dau exemplul meu: eu am renunțat la toate funcțiile, asumându-mi toate riscurile.

3

În diplomație

Ambasadele României, pline de securiști • Colaborarea cu Mihai Caraman, capul rețelei anti-NATO • Soții Ceaușescu, în vacanță la Paris • Vaticanul — inamicul numărul unu al comunismului • Maurer a avut cele mai mari privilegii, dintre toți demnitarii ultimilor 50 de ani • Generalul de Gaulle a intervenit pe lângă Ceaușescu pentru contractul Renault-Dacia • Odissea Columnei lui Traian • „Șmecherii” în cooperarea economică cu firme străine • Ceaușescu a cerut submarine militare chinezilor

În 1962 ați intrat în diplomație. Cine v-a trimis acolo, de vreme ce aveai o cu totul altă pregătire?

Când am fost transferat la Ministerul Afacerilor Externe, în 1962, Ceaușescu mi-a pus în vedere să-mi însușesc bine meseria de diplomat, pentru că el ținea să devin ministru de externe. Ulterior, prin aprilie 1969, mi-a spus că, date fiind înclinațiile mele spre probleme economice, s-a răzgândit, așa că mi-a cerut să fiu ministru al comerțului exterior.

În 1963 ați fost trimis consilier la ambasada României de la Paris. Care era mecanismul de lucru în ambasadă? În ce măsură Securitatea controla deja toate nivelurile?

Personalul ambasadei noastre se compunea din ambasador, 2-3 consilieri, 1-2 prim-secretari, alți diplomați de rang inferior și personal administrativ. Pentru diferite activități concrete, ambasadorul sau consilierul care-i era prim locțiitor repartiza personalul care trebuia să le rezolve. La problemele informative erau folosiți doar oamenii ministerului de externe. Diplomații cu sarcini speciale aveau sistem propriu de informare pe care nu-l cunoșteam.

Securitatea în ambasadă avea sarcinile specifice oricărui stat: siguranța ambasadei și a cifrului, activitatea con-

trainformativă, atenție la eventuale acțiuni ale serviciilor străine în rândul personalului ambasadei etc.

În vremea aceea, de război rece, cred că toate ambasadele aveau un mare număr de diplomați-securiști. În ce ne privește, la Paris, cred că eu eram printre puținii civili.

Cum vă dădeți seama că erau securiști?

Nu era greu. Îți dădeai seama după cum informau Ministerul de Externe. De fapt, nu-l informau niciodată. Cei care trimiteau telegrame informând ministerul erau ambasadorul și eu.

Spuneți că erați, probabil, printre puținii civili din ambasadă. În vremea în care erați consilier la Paris, s-a pus pe picioare și ceea ce s-a numit mai apoi „Rețeaua Caraman”, de spionaj, care a funcționat din 1960 până în 1969, când au căzut rând pe rând pionii ei, arestați de francezi și belgieni⁴¹. O rețea care a produs serioase daune NATO, sustrăgând documente extrem de importante, prin oameni extrem de bine plasați. L-ați cunoscut pe Mihai Caraman?

Da. L-am cunoscut când eram consilier la ambasadă și mă ocupam de probleme economice și politice. El era adjunctul șefului agenției comerciale. L-am cunoscut ca pe un om inteligent, cultivat, bun de relații, îndrăzneț. Nu eram la curent cu prea multe amănunte în legătură cu activitatea sa. Știam că erau disensiuni în colectivul în care lucra. Am colaborat în unele acțiuni economico-comerciale, iar de câte-va ori m-a rugat să-i prezint unele persoane din corpul diplomatic sau dintre localnici.

Puteți da un exemplu privind o astfel de colaborare?

Organizarea vizitei, în Franța, a unei delegații economice guvernamentale române.

Știați, nu-i așa, ce consecințe avea prezentarea unor diplomați unui spion?

⁴¹ Pierre Accoce & Daniel Pouget, *Rețeaua Caraman. Cei 13 români care au zguduit NATO*, Editura Compania, 1999.

Vedeți, în viața publică, la fel ca în diplomație, racolarea reprezintă un pericol permanent. Toate serviciile de informații lucrează cam în același fel. Și pe mine au încercat să mă racoleze alții.

Cine?

Aveam „simpatii” insistente din partea unor „diplomați” străini. Numai că nu eram omul care să-și trădeze țara și în plus eram destul de pregătit în această privință.

Cine vă pregătise?

Pregătirea în Ministerul de Externe înainte de plecarea la post cuprinde modul în care trebuie să te comporți, cum să te ferești de pericolele la care te poți expune, faci pregătire de protocol diplomatic, chiar de bune maniere, studiezi obiceiurile țării respective, sărbătorile laice și religioase, cultura, viața politică. Este prezentată și posibilitatea de-a se încerca racolarea de către un serviciu străin de informații.

Era clar că știati ce făcea Caraman. Ce v-a surprins în comportamentul lui?

Primul lucru care m-a surprins a fost că a stat câțiva ani în exterior fără să fie căsătorit, ceea ce nu era o practică în sistemul nostru. A doua chestiune — îi cam plăceau nevestele subalternilor. Dar altfel, era un om foarte simpatic, cu reale calități pentru munca în exterior.

Părerea mea este că s-a făcut o mare greșală că la întoarcerea în țară, Caraman n-a fost folosit pentru formarea viitoarelor cadre de informații externe, el posedând a vastă experiență și o foarte bună pregătire.

Știați că Mihai Caraman îl simțise pe Pacepa⁴² ca informator CIA, pe baza unor date de la KGB și GRU⁴³?

⁴² Ion Mihai Pacepa, general de Securitate, director adjunct al CIE (DIE), a defectat în Statele Unite în 1978, fiind spionul român cu cel mai înalt rang care a fugit în Occident. Fuga lui a bulversat serviciile secrete românești, a declanșat un imens scandal politic și a dus la căderea multor rețele ale spionajului românesc în Occident.

⁴³ Dennis Deletant, op. cit. GRU — spionajul militar sovietic.

Ceea ce știu este faptul că Mihai Caraman, care o vreme a condus și contraspionajul în România, cunoștea multe aspecte negative din viața și activitatea lui Pacepa și că, atât el cât și alții au semnalat aceste aspecte. Știu din surse bine informate că imaginea lui Pacepa în rândul celor care-l cunoșteau era a unui om care-și urmărea doar propriile interese, că nici profesional nu era într-atât de bun încât să facă prea mare caz. Dar, se pare că organele de conducere ale Securității au ignorat aceste avertismente. Eu nici azi nu cred că Pacepa a fost agent CIA înainte de a trăda, în 1978, și de a se refugia la americani. Dacă el ar fi fost agent CIA dinainte de trădarea din 1978, nu se mai putea vorbi astăzi despre „rețeaua Caraman”. Cum vă închipuiți că mai puteau fi agenți ai spionajului românesc, oameni din interiorul NATO sau de la ministere-cheie occidentale și Pacepa să nu le divulge către CIA? L-ar fi împușcat americanii dacă era agentul lor și ne le divulga astfel de secrete.

Americanii au propriile lor probleme cu „cârțițele” care-i informează pe ruși. Să revenim la rețeaua Caraman. Dacă n-ar fi fost dezertarea lui Ion Iacobescu, adjunctul lui Caraman, poate că rețeaua ar fi continuat să funcționeze mult timp. L-ați cunoscut pe Iacobescu?

Da, era secretar de partid pe ambasadă. Lucra la UNESCO. Sincer vorbind, nu prea mi-era simpatic, pentru că avea anumite obrăznicii pe care nu le acceptam. În ce-l privește pe Caraman, am aflat mai târziu că a obținut o seamă de documente de mare importanță de la NATO cu care noi nici nu prea aveam ce face. Era vorba de documente privind armamentele și avioane sofisticate. Am auzit că au fost încărcate în avioane și duse la Moscova.

Iacobescu le-a spus acest lucru englezilor, când a dezertat, că al doilea mare obiectiv al rețelei era să servească KGB-ul, care trebuia să obțină o seamă de documente de la NATO privind armamentul și fondurile alianței⁴⁴. De altfel, în 1958,

⁴⁴ Pierre Accoce & Daniel Pouget, op. cit.

când sovieticii au acceptat să se retragă din România, una dintre condiții a fost menținerea activităților de spionaj în slujba Moscovei⁴⁵. Consilierii sovietici s-au retras abia în decembrie 1964, după ce Hrușciov fusese înlocuit cu Brejnev, iar Gheorghiu-Dej a exploatat imediat situația: l-a convocat pe ambasadorul sovietic la București și i-a cerut retragerea, de facto, a consilierilor. Când au plecat, au luat — cu voia guvernanților români — toate lucrurile din apartamentele pe care le rechiziționaseră⁴⁶.

Nu știu ce aranjamente fuseseră cu KGB-ul. Asta se petrecea înainte de 1965. Eu știu că pe vremea lui Gheorghiu-Dej, într-adevăr exista o colaborare mai strânsă cu KGB și o seamă de activități slujeau și procurării de documente militare care erau cerute de sovietici. Știu chiar de la Ceaușescu despre faptul că s-a discutat la cel mai înalt nivel între țările socialiste membre ale Tratatului de la Varșovia să se desființeze agenturile de spionaj ale fiecărei țări de pe teritoriul celorlalte. Deci, în cadrul ambasadelor sau pe alte căi nu mai trebuia să fie trimiși spioni. Așa cum îi cunoșteam însă pe sovietici, ei își schimbau părul, dar nu năravul. Ceaușescu era conștient de această stare de fapt. El a reorientat activitatea Ministerului de Externe și a Securității — vorbesc de informații externe — punând un accent deosebit pe direcții economice și tehnico-stiințifice.

Spionaj economic? Fiindcă în fața comisiei de partid care a anchetat cazul Pătrășcanu, Alexandru Drăghici, ministru de interne pe atunci, era pus la zid și, în apărarea sa, invoca diferite misiuni de spionaj economic: „(...) se spune că eu am nenorocit știința. Eu aș întreba: cine a adus laserul în țara noastră, cine a adus porumbul hibrid în țară?”⁴⁷

Se poate vorbi și de spionaj economic, într-o măsură mai mare sau mai mică. Dar, în general, pe toate căile tre-

⁴⁵ Dennis Deletant, op. cit.

⁴⁶ Cristian Troncotă, *Istoria serviciilor secrete românești*, Editura Ion Cristoiu, 1999.

⁴⁷ *Convorbiri neterminate*, Corneliu Mănescu în dialog cu Larinia Betea, Ed. Polirom, 2001.

buia acționat pentru a aduce foloase țării din punct de vedere economic și tehnico-științific. Am observat o preocupare similară și la diplomații altor țări. Când am fost trimis ambasador la Roma, sarcina principală a fost pe probleme economice. La Paris, cât am mai fost consilier, s-a primit dispoziție categorică să ne axăm, în mod deosebit, pe probleme economice. M-am aflat în misiune diplomatică la Paris în perioada în care războiul rece mai făcea ravagii și sarcinile noastre erau și de lărgirea relațiilor politice cu Franța.

M-am ocupat în acea perioadă de organizarea vizitei președintelui Consiliului de Miniștri, Ion Gheorghe Maurer la Paris, de întrevvedereea lui cu generalul de Gaulle⁴⁸. Ambasadorul Dimitriu, căruia nu-i plăcea să-și asume răspunderi, s-a făcut că are treabă în afara Parisului și m-a lăsat cu toată organizarea acestei acțiuni politice importante. Din păcate, o parte din Ministerul de Externe francez voia să organizeze o vizită formală a primului ministru român, să nu i se acorde importanța unei vizite oficiale, de șef de guvern. În prima etapă, Ministerul de Externe francez ne-a propus ca președintele Consiliului de Miniștri francez, Couve de Murville, să-i ofere demnitarului roman o masă în aeroport, la Orly, iar apoi Maurer să se întoarcă în țară. Am întrebat în țară ce trebuie făcut în această situație. MAE român mi-a transmis să facem în așa fel încât să i se dea vizitei caracter oficial, eventual să se întâlnească și cu generalul de Gaulle, dar „aveți grijă cum discutați, să nu supărați partea franceză și să nu se anuleze cumva vizita!”. M-am dus la Ministerul francez de Externe și am întrebat-o pe d-ra Malicenko, care era consilier în minister și șefa serviciului care se ocupa cu România: „Propunerea pe care mi-ați transmis-o este cunoscută de generalul de Gaulle sau este o părere a ministerului?” Și ea a recunoscut că era părerea ministerului. Atunci i-am spus, deși n-aveam de la București această îngăduință: „Eu aș dori ca în 24 de ore, după ce veți cere aprobarea generalului, să-mi comunicați dacă doriți să organizați vizita cu caracter oficial, la nivel de

⁴⁸ Charles de Gaulle (1890–1970), general, prim-ministru și, apoi, președinte al Franței.

prim-ministru, și deci cu toate onorurile și convorbirile cuvenite sau, dacă nu, nu mai facem vizita. România nu poate fi umilită în acest mod“.

Ați riscat.

Am riscat! Vreau să vă spun că 24 de ore nu am închis ochii. Vă dați seama, dacă se rata vizita trebuia să răspund în fața conducerii de la București. Sigur, și tinerețea cu un anume grad de inconștientă a jucat un rol aici. Dar în același timp am judecat că nu era normal să admit să fim umiliți. Exact la 24 de ore, aproape la secundă, domnișoara Malicenko mi-a dat telefon și m-a întrebat dacă pot să merg la Ministerul de Externe. M-am dus, bineînțeles, cu inima cât un purice. Domnișoara Malicenko mi-a spus: „Domnu-le consilier, a fost prezentată propunerea privind vizita oaspetelui român generalului de Gaulle, iar generalul a dispus să se organizeze ca o vizită oficială, la nivel de prim-ministru, să aibă loc convorbiri oficiale, iar primul ministru român va fi primit de General într-o discuție tête-à-tête“. L-am însoțit pe primul ministru Maurer la întrevedere, dar bineînțeles eu am rămas la ușă, fiindcă el vorbea perfect franceza, așa că nu mai era nevoie să asiste și a treia persoană la convorbiri. A fost una dintre discuțiile cele mai interesante care cred că a avut o contribuție foarte mare la dezghețarea relațiilor dintre cele două țări.

Ce vă face să credeți asta, de vreme ce n-ați asistat la discuție?

Ion Gh. Maurer mi-a povestit câte ceva din convorbire. Dar mai ales am constatat, pe urmă, că la recepția oferită la ambasadă au venit foarte multe personalități politice, ceea ce nu se mai întâmplase până atunci. Ulterior, am observat luări de poziție și acțiuni ale Franței din care reieșea clar că relațiile au început să se normalizeze.

În timpul misiunii de la Paris, ați avut prilejul să-l întâlniți pe generalul de Gaulle. Ce impresie v-a făcut?

L-am cunoscut pe generalul Charles de Gaulle mai întâi la prezentarea scrisorilor de acreditare de către ambasada-

dorul român, Victor Dimitriu, pe care l-am însoțit, în redin-gotă și joben, apoi la recepțiile de început de an organizate de șeful statului francez în onoarea corpului diplomatic. Concepțiile politice ale generalului de Gaulle sunt bine cu-noscute pentru a vorbi acum despre ele. M-a frapat com-portamentul lui, care-i primea personal pe toți cei peste 1000 de invitați, cărora le adresa câteva cuvinte care nu se-mănau de la un invitat la altul. Era de-o politețe care im-presiona și impunea. În câteva cuvinte — la prezentarea scrisorilor de acreditare — a sintetizat poziția Franței față de România și direcțiile în care este gata să ne ajute. Era concis și exact în exprimarea ideilor, avea o cultură solidă.

Când vă aflați în post, la Paris, Gheorghiu-Dej a emis decretul de amnistie a deținuților politici, în 1964. Potrivit unor date oficiale, era vorba ce circa 4 600 de deținuți politici, conform altor date oficiale, dar neverificate, numărul se ridica la peste 12 000⁴⁹. Ce ați gândit atunci? Ce reacție au avut oficialii francezi, presa?

Mai întâi, am fost uimit când am aflat că în România mai erau atâtea deținuți politici. Evenimentul a fost benefic atât pentru cei eliberați, cât și pentru România, pentru imaginea ei în Occident, reflectată și în presă. Decretul a apărut într-un an în care se mișcau multe în România. Încă de la începutul anilor '60, începuse procesul de desprindere a României de URSS. Între timp, se acutizase conflic-tul dintre PCUS și PC Chinez, cât și între cele două țări. Îmi amintesc că în ianuarie 1968, pe când eram ambasador la Roma, am avut o lungă discuție cu primul ministru I. Gh. Maurer, în vizită oficială, despre anul 1964. El mi-a relatat că în acei ani au fost îndelungi analize în conducerea parti-dului și statului în legătură cu relațiile țării noastre cu cei doi mari din sistemul socialist și cum să fie folosită noua conjunctură. S-a considerat greșită politica de-a urma pe unul sau pe altul dintre cei doi, mai ales URSS, pentru că de fapt aceștia își schimbau adesea pozițiile și ne puneau în situații uneori ridicole. S-a tras concluzia că trebuie să stăm

⁴⁹ Dennis Deletant, op. cit.

pe picioarele noastre. Separarea clară de sovietici nu era însă ușoară și de aceea s-a căutat să profităm de cearta sovieto-chineză pentru a lua o poziție echidistantă.

Era, în fond, un mic șantaj. Și, din ceea ce spuneți, rezultă că Gheorghiu-Dej a avut ideea și a lansat o politică externă semi-autonomă, pe care Ceaușescu a dezvoltat-o, apoi a ratat-o. Începea era „comunismului național românesc”. Putea, însă, România să-și permită o asemenea atitudine în acei ani?

Sigur, viața a demonstrat că venise timpul pentru atitudini mai independente. Încet-încet, România a devenit copilul teribil al sistemului socialist. Când lucrurile au mai avansat, România deja făcea opinie separată împotriva integrării militare, politice, economice în familia țărilor socialiste. Noi nu mai acceptam nici termenul de „integrare”, vorbeam doar de colaborare.

A folosit Moscova pârghia economică drept represalii? Mătreii prime, mai ales.

Noi nu eram copil răsfățat cum erau Germania ori, mai ales, Bulgaria. Ne dădeau doar strictul necesar, din obligațiile pe care le aveau față de noi.

Apropo de obligații. Ce „obligații” avea ambasada când venea, de pildă, vreun membru din familia unui înalt demnitar de la București? Cum se comportau aceștia față de personal?

Au fost frecvente confruntări între reprezentanții ambasadei și demnitarii care veneau din țară. Ca experiență proprie vă spun că am avut, de pildă, o confruntare neplăcută cu Lica Gheorghiu⁵⁰ care venea destul de frecvent în Franța. Eu nu mă ocupam direct de ea, dar o dată am fost obligat. Lica Gheorghiu venise, în trecere, pentru o vizită în Suedia. Era cu soțul ei, Gheorghe Rădoi, vicepreședintele Consiliului de Miniștri. Trebuia să meargă spre unul din porturile suedeze cu un feribot, care pleca la o anumită oră din Franța, dar ajungea în Suedia la 5 dimineața. Ambasa-

⁵⁰ Lica Gheorghiu, actriță, una dintre cele două fiice ale lui Gheorghiu-Dej.

dorul nostru la Stockholm mi-a dat telefon și m-a rugat să transmit oaspeților români să plece din Franța astfel încât să sosească la o oră mai convenabilă, după ora opt, fiindcă pentru autoritățile suedeze era dificil să-i primească în zorii zilei. Am telefonat la hotel familiei Rădoi și i-am transmis mesajul. La care Lica a avut o reacție foarte necivilizată, în sensul că nu-i fac eu programul. Până la urmă, a plecat cu avionul și am fost nevoit să mă duc să-i conduc la aeroport. Acolo mi-a spus: „În momentul în care mă întorc în țară, am să fac în așa fel încât dumneata să fii rechemat și să nu mai lucrezi în MAE”. I-am spus: „Faceți ce vreți.” A plecat. Eu am fost, într-adevar, rechemat în țară, dar din alte motive. Mă certasem cu ministrul de externe, în legătură cu acțiunile negative ale ambasadorului. Între timp, a murit Gheorghiu-Dej. Deci Lica n-a mai putut lua măsurile promise. M-am întors abia după două luni.

Ironia sorții a făcut că peste ani, când eram ministru, să vină la mine Lica Gheorghiu să mă roage să fac o intervenție la Ceaușescu în favoarea ei. Am făcut intervenția, dar n-am avut succes.

Ați fost numit ambasador în Italia, apoi în Maroc și Malta. Ce directive v-a trasat Ceaușescu pentru această misiune?

Înainte de plecare la post la Roma, Nicolae Ceaușescu m-a chemat și mi-a stabilit câțiva parametri ai activității mele viitoare. Unu: să mă ocup de recuperarea copiei Columnnei lui Traian care se găsea în depozitele Vaticanului. Doi: să mă ocup de recuperarea Accademia di Romania, care se găsea în custodia guvernului italian. Trei: să dau atenție deosebită problemelor economice, dezvoltării relațiilor economice pe toate planurile. Și sigur, relațiilor bilaterale, în general.

Primul punct. După cum mulți cunosc, în 1938, guvernul român a comandat pentru studiul destinat studenților la istorie și arheologie o copie a Columnnei lui Traian, în forma desfășurată la sol. Copia a fost confecționată de o întreprindere subordonată Vaticanului, guvernul român a plătit-o, dar survenind războiul, n-a mai fost adusă în țară.

După război, prin 1950, România a rupt relațiile cu Sfântul Scaun, iar Vaticanul a depozitat Columna în Museo Laterano și Palazzo delle Mostre. Toate actele rămăseseră însă la fostul secretar al Accademia di Romania, care după război ceruse azil în Italia. Între timp, el a murit, iar soția sa n-a vrut sub nici o formă să ne restituie actele. Am început discuțiile cu Vaticanul în iulie 1966, a fost prima întâlnire exploratorie la Grottaferrata, cu Cardinalul Agostino Casarolli, care îndeplinea funcții similare de prim-ministru și ministru de externe al Vaticanului. Casarolli a propus să discutăm problemele în suspensie dintre Vatican și România — situația unor dioceze, situația bisericii greco-catolice, circulația episcopilor greco-catolici. Eu am spus că aveam mandat doar pentru a discuta despre Columna lui Traian. Purtam discuțiile în numele Academiei Române. Am primit aprobarea din țară să mă adresez oficial Vaticanului, prin Notă Verbală, pe care am înmănat-o, în octombrie 1966, Monseniorului Carlo Grano, nunțitul apostolic acreditat pe lângă șeful statului italian.

După mai multe întâlniri și discuții, în noiembrie același an, Monseniorul Casarolli ne-a anunțat că Papa Paul al VI-lea este de acord să fie înapoiată părții române copia Columnnei lui Traian.

Dacă ne-am înțeles bine în final cu Vaticanul, în schimb am avut probleme cu românii privind ambalarea și transportul Columnnei. La noi este obiceiul ca, în astfel de ocazii, să se plimbe cât mai mulți în străinătate, să se cheltuiască bani. A venit ideea din țară să se facă ambalarea componentelor la Roma, aducând din România scânduri, cuie și alte materiale, plus un număr mare de oameni de care nu era nevoie. Erau costuri mari, oamenii nu se pricepeau, încurcături cu vama italiană, vize etc. Eu propusesem să fie folosită o întreprindere specializată a Vaticanului, dar nu s-a acceptat de către eșalonul 2-3. Atunci am luat avionul și am venit în țară, m-am dus direct la Maurer, apoi am vorbit cu Ceaușescu, care se afla la Predeal, și am obținut imediat aprobările. În ianuarie 1967, componentele Columnnei au fost încărcate în 18 vagoane de tren și aduse în țară.

Corneliu Mănescu⁵¹ susține că aceste probleme ar fi fost rezolvate la ONU, apoi de Maurer cu ocazia vizitei oficiale în Italia, din 1968, iar Ceaușescu n-ar fi fost prea entuziasmat de această inițiativă. Or, la acea dată, ianuarie 1968, Columna se afla deja de un an în țară, la solicitarea expresă a lui Ceaușescu.

Din păcate, guvernanții români nu s-au purtat întotdeauna elegant cu reprezentanții Vaticanului, nici după ce s-au făcut primii pași spre normalizare. Acestea au fost însă primele contacte dintre cele două state după ruperea relațiilor, în 1950⁵².

De ce atâta înverșunare împotriva Vaticanului, deși România a avut nevoie de sprijinul acestuia?

Am înțeles de la Emil Bodnăraș — care coordona sectorul cultelor la acea vreme — că exista convingerea în sânul conducerii noastre că Vaticanul dispunea de cel mai perfecționat sistem de spionaj din lume și de intervenție în afacerile interne ale statelor. Pentru că, spunea Bodnăraș, avea oameni pretutindeni și asupra cărora nu plana nici o suspiciune. Din aceste motive erau evitate acțiunile care ar fi dus la pătrunderea reprezentanților Vaticanului în România. Pe de altă parte, reamintesc că Bodnăraș a fost unul din principalii artizani ai ruperii relațiilor cu Vaticanul în 1950, acțiune dictată în mod special de sovietici.

Cum i-a convins Bodnăraș pe ceilalți că Vaticanul era un pericol?

Pentru că Bodnăraș se bucura de autoritate și, apoi, ceilalți nu erau convinși de avantajele unei colaborări cu Vaticanul. În fond, acesta era un inamic al sistemului socialist.

Totuși, contactele dintre ambasadă și Vatican au continuat și după predarea copiei Columnei lui Traian. Au fost

⁵¹ *Convorbiri neterminate, Corneliu Mănescu în dialog cu Larinia Betea, Ed. Polirom, 2001.*

⁵² Întreaga corespondență privind aceste tratative se găsește în arhiva MAE. Unele documente originale au fost predate de C. Burtică în 1990 lui Sergiu Celac, la acea vreme ministru de externe.

rezolvate pas cu pas diferite probleme solicitate de Vatican. Am purtat discuții cu reprezentanții acestuia chiar și pe probleme economice, financiare, fiind vorba despre o investiție de infrastructură.

Și Ceaușescu ce părere avea?

Pe de-o parte i-ar fi plăcut o asemenea investiție, dar pe de altă parte n-ar fi fost de acord să le dea nici o satisfacție pe plan politic.

Despre ce proiecte era vorba?

Partea italiană și băncile legate de Vatican făcuseră propunerea să finanțeze un mare proiect de infrastructură: o autostradă Timișoara-Craiova-București-Constanța, care să aibă pe traseu benzinării AGIP-PECO, puncte de aprovizionare cu diverse produse amplasate pe niște pasarele suspendate peste autostradă, snack-baruri. Ar fi fost după modelul din Italia, Autostrada del Sole.

Știu că tot atunci a fost vorba ca România să obțină licența de la Alfa-Romeo pentru a produce mașini în România, visul mai vechi al lui Dej, apoi al lui Ceaușescu. A fost preferată firma franceză Renault. De ce?

Partea română purta discuții cu mai multe firme pentru achiziția licenței de producere a unui autoturism mediu. Principalii concurenți erau Renault și Alfa-Romeo. În ambele cazuri intraseră în joc guvernele Franței și Italiei. Ca ambasador în Italia, cunoșteam bine oferta italiană: cedarea producției de mașini Alfa-Romeo, cedarea unei linii de producție autobuze și avantaje financiare substanțiale.

Partea franceză a intervenit direct prin generalul de Gaulle, care tocmai ne vizitase țara. Din motive mai ales politice, Ceaușescu a promis contractul francezilor. Pe când se afla în vizită oficială în Italia ministrul de externe român, Corneliu Mănescu, și-i asigura pe italieni că nu s-a luat nici o decizie, ne-a sosit ca trăsnetul vestea de la București că se

va încheia contractul cu Renault. Vă închipuiți ce atmosferă s-a creat!

Se pare că am făcut italienilor încă o surpriză de acest gen, când a fost vorba ca firma Fiat să vină să investească în România în producția de tractoare. Modul nostru balcanic de a face afaceri i-a alungat pe italieni, iar acum încercările de a-i atrage — mă gândesc la intervențiile premierului Adrian Năstase — n-au dat roade.

Cred că pe vremea aceea — și mai târziu — nici Ceaușescu, nici cei ce se pretindeau mari economiști sau oameni de industrie nu aveau idei clare și mai ales moderne privind cooperarea economică cu alte țări sau firme. Pentru mulți din conducerea economiei, cooperarea se reducea la o „șmecherie” — să pună mâna pe niște secrete de fabricație, pe niște bani și, în momentul în care ne convenea, să-i facem pe străini să-și ia tălpășița. Așa a fost cu FIAT, cu MAN — din Germania —, cu drojdia animalieră cu japonezii, cu lanțurile dințate cu austriecii, cu Reșița-Rank cu Germania și multe altele. Revenind la Vatican, cum spuneam, acesta a pus niște condiții, ca orice negustor.

Care erau condițiile?

Principalele cereri ale Vaticanului se refereau la eliberarea din închisori sau la ridicarea restricțiilor domiciliare ale unor prelați ai bisericii greco și romano-catolice; să permită călătoriile unora dintre aceștia la Roma, în special Monse-niorului Robu pentru a fi uns cardinal; să se permită refacerea unor dioceze etc.

Dar decretul de amnistie din 1964 se referea la toți deținuții politici, deci și la preoții greco și romano-catolici. Mai existau în 1966/67 astfel de cazuri?

Acești preoți erau închiși sau aveau domiciliu forțat fără a avea statut de deținuți politici, ci de drept comun. În urma discuțiilor, Vaticanul a renunțat la multe dintre cererile sale, eu explicând că nu era un moment propice să se

aștepte la concesiile din partea Bucureștiului. Am fost de părere că răbdarea legendară a Vaticanului trebuia să se vadă și atunci. Cum am spus, treptat, multe lucruri au fost rezolvate încă din vremea lui Ceaușescu.

În ce privește Accademia di Romania, vina a fost a părții române pentru că nu a respectat actul de constituire în care se arăta că orașul Roma pune la dispoziție terenul gratuit, iar partea română construiește Accademia. Dar nu se permitea modificarea obiectului de activitate al instituției, respectiv, era destinat drept lăcaș de cultură și de sprijin al bursierilor români veniți în Italia. Or, autoritățile române au decis după război să instaleze în clădirile Accademiei legația și agenția comercială, plus cazarea întregului personal. În aceste condiții, autoritățile italiene au închis Accademia, evacuând legația română și agenția economică.

Am început negocierile cu MAE italian în iunie 1966 și au fost încheiate la începutul anului 1967. S-a convenit ca partea română să preia Accademia, dar să ofere la București un spațiu pentru manifestări culturale ale ambasadei italiene. Înțelegerea între cele două țări s-a consemnat într-un schimb de scrisori semnate la București în vara lui 1967 de miniștrii de externe — Corneliu Mănescu, respectiv, Amintore Fanfani. A fost și un moment hazliu al acestui schimb de scrisori: miniștrii de externe uitaseră să semneze scrisorile și am fost nevoiți să-l întoarcem din drum pe Amintore Fanfani care plecase cu mașina spre Bulgaria.

Apoi autoritățile române au acordat fonduri pentru renovare totală. S-a făcut, consider, o treabă excelentă.

Cât de strânse erau legăturile, la vremea aceea, între Propaganda Due, Licio Gelli și statul român?

Despre Licio Gelli și Propaganda Due am aflat mult mai târziu. Cât am fost ambasador, nu am știut absolut nimic. Mai târziu am aflat de manifestările Propagandei Due și cu acest prilej am aflat că Licio Gelli — pe care l-a primit și Ceaușescu, — făcea afaceri pe picior mare cu noi, cu produse textile de la APACA. Nimeni nu știa, pe atunci, că Gelli era șeful unei grupări mafioto-masonice, Propaganda

Due, care a fost implicată într-un atentat groaznic, în gara Bologna, unde au murit peste 100 de persoane. Din câte am aflat apoi, documentându-mă, Liccio Gelli era implicat în foarte multe operațiuni. L-am cunoscut personal după '90. Poza în om de mare cultură, sprijinitor al artelor, al ziaristicii. Știu că are o casă la Arezzo și un castel pe Coasta de Azur și acolo făcea oficiul de gazdă pentru foarte multe personalități europene. Nu cunosc și este greu de știut criteriile de găzduire. În orice caz, el a vrut să se implice în România, după '90, în crearea unui lanț de magazine care cred că din motive legate de arestarea lui, de domiciliul forțat, nu s-a mai realizat. Mergând în Italia pentru anumite interese economice — sunt președintele unei societăți româno-italiene —, am fost „agățat” de un personaj interesant care mi-a propus să facem operațiuni comerciale, ceea ce mi-a stârnit interesul. Numai că omul era agent al unei puteri occidentale care voia să mă atragă într-o anumită organizație masonico-mafiotă. Ne-am întâlnit și, la un moment dat, mi-a spus exact cine era. El mi l-a prezentat pe Liccio Gelli, dar și alte personaje de acest gen. Cei de la Masoneria italiana au crezut că sunt mason și mi-au spus care erau masonii din România. Cu Liccio Gelli m-am întâlnit la Arezzo unde am discutat absolut doar probleme de afaceri. Numele masonilor din România au fost prezentate prin presa noastră, așa încât n-are rost să-i mai citez și eu.

L-am descurajat total pe cel care încerca să mă racoleze; acesta mi l-a prezentat, de asemenea, pe cel care făcea legătura dintre masoneria mafiotă italiană și cea americană și care de fapt a fost implicat în atentatul de la Bologna și a primit 10 ani închisoare.

Folosiți formula „masonerie mafiotă” din care s-ar putea înțelege că organizațiile masonice ar avea, automat, o componentă mafiotă, ceea ce este fals...

Eu nu pun în cauză întreaga mișcare masonică! Vorbesc de Propaganda Due și de alte organizații legate de aceasta, cărora însăși justiția italiană le-a dat acest calificativ de mafiot. Adică, în afară de atentatul din gara Bolog-

na, Propaganda Due a fost implicată în diverse operațiuni comerciale de tip mafiot, evaziune fiscală, spălare de bani.

Se pare că Gelli avea intrare liberă la Ceaușescu.

Nu știu cât de liberă. În fond, să știți că Ceaușescu primea multă lume și-i plăcea să aibă primiri în fiecare zi. Așa că nu mă miră că Gelli avea ușă deschisă, mai ales că era unul dintre importanții cumpărători de produse din România. Sunt convins că Ceaușescu nu știa de organizația mafiotă din care făcea parte.

De ce aveți această convingere? În definitiv, Securitatea ar fi trebuit să știe cu cine are de-a face. Sau, poate, tocmai fiindcă știa...

Uneori cred că supra-apreciem posibilitățile de informare — mai ales externe — ale Securității. Așa cum a rezultat și din presa italiană, nici serviciile de informații italiene nu l-au depistat de la început pe Licio Gelli și organizația sa mafiotă. Iar după ce a fost descoperit, Gelli n-a mai călcat în România, fiind implicat în tot felul de procese și privat de libertate.

Ce trebuia să faceți pentru a îndeplini al treilea obiectiv al mandatului dvs., dezvoltarea relațiilor economice și comerciale? Cât de mult trebuia să cosmetizați realitatea din țară?

În acea perioadă nu aveam nevoie să cosmetizăm realitatea din țară, deoarece aveam unul din ritmurile de investiții și producție cele mai înalte din Europa. Economiiștii occidentali vorbeau chiar de „miracolul economic românesc”. Generațiile tinere nu au de unde ști, ele privesc realitatea din țară doar prin prisma anilor '80.

Ceaușescu a imprimat MAE și, în mod deosebit, Ministerului Comerțului Exterior, obligația de a se ocupa de problemele economice, dezvoltarea pe toate căile a acestor relații. Era foarte exigent în această privință și-i judeca pe ambasadori nu după informările politice care de multe ori erau din presă, ci după rezultatele economice obținute. Mie

îmi plăceau problemele economice și am avut contacte largi în Italia, am trimis în țară multe propuneri. Unele s-au materializat, altele mai puțin.

Tot în 1964, apoi în 1968, când erai ambasador la Roma, România a avut două „ieșiri” neobișnuite pentru unitatea blocului comunist: Declarația din aprilie și, respectiv, refuzul de a participa la invazia Cehoslovaciei alături de trupele Tratatului de la Varșovia, pentru a ucide Primăvara de la Praga. Cum au fost primite în Occident aceste gesturi?

Occidentalii aveau informații că existau disensiuni în cadrul CAER, că România avea poziții aparte și nu se mai plia cererilor sovietice. Apoi, disensiunile s-au extins și în cadrul Tratatului, pentru că presiunile de integrare, creșterea obedienței față de sovietici au fost simultane în ambele organisme. Oamenii politici din Vest știau destule, dar nu erau absolut siguri. Din câte am aflat, Gheorghiu-Dej a coordonat lucrările de elaborare a documentului, la care au contribuit Maurer, Ceaușescu și alții. Ceaușescu făcea permanent naveta între colectivul de redactare și Gheorghiu-Dej care dădea ultima formă. Declarația din aprilie 1964 ca și diversele luări de poziție ulterioare au convins lumea că România are o atitudine aparte. Unii au privit-o cu entuziasm, alții cu o anumită neîncredere. Unii au crezut că România face un joc dublu. Sigur că procesul desprinderii de sub tutela sovietică n-a fost brusc. În mandatele pe care delegațiile noastre le aveau la diverse reuniuni atât la Tratatul de la Varșovia, cât și la CAER se prevedeau în mod expres pozițiile părții române, categoric împotriva integrării. De fapt, prin integrare se urmărea o subordonare tot mai accentuată față de sovietici, începând cu cea economică.

Am avut experiența Sovrom-urilor⁵³, care au jefuit România în mod barbar, sub pretextul plății unor datorii de război stabilite unilateral, la Moscova.

⁵³ Sovrom-urile erau societăți mixte româno-sovietice, create în urma Conferinței de pace de la Postdam, din 1945.

A fost poate una dintre cele mai mari escrocherii statale. În condițiile în care țara era prăduită de război, în stare jalnică economică, socială și organizatorică, sovieticii ne-au jefuit fără scrupule, în afară de faptul că, deși am luptat împotriva Germaniei naziste, am plătit tribut greu drept despăgubiri de război.

Poziția României, în 1968, când s-a declarat deschis împotriva invaziei Cehoslovaciei de către trupele Tratatului de la Varșovia, i-a adus lui Ceaușescu o mare credibilitate în Occident. S-a spus chiar că în august '68 Ceaușescu a avut ziua de glorie de vieții sale. După ce au analizat întreaga „domnie” a lui Ceaușescu, mulți istorici și politologi de renume au ajuns la concluzia că, de fapt, Ceaușescu a făcut atunci un joc politic subtil: a captat credibilitatea Occidentului, folosind-o apoi doar în propriul beneficiu.

Aici, lucrurile trebuie urmărite pe două planuri. Nu cred că putem să punem la îndoială patriotismul lui Ceaușescu, așa cum îl înțelegea el. Nu cred că a mimat acest patriotism. Efectiv, era sincer preocupat de istoria mai veche și mai nouă a României, inclusiv de ceea ce s-a întâmplat în Cehoslovacia. Cunosc bine acest lucru, pentru că l-am alimentat constant cu lucrări istorice din Occident, care aveau tangență cu România, cu frontierele ei. Pentru el, Basarabia devenise o obsesie.

Pe de altă parte, trebuie urmărită tenacitatea cu care Ceaușescu își crea premisele și acționa de multă vreme să devină treptat conducătorul absolut al României, el fiind convins că este urmaș al marilor noștri înaintași — Decebal, Ștefan cel Mare, Mircea cel Bătrân, Mihai Viteazul, Alexandru Ioan Cuza — și că duce mai departe marea României. Era firesc pentru el, ca în contextul acestor evenimente dramatice să profite de ele.

România nici nu fusese invitată la consfătuirea unde s-a luat decizia invaziei...

Nu, pentru că toți știau poziția României, mai ales că Ceaușescu fusese cu puțin timp înainte în Cehoslovacia și

ii promisese lui Dubček sprijin. Sovieticilor le-a fost probabil teamă că, participând, am fi putut dezvălui secrete ale operațiunilor... Divergențele erau însă profunde între România și restul țărilor Tratatului de la Varșovia. Erau divergențe care vizau baza relațiilor între țările socialiste.

În timpul evenimentelor din Cehoslovacia — august/septembrie 1968 — eu, ca ambasador, am colaborat excelent cu autoritățile italiene, aparținând la vremea respectivă Democrației Creștine. Eram informat direct din surse NATO asupra mișcărilor de trupe ale URSS și vecinilor la frontierele noastre, informări care erau transmise conducerii de la București. În același mod a procedat și Partidul Comunist Italian, care avea corespondenți pe „fronturile de luptă” ale Tratatului de la Varșovia.

De fapt, intenționa cu adevărat Ceaușescu să meargă departe cu independența față de Tratatul de la Varșovia?

Eu n-am fost implicat în relațiile României cu Tratatul de la Varșovia. După 1978, când am revenit la conducerea Ministerului Comerțului Exterior, Ceaușescu mi-a indicat să discut cu partea chineză despre posibilitatea livrării către România a 2-3 submarine militare plătibile în nave civile de români produse la Turnu Severin sau Galați. Am discutat cu chinezii, am trimis o scrisoare de intenție și am primit un răspuns pozitiv. Partea chineză ne-a atras atenția, însă, că făcând parte din Tratatul de la Varșovia, livrarea submarinelor nu va trece neobservată, mai ales că trebuia să le transportăm prin strâmtoarea Dardanele, unde nici spionajul NATO nu dormea în post. L-am informat pe Ceaușescu asupra acestor detalii complicate. Într-un târziu, mi-a spus să le spun chinezilor că deocamdată oprim operațiunea.

Am dedus din această intenție că N. Ceaușescu avea în vedere o independență aproape totală față de Tratatul de la Varșovia, dar condițiile nu erau favorabile. De altfel, câteodată spunea că, de fapt, în fața șantajului marilor puteri, îți poți asigura adevărata independență doar dispunând de arma nucleară. Dacă ar fi avut unde să facă experiențe nu-

cleare, Ceaușescu nu s-ar fi dat îndărăt de la achiziționarea componentelor militare necesare, după cum mi-a sugerat adesea în discuții.

Poate că acesta a fost motivul real al construirii uzinei de apă grea de la Turnu Severin.

Spuneți că Ceaușescu devenise independent față de Moscova. Totuși, prima sa vizită ca secretar general al partidului, în 1965, a făcut-o la Kremlin. În plus, multe dintre gesturile sale — vezi cazul spionului sovietic, generalul Militaru, care a fost tolerat ani de zile — arată că N. Ceaușescu nu era atât de independent față de sovietici, așa cum voia să pară și cum vor unii, azi, să demonstreze.

În condițiile de după război, noțiunea de independență era relativă. Era normal ca N. Ceaușescu să facă prima vizită la principala putere vecină care era și principalul partener de schimburi comerciale, așa cum alți conducători occidentali fac prima vizită în SUA. Eu am vorbit de independența lui Ceaușescu față de Moscova în perioada cât am fost eu la conducerea MCE. Desprinderea de Moscova a fost un proces mai îndelungat, fiind vorba mai ales de o normalizare a unor relații între două state suverane, nu de o ruptură.

Ceaușescu a renunțat încet-încet la așa-zisele consfătuiri de informare reciprocă, la diverse niveluri. De asemenea, manifesta fermitate — vorbesc de perioada cât am fost ministru al comerțului exterior — față de tendințele tot mai pronunțate ale sovieticilor de a ne „integra“ pe toate planurile și în toate domeniile.

Dar, în relațiile concrete cu URSS era foarte atent să nu apară elemente de tensiune. Pe de-o parte, pentru că URSS era o mare putere în imediata noastră vecinătate, iar pe de altă parte pentru că reprezenta o piață imensă de desfacere pentru produsele românești și de aprovizionare cu materii prime.

În acest context trebuie văzut și tratamentul administrat fostului general Nicolae Militaru. Acesta — pe când era șeful Garnizoanei București — a fost dovedit fără tăgadă că

era spion sovietic. Ceaușescu l-a schimbat din funcție și l-a numit adjunct al ministrului Departamentului Construcțiilor în Străinătate, apoi l-a pensionat. Nu l-a pedepsit deloc!

Tot ca o dovadă a sensibilității lui Ceaușescu față de relațiile cu sovieticii a fost și cazul romanului „Delirul” de Marin Preda. Ambasada sovietică din București, pe baza instrucțiunilor primite de la Moscova, a prezentat un protest în legătură cu apariția romanului, motivând că în „Delirul” ar fi fost reabilitat mareșalul Ion Antonescu și că nu se prezintă și aspecte din mișcarea muncitorească din România acelor ani.

Discutând cu Ceaușescu acest incident diplomatic, mi-a cerut să vorbesc cu Marin Preda despre protestul sovietic și motivația sa. Am discutat cu Preda care, după câteva zile, mi-a transmis că a găsit soluția „corectării” romanului. Așa a apărut ediția a II-a a volumului întâi. Unele voci au declarat, ulterior, că lui Marin Preda i s-ar fi sugerat cum să modifice romanul. Este total neadevărat! Marin Preda nu era omul care să admită să-i dicteze alții ce să scrie și cum să scrie!

Îmi aduc aminte că la o consfătuire a țăranilor i s-a propus lui Marin Preda să ia cuvântul și i s-a dat de înțeles ce ar trebui să spună. Era un colectiv de „specialiști” în cuvântări „agro-propagandistice”. Preda, fără a se sinchisi de indicații și spre turbarea Elenei Ceaușescu, a ținut o cuvântare excepțională despre dezrădăcinarea țăranului român de pământul său, în urma colectivizării...

Eu am avut prilejul să particip, în anii '70, la unele întâlniri cu sovieticii. Prima dată, în 1976, participam la o consfătuire la Moscova privind integrarea ideologică. Atunci ne-a primit Leonid Brejnev⁵⁴ pe toți participanții din țările socialiste. Îmi amintesc că Brejnev ne-a tratat ca pe niște școlari. Sovieticii ne-au așezat la niște mese, iar Brejnev se plimba ca un profesor printre elevi și ne dădea lecții despre integrare și pericolul pe care-l reprezenta pen-

⁵⁴ Leonid Brejnev, președintele Prezidiului Suprem al URSS, șeful statului. „Doctrina Brejnev” se baza, între altele, pe principiul „vecinătății apropiate” care permitea URSS intervenții militare în statele din lagărul comunist (vezi Cehoslovacia, 1968).

tru fiecare în parte ideologia burgheză. Cea mai mare parte a „lecției” era adresată românilor, pentru că noi prezentasem o poziție total diferită de a celorlalți în cadrul consfățuirii. A doua primire la Brejnev a fost în 1979, cu ocazia unei reuniuni CAER. La întâlnire participau Ilie Verdeț, prim-ministru, și eu. Ce-a spus Brejnev nu prezintă importanță, dar m-a frapat faptul că, deși la convorbiri participau patru persoane — doi români și doi sovietici —, Brejnev n-a vorbit liber, ci a citit un text gata pregătit. După ce și-a terminat discursul, am încercat să-l abordăm în legătură cu alte probleme. A fost imposibil să mai articuleze vreun răspuns. Mai răspundea monosilabic „da”, „niet”, harașo“.

Anul 1967 a fost unul de referință pentru România, care a ieșit din rând prin politica sa externă: a recunoscut, în ianuarie, RFG, iar după războiul de șase zile, din iunie, nu a rupt relațiile cu statul Israel. Era o atitudine care sfida Moscova și care a culminat, anul următor, cu refuzul de a participa la invazia Cehoslovaciei.

Relațiile cu RFG au parcurs mai multe etape. Imediat după proclamarea RFG, România nu a recunoscut Germania Federală și existau schimburi reduse de mărfuri. Apoi, noi am recunoscut de facto RFG, iar schimburile economice au început să se amplifice. S-au deschis relațiile și în domeniile cultural, tehnico-științific etc. România a deschis o reprezentanță comercială și consulară în RFG. Este perioada în care Germania Federală acționa prin reprezentanțele sale diplomatice pe lângă diplomații români pentru recunoașterea de jure și stabilirea de relații diplomatice între cele două state.

A urmat perioada normalizării depline a relațiilor României cu RFG. Mai târziu, Ceaușescu a regretat că, la stabilirea relațiilor diplomatice cu RFG, România n-a pus nici o condiție de ordin financiar, așa cum a făcut Polonia. Solicitățile de mai târziu n-au mai fost luate în considerare de autoritățile germane.

În deceniile '60-'70, relațiile economice româno-germane au cunoscut o dezvoltare deosebită, germanii participând la majoritatea marilor investiții din România.

Prin intensificarea contactelor politice la nivel înalt, Germania Federală devenise atunci principalul partener economic al României. În anii '80 însă, relațiile au slăbit din cauza politicii române restrictive.

Cu Israelul, lucrurile au fost mult mai complicate, fiindcă absolut toate statele din blocul comunist l-au condamnat pentru războiul din 1967. În plus, România se dorea a fi mediator în conflictul israeliano-arab.

Relațiile României cu Israelul au fost influențate în cea mai mare parte a timpului de raporturile acestui stat cu țările arabe. Situația s-a complicat în mod deosebit după războiul de șase zile. Țările arabe întocmiseră „liste negre” cu firmele, companiile navale sau aeriene care colaborau cu firme israeliene.

După cum se știe, în ciuda presiunilor din partea țărilor socialiste, inclusiv a Iugoslaviei, România n-a rupt relațiile diplomatice cu Israelul, în 1967. Ceaușescu a căutat să mențină un echilibru între evrei și arabi. Pentru a nu fi supuși embargoului arab, foloseam fel de fel de subterfugii pentru a menține comerțul cu Israelul. Au fost create firme speciale care lucrau numai cu Israelul, întrucât erau pe „lista neagră” a țărilor arabe. Am creat chiar o companie aeriană care nu purta numele de TAROM și care opera numai pe ruta București-Tel Aviv. Evident că aceste firme nou create erau pui ai firmelor existente.

În același timp, noi aveam relații bune și cu țările arabe. Tacit, țările arabe acceptaseră, până la urmă, poziția României. Această poziție echidistantă a fost recunoscută ca fiind corectă și nu puține au fost cazurile când chiar beligeranții au solicitat bunele oficii ale țării noastre.

Îmi amintesc că, în 1970, în urma unei vizite a lui George Macovescu⁵⁵ în Israel, Ceaușescu mi-a indicat să fac o vizită cu caracter economic în Egipt și să transmit un mesaj către Gamal Abdel Nasser, președintele acestei țări, din

⁵⁵ George Macovescu, scriitor, ziarist, diplomat, ministru de externe în guvernele Maurer și Manea Mănescu (1972-1978).

partea conducerii israeliene, care-i propunea să accepte o anume normalizare a relațiilor dintre Egipt și Israel. Nasser a spus că este gata să convoace o mare adunare populară la Cairo unde să se adreseze cetățenilor și să le propună încetarea stării de război cu Israelul și începerea negocierilor de pace. Dar, m-a întrebat Nasser, poate România garanta că Israelul dorește în mod serios pacea sau vrea să-l compromită? L-am sunat pe Ceaușescu și el mi-a spus să nu dau astfel de garanții. Din păcate, în toamna aceluiași an Nasser a murit, tocmai când urma să se întâlnească cu Tito și Ceaușescu.

În timpul mandatului de ambasador în Italia și Maroc ați întâlnit personaje politice de prim-rang. Ce v-a impresionat cu ocazia acestor întâlniri?

În Italia, am prezentat scrisorile de acreditare președintelui Giuseppe Saragat, fost președinte al Partidului Social Democrat. A fost foarte plăcut impresionat de faptul că vorbeam cât de cât limba italiană. Mi-a povestit că ambasadorul sovietic, aflat de peste 11 ani la post, nu pronunța nici măcar un cuvânt în italiană. Saragat considera acest lucru ca o lipsă de considerație față de țara gazdă. M-a impresionat la el simplitatea, crearea unei atmosfere de intimitate a discuțiilor și, deși eram în plin război rece, Saragat se pronunța pentru spargerea gheții și lărgirea relațiilor cu România. Era în iunie 1966.

În Maroc, m-a impresionat ceremonia fastuoasă de prezentare a scrisorilor de acreditare în fața Majestății Sale Regele Hassan al II-lea. De la reședință am fost preluat de șeful ceremonialului în caleașca trasă de șase cai, flancat de garda regală călare, până la palat. Acolo, în răpăitul tobelor, am străbătut circa 100 de metri, în pas de ceremonie, printr-un tunel uman format din gărzile palatului care țineau desupra capului meu sulitele lungi, încrucișate. Am ajuns în fața regelui, care era înconjurat de întregul guvern. Am purtat o scurtă discuție protocolară cu Majestatea Sa. La plecare, același ceremonial, dar în sens invers.

Şeful dvs. direct a fost, timp de şapte ani, Corneliu Mănescu, în calitate de ministru de externe. Ce fel de om era?

Era un om la care se vedea educaţia militară, bun organizator. Îi datorez, în timpul stagiului din minister de un an de zile, pregătirea mea pentru conducerea de mai târziu. Respectiv, cum să fie organizată o administraţie, cum să fie condusă o administraţie centrală. Deşi, la început nu prea mi-au plăcut aceste chestiuni — adică să reîncepi de jos, ca referent, deşi avusesem funcţii mai mari, — să faci toată bucatăria administraţiei. Mai ales că veneam de la CC al UTM şi, ca preşedinte al studenţilor pe ţară, mă credeam, la anii mei, o mare figură. În fapt însă, m-a ajutat enorm acest stagiul în MAE.

Corneliu Mănescu era un om exigent, era uneori brutal, dar era om de viaţă — puteai să râzi, să glumeşti, să bei un pahar cu el. Am fost în delegaţia română la ONU, când Mănescu a fost preşedintele Adunării Generale, unde l-am cunoscut şi mai bine. A făcut o impresie bună. Nu vorbea mult, dar se exprima prin gesturi care puteau fi interpretate oricum, nu făcea gafe, ceea ce era important pentru funcţia sa; în plus, avea şi o statură care-l impunea. Când avea ceva de rezolvat, stătea mult pe gânduri, se frământa, nu-i veneau ideile repede. După ce rumega lucrurile, apăreau şi ideile. Îi păstrez o frumoasă amintire. Din punct de vedere profesional, pentru un om care lucrase doar în armată, s-a descurcat bine ca ministru de externe. Când pleca în exterior, indiferent ce-i pregăteau cei de la Externe, Mănescu se ghida după ceea ce-i indica N. Ceauşescu, ținând cont de interesele noastre. De altfel, în materie de politică externă, toţi miniştrii de externe ori mesagerii trimişi peste hotare discutau şi primeau directive direct de la Ceauşescu. Nu exista, aici, iniţiativă particulară. Am avut prilejul să constat aceste lucruri când Mănescu a venit în vizită în Italia şi în Maroc. Era un om foarte disciplinat şi onest faţă de şeful statului.

Mănescu se înţelegea bine cu Ceauşescu, nu?

Excelent, după cum am constatat. Pe când era preşedintele Adunării Generale a ONU, în 1967, Mănescu a me-

diat în această calitate elaborarea rezoluției Consiliului de Securitate privind Orientul Mijlociu. Asta se întâmpla după războiul de șase zile. Mănescu cerea în țară și primea indicații de la Ceaușescu cu privire la ideile pe care trebuia să le conțină rezoluția. Când membrii Consiliului de Securitate au ajuns la un compormis final, Mănescu m-a trimis la București să-i prezint și să-i explic lui Ceaușescu rezoluția, care era maximum ce se putea obține în acel moment. După ce i-am explicat, Ceaușescu a fost de acord cu proiectul. Eu am făcut o cursă contra-cronometru pentru a ajunge în timp util cu documentul la New York, exact când se discuta rezoluția în Consiliul de Securitate.

Din câte știu, Mănescu a fost recomandat chiar de Ceaușescu la externe, cunoscându-l de pe vremea când au lucrat împreună la armată. Mănescu i-a urmat lui Ceaușescu la conducerea politică a armatei. Am auzit că Mănescu ar fi declarat că ar fi fost persecutat⁵⁶. Dacă s-a referit la perioada pe care o cunosc eu, nu este adevărat. Este posibil să fi fost persecutat de Ceaușescu după ce-a fost dată publicității „Scrisoarea celor șase”, între semnatori fiind și Corneliu Mănescu. Nu cunosc însă situația reală din acel moment.

Într-o anumită perioadă, Mănescu nu mai dădea randamentul necesar. Ceaușescu a avut, însă, grijă de el. I-a dat o funcție la Frontul Unității Socialiste — FUS — și, în general, l-a protejat. Mănescu avea poziții demne atât față de Ceaușescu, cât mai ales față de Elena Ceaușescu, în sensul că dacă avea altă părere o declara deschis. Am fost cu el în vizite în străinătate și, cum se mai întâmplă, la masă, unul spune una, altul spune altceva. Și Elena Ceaușescu arunca și ea câte o prostie de a ei, aducând atingere orgoliului externelor. Mănescu replica, să știți.

Și ea cum răspundea?

Ca de obicei, suburban. Avea obiceiul să spună: „Habar n-ai!” sau „Ia, uite și la ăsta!” și tot felul de expresii de acest fel.

⁵⁶ *Convorbiri neterminate, Corneliu Mănescu în dialog cu Lavinia Betea*, Ed. Polirom. 2001.

4

Începutul „epocii de aur“

„De ce n-aș fi eu secretar general al partidului?“ a spus Ceaușescu • Ilegalitatea — școală a suspiciunii • Ceaușescu era temut și ascultat încă de pe vremea lui Dej • Cum s-a schimbat „garda“ lui Dej cu a lui Ceaușescu • Germele dictaturii era chiar în Statutul partidului comunist • Dej a vrut să-l schimbe pe Ceaușescu din funcție, fiindcă-l considera brutal și prea setos de putere. Despre Elena spunea că este proastă și intrigantă

Ceaușescu a fost, s-a spus, creația celor care l-au propulsat, convinși că va putea fi ușor manevrat. S-ar putea spune că Maurer s-a aflat la originea acestei creații. Ceaușescu și-a depășit, însă, destul de repede, maestrul. Când ați aflat de sfârșitul pe care le-a tras, de fapt, Ceaușescu pentru a deveni numărul unu în partid?

Ceaușescu n-a apărut peste noapte, împins doar de Maurer. Înainte de a accede la funcția supremă în partid, Ceaușescu a lucrat ca secretar al CC al UTC, secretar regional de partid în Dobrogea, a fost ministru-adjunct la Agricultură, a făcut un an pregătire militară la Moscova, la Academia Frunze, a fost șeful Direcției Superioare Politice a Armatei. Prima funcție de nivel înalt în partid a primit-o în 1952, când Plenara CC l-a ales în Biroul Organizatoric, organ creat pentru sprijinirea Biroului Politic. În 1954, Ceaușescu a fost ales membru supleant al Biroului Politic și secretar al CC al PMR. În decembrie 1955, a devenit membru plin al Biroului Politic și secretar al CC și, de atunci, a rămas fără întrerupere pe această funcție până când a fost ales prim-secretar, apoi secretar general al partidului.

Îmi amintesc un episod care este, cred, semnificativ, pentru poziția pe care Ceaușescu o deținea încă din anii '50. Am participat la o ședință a Biroului Politic al PMR, în calitate de președinte al UASR, unde se discutau și probleme de tineret. Fiindcă Gheorghiu-Dej lipsea, ședința a fost condusă nu de un veteran, ci de Ceaușescu. Am avut prilejul să văd încă de atunci cum îi pune la punct pe mulți din conducerea partidului, cum își arogase deja rolul de șef și părea stăpân pe situație.

Despre culisele alegerii lui Ceaușescu în funcția supremă în partid am aflat după 1969, când am devenit ministru al comerțului exterior, când m-am apropiat mai mult de Maurer și de Bodnăraș. Maurer mi-a povestit, când eram ministru, cum s-au petrecut lucrurile, iar Bodnăraș mi-a relatat mai târziu, când eram secretar al CC cu propaganda și când am fost împreună în câteva vizite în China, Coreea.

Ceaușescu a dorit să fie prim-secretar al partidului și în acest sens i-a dat telefon lui Maurer ca să întrebe: „Ce facem? Trebuie să alegem un prim-secretar!“ La care Maurer i-ar fi răspuns: „Cred că nu te gândești să fii tu ăla!“ La care Ceaușescu i-a spus: „Și de ce n-aș putea să fiu?“ „Bine, a zis Maurer. Atunci, să discutăm și cu Bodnăraș.“

Maurer susține în amintirile lui că, pe patul de moarte, Gheorghiu-Dej i-ar fi scris pe un bilețel chiar numele lui ca succesor la șefia partidului⁵⁷, dar Maurer ar fi refuzat în fața Biroului Politic.

Nu cunosc acest detaliu, dar nu-mi vine să cred și să vă spun de ce. Eu am avut discuții numeroase cu Maurer, atât când eram ambasador în Italia, cât și ulterior, când eram ministru. Nu mi-a spus niciodată că ar fi fost propus ca prim-secretar. Dar, vorbind despre posibilele variante de prim-secretar, după moartea lui Dej, el mi-a spus: „Eu nu puteam să fiu prim-secretar din două motive: unu, am un nume nemțesc; doi, nu mă agreau rușii“. Însă tot Maurer — confirmat, ulterior, și de Bodnăraș — mi-a spus că Gheor-

⁵⁷ Edward Behr, op. cit.

ghiu-Dej l-a propus într-un cadru foarte restrâns pe Gheorghe Apostol⁵⁸ să-i succedă în funcție.

Ceaușescu, după ce a vorbit cu Maurer, a vorbit și cu Bodnăraș, care a agreeat ideea de a fi propus Ceaușescu drept prim-secretar. Între timp, Chivu Stoica, care probabil aflate ce se punea la cale, a venit la Ceaușescu să-l avertizeze că Gheorghiu-Dej l-a propus pe Apostol. În acest context s-au întâlnit cei patru și au stabilit cum să procedeze pentru a asigura alegerea lui Ceaușescu. S-a convenit ca fiecare dintre ei să discute cu 1-2 membri ai Biroului Politic pentru a-i convinge să-l sprijine pe Ceaușescu.

Să facă lobby.

Da, și așa s-a procedat. Când s-a convocat ședința Biroului Politic, Apostol care se aștepta să se spună că el va fi viitorul prim-secretar, a rămas uimit când Maurer l-a propus pe Ceaușescu și când toți ceilalți au fost de acord cu propunerea. Repet, toate aceste informații le dețin de la Maurer și Bodnăraș.

Există și teza potrivit căreia Ceaușescu a fost propus fiindcă era tânăr și s-a considerat că era mai ușor de manevrat, idee care s-a dovedit complet falsă.

Cred asta. Nu știu însă cât s-au gândit ei la tinerețea lui și cât la alte considerente. Dacă vă uitați la componența Biroului Politic, nici unul nu avea atu-urile lui Ceaușescu.

Adică?

Câtă vreme a fost secretar al CC al partidului cu probleme organizatorice, pe vremea lui Gheorghiu-Dej, Ceaușescu și-a consolidat cu multă tenacitate poziția în partid. Și-a restructurat Direcția Organizatorică, transformând-o într-un organism „conducător” al CC al partidului. În cadrul acesteia fuseseră create secții și sectoare pentru aproape toate domeniile de activitate ale partidului și statului:

⁵⁸ Gheorghe Apostol, ilegalist, unul dintre „baronii” lui Gheorghiu-Dej, vicepreședinte al Consiliului de Miniștri în guvernul Dej, apoi ministru al agriculturii; era favoritul succesiunii, în 1965.

organizații de partid, tineret, syndicate, cadre, armata, securitate, agricultura etc, toate coordonate și conduse de el. În felul acesta Ceaușescu cunoștea și învăța în același timp mecanismele puterii.

Un stat în stat...

Desigur! Ceaușescu avea legături cu toți primii secretari ai partidului din regiuni, informându-se asupra situației din țară și influențând politica în teritoriu.

Avea, astfel, acces și la niște dosare și putea să-și formeze propria arhivă împotriva adversarilor.

Deși poate părea paradoxal, să știți că N. Ceaușescu nu era așa cum părea, un conducător care se baza numai pe improvizație și inspirație de moment. Ceaușescu își urmărea planurile și pe termen mai îndelungat. Până a preluat puterea a întărit direcția organizatorică. După ce a preluat puterea, a fărâmițat-o în secții independente conduse adesea de secretari ai CC, pentru ca nimeni să nu mai poată cumula o mare putere. Dovedind o inteligență diabolică, de politician versat, și-a organizat astfel structura de putere încât să poată controla totul și să nu fie luat prin surprindere. Ceilalți membri ai Biroului Politic cunoșteau situația țării doar pe sectoare, fragmentat și nu dispuneau de un aparat pe care să se sprijine în teritoriu. În concluzie, cred că Ceaușescu avea mai multe atuuri în raport cu Gheorghe Apostol. Cred că nu numai tinerețea a contat în propunerea lui Maurer. În definitiv, nici Gheorghe Apostol nu era prea în vârstă la vremea respectivă.

Mișcările acestea precise, gândite cu câteva mutări înainte, care prindeau adesea adversarul pe picior greșit și dovedeau o imensă viclenie, șiretenie — mai degrabă decât inteligență politică — erau rezultatul uceniciei pe lângă Gheorghiu-Dej, în preajma cărții Ceaușescu s-a aflat de la bun început, încă din închisoarea de la Doftana.

Eu cred că școala aceasta a șireteniei a făcut-o în mai multe locuri. Probabil că a învățat din sistemul de mașina-

ții al lui Gheorghiu-Dej, și probabil și de la sovietici. Apoi, ilegalitatea și luptele fracționiste din partid au reprezentat și o „școală” a nesincerității, a suspiciunii, a luptei pentru putere. În plus, cred că Ceaușescu n-a imitat totul de la alții, am văzut la el și „creații” proprii.

Care erau, în fond, relațiile dintre Gheorghiu-Dej și Ceaușescu? Ce v-au povestit sursele dvs.?

Din informații destul de credibile, Gheorghiu-Dej aprecia la Ceaușescu dinamismul, spiritul organizatoric, dorința de instruire. A fost primul din conducere care a vrut să-și completeze studiile.

Cu timpul însă, mai ales după ce Ceaușescu își consolidase puterea în partid, Gheorghiu-Dej își schimbase părerea și atitudinea față de el. Bodnăraș mi-a spus că, în 1958, când conducerea restrânsă a partidului pregătea modalitățile de abordare a lui Hrușciiov pentru retragerea sovieticilor, Ceaușescu n-a fost invitat și n-a participat la nici o întâlnire.

În 1961, la o plenară a CC care a discutat problemele agriculturii, Ceaușescu a fost aspru criticat de Gheorghiu-Dej pentru excesele pe care le manifestase în forțarea colectivizării. A avut noroc că i-au luat apărarea câțiva prim-secretari de regiune și a scăpat astfel de sancțiune. Când a preluat puterea, i-a recompensat cu diferite funcții.

Cine l-a apărât?

Dacă îmi aduc bine aminte, erau primii-secretari de la regiunile Cluj, Autonomă Maghiară și Galați.

Circulă informații că, în timpul colectivizării forțate, Ceaușescu ar fi împușcat cu mîna lui țărani „recalcitranți” și chiar copii în raionul Focșani, iar Drăghici a sugerat, în fața comisiei de partid în 1968, că l-ar fi scăpat pe Ceaușescu de sancțiuni, chiar în fața sovieticilor³⁹.

³⁹ Convorbiri neterminate, Corneliu Mănescu în dialog cu Lavinia Beten, Ed. Polirom, 2001.

Nu am auzit ca N.Ceaușescu să fi ucis pe cineva atunci.

Dar atitudinea distantă față de el venea nu doar din partea lui Gheorghiu-Dej, ci și a familiei acestuia. Îmi amintesc că, în 1963, Ceaușescu se afla într-o vizită particulară la Paris. În același timp se afla acolo și Lica Gheorghiu. Ceaușescu a dorit s-o salute la hotel și am mers împreună. A anunțat-o că o așteaptă în holul hotelului, însă Lica Gherghiu nu a vrut să-l primească. După circa o oră de așteptare, am plecat. Atitudinea ei era, de fapt, un reflex al atitudinii tatălui ei, dar și o reacție față de zvonuri pe care le auzea în mediile artistice și scriitoricești pe care Lica Gheorghiu le frecventa.

După cum se știe, Bodnăraș era un apropiat al lui Dej. Mai spre bătrânețe, într-o discuție, Bodnăraș mi-a spus că Gheorghiu-Dej avea de gând să-l schimbe pe Ceaușescu din funcție pentru că îl considera brutal și prea setos de putere. De asemenea, n-o suporta pe Elena Ceaușescu, o considera proastă, intrigantă, influențându-l negativ pe Ceaușescu.

Este, de altfel, semnificativ faptul că N. Ceaușescu nu a știut nimic despre propunerea lui Dej făcută pe patul de moarte ca Gheorghe Apostol să-i urmeze la funcția supremă în partid.

Spuneți că v-ați bucurat mult de alegerea lui Ceaușescu, în 1965, ca prim-secretar al PCR. Nimeni nu și-a imaginat atunci ce curs aveau să ia lucrurile.

Trebuie să mă refer mai întâi la ceea ce simțeam, încă din vremea lui Gheorghiu-Dej și anume că lucrurile se închistaseră foarte mult.

Erau închistate de stalinism încă de la începutul regimului Dej.

Prin închistare înțelegeam lipsa de mișcare, de dezvoltare. Or, în prima etapă, totul era în continuă mișcare — cu care putem sau nu fi de acord — ceea ce nu mai era cazul la începutul deceniului șapte. Economia începuse să stagneze, investițiile băteau pasul pe loc. La apariția lui Ceaușescu, o seamă de teze privind promovarea tineretului, descen-

tralizarea economiei, liberalizarea economiei, relațiile cu alte state le-am perceput ca deosebit de importante. Când a avut loc Congresul al IX-lea eram la Paris și m-am bucurat enorm când am văzut că totuși se merge spre o anumită modernizare a României. Vă spun deschis că niciodată nu mi-am pus problema dispariției socialismului, ca să fie limpede. Când am fost numit ministru al comerțului exterior, am găsit la Ceaușescu foarte multă înțelegere cu privire la organizarea modernă a comerțului exterior. Îmi amintesc că în pregătirea Congresului al X-lea, în 1969, ne-a fost trimis la MCE proiectul Directivelor de dezvoltare a României, pentru observații și propuneri. La capitolul cooperare economică internațională am propus un text — cu care Ceaușescu a fost de acord — prin care se aprobau anumite tipuri de investiții străine în România: societăți mixte de producție și comercializare, reprezentanțe înregistrate ale firmelor străine etc. Aceste propuneri au stârnit furia și dezaprobarea gărzii vechi a partidului, încât Ceaușescu a fost nevoit să convoace o ședință a CPEx, la care au participat Constantin Pârvolescu, Gh. Stoica, Dumitru Coliu și alți veterani. Am fost invitat pe post de acuzat — pe atunci eram doar ministru, nu aveam funcții în partid. Au fost dispute, uneori foarte tensionate, eu fiind acuzat de veterani că vin cu idei occidentale — veneam din post, de la Roma. În această bătălie Ceaușescu m-a susținut, iar CPEx a decis să se accepte prevederile respective. Au fost, astfel, create câteva societăți mixte și deschise numeroase reprezentanțe străine în România.

Reacția „bătrânilor” era de înțeles, fiindcă astfel de inițiative însemnau desprinderea de URSS, din punct de vedere economic, ceea ce nu era puțin lucru. Ar fi fost primul pas spre o crasi-independență în blocul comunist. Puteau, de asemenea, însemna, o deschidere spre Occident și în plan politic, încă și mai periculoasă în viziunea pro-sovieticilor. Cum s-a petrecut schimbarea „gărzii”, între echipa lui Dej și cea a lui Ceaușescu?

Schimbarea „gărzii” s-a realizat treptat. Ceaușescu a menținut în conducere reprezentanți ai vechii gărzi, dar a promovat cu tenacitate oameni în care avea încredere. Încă din 22 martie 1965, când a fost „uns” prim-secretar al PCR, Ceaușescu i-a promovat secretari ai CC pe Paul Niculescu-Mizil și Ilie Verdeț. După Congresul al IX-lea (19–24 iulie 1965), alături de „baronii” lui Dej — Gh. Apostol, Emil Bodnăraș, Maurer, Alexandru Moghioroș — au fost promovați în organele de conducere ale partidului oamenii lui Ceaușescu: Constantin Drăgan de la sindicate, Leontin Sălăjan de la armată, Virgil Trofin (fost prim-secretar la CC al UTC), Iosif Banc, Maxim Berghianu, Petre Blajovici, Vasile Patilineț — toți foști prim-secretari de regiune. Lista este, evident, mult mai amplă. Ceaușescu a promovat și unele cadre care fie fuseseră ținute în loc de Dej (cazul lui Alexandru Bârlădeanu), fie fuseseră complet marginalizate — precum Dumitru Petrescu ori Gh. Rădulescu.

Să revenim la buna dvs. colaborare cu Ceaușescu, la începuturi, căci făceați parte dintre oamenii propuși de el pentru diferite funcții.

Am propus o nouă lege a comerțului exterior, mai modernă, care a fost aprobată. În 1972, am fost la Bruxelles unde am discutat să ni se acorde preferințele vamale, ca și posibilitatea unor acorduri sectoriale, și chiar acord general de comerț. Am propus, la întoarcere, să reluăm relațiile comerciale cu Piața Comună, s-a aprobat și am semnat, în 1980, primul acord comercial cu Piața Comună. Am demarat atunci multe astfel de apropieri față de organisme internaționale. Deși Ceaușescu era extrem de orgolios, totuși a acceptat propunerea de a adera la sistemul de preferințe vamale și la grupul statelor în curs de dezvoltare, ceea ce ne-a adus multe avantaje economico-financiare. MCE a inițiat și semnat împreună cu Ministerul Finanțelor și cu MAE documentele privind aderarea României la GATT, la Banca Mondială și la FMI. Când toate țările comuniste nici nu voiau să audă, România a fost prima țară din sistemul socialist care a încheiat acorduri cu aceste organisme. Am avut

avantaje de pe urma FMI și a Băncii Mondiale, am organizat licitații în țară — unele au fost câștigate chiar de noi, mai ales în ce privește lucrările din agricultură. S-au realizat o seamă de lucruri care, efectiv, îmi produceau bucurie. Fusesse organizată Conferința Națională a PCR din 1977 care a lansat directivele de creare a centralelor industriale. La revenirea mea în țară puteam să discut cu Ceaușescu orice inițiativă. Acest lucru mă făcea să fiu și mai entuziast în ceea ce făceam.

Din păcate, lucrurile au început să se încurce în economie, și când merge economia prost, nimic nu merge bine. Pentru că atunci când s-a făcut descentralizarea, nemaifiind direcțiile generale din ministere care să tuteleze, unii conducători din centrale au lucrat bine, mulți însă au și greșit din neștiință, alții — din necinste. Când Ceaușescu a văzut că lucrurile nu merg bine cu centralele, s-a speriat și, în loc să examineze cauzele, n-a mai avut răbdare să continue experimentul și a început recentralizarea. Dar o recentralizare pe o structură organizatorică total neadecvată. S-a făcut o încurcătură nemaipomenită în sistemul de conducere a economiei naționale și s-a mers din greșală în greșală...

...spre victoria finală, cum se spunea.

Exact. În timpul acesta, eu am întâmpinat dificultăți fantastice în aplicarea legii de comerț exterior la noile principii. Și aici au început încurcăturile pentru că am dat centralelor comerțul exterior, mulți n-au știut ce să facă, au apărut și abuzuri. Din reforma care începuse n-a ieșit nimic. Și asta a fost greșala în primul rând a lui Ceaușescu care n-a avut răbdarea necesară și n-a ținut seama de părerile specialiștilor.

Răbdare sau și concepția necesară, viziunea asupra economiei, fiindcă îi lipseau instrumentele unei asemenea concepții?

Da, am impresia că și-a modificat viziunea inițială. E adevărat că la acest lucru au contribuit și mulți din conducerea unor sectoare de control ale economiei. Era controlul muncitoresc de la CC, care-i prezenta numai situații nega-

tive. Era controlul financiar de la guvern care-i prezenta numai situații negative. Erau notele Securității care trimitea tot timpul „fitile” pentru a informa, chipurile, conducerea, dar numai în direcțiile în care era interesată să influențeze politica țării. Toate acestea, plus propriile concepții, l-au împins pe Ceaușescu la luarea unor măsuri pripite, de re-centralizare, de strângere a șurubului, de micșorare a libertăților din economie și din societate cu consecințe generale dezastruoase pentru România. Au căzut victime și societățile mixte de producție OLCIT, Reșita Rank etc. Apoi, cred că a avut și sfătuitori incompetenți, unii rău intenționați.

Cine erau?

Unii dintre ei erau Manea Mănescu și Gheorghe Rădulescu — deținând funcții de conducere importante⁶⁰ — care, după părerea mea, aveau o gândire economică discutabilă. Acești oameni nu agreau sau nu aveau habar ce înseamna economia descentralizată și nu vedeau cum puteau exista și alte mecanisme de reglare socială într-o societate socialistă. Ei, ca și alții, erau prizonierii sistemului sovietic de economie centralizată. Într-o societate cât de cât democratică trebuie să existe un mecanism care să creeze o anume dialectică, o anumită luptă a contrariilor care să conducă la aflarea adevărului și găsirea soluțiilor celor mai bune. Aceștia nu admiteau dezbateră reală în societate. Mi-am exprimat asemenea păreri despre cei doi în mod deschis, în Consiliul de Miniștri despre Gheorghe Rădulescu, și în CPEx, atunci când m-am și opus ca Manea Mănescu să fie numit prim-ministru. Alături de mine s-a aflat Maxim Berghianu⁶¹.

⁶⁰ Manea Mănescu, prim-ministru între 1975–1980, un fidel al familiei Ceaușescu, membru în CPEx, condamnat în „Lotul CPEx”, după decembrie '89. Gh. Rădulescu, vice-prim ministru în guvernul condus de M. Mănescu și președinte al Curții Superioare de Control Financiar.

⁶¹ Maxim Berghianu, președinte al CSP în guvernele Maurer și ministru al aprovizionării tehnico-materiale în guvernul Manea Mănescu. ministrul muncii în cabinetele Ilie Verdeț și Constantin Dăscălescu.

Ideea unei economii descentralizate însemna negarea esenței însăși a societății socialiste, pentru că nu se regăsește nicidecum în planurile politic și ideologic ale PCR.

Vedeți, aici este greșala de fond a sistemului socialist de acest tip. Anume, că nu se concepea alt tip de socialism decât cel de tip sovietic, supercentralizat. Iugoslavia, de pildă, avea un alt sistem foarte descentralizat, dar a fost considerat greșit, deși iugoslavii aveau rezultate mult mai bune decât noi. Sau socialismul suedez nu era omologat pentru că la noi numai proprietatea „de grup sau a întregului popor” era socotită socialistă.

Proprietatea privată este de neconceput în sistemul comunist. În plus, o economie prosperă minează controlul absolut al puterii politice și duce, în teorie măcar, la democrație autentică.

Nu trebuie să absolutizăm. Erau permise unele forme de proprietate privată, dar care erau îngrădite să nu se dezvolte prea mult. Sunt de acord cu argumentul dvs., dar numai parțial, pentru că numai proprietatea privată în sine nu duce la democrație. Sunt necesare și alte condiții. A se vedea dictaturile din America Latină, Africa, Spania lui Franco, Portugalia lui Salazar etc. unde proprietatea privată n-a condus la democrație. Părerea mea este că în sistemul partidelor de tip leninist, germenul centralizării și al dictaturii era conținut chiar în Statutul partidului. Lenin a conceput partidul în condițiile ilegalității ca pe o structură militară, cu supunere de nediscutat de sus până jos, căruia i s-a spus centralism democratic. Centralism a fost, dar democratic deloc. Și atunci acest principiu politic, aplicat la partid, a fost aplicat și statului. Toate acestea au avut ca efecte dictatura celor din vârful piramidei denumite „dictatura proletariatului”, ruperea conducătorilor de realitate și lipsa unei viziuni creatoare asupra societății. Chiar și cei care erau împotriva sistemului sovietic, precum Ceaușescu, aplicau de fapt sistemul sovietic. Ceaușescu a sfârșit prin a avea aproape poziția lui Brejnev cu privire la suveranitatea națională și la neamestecul în treburile interne. Când au apărut, în Polonia, primele manifestări anticomuniste organi-

zate de Solidarnost, după anii '80, Ceaușescu a îndemnat la o intervenție în Polonia. Până acolo ajunseseră dogmatismul, conservatorismul și degradarea ideilor lui Ceaușescu! Mai mult, la cererea și insistențele Elenei Ceaușescu, el era hotărât să socializeze chiar și munții și dealurile unde nu se făcuse colectivizarea.

5

Propaganda

Mini-revoluția culturală din '71 • Propaganda era un sac fără fund, nimeni nu știa câte fonduri înghite • Titus Popovici a cerut, într-o Plenară PCR, arderea cărților lui Breban în piața publică • Scandalul Paul Goma și „fitilele” Securității • Colaborarea strânsă cu Ceaușescu — una dintre culpele care nu pot fi șterse • De ce a fost mazilit Eugen Preda din televiziune • „Cazul Țopescu” • Cum a scăpat Emanuel Valeriu de pușcărie • Ceaușescu a interzis reprezentanțiile cu piesa „Revizorul” de Gogol, în regia lui Lucian Pintilie

Din 1969, ați intrat în structurile conducerii de partid și de stat, ați fost ministru al comerțului exterior de două ori, viceprim-ministru, apoi ați fost secretar CC cu propaganda. Ați lucrat la vârful. Erați, atunci, între primii cinci oameni din sistem — în partid și în stat. Printre deciziile politice luate atunci se numără și Tezele din iulie 1971 care au constituit primul duș de gheață după euforia anilor '65-'70. Cele 17 așa-numite teze promovau, în esență, așa-zisul umanism socialist, în fapt o gogoriță. Eram studentă atunci și știu că în cercurile noastre se glumea pe seama acestor documente. Ascultam și Europa Liberă și eram la curent cu ceea ce se întâmpla. Era întoarcerea la stalinism și cenzură, la botniță. Efectele le-am simțit cu adevărat mai târziu, când am fost profesor de liceu: și eu, și elevii eram scârbiți de atâta ideologie și indoctrinare. Ce impresie v-au făcut când ați citit Tezele?

În perioada respectivă eram ministru al comerțului exterior și nu prea eram la curent cu ceea ce se petrecea în viața culturală, artistică și nici cu frământările din Uniunea Scriitorilor. Despre conferința ideologico-culturală ce avu-
sesse loc sub conducerea lui Ceaușescu și la care eu nu lua-

sem parte mi-a povestit Mircea Malița⁶² în aceeași zi, la un dineu cu o delegație străină. Bineînțeles că am luat cunoștință ulterior de teze. Era limpede că N. Ceaușescu făcuse mulți pași înapoi față de ceea ce prezentase la Congresul al IX-lea, în 1965, și după acest moment.

Adevăratele proporții ale minirevoluției culturale din '71 aveam să le cunosc după numirea mea ca secretar în CC al PCR, în 1972. Nu aveam idei prea clare despre ceea ce însemna activitatea de propagandă. Termenul nu-mi prea plăcea, fiindcă amintea de Ministerul Propagandei al celui de al III-lea Reich. Dar sarcina de partid era sarcină și era obligatorie!

Față de ceea ce-mi închipuiam a fi o „autostradă a libertăților“ din acest domeniu, promovată de Congresul al IX-lea, am găsit un amărât de drumeag de țară, uneori o simplă potecă unde trebuia să se manifeste libertățile presei scrise și audiovizuale, în general viața cultural-artistică.

Direcțiile principale ale ofensivei și presiunilor cuplului prezidențial vizau presa politică și literară, televiziunea, planul editorial și manifestările cultural-artistice. Radioul scăpase pentru că nu prea era ascultat de cei doi. În schimb, presa și televiziunea erau urmărite zilnic, iar filmele românești erau toate vizionate la domiciliu. În aceste condiții, eram vulnerabil în fața cuplului Ceaușescu și am avut frecvente ciocniri cu ei, fiindcă încercam să mențin cât de cât acest sector în limite decente.

Ce spuneau, cum reacționau când nu le plăcea ceva?

Criticau, pe un ton potolit sau mai strident. Când ceva nu le plăcea în modul în care fusese prezentat fie unul, fie celălalt, criticile erau indirecte, prin rîcoșeu. Să vă dau un exemplu. Prin 1975, pe 24 august (se știe că erau două zile de sărbătoare) m-a sunat la telefon Ceaușescu și m-a făcut praf că programul la televiziune era „o porcărie“. Eu am cam bănuit de ce era supărat, dar m-am dus totuși la tele-

⁶² Acad. Mircea Malița, matematician, eseist, ministru al învățămîntului doar pentru un an în guvernul Maurer.

viziune să revadă programul, împreună cu redactorii de serviciu. Programul era echilibrat, decent, variat — ca pentru o zi de sărbătoare. Avea însă un „defect”: lipseau total cei doi.

Apoi, Nicolae și Elena Ceaușescu aveau o impresie proastă despre presă și ziariști.

Orice demnitar are, fiindcă se simte amenințat cu dezvăluiri: presa stă cu ochii pe el și urmărește orice mișcare publică.

Consecvenți acestei atitudini și în viziunea Tezelor din '71, cuplul Ceaușescu a venit cu ideea să diminuăm numărul de pagini și formatul multor ziare și reviste pentru a face economie de hârtie. Cred că era prin '74-'75, iar la ședința Secretariatului CC în care se discutau amputările presei participau și alte persoane din afara secretariatului, între care îmi amintesc că erau Zaharia Stancu și Adrian Păunescu. Discuția pe această temă a avut accente dramatice, dar n-am avut câștig de cauză în fața lui Ceaușescu.

Privind în urmă, pot spune că deceniul '80 a fost influențat negativ de mini-revoluția culturală din '71, dar încă se mai găseau formule care să estompeze excesele și stridențele. După '78-'79, odată cu adâncirea crizei economice, politice, sociale, mini-revoluția culturală a izbândit: măsuri draconice de cenzură, de restrângere a liberăților de exprimare, de diminuare a sprijinului statului acordat culturii etc.

Asta s-a întâmplat după Conferința de la Mangalia, din 1979, când partidul a pus botniță culturii, scriitorilor: I-au trebuit 8 ani să revină la stalinism. Sursa de inspirație a fost în Asia: Ceaușescu fusese la începutul deceniului opt în Coreea de Nord și China. Rămăsese profund impresionat de masele uriașe de oameni mobilizate în piețe imense, care aplaudau frenetic, la simpla apariție a „zeilor” de partid.

Am fost și eu în China în plină revoluție culturală și existau, într-adevăr, lucruri care pe noi, europenii, ne impresionau. De exemplu am fost și eu uimit de faptul că tinerii revoluționari chinezi au fost în stare să modifice din

primăvară până în toamna aceluiași an cursul unui râu — de fapt, avea dimensiunile unui fluviu — de lângă Beijing. Când m-am dus prima dată avea albia pe o parte a orașului, când am revenit toamna avea albia de cealaltă parte a orașului. Totul făcut numai cu sapa, târnăcopul și coșurile în spate.

Deci, Ceaușescu a fost, probabil, influențat de ceea ce a văzut acolo, ca și de clădirile somptuoase realizate de coreeni sub conducerea lui Kim Ir Sen.

Cum au decurs convorbirile dvs. cu premierul chinez Zhou En Lai⁶³? Ce impresie v-a făcut?

Păstrez amintiri deosebite. Îmi amintesc de prima întâlnire, din martie 1970, care a avut loc între orele 23,00 și 2,00 după miezul nopții. În plină revoluție culturală, premierul Zhou En Lai se odihnea doar între orele patru și 8–9 dimineața. Lucra enorm, fiind singurul cap limpede din conducerea superioară a Chinei și care gestiona întreaga administrație.

Am discutat, între patru ochi, despre obținerea unor credite, întrucât România fusese afectată de mari inundații. După un tir de întrebări puse de Zhou En Lai — între care și dacă Uniunea Sovietică ne oferise vreun ajutor sau credit —, am ajuns la promisiunea de-a ne oferi două credite: unul rambursabil cu dobândă preferențială și altul fără dobândă. Convenția a fost semnată ulterior de președinții celor două părți din Comisia mixtă, Li Sien Ien și Gh. Rădulescu. Am discutat și despre o eventuală vizită în China a lui Nicolae Ceaușescu. Zhou En Lai a agreat ideea. Tot atunci, pentru a explica mai plastic relațiile noastre cu URSS și cu China, Zhou En Lai mi-a spus: „Când îți ia foc casa, cei care sar primii în ajutor sunt vecinii. Abia după aceea vin prietenii, când, poate, casa ar fi ars deja dacă nu erau vecinii. Așa că voi, românii, trebuie să vă aveți bine cu sovieticii, pentru că sunt vecinii voștri. Apoi și cu noi, prietenii, care suntem

⁶³ Zhou En Lai (1898–1976), prim-ministru al Chinei, apropiat al liderului chinez Mao Tse Dong.

mai departe, trebuie să aveți relații bune.“ Noi, chiar să fi vrut, nu puteam să rupem relațiile cu URSS. Ne-ar fi invadat imediat. Experiența Ungariei, din 1958, când Imre Nagy a scos țara din Tratatul de la Varșovia, a fost edificatoare.

A doua întâlnire cu premierul chinez am avut-o în 1973. Eram împreună cu Emil Bodnăraș și am purtat o discuție de 13 ore cu Zhou En Lai. De data aceasta el a vrut să se informeze, și noi l-am informat pe larg, despre schimbările din Iugoslavia, din URSS, Europa Occidentală, SUA, Națiunile Unite etc. Era perioada în care China își proiecta o nouă strategie internațională, căutând să iasă din izolarea de până atunci și să renunțe la sprijinirea mișcării de extremă stânga, maoiste, din diferite țări. China dorea, de asemenea, să ocupe locul ce considera că i se cuvine în diferite organisme internaționale. Toate acestea ni le-a explicat premierul chinez.

China a devenit membră a Națiunilor Unite abia în 1971. În 1972, ați fost numit secretar CC cu propaganda. Cine v-a propulsat?

Într-o zi am fost chemat la Ceaușescu. În cabinet mai era I. Gh. Maurer. De obicei când te duceai la Ceaușescu, avea în fața biroului o măsuță cu două scaune și te așezai acolo sau la o masă mare de birou. De data aceasta m-a invitat pe un fotoliu — avea o canapea, două fotolii și o măsuță. Mi s-a părut mie ceva suspect în tratamentul acesta. Ceaușescu m-a luat cam așa: „Am aflat că sunt mari nereguli în comerțul exterior.“ Eu eram atunci ministrul comerțului exterior. La care am răspuns: „Dacă sunt nereguli, schimbați-mă!“ A vrut să facă o glumă. Maurer i-a spus: „Hai, Nicule, nu mai plimba omul! Spune-i ce ai de spus!“ Și atunci Ceaușescu mi-a zis: „Ne gândim să fii secretar CC cu probleme de propaganda.“ Am rămas efectiv blocat. I-am spus: „Tovarășe Ceaușescu, habar n-am ce înseamnă activitatea de propagandă!“ „Lasă c-o să înveți tu pentru că toțiăștia care zic că au ca meserie propaganda, au dovedit că nu sunt chiar așa!“

I-am mai spus că nu sunt bun nici la scris, nici la vorbit, dar dacă trebuie să iau această funcție, voi încerca să conduc potrivit bunului simț. I-am mai spus să nu se aștepte de la mine că voi fi un propagandist clasic, pentru că eu am un sistem de expunere telegrafic. Pe 16 februarie 1972, Plenara CC m-a ales secretar al CC.

O funcție foarte importantă în partid, fiindcă ea trebuia să pregătească terenul psihologic și mental, să transforme societatea și să facă din ea o cocă maleabilă pentru a accepta fără comentarii planurile lui Ceaușescu. Începuse deja nebunia cu proslăvirea „marelui conducător“. Cât de mult a contribuit propaganda, cât ați fost la conducerea ei, la cultul personalității lui Ceaușescu?

Propaganda era un sac fără fund pe care secretarul care o conducea nu o putea ține sub control. Existau multe centre de comandă ale propagandei care acționau independent, pe lângă secretarul CC de resort: principalul centru de comandă era Elena Ceaușescu, apoi mai erau secretarul CC cu cultura, erau indicațiile transmise în județe de Secția Organizatorică a CC, erau inițiativele organizațiilor de partid din județe, municipii, orașe. Mai erau și inițiative ale gazetarilor. Toate aceste centre de comandă „îmbogățeau“ conținutul propagandei, conduceau cel mai adesea la manifestări grotești, demențiale, mai cu seamă în ultimii ani.

Amintiți-vă de zilele aniversare: erau trimise sute și mii de omagii, fără nici o comandă de la secția de propagandă, portrete pictate ale celor doi, cadouri dintre cele mai năstrușnice, poezii, articole de tot felul. Toată această isterie era determinată de întrecerea socialistă între județe, organe de presă și chiar ministere.

Devenise de nesuportat. Pe măsură ce treceau anii și isteria se întărea, oamenii deveneau tot mai apatici. Nici măcar nu se mai enervau în fața atâtor lingușiri. Care era, în fond, activitatea dvs.?

Ca secretar CC cu propaganda, aveam un câmp de acțiune fie larg, fie restrâns, în funcție de capriciile lui Ceau-

șescu sau de cum mă aveam cu el la un moment dat — bine sau rău. Îmi dădea multe atribuții sau mi le restrângea, inventând fel de fel de justificări. La început, fiindcă eram nou, mi-a dat totul, inclusiv supervizarea culturii. Una dintre primele măsuri pe care le-am luat a fost să dau drumul la o seamă de cărți. Pe vremea aceea exista Direcția Generală a Presei și Tipăriturilor, care era cenzura oficială. Șeful ei era un oarecare Ardeleanu. Auzisem că sunt oprite de către cenzură cărți de la apariție și era în toi scandalul cu cartea lui Goma, „Ostinato“, publicată în străinătate. Mi s-a prezentat câte cărți sunt reținute. De ce? am întrebat. Mi s-a spus că au probleme diverse. Și am început să-i chem la mine pe fiecare: Breban, Baconski, Lăncrănjan, Eugen Simion, Ivăsiuc și alții. Breban avea vreo două cărți. L-am abordat pe Ceaușescu și i-am spus că erau cărți reținute de pomană. Nu aveau probleme deosebite. Îmi amintesc că doar la una — pentru că el avea și informații pe linia Securității — i-a cerut lui Breban să facă o postfață din care să rezulte că el nu se confundă cu personajele de acolo.

Din păcate, Titus Popovici, într-o Plenară a CC, — după ce a făcut o interpelare de ce am dat drumul cărților lui Breban — a spus în plină ședință că, decât să le fi dat drumul, mai bine erau arse în piața publică.

De ce?

A spus că erau cărți subversive, că au tot felul de „chei“ și care, descifrate, ar conduce la interpretări sau dedesubturi nocive societății. Popovici era un caracter pervers. Folosea calitatea de membru al CC pentru avantaje proprii și pentru atacarea adversarilor.

Popovici nu mi-a iertat faptul că i-am respins scenariul pentru filmul TV privind războiul de independență din 1877/78, fiindcă era sub orice critică. În loc de scenariu, bazat pe documentație și fapte, Popovici prezentase un scenariu gen „Profetul, aurul și ardelenii“. I-am plătit lucrul — deși scenariul n-a fost folosit —, dar concursul l-a câștigat scriitorul Paul Anghel, care s-a documentat serios.

O altă direcție, după ce am preluat funcția de secretar CC, a fost organizarea televiziunii române. Clădirea nu avea, atunci, în jurul ei nici măcar un gard. În studioul de emisie intra cine voia și cine nu voia. Oricine putea să facă ce dorea în televiziune. Veneau, mai ales angajatele, cu cățelul după ele și-l urcau prin diferite birouri. Deci, am pus în primul rând să se împrejmuiească televiziunea, să se pună ordine la intrare, ca în orice instituție cu acest caracter, am organizat paza militarizată, mai ales la studiouri. Apoi am început discuțiile cu fiecare redacție. M-a ajutat enorm Tudor Vornicu pe care-l cunoșteam de la Paris, unde fusese corespondentul „Agerpres“. Am avut încredere și l-am pus să se ocupe de programe: „Tu răspunzi de tot. Cu mine discuți numai dacă sunt probleme deosebite.“ De asemenea, l-am pus pe Săraru la Cultural, l-am obligat să-și termine studiile, fiindcă nu puteam să-l numesc decât cu delegație. A făcut o treabă bună. La fel, Geo Saizescu s-a ocupat cu bune rezultate de producția de filme a TV. Existau oameni în TVR de înalt profesionalism, în frunte cu regretatul Bocăneț⁶⁴.

Repet, presa când îmi era dată în coordonare, când îmi era retrasă, când îmi dădea doar presa politică și repartiza altui secretar CC presa culturală!

De fapt, cum instruiți presa când erați la propagandă?

Era simplu. Periodic, aveam întâlniri cu reprezentanții presei scrise, ai radioului și ai televiziunii cărora le transmiteam subiectele de politică internă și externă care prezentau interes, lăsând la latitudinea fiecărui organ de presă maniera de tratate a subiectelor respective, în funcție de profil și de priceperea redactorilor. Nu toată lumea trebuia să trateze aceleași subiecte. Totuși, se ajunsese la o anume uniformizare, lucru care-mi dispăcea.

Era normal să se întâmple așa, de vreme ce directivele veneau de sus. Ați aplicat sancțiuni când indicațiile nu erau respectate?

⁶⁴ Alexandru Bocăneț, regizor. A rămas în memoria publică datorită spectacolelor deosebite, în stil occidental, pe care le realiza la televiziune, cu protagoniști de primă mână. A murit la cutremurul din 1977.

N-a fost nevoie de nici o sancțiune pe linie de presă. Trebuia să mai arbitrez câteodată unele neînțelegeri. De exemplu, la un moment dat a apărut un litigiu între redactorul-șef de la „Scânteia” și Dan Hăulică, pe marginea unor interpretări diferite privind cinematografia. I-am chemat pe amândoi și i-am pus să se clarifice cu argumente. Nu s-au înțeles. Altă dată a apărut o dispută între Eugen Barbu și Geo Bogza. La o ședință de instruire a presei, Barbu l-a criticat pe Bogza că în tableta sa din „Contemporanul” din 24 ianuarie al acelui an scrisese despre prostituție, în loc să trateze subiectul Unirii Principatelor. Bogza, care nu era de față, s-a supărat tare pe mine că nu i-am luat apărarea. Cîstît, am fost de acord cu observația lui Barbu.

Dar ați avut „cazul Țopescu”, apoi „cazul Eugen Preda” și, după câte știu, l-ați sancționat și pe Emanuel Valeriu.

Cristian Țopescu — poate cel mai bun comentator sportiv de la noi — a căzut de două ori în dizgrația lui Ceaușescu. Prima dată, comentând un meci de fotbal în care juca echipa Iugoslaviei, a făcut o apreciere cu privire la echipă, care a deranjat ambasada acestei țări la București și autoritățile de la Belgrad. Ambasada a prezentat un protest la MAE și Ceaușescu mi-a spus să-l scot pe Țopescu din televiziune. Am socotit că măsura era prea aspră și am stabilit ca, un timp, să nu mai apară pe post, fiindcă-l vedea Ceaușescu și iar ieșea scandal. După o vreme, Ceaușescu a uitat cu totul de incident și lucrurile au reintrat în normal. A doua oară, Țopescu a comentat tot un meci de fotbal, dar din Suedia. În aceeași perioadă fusese o lungă discuție privind transferul unor fotbaliști la cluburi din străinătate. Ceaușescu tocmai aprobase transferul lui Ilie Balaci la Fiorentina, în Italia. La sfârșitul comentariului, Țopescu a spus că ar fi foarte bine dacă și fotbaliștilor români li s-ar permite să joace în străinătate și a dat exemplu că ar fi benefic transferul lui Balaci. Ceaușescu a auzit comentariul și s-a enervat, și-a adus aminte că dăduse dispoziție să fie scos Țopescu din televiziune. După care m-a criticat zdravăn pentru că n-am făcut ce-mi spusese prima dată. Am adop-

tat aceeași tactică, de a-l scoate pe Țopescu de pe post un anumit timp, după care să revină, cu recomandarea să fie atent la comentarii.

În ce-l privește pe Eugen Preda, am primit dispoziție — fără explicații — să-l scot complet din presă. Am bănuț că trebuie să fie ceva de la Securitate. L-am întreat pe Doicaru dacă știe ceva și acesta — după ce i-a cerut permisiunea lui Ceaușescu — mi-a arătat un buletin informativ al Securității. Era o informare combinată cu o înregistrare din care rezulta că Eugen Preda, Cristian Popișteanu, Corneliu Bogdan (de la MAE) și Sergiu Celac se întâlneau și criticau acțiunile cuplului Ceaușescu, mai ales pe plan extern. Cel mai aspru comentate erau agramatismul, lipsa de coerență în discuții cu străinii ale Elenei Ceaușescu și dificultățile translatorului de a o corecta din traducere. Întrucât Eugen Preda era un foarte bun profesionist, am socotit că este mai bine să-l „ascund” la radio, unde nu era văzut de cei doi, fiindcă ei nu prea ascultau emisiunile postului.

Pe Emanuel Valeriu mi l-a prezentat Adrian Păunescu, rugându-mă să-l ajut fiindcă urma să fie implicat într-un scandal cu trafic de valută, mai precis de mărci vest-germane. Am discutat cu Theodor Coman, ministrul de interne la acea vreme. Coman mi-a spus următoarele: Emanuel Valeriu a fost prins de organele de miliție pe litoral făcând operațiuni de schimb valutar, ceea ce era interzis de lege și urma a fi cercetat penal. L-am rugat să dea dispoziție să înceteze urmărirea penală pentru că nu este bine să fie arestat un ziarist. După ce s-a consultat cu colaboratorii săi, Coman mi-a transmis că va dispune încetarea urmării penale, dar m-a rugat ca Emanuel Valeriu să nu mai apară la televiziune, pentru că cei care l-au anchetat ar putea să facă scandal, iar cazul ar ajunge la Ceaușescu.

Păunescu s-a oferit să-l „ascundă” la „Flacăra”, dându-i rubrica sportivă și așa s-a mușamalizat totul. Deci, Emanuel Valeriu n-a fost pedepsit, dimpotrivă, a scăpat de pușcărie.

Ca șef al propagandei, trebuia să realizați formarea „omului nou”, un robot bun la toate, docil și depersonalizat, care devenise deja o obsesie pentru cuplul Ceaușescu.

Aici n-am găsit nici o comunicare cu cuplul prezidențial. În gândirea mea — lipsită de profesionalism propagandistic — „omul nou” trebuia să fie un om civilizat, cu tot ceea ce conține un asemenea termen: instruire, cultură, comportare, mod de gândire pozitiv etc.

În vara anului 1972, Ceaușescu mi-a cerut să-i prezint un proiect de „norme ale eticii și echității socialiste” în vederea pregătirii unei Conferințe naționale a partidului. Eu am prezentat un proiect care se potrivea gândirii mele, respectiv, condiții pentru a deveni un om civilizat. Nu mică mi-a fost surpriza când Ceaușescu mi-a calificat propunerile drept apolitice, tehnice etc. A încredințat elaborarea normelor unui alt colectiv de redactare.

Filmul. Eu nu m-am ocupat niciodată cu filmul, totuși mă obliga să mă duc și eu să vizionez filmele. E greu să spun acum tot ce am făcut. Fapt este că mie îmi plăceau filmele vizionate.

Ați pomenit de scandalul din jurul cărții lui Goma, „Ostinato”...

Scandalul se petrecuse înainte de venirea mea la CC. Breban — cu care am avut relații bune — mi-a semnalat faptul că el a fost în închisoare cu Goma, în 1956, și că ar fi bine să-l ajutăm să se încadreze în societate și în Uniunea Scriitorilor, fiindcă avea greutăți. Am avut o întâlnire cu Goma, în prezența lui Breban. De altfel, toate întâlnirile ulterioare, puține la număr, s-au desfășurat în această „formație”. Lucrurile nu stau așa cum le-a prezentat Goma, că nu mai puteam de frică și că, vezi Doamne, tremuram de teama lui. Nu am fost niciodată un fricos, nu am tremurat în fața lui Ceaușescu, dar a lui Goma! Fapt este însă că, în timp ce pe baza aprobării lui Ceaușescu discutam cu Goma — care a scris chiar o tabletă în „România Literară”, imediat după cutremur, în '77 — Securitatea, dirijată de Elena Ceaușescu și cu sprijinul direct al lui Pleșiță, — șeful Direcției a V-a — îi puneau bețe-n roate. Încât Goma la un moment dat mi-a spus: „Am impresia că, în timp ce mă țineți de vorbă, pe de altă parte îmi faceți șicane.” Am vorbit atunci, în 1977, cu ministrul Securității Statului — Ion

Stănescu — care, bineînțeles că n-a recunoscut nimic. Ulterior, am aflat că mă mințise. În al doilea rând, am aflat că se discutasă să i se permită socrului lui Goma să meargă în Israel, dar nu s-a rezolvat. Și, în general Securitatea s-a purtat cu Goma în mod provocator, ca să-l determine să facă greșeli și să plece din România. Anumite lucruri le-am aflat ulterior. De pildă, faptul că biroul meu era ascultat, la Comitetul Central.

Cine v-a spus?

Mi-a spus cineva, tot de la Securitate, dar mai târziu. Deci, ei știau tot ce discut eu cu Goma și acționau în consecință. Dacă eu mă înțelegeam cu Goma într-o anumită chestiune, ei acționau invers. Lucrurile n-au stat chiar așa cum le-a descris Goma. Nu-i port ranchiună și i-am înțeles starea de spirit.

În aceeași perioadă în care Goma era ținta atacurilor — el a și fost arestat, din nou, pentru scurt timp în 1977 —, Securitatea îl avea în vizor și pe scriitorul Dumitru Țepeneag, care a avut o atitudine la fel de curajoasă. De altfel, cei doi au fost dați afară și din partid, și din Uniunea Scriitorilor. Iar lui Țepeneag i s-a retras cetățenia română, pe motiv că ar fi cerut azil politic în Franța.⁶⁵ Revenind la propagandă. Cine comanda diferite participări la congrese, cine aranja „aplaudacii” și tot cortegiul acela dezgustător de osanale și ovații?

În general, manifestările de orice fel erau organizate de Secția Organizatorică a CC și, sigur, de multe ori împreună cu Secția de Propagandă. Ca să vă spun sincer, totdeauna am avut un sentiment de jenă când era vorba de pus la punct partea zgomotoasă a manifestațiilor. Eram un tip care nu vorbea prea mult, nu țineam discursuri. Îmi aminteam mereu ce s-a spus după demascarea cultului personalității lui Stalin⁶⁶ și când conducătorii noștri s-au jurat că

⁶⁵ Dennis Deletant, op. cit.

⁶⁶ După ce Stalin a murit (1953), a început o campanie de demascare a cultului personalității care a culminat cu Raportul lui Nikita Hrușciov, la Congresul al XX-lea al PCUS, din 1956.

nu vor mai admite cultul personalității în România. Nu vreau s-o ia cineva drept o laudă sau lipsă de modestie, dar eu am avut discuții destul de dure cu Elena Ceaușescu. Ea, de fapt, era motorul acestui dezmăț care se numea manifestarea dragostei față de Ceaușescu. Ea mereu îmi reproșa că televiziunea nu dă materiale suficiente care să arate meritele „tovarășului“, că nu știu la ce manifestare în program — mai ales când era la Sala Palatului — nu s-a spus destul despre tovarășu'... Odată, scos din răbdări, am fost nevoit să ripostez și să-i spun că televiziunea română nu-i făcută doar pentru doi oameni, ci pentru o țară întreagă care plătește abonament și are dreptul să primească programe pe măsură. Ea a făcut explozie și m-a întrebat: „Cum? Tu vorbești așa despre tovarășu'?“ Și i-am răspuns: „E mai bine să vă spun eu, decât să vă spuna Europa Liberă!“ Asta se întâmpla în '77, după cutremur.

Reușisem ca, la aniversarea a 100 de ani de la dobândirea independenței de stat, să producem un serial de televiziune care respecta adevărul istoric privind epopeea din 1877/1878 și în care nu se mai manifesta cultul personalității. Fuseseră editate de asemenea sute de lucrări, articole, cărți și reeditări privind războiul de independență în care erau respectate adevărurile istorice.

Am încercat în acei ani o „reabilitare“ a istoriei românilor, mai ales că numărul de ore de istorie predate în licee se redusese considerabil. Profitând de faptul că, într-o anumită perioadă, coordonam și învățământul, am reușit să largesc cadrul de predare a istoriei în licee și, totodată, să introduc cicluri de conferințe pe teme de istoria României și în învățământul superior. O obsesie pentru mine o reprezentau teritoriile răpite de Rusia, respectiv, de Uniunea Sovietică. Am încercat să fac cunoscut adevărul istoric prin publicarea unor documente — fără comentarii — care atestau fără tăgadă cui aparțineau de drept Basarabia, Bucovina de Nord și Ținutul Herța. Prin 1977 am întocmit împreună cu un colectiv — Institutul de Studii Social Politice și Editura Politică — o machetă nevinovată cu texte „Marx. Engels, Lenin despre români“ care cuprindea o amplă anexă de documente oficiale privind raporturile țărilor române

cu marile puteri și care demonstrau jefuirea ținuturilor românești. Erau documente din 1393 până în 1921. În 1965 apăruse deja o lucrare, „Marx despre români“, în care acesta recunoștea că Basarabia este pământ românesc. Din păcate unul dintre coautorii acestei lucrări, conducerea Editurii Politice, nu m-a susținut în fața conducerii PCR și lucrarea a fost respinsă.

Să reamintim că în fruntea editurii se afla Valter Roman.

Da. Am făcut o altă tentativă, de data aceasta fără a-i mai implica pe clasicii marxismului, dar rezultatul a fost același. Era vorba despre o sinteză a tuturor documentelor istorice din cele mai vechi timpuri până în 1948.

Apropo de Europa Liberă. Cum erau comentate criticile pe care acest post de radio — care a fost ani de zile la inima românilor — le aducea regimului, furnizând o mulțime de informații pe care omul de rând nu avea cum să le afle? Ceaușescu și consoarta lui erau doar furioși sau încercau să afle și sursele de informare ale postului? Mai ales că exista în Securitate unitatea specială „R“ care urmărea emisiunile în limba română ale tuturor posturilor de radio străine⁶⁷.

AGERPRES furniza zilnic buletinele Europei Libere care se refereau direct la România sau comentariile la adresa lui Nicolae Ceaușescu. Față de mine n-a comentat nicio dată aceste știri. Doar la un moment dat mi-a spus să nu-l mai intoxica cu astfel de „porcării“ și, deci, să nu-i mai transmit materialele respective. Totuși, îi dădeam unele comentarii care erau realmente interesante și bine documentate. Puneam pe ele ștampila „exemplar unic“, dar exemplarul nu prea era unic... Securitatea se ocupa de posturile străine de radio.

Inclusiv de încercarea de asasinare a unor ziariști și scriitori celebri precum Emil Georgescu sau Monica Lovinescu. Generalul Nicolae Pleșiță, care-i luase locul lui Nicolae Doicaru

⁶⁷ Dennis Deletant, op. cit.

la cârma DIE (botezat, între timp, CIE) fusese însărcinat cu aplicarea acestor planuri, după cum a dezvăluit maiorul Haiducu, agent CIE care a defectat în Occident.⁶⁸

Printre instrumentele cele mai eficiente ale propagandei de partid s-au numărat „Cântarea României” și Cenaclul Flacăra. Circulau, în epocă, o mulțime de zvonuri și bancuri pe seama lor. Cine le-a inventat?

„Cântarea României” a fost concepută ca o formă organizată de manifestare a mișcării artistice de amatori. Au ieșit la iveală astfel mari talente, unele măbind numărul profesioniștilor. Din păcate, conținutul acestor manifestări a fost, cu timpul, tot mai alterat de cultul cuplului Ceaușescu, îndeosebi în anii '80, ca urmare și a sutelor de inițiative ce veneau din toată țara.

Cât privește Cenaclul Flacăra, acesta a avut un rol pozitiv în promovarea muzicii folk, în reluarea unor cântece de vitejie, a unor cântece autentic patriotice, care în anii de strânsă prietenie româno-sovietică, în anii dominați de doctrina Roller nu erau permise. Detractorii cenaclului au lansat pe seama sa fel de fel de zvonuri, au încercat să-l compromită pe Adrian Păunescu. Sigur, au fost comise și greșeli, a fost și el contaminat de microbul cultului, dar cel puțin în anii '70, cenaclul a avut un rol pozitiv. Am fost și eu la un cenaclu și am văzut participanți de toate vârstele.

În ce relații vă aflați cu Adrian Păunescu? Presa postdecembristă l-a numit „poetul de curte” al soților Ceaușescu, datorită creațiilor sale omagiale.

Nu înțeleg de ce Păunescu nu este judecat pentru întreaga sa operă poetică, ci doar pentru câteva poezii. Dacă marii noștri oameni de cultură vor fi judecați atât de îngust, ne vom trezi într-o sărăcie spirituală profund dăunătoare națiunii noastre. Cred că se fac judecăți asemănătoare celor emise de dogmaticii comuniști din anii '50, care au negat marile noastre valori, lipsind generații de liceeni de cunoașterea operei lui Blaga, V.Voiculescu ori chiar Tudor Arghezi.

⁶⁸ Ibidem.

Păunescu este unul dintre scriitorii care au intervenit în multe rânduri la mine să-i ajutăm pe scriitori sau ziariști în dificultate. La fel și Dinu Săraru, Nicolae Breban, Eugen Simion sau Fănuș Neagu.

Vreau să clarificăm lucrurile: noi nu vorbim aici despre valoarea literară a operei lui Păunescu. Asta ține de istoria literaturii. Ceea ce i se poate imputa lui Păunescu ar fi că și-a pus talentul în slujba unui cuplu de dictatori, a „marelui cârmaci”. În definitiv, Păunescu — și nu doar el, fără îndoială — a acceptat să fie unealta regimului de atunci. Repet, opera sa literară este un capitol aparte. Nici azi, după peste jumătate de secol de la ocupația nazistă în Franța, francezii nu-l iartă pe Ferdinand Celine, unul dintre marii lor scriitori, pentru că a colaborat cu nemții și cu regimul pro-nazist de la Vichy.

Potrivit logicii dvs., pentru a putea fi considerat azi „curat”, ar fi trebuit înainte de decembrie 1989 să stai de-o parte, să nu faci nimic pentru că serveai dictatura. Poate că nici dvs. n-ar fi trebuit să lucrați în învățământ, fiindcă ați servit regimul.

În ce-l privește pe Adrian Păunescu, eu l-am considerat și îl consider un mare poet și un mare gazetar. Toți marii literați — români și străini — au fost nu doar creatori de frumos, dar și oameni normali, cu slăbiciuni — oportuniste, lașități, sușuri și coborâșuri morale —, deci oameni cu bune și rele. Cred că și pe Păunescu trebuie să-l considerăm un om normal.

N-aș vrea să amestecăm planurile, fiindcă această idee că „toți am fost dalmățieni” s-a regăsit imediat după revoluție în discursurile „emanațiilor”. Una era să fii, înainte de '89, un profesor oarecare și să-ți faci meseria onest — și insist asupra termenului —, alta era să fii în primele rânduri să sprijini și să preamărești un regim care începuse să fie detestat de populație. Rămâne ca istoria să va dea dvs. sau, dimpotrivă, mie, dreptate.

Când a început televiziunea să devină doar un difuzor de osanale?

În orice caz după ce am plecat eu de la propagandă. Cât am fost acolo, m-am bătut cât am putut să nu stricăm total televiziunea. Nu pot spune că am reușit întrutotul.

Nu existau deja semnale că lucrurile degenerau?

Ba da! În primul rând, de fiecare 23 August și 1 Mai, de fiecare acțiune mai deosebită, de ziua lui de naștere mi se reproșa că nu rezulta cu suficientă pregnanță prețuirea lui Ceaușescu. Iar mie mi se părea că este arhisuficient!

Și din an în an era mai rău.

Sigur. Eu în '76 și apoi în '77 am pus categoric problema lui Ceaușescu să plec de la propagandă. Am motivat că am stat prea mult. Ceaușescu a vrut să mă trimită atunci prim-secretar la Dolj. Eu am spus că nu merg la Dolj pentru că nu-mi plac oltenii. Ei sunt buni de privit de la distanță, nu să trăiești între ei. Și eu sunt oltean, dar nu-mi place să lucrez cu oltenii din zonele de câmp.

Puteați să refuzați, așa, simplu, să spuneți „nu vreau să merg acolo“?!

Da. Eu nu ascund că am avut relații oarecum speciale cu Ceaușescu, îmi permiteam să-i spun niște lucruri fiindcă nu alergam după funcții și el știa acest lucru. Nu mi le-am dorit. I-am spus și în față că, dacă este necesar, plec definitiv, mă duc în producție ca inginer și gata.

Nu vă era teamă de eventuale represalii?

Ce se întâmplă? Eu am fost, poate, și puțin inconștient. Nu m-am temut de nimic în viața mea. Am acționat după impulsul de moment sau după o scurtă perioadă de gândire. O singură dată m-am temut de represalii, mai ales că ele se refereau la băiatul meu. Atunci când am fost ex-

clus din Comitetul Central, în '82 mi-a fost teamă pentru copil, cunoscându-le obiceiurile.

Se vorbea pe vremea aceea că sunteți rudă cu Ceaușescu, că ați fi nepotul său.

Cunosc astfel de zvonuri lansate de Virgil Tănase și difuzate de mai multe ori de Europa Liberă. Sunt zvonuri răuvoitoare, lansate cu scopul de-a lăsa impresia că promovările mele în diferite funcții au avut la bază nepotismul și nicidecum vreo calitate umană sau intelectuală. Este un fals grosolan. Nu am avut nici un fel de legături de rudenie nici cu Nicolae, nici cu Elena Ceaușescu. Atât din partea tatălui meu, cât și a mamei, n-a existat nici o relație familială, nici măcar prin alianță cu familia Ceaușescu.

Vă declarați scârbit de ceea ce se întâmpla, dar ați stat, totuși, șapte ani, la secția de Propagandă, deși, cum spuneți la început, ați fost un rebel. Ați contribuit, așadar, și dumneavoastră, cu activiștii din subordine, la întreținerea și dezvoltarea cultului personalității.

Sigur că da. Astea sunt culpe care nu pot fi șterse. Așa cum am spus deja, vinovați de deteriorarea climatului politic și cultural, ca și a vieții economice, sunt și cei care au lucrat, vreme mai scurtă sau mai îndelungată, alături de Ceaușescu, printre care mă număram și eu. Dar să știți că, în ciuda a ceea ce simțeam și încercam să fac, nu puteam opri acest șuvoi al cultului personalității care se transforma în calamitate națională. Prin '76-'77 Secția de Propagandă a cam fost dată la o parte. Elena Ceaușescu lucra direct prin Secția Organizatorică și Comitetul Municipal de partid, când manifestările se organizau în Capitală. Când erau în provincie, lucra cu Comitetul Județean de partid.

Cine-i alegea pe activiștii de partid la propagandă?

Se făcea prin Secția de Cadre și Organizatorică.

Nu aveai nici un cuvânt de spus despre oamenii cu care, în fond, lucrați?

De când a preluat Secția de Cadre, Elena Ceaușescu avea criterii proprii de selecție și nu mai consulta șefii de secție. În plus, fiecare cadru avea și avizul Securității care era mai puternic decât orice altă părere.

Cine-i pregătea discursurile lui Ceaușescu? Aveau și „un ochi“ de la Propagandă?

Sistemul era următorul: Ceaușescu, de obicei, dicta stenografei ce avea de spus. Uneori erau idei fără noimă, cum îi veneau în minte. După care, un colectiv format din câteva persoane, între care Dumitru Popescu, Constantin Mitea, Eugen Florescu, lua discursurile la puricat. Se întâmpla uneori să i le purice atât de mult încât Ceaușescu nu și le mai recunoștea!

Curticeanu?

Nu, el se ocupa doar cu probleme de Cămară printre care redactarea și difuzarea hotărârilor Cămarii, care erau uneori mai puternice decât legile. Dacă Ceaușescu dădea indicații, Curticeanu trebuia să le noteze și notițele formau comunicări ale Cămarii care aveau putere de lege.

Eu l-am descoperit pe Curticeanu la Secția juridico-militară a CC, într-o anumită împrejurare particulară: un amic avea o problemă juridică. Și am vorbit cu Olteanu, șeful Secției, să-mi recomande un băiat care să descâlcească problema. Și l-a trimis pe Curticeanu care s-a ocupat excelent, a descurcat excepțional, cu limpezime chestiunea.

Se lucra la propuneri pentru secretar al Comitetului de Stat. Și Elena Ceaușescu, având un maldăr de dosare alături, pusese să-i caute prin provincie juriști capabili. Întâmplător, eram acolo și i-am spus: „Ce căutați oameni în provincie, când aveți aici în CC un om foarte bun, pe Curticeanu?!“ L-a notat, l-a chemat, le-a plăcut de el pentru că era modest, serios, exact și logic, inteligent în răspunsuri. Așa a

fost ales secretar al Consiliului de Stat, membru supleant al CC și apoi șef al Cancelariei PCR.

Cât înghițea propaganda de la buget?

Să vă spun drept, niciodată nu m-am întrebat despre acest lucru. Partidul avea propriul buget, propria organizare.

Cât de mult a contribuit propaganda la imaginea externă a lui Ceaușescu?

Secția de Propagandă — deloc! Pentru că imaginea lui externă era făcută doar de Securitate. Ea aranja să vină nu știu ce ziarist sau scriitor să scrie despre el, aranja cu diaspora română ce anume să facă pentru țară, avea propriile legături cu bisericele din exterior și cu Patriarhia. Mai exista un sector de propagandă externă pe lângă Secția Externă, care lucra mână în mână cu Securitatea.

Cum erau „aranjate” interviurile cu scriitori sau ziariști străini?

Ceaușescu dădea două categorii de interviuri. Erau interviuri solicitate de ziarele și radio-televiziunile străine din proprie inițiativă, prin MAE, prin Secția Relațiilor Externe a CC sau prin scrisori trimise direct șefului statului.

În a doua categorie intrau interviurile aranjate mai ales în preajma unor vizite peste hotare sau chiar pe parcursul vizitelor în străinătate. În general, de acestea se ocupa Securitatea. Tot ea se mai ocupa și de editarea unor biografii ale lui Ceaușescu în străinătate, în Franța, Italia etc.

Spuneți că, în funcție de relațiile pe care le aveți cu Ceaușescu, păstoreați și cultura. În anii '70 a avut loc un mic scandal în legătură cu piesa „Revizorul” de Gogol. Ce știți despre asta?

În 1972, Lucian Pintilie pusese piesa în scenă la Teatrul Bulandra. În rolul principal juca marele actor Toma Caragiu. După premieră, ghinionul a făcut să asiste la urmă-

torul spectacol unele dintre VIP-urile vremii, între care d-na Maurer și d-na Pană, care aveau locuri în rândul întâi.

În timpul spectacolului, unul dintre personaje arunca apă dintr-un lighean. Fiindcă nu și-a reglat bine tirul, le-a stropit pe cele două doamne. Din acel moment, pentru ele spectacolul a fost un fiasco. Odată ajunse acasă, fiecare dintre ele și-a convins soțul — care nu le însoțise — că spectacolul era sub orice critică și că punea în pericol relațiile cu URSS. Era o șarjă la adresa omului sovietic, fiindcă în spectacol apăreau și câteva matroane. Soții, la rândul lor, i-au prezentat lui Ceaușescu spectacolul în culorile cele mai negre. S-au mai găsit și alții care, fără să fi văzut spectacolul, i-au șoptit lui Ceaușescu fel și fel de șopârle.

Ceaușescu m-a chemat și, pe un ton iritat, m-a întrebat dacă am văzut spectacolul. I-am răspuns că nu. Tot supărat, mi-a spus să mă duc în aceeași seară cu Leonte Răutu la teatru. Ne-am dus. Mi-a plăcut foarte mult regia, am râs cu hohote. Am discutat cu Răutu să-i spunem lui Ceaușescu că era un spectacol foarte bun. În plus, Teatrul Bulandra urma să plece în turneu în RDG în câteva zile. Deci, dacă era ceva de corectat se putea face cu calm.

A doua zi, Ceaușescu a plecat în Bulgaria, iar din delegație făcea parte și Leonte Răutu, iar eu am plecat în Elveția la Congresul Partidului Socialist. Nu știu ce s-a întâmplat în țară în lipsa mea, dar la Berna am primit revista presei în care era un comunicat al Consiliului Culturii care interzicea spectacolul.

La scurtă vreme, Ceaușescu a convocat Secretariatul CC al PCR și ne-a pus în discuție pe Dumitru Popescu, pe mine și pe Ion Brad, care era vicepreședinte al Consiliului Culturii și răspundea de spectacole. Dumitru Popescu și cu mine n-am fost de acord cu criticile aduse pentru că-l socoteam un spectacol bun. Decizia a fost, însă, irevocabilă, iar „Revizorul” interzis.

Apropo de Leonte Răutu, pe numele lui adevărat Lev Olgenstein. El a fost „cenzorul suprem” până să veniți dvs. la propagandă. Tot ceea ce s-a distrus în cultura română i se datorează, în bună măsură, lui și conducerii partidului, evident.

Deși lecturile lui preferate erau Heinrich Heine și Anatole France, el cerea tuturor să citească doar literatură sovietică⁶⁹. Cameleonismul său era atât de puternic, încât și-a criticat propria teză cu privire la Bergson. Ce știți despre aceste lucruri? Ce fel de personaj era Răutu?

Este pentru prima dată când aflu că Răutu a susținut o teză de doctorat. Eu știam că Răutu a început o facultate de farmacie, pe care n-a terminat-o. Probabil că informațiile mele erau eronate.

Eu l-am cunoscut pe Răutu în mai multe ipostaze. Când era șeful Direcției de propagandă și agitație, era foarte supus față de cei de sus, dar zbîr față de subalterni. Era nestatornic în păreri, oscilant. Când eram președinte al UASR, la o Conferință Națională i-am trimis — cum cerea regula — raportul care urma să fie prezentat forului studențesc. După ce l-a ținut câteva zile necitit, în dimineața conferinței m-a chemat să-mi comunice observațiile Direcției de propagandă. Deși mai aveam doar două ore la dispoziție, mi-a făcut raportul praf: schimbări de paragrafe, de fraze și termeni, inversări de capitole. Avea tipicul său. Văzând în ce situație m-a pus, m-am dus la Ceaușescu, care era șeful Direcției organizatorice și coordona și tineretul. El citise raportul și-l aprobase. Mi-a spus să nu modific nimic. După prezentarea raportului, văzând că ceilalți membri din conducerea de partid l-au apreciat pozitiv, Răutu m-a felicitat cel mai zgomotos.

Apoi, am cunoscut un Răutu egal cu mine ca funcție — era viceprim-ministru — cu care am colaborat bine, care nu ezita să mă consulte în probleme de comerț exterior. El era și președinte al comisiei mixte cu Bulgaria.

Când am fost numit secretar CC cu propaganda, Răutu era rector la Academia „Ștefan Gheorghiu”, deci în sfera mea de activitate. A fost primul dintre șefii de instituții pe care le coordonam care mi-a făcut o vizită la CC și am discutat despre problemele academiei. Era bine organizat, ve-

⁶⁹ Apud Adrian Cioroianu.

nea cu lista de probleme și de fiecare dată rezolva totul. Din când în când, simțea nevoia să se ducă și la Ceaușescu.

L-am cunoscut și ca vecin, pe când era la pensie. Simțea nevoia să mai discute cu mine și-mi făcea vizite sau altele mergeam eu la el. Totdeauna abordam probleme curente, niciodată nu mi-a vorbit despre perioada cât a fost șef la Direcția de propagandă și agitație. Nici eu nu l-am întrebat.

Răutu era deosebit de adaptabil la orice situație. Ceaușescu l-a menajat întotdeauna, deși l-a plimbat prin multe funcții. Cred că Răutu mai vorbea ironic despre anumite măsuri ale lui Ceaușescu, iar acesta a aflat.

Răutu era protejat, poate, fiindcă fusese ilegalist, iar Ceaușescu avea o atracție aparte pentru acești oameni.

Așa este. Ceaușescu era foarte atent cu ilegalistii, îi ajuta cu salarii consistente, cu pensii de merit ori câte o indemnizație, le-a creat condiții de îngrijire a sănătății, îi invita la diferite aniversări. Pe scurt, îi făcea să se simtă bine.

Cu deosebită atenție trata Ceaușescu problemele comunității evreiești, care cuprindea mulți ilegaliști. Rabinului Moses Rosen i-a asigurat condiții speciale pentru a-și desfășura activitatea. Putea să plece în străinătate sau să aducă de acolo orice bunuri care nu erau permise oamenilor de rând. De asemenea, pentru a sprijini comunitatea, eu, ca ministru al comerțului exterior, am convenit cu rabinul să prestăm prin firma TERRA orice fel de servicii de care avea nevoie comunitatea evreiască: aprovizionare cu alimente și bunuri de primă necesitate, îngrijirea cimitirelor etc. Serviciile erau plătite de organizația JOINT INTERNATIONAL.

În ce relații vă aflați cu scriitorii, când ați avut în grijă și Uniunea Scriitorilor? Aveați preferințe, în afară de Păunescu?

Eu, nefăcând parte din lumea scriitorilor, nu aveam nici simpatii, nici antipatii deosebite. Numai că unii dintre scriitori mă frecventau mai des, alții mai rar, în funcție de temperament și interese. Am căutat să-i ajut cât am putut.

Astfel, pe Marin Preda l-am ajutat să se documenteze la CC al PCR, pentru romanul „Delirul”. Pe Nichita Stănescu l-am ajutat să primească o locuință și să obțină buletin de București. Așa cum am ajutat-o și pe Ana Blandiana să primească locuință după cutremurul din 1977.

I-am ajutat pe mulți să și publice atunci când aveau probleme cu o carte sau o piesă de teatru care nu treceau de anumiți cerberi din eșaloanele inferioare. Îmi amintesc că l-am ajutat pe Dan Deșliu — care știam că nu mă simpatizează — să i se publice un volum în colecția „Biblioteca pentru toți”, pentru că stătea prost financiar.

Raporturi similare aveam și cu alte categorii de intelectuali și artiști.

Anii '77-'78 au intrat în istorie și prin ceea ce s-a numit „scandalul meditației transcendente”. Era, de fapt, meditație yoga, aprobată după câte știu, chiar de Elena Ceaușescu. În scandal au fost implicate nu doar vârful ale intelectualității românești, ci chiar miniștri, de pildă Aneta Spornic⁷⁰. Ce știți despre acest scandal, mai ales că va aflați atunci la cârma propagandei?

Scandalul „meditației transcendente” a fost declanșat de o sesizare făcută de Iosif Banc, președinte al Consiliului Muncitoresc din CC al PCR. El i-a prezentat lui Ceaușescu imaginea unei organizații subversive condusă de un cetățean pe nume Stoian, ulterior colaborator al BBC. Ceaușescu a dispus o anchetă. Ancheta, făcută de Controlul Muncitoresc și de Securitate, incrimina organizația respectivă, dar ocolea adevărul în legătură cu aprobările care fuseseră date. Din ceea ce am aflat, lucrurile s-au petrecut astfel:

„Meditația” își crease nuclee la Oficiul „Carpați” (proiectare și construcții) al CC al PCR și la Academia „Ștefan Gheorghiu”. Constantin Petre, adjunct al ministrului învățământului, a intervenit pentru aprobare — la solicitarea soției sale care lucra la Oficiul „Carpați” — chiar la Aneta

⁷⁰ Aneta Spornic, ministru al Educației și Învățământului în guvernele Manea Mănescu, Ilie Verdeț (1979–1982).

Spornic, ministrul învățământului. Aceasta a cerut undă verde de la Elena Ceaușescu și a primit-o. Părerea mea este că Elena Ceaușescu nici n-a știut prea bine ce aprobă. Securitatea, care aflase despre „meditație“, dar care știa și de aprobarea dată de Elena Ceaușescu, nu i-a suflat o vorbă lui Ceaușescu. De aceea, a primit critici severe fiindcă n-a semnalat existența fenomenului.

Când s-a întocmit, însă, raportul de anchetă Securitate-Controlul Muncitoresc, nu s-a mai amintit nimic despre aprobarea dată de Elena Ceaușescu. Au fost incriminați doar Aneta Spornic și Constantin Petre.

Ceaușescu vedea în „meditație“ o organizație subversivă, așa că a dispus măsuri extrem de dure împotriva membrilor acesteia și a celor care dăduseră aprobări. Spornic și C. Petre au fost înlăturați de la conducerea ministerului, membrii de partid din eşaloanele inferioare au fost fie excluși din partid, fie sancționați. Dacă nu mă înșală memoria, au căzut victime, printre alții, oameni valoroși de cultură precum Andrei Pleșu și Marin Sorescu.

Elena Ceaușescu — care, în lașitatea ei, n-a spus că ea dăduse aprobările necesare — a avut totuși grijă ca ulterior să repare, pe tăcute, nedreptatea pe care o suferiseră oamenii din subordinea ei. Astfel, Aneta Spornic și Constantin Petre au fost readuși, ca din întâmplare, pe funcțiile avute anterior, după o perioadă de „purgatoriu“. Oamenii de rând, însă, au rămas cu sancțiunile politice sau profesionale pe care le primiseră și nu au fost reabilitați de nimeni.

6

Jocuri de culise

Cum și de ce a fost înlăturat Virgil Trofin • Cum au pregătit Ceaușescu și Trofin debarcarea „baronilor” lui Dej • Alexandru Drăghici a plătit cu funcția pofta de putere, deși soția lui era prietenă cu Elena Ceaușescu • Bodnăraș, unul dintre oamenii-cheie ai regimului, se certa des cu Ceaușescu, dar tot el a propus-o pe Elena în conducerea PCR • Șantajul „à la Ceaușescu” • Ce consecințe aveau disputele din CPEx • Cadrele superioare de partid erau rotite ori de câte ori Ceaușescu se sătura de câte un activist • Cum și de ce s-a cerut Ianoș Fazekaș la pensie

Ce rol avea propaganda în pregătirea congreselor?

Cât am fost la propagandă, am fost și șeful secretariatului congreselor. Erau colective speciale care se ocupau de Congrese, nu numai din secția de propagandă. Verificarea candidaților pentru CC era făcută de secția de cadre în frunte cu Elena Ceaușescu; alegerea delegaților intra în obligațiile secției organizatorice; de Raport se ocupa Ceaușescu direct, rezoluțiile erau în sarcina altor colective. Secretariatul congresului, pe care-l conduceam, avea sarcina să vadă cine se înscrie la cuvânt, să primească cuvântările scrise — nu pentru cenzurare, fiindcă la nivelul acesta nu se cenzurau cuvântările —, ci pentru stenogramă.

La Congresul al XI-lea, din noiembrie 1974, Gheorghe Cioară a propus nici mai mult nici mai puțin decât alegerea lui Ceaușescu secretar general pe viață.

În cazul acesta, chiar Cioară mi-a atras atenția ce are de gând să propună. Eu i-am spus lui Ceaușescu: „Uitați ce vrea să facă tov. Cioară. Îl lăsăm sau nu? E bine sau nu-i bi-

ne?“ La care Ceaușescu a zis: „E propunerea lor, lasă-i s-o facă.“ S-a făcut propunerea. Ceaușescu a luat însă cuvântul și a spus: „Tovarășii m-au propus secretar general pe viață, dar cred că este încă prea devreme pentru această chestiune.“ Era, evident, o prefăcătorie. Părerea mea este că și lui Cioară i-a fost sugerată ideea, pentru că exista o gelozie față de Tito care era președinte pe viață, iar Ceaușescu nu era. Și asta l-a măcinat, se pare, până la moarte.

Dumitru Popescu l-a comparat atunci pe Ceaușescu cu Pericle, Cezar și alte celebrități antice. Ce impresie v-a produs? Ce au spus ceilalți, ce se șușotea pe culoare?

Este un exemplu al delirului, al degradării politico-ideologice la care se ajunsese, iar aceste cuvinte fuseseră rostite de o persoană pe care o cunoșteam bine și care nu credea o iotă din ceea ce spunea.

Lăsând la o parte acest exemplu, asistam în acea perioadă la un fenomen de eroziune a partidului. Ceaușescu a vrut să facă din PCR un partid de mase, scăzând astfel exigența la primiri în partid. În acele condiții, în partid au intrat toți cei care aveau nevoie de o carieră, de o promovare, de o bursă în străinătate etc. Puțini erau cei care au mai aderat la PCR din convingere în idealurile acestuia. Ca de obicei, cei ce cred cel mai puțin sunt și cei mai gălăgioși în a-și exprima atașamentul. Acest fenomen explică, poate, și modul zgomotos, strident care se amplificase și se extinsese, din dorința unora de a demonstra celor care conduceau cât erau ei de „comuniști“.

Deci, partidul se instalase temeinic pe calea degradării — nu mai era omogen, devenise un conglomerat cu mai multe ideologii, convingeri foarte diverse. Totul — adunări publice, adunări de partid, luări de cuvânt — devenise formal, fără conținut. O mare parte a activului de partid era preocupată de îmbogățire, voia să profite cât mai mult de poziția sa în societate.

De altfel, cred că ați observat că, după 22 decembrie 1989, în numai câteva zile, majoritatea foștilor membri ai PCR a format o puzderie de partide — stânga, centru,

dreapta. Comuniștii de ieri au devenit social-democrați, liberali, țărăniști etc. Din socialiști au devenit îmbogățiți peste noapte ai tranziției.

Dacă a fost așa, ce i-a făcut pe mulți dintre acești oameni care și-au schimbat ideile politice precum lenjeria de corp — în doar câteva săptămâni, ba chiar, la unii, a fost o chestiune de zile ori de ore — să stea lângă Ceaușescu până în ultimul moment?

Mai întâi că lângă Ceaușescu a rămas până în ultimul moment un cerc restrâns de cadre din conducere pentru motive pe care nu le pot explica. Dar trebuie spus că N. Ceaușescu avea și un mecanism de constrângere și de control deosebit. Practic, nu era posibil să miști ceva fără să te simți. Apoi, era și sistemul constrângerii materiale. Nu uitați că persoanele din conducere nu aveau nici o altă sursă de venit decât aceea de activist...

Nomenclatura, în general — cu prea puține excepții — n-a avut o pregătire profesională serioasă.

... pentru că mulți dintre ei n-aveau nici o meserie. Dacă era să facă altceva, în producție, habar n-aveau. Mulți n-aveau voie să aibă casă personală. Deci, ca să se împotrivească lui Ceaușescu trebuie să fi fost un pic cam inconștienți. După ce n-am mai fost în conducere, pe numele meu au început să curgă adresele de la Gospodăria de partid să părăsesc casa. „Să te duci la primărie și să obții casă.” Cum să obții? Apoi, cu serviciul. „Nu mai lucrezi în București, lucrezi în provincie.”

Abia atunci ați simțit pe propria piele cum era cu birocratia, cu „binefacerea” socialismului pentru omul de rând. Până la urmă ați părăsit casa care era vilă de protocol?

Da, am părăsit-o în 1999, când am reușit cu chiu cu vai să-mi cumpăr un apartament. Vreau să liniștesc ziariștii care purtau de grijă caselor de protocol: locuința pe care am părăsit-o a ajuns în proprietatea unui securist îmbogățit.

tit al tranziției și nu la Protocolul de Stat pentru cazarea vreunui demnitar.

Ziariștii poartă de grijă oricărui subiect de interes public, iar casele naționalizate intră în această categorie. S-a furat și s-a mințit în numele unei pretinse dreptăți sociale, așa că ziariștii au datoria să spună acest lucru publicului, după ce zeci de ani acestea au fost subiecte „tabu“.

Cred că mulți ziariști purtau de grijă în mod selectiv. De ce acum nu mai poartă de grijă celui care trebuia să se mute în locul meu?

Multe case de protocol au fost cumpărate de demnitarii momentului, iar altele „măritate“ pe pile și cu sprijinul justiției corupte. Am trăit o experiență care mi-a arătat cât de profundă este corupția, indiferent de culoarea politică a guvernării, că de fapt își dau mâna mafioții de toate culorile. Să vă spun însă cum au apărut locuințele de protocol. Ceaușescu a vrut în '77, în nebunia lui, să construim un cartier special pentru cadrele de conducere, până la un anumit nivel, în zona Crângași, așa cum văzuse în R.D.G. Ne-am ridicat în Comitetul Executiv și am spus că este imposibil de acceptat așa ceva. Dacă ține neapărat la acest plan, i s-a sugerat să construiască acolo case de serviciu, iar cadrele de conducere să își păstreze locuințele din oraș. Am considerat totodată că și din punct de vedere al reacției oamenilor nu este o acțiune bună. S-a discutat despre acest proiect de vreo doua-trei ori în CPEx. Dacă a văzut că nu ajunge la nici un rezultat, într-o noapte, Ceaușescu l-a pus pe Curticeanu să facă un decret prin care casele în care locuiau demnitarii până la o anumită funcție să devină, din acea noapte, locuințe de serviciu sau de protocol. Eu, care obținusem casa prin Consiliul Popular al Capitalei, m-am trezit că îmi reziliază contractul și sunt pus să fac alt contract cu Gospodăria de partid. Acesta a fost mecanismul apariției caselor de protocol. Situația aceasta a fost preluată și după '89 pentru că le-a convenit celor care au venit la putere. Acest decret a fost ilegal și nevalabil pentru că n-a fost niciodată publicat în Monitorul Oficial.

Astea erau, în majoritate, case naționalizate de la „dușmanii poporului” — mici funcționari, muncitori la regia de electricitate...

Erau și case naționalizate, dar erau și construcții noi.

Și nu s-a gândit nimeni, nici o clipă, că foștii proprietari care au fost deposezați în modul cel mai barbar și ticălos vor veni să-și ceară, totuși, dreptul înapoi. Că nu toți au murit la Canal sau la Aiud! Nici dvs. nu v-ați gândit!

Nu, întrucât eu promisem casa de la Consiliul Popular București, era proprietatea statului și nu era locuită în acel moment de nimeni. Interesându-mă pe la vecini despre fostul proprietar, mi s-a spus că părăsise țara către sfârșitul războiului pentru că avusese legături cu comandamentul german, care avusese sediul în vecinătate. Casa n-a fost niciodată revendicată.

Investigând, însă, ce se petrecuse prin cartierul Primăverii, am aflat că unele familii fuseseră evacuate și locuințele lor repartizate mai întâi consilierilor sovietici, unor activiști de partid și unor cadre de Securitate. Constantin Pârvolescu, care locuia în zonă, a obținut evacuarea fostului proprietar, vecin cu el, pentru a o aduce pe mama sa lângă el. Întrucât în acea perioadă, chiriile se plăteau foștilor proprietari, care de fiecare dată își revendicau casele, chiriașii au făcut demersuri și, prin anii '70, au obținut naționalizarea caselor cu plata unor despăgubiri. Nu știu ce valoare aveau despăgubirile.

Era încă o naționalizare, fiindcă grosul fusese luat cu japca prin decretul 50/1952, care nu avea nici o bază legală, fiindcă nu fusese publicat în Monitorul Oficial.

La Congresul al XII-lea, în 1979, Constantin Pârvolescu a avut o ieșire la rampă care i-a adus celebritatea. El i-a criticat dur pe soții Ceaușescu, provocând un veritabil scandal. La vremea aceea, erați ministrul comerțului exterior, al doilea mandat. Ce ați gândit atunci?

Eu eram în sală. Reproșul multora din Congres la adresa lui Pârvulescu era acela că nu avea dreptul moral să facă astfel de declarații întrucât în momente grele pentru țară el a fost cetățean sovietic, a fost și președinte de colhoz, — pe vremea lui Gheorghiu-Dej a fost președintele Controlului de Stat — care a comis abuzuri mari împotriva unor oameni nevinovați. Din această cauză, ecoul discursului său n-a fost teribil. Totodată, oamenii au sesizat că Pârvulescu n-a luat cuvântul la punctul „discuții“ de pe ordinea de zi, ci după încheierea discuțiilor, când în sală se afla și delegația sovietică.

Vă mai aduceți aminte ce le-a zis exact celor doi Ceaușești?

I-a zis lui Ceașescu că s-a desprins de partid, că și-a organizat cultul propriei persoane, că se încalcă astfel regulile leniniste ale construcției de partid.

Cum au reacționat cei doi?

Prost și isteric. L-au atacat cu diferite invective, au început să vorbească amândoi deodată. Apoi, Ceașescu, îngânat de Elena Ceașescu — care n-avea niciodată răbdare să asculte — a început să-i aducă aminte că nu el, Pârvulescu, avea căderea morală să acuze, că mai avusese sancțiuni din partea partidului. Țipa, era nervos. De asemenea, au luat imediat măsuri, l-au scos din sală și în aceeași zi l-au evacuat din casa pe care o avea la dispoziție de la partid, i-au tăiat pensia specială, i-au făcut tot răul ce se putea. Mi s-a părut o micime de caracter și un comportament mizerabil.

A mai avut astfel de momente în care și-a pierdut cumpătul? Au circulat zvonuri că Nicolae Ceașescu și-a eliminat unii adversari chiar din punct de vedere fizic. A pus să fie suprimați.

Că el și-a îndepărtat adversarii este un fapt real. Îmi amintesc de Trofin. În 1979, fusese eliminat din toate funcțiile de partid și de stat și trimis director de IAS în județul

Călărași. Trecuseră, însă, câteva zile și Trofin nu se mutase din locuința sa din București. Din acest caz concret, Ceaușescu a făcut o „problemă de principii” și a scos o lege specială prin care cadrele de conducere care lucrau în provincie trebuia să părăsească locuința din București în 24 de ore. În legătură cu eliminarea fizică, n-aș putea să confirm. Cineva din Securitate mi-a spus că în cazul lui Trofin ar fi fost o acțiune de otrăvire lentă care a dus, în final, la dispariția lui. Este posibil. Pe alții i-a îndepărtat, i-a trimis în toate colțurile țării. Chiar și cu mine. După ce m-au exclus, nu m-au lăsat să profuez în București, ci m-au trimis la întreprinderea 1 Mai Ploiești.

Dar ce-i făcuse Trofin, ce știa despre Ceaușescu încât să fie atât de periculos? Cum s-a petrecut eliminarea sa din conducerea partidului?

Trofin făcuse câteva greșeli. Cred că, fiind secretar cu probleme organizatorice, a lăsat să se înțeleagă că ar cam urma drumul lui Ceaușescu. A creat, deci, impresia că ar fi succesorul lui Ceaușescu. Ceaușescu era deosebit de atent și de suspicios când se întrezărea o posibilitate, chiar foarte vagă, de pretenție la succesiune. De aceea îl urmărea atent pe Trofin. Îl trecuse prin toate funcțiile posibile de partid și de stat, numai să nu stea prea mult pe un post. Aceste suspiciuni au fost completate și de fapte. Odată am fost într-o vizită cu Trofin, la Brașov. El mă invitase ca ministru al comerțului exterior, fiindcă erau niște probleme cu exportul la Steagul Roșu și la Tractorul. În presa locală a apărut a doua zi un amplu reportaj despre „Vizita de lucru a tovarășului Virgil Trofin, însoțit de tovarășul Cornel Burtică”. Și era scris cu litere mari, exact ca la vizitele lui Ceaușescu. Sigur că nu i-a căzut deloc bine lui Ceaușescu!

Într-o primă etapă, Trofin fusese folosit de Ceaușescu pentru neutralizarea „vechii gărzi” din conducerea partidului. În acest scop, el a fost promovat membru al Prezidiului Permanent și secretar CC cu probleme organizatorice. El mi-a povestit cu ocazia unei vizite pe care a făcut-o în Italia — unde eu eram ambasador — că el și Ceaușescu stabi-

liseră o adevărată strategie de neutralizare și apoi înlăturare a „vechii gărzi”. Măsurile erau în curs de aplicare.

În ce consta strategia?

În esență, era vorba de a-i îndepărta de centrul puterii pe „baronii” lui Dej. Sigur că procesul a durat câțiva ani, nu se putea face totul dintr-o dată. V-am povestit cum l-a liniștit pe Bodnăraș. Multe dintre dislocări s-au petrecut în urma unor acuzații de imoralitate sau de ineficiență în activitate. De pildă, despre Bărlădeanu și Gaston Marin s-a aflat că, atunci când se aflau la Paris cu diferite însărcinări, mergeau în fiecare seara la restaurantul vedetelor de cinema și stăteau acolo ore în șir doar să se uite la staruri. Cheltuiau banul public. Gheorghe Apostol a fost mazilit la Congresul al X-lea, pe motive de imoralitate, n-a mai fost ales în nici o funcție de partid și de stat, apoi a fost trimis ambasador în Brazilia și Argentina. De fapt, pentru fiecare exista un pretext de a fi înlăturat.

Revenind la Trofin...

Treptat, însă, Ceaușescu, așa cum am spus, a început să-l suspecteze pe Trofin de veleități de succesor. În plus, Trofin avea personalitate și nu-i permitea Elenei Ceaușescu să se amestece în sectoarele pe care le conducea el. Fiind plimbat prin multe sectoare, Trofin — care era un tip inteligent — a sesizat repede motivele. Sunt convins că a comentat. Chiar și cu mine a purtat o discuție foarte critică — pe când era prim-secretar la Brașov — în legătură cu modul de conducere bicefal. Ne-am descărcat sufletul pe străzile Brașovului.

Un ultim sector de muncă pe care l-a condus Trofin a fost industria extractivă. Îmi amintesc că, atunci când a fost discutat — întâi în CPEx, apoi în Plenară — i-au fost puse în cârcă mai multe nereguli din industria minieră, raportări fictive etc. Este greu de spus ce era și ce nu era real în raportul respectiv. Trofin a respins acuzațiile.

În judecarea lui Trofin, însă, nu s-a luat deloc în considerare ce făcuse bine. El fusese un devotat al lui Ceaușescu

în perioada Congresului al IX-lea, când se promovau măsuri bine primite de majoritatea populației.

Ca o reflecție tardivă, trebuie să recunosc cu jenă că nici unul dintre noi, colegii săi — inclusiv eu, care-l cunoșteam de mulți ani —, nu am luat cuvântul să spunem o vorbă bună despre activitatea lui Trofin. Am tăcut, am fost lași.

Între adversarii de temut, cei mai periculoși pentru Ceaușescu era și Alexandru Drăghici⁷¹, ministru de interne în momentul venirii lui Ceaușescu la putere. Drăghici l-a și susținut atunci, pentru ca apoi să fie mazilit cu mare scandal, dar abia în 1968. Ce știți despre acest moment?

Părerea mea este că Ceaușescu vedea în Drăghici un concurent încă înainte de-a fi fost ales prim-secretar al CC al PCR, deși erau în relații bune. N-a contat, în judecarea lui, nici acest lucru, nici faptul că soția sa, Martha, era prietenă cu Elena Ceaușescu. După ce l-a sprijinit pe Ceaușescu să acceadă la funcția supremă din partid, se pare că Drăghici a făcut pași greșiți, pretinzând prea devreme un anume statut.

La doar două săptămâni de la alegere, când m-a primit în audiență înainte de a pleca la Paris, în 1965, Ceaușescu se interesa deja de acțiunile Securității la ambasada de la Paris. Deci culegea date, informații despre ce făcea Securitatea. Nu mult timp după aceasta, a fost numită și comisia de partid care a cercetat toate aspectele activității Ministerului de Interne și ale lui Alexandru Drăghici, personal. În aprilie 1968, Plenara CC al PCR l-a judecat pe Drăghici și l-a exclus.

⁷¹ Alexandru Drăghici, numit în funcția de ministru de Interne în 1952, renumit printre deținuții politici pentru duritatea sa, creatorul experimentelor terifiante de la Pitești, Gherla și Aiud. Scos din joc în 1968, în urma unei anchete făcută de o comisie a PCR, care l-a acuzat de abuzuri grave în activitate și de participare directă la asasinarea lui Lucrețiu Pătrășcanu. După 1990, noii guvernanți se fac a uita de existența lui, dar presiunile opiniei publice devin tot mai mari la adresa lui, așa că fuge la Budapesta, unde moare în 1993, conform unui anunț oficial făcut la București.

Ce amănunte știți despre această ședință?

Nu cunosc multe amănunte, întrucât nu am participat. Din spusele unor participanți, rezultă ca Drăghici s-a prezentat lamentabil, nefiind capabil să dea răspunsuri sincere și convingătoare privind abuzurile și ilegalitățile comise de organele de Securitate și chiar de el însuși.

Din cuvântarea lui Ceaușescu, rezultă că Drăghici s-a apărat, atacând. El ar fi spus că „îi pare rău că n-a reușit să-și asigure dovezi suficiente pentru a justifica crimele”⁷². În fața comisiei de anchetă a PCR, Drăghici a fost încă mai dur: „Ați vrut să mă excludeți din partid. Poftim, excludeți-mă, dar atunci să excludeți din partid și pe aceia care au făcut represiuni în raionul Focșani, pentru că acolo au fost împușcați oameni, au fost împușcați copii.” Referirea era, evident, la Ceaușescu, responsabil cu colectivizarea și în acele zone. Dilema din '68 a fost rezolvată tot de Maurer: el a spus că lucrul cel mai înțelept era să se aplice termenul de 15 ani pentru prescrierea crimelor și cu asta, dosarul să se închidă⁷³. Rămâne ca arhivele să arate dacă Drăghici s-a ridicat la „performanțele” de sălbăticie ale predecesorului său, Alexandru Nicolski.

Ironia sorții este că atunci, în 1968, Ceaușescu a condamnat pe bună dreptate practicile Securității, declarând că niciodată Securitatea să nu mai fie deasupra legii; după câțiva ani însă, sub oblăduirea sa și a soției sale, Securitatea a depășit cu mult practicile din perioada lui Drăghici, ajungând să-și dea avizul pentru toate funcțiile de partid și de stat, să pătrundă în intimitatea tuturor.

Ceaușescu n-a făcut decât să-l folosească pe Drăghici drept „acarul Păun” pentru un scop mult mai subtil politic: dărâmarea mitului Dej. Era la mintea oricui că Drăghici comisesse atâtea abuzuri — crime, să le spunem pe nume — la ordinul partidului. Că făcuse exces de zel, asta ținea de structura

⁷² Dennis Deletant, op. cit.

⁷³ Ibidem.

lui personală, dar ordinul venise de sus, de la conducerea partidului. Iar lui Ceaușescu i-a folosit de minune momentul pentru a scăpa de un personaj incomod și periculos.

Cred că nu trebuie subapreciate ambițiile politice ale lui Drăghici. Era de vârstă relativ apropiată de Ceaușescu, lucrase în mișcarea de tineret — UTC —, făcuse mai mulți ani de pușcărie decât Ceaușescu, stătuse mulți ani alături de Gheorghiu-Dej. Deci, se prezenta de fapt ca principal competitor pentru funcțiile cele mai înalte din partid și stat. Ceaușescu deja demontase cultul lui Gheorghiu-Dej prin reabilitările din acei ani — Foriș, Pătrășcanu, Köffler etc. Sigur că și prin măsurile luate împotriva lui Drăghici și a altora din Securitate, Ceaușescu își înfrumuseța imaginea de om drept, lovind în același timp în epoca Dej. Eu cred că de fapt a vrut și a reușit să înlăture un rival de temut.

Nu cred că trebuie să culpabilizăm întregul partid în legătură cu crimele lui Drăghici și ale Securității. Știți, este ca și cum, dacă directorul general al unei unități este necinstit, toți salariații sunt automat necinstiți. Vinovată pentru crime și abuzuri — ca politică — este conducerea, nu trebuie blamați membrii de rând ai partidului. În plus, Drăghici era un sadic și ca el erau mulți în Securitate. Din păcate, nimeni nu i-a judecat — penal, nu politic! Se fac declarații generale, abstracte despre procesul comunismului, dar nici un torționar n-a fost judecat pe baza unor învinuiri concrete!

Așa cum Gheorghiu-Dej i-a judecat pe unii dintre cei care i-au chinuit pe comuniști în timpul detenției, tot așa ar fi trebuit să se procedeze și după 1989. Să nu se judece ideile, ideologiile, ci faptele penale și oamenii care le-au comis.

Ceaușescu a avut, însă, o cu totul altă atitudine față de Ion Gheorghe Maurer. El a fost șeful dvs., ca prim-ministru. Ce fel de om era, ca personaj politic și în particular?

Eu am fost membru în guvern când Maurer era președinte al Consiliului de Miniștri. L-am însoțit în câteva vizite în străinătate. A fost o mare personalitate, un om inteligent, instruit, logic în expuneri, citea mult. Din păcate, lec-

turile lui, mai ales economice, erau sterile. Niciodată n-au fost aplicate ideile pe care le avea. Citea multă literatură occidentală, în legătură cu programarea economică, după cum numeau occidentalii planificarea economiei, dar care se referea la economia de piață. Ce era la noi nu se potrivea. Sigur că anumite idei puteau fi luate de acolo, dar la noi se aplica sistemul de planificare sovietic, cu unele corecturi românești. Când eram ministru al comerțului exterior, nu știu dacă am avut patru ședințe la care Maurer să fi participat în calitate sa de președinte al Consiliului de Miniștri. Îl lăsa pe Verdeț, care era prim-vicepreședinte, să conducă ședințele, mai ales pe probleme economice.

I. Gh. Maurer făcea impresie deosebită în relațiile cu interlocutorii săi. Era un om plin de har, spumos în conversație. Din păcate, Ceaușescu a profitat mult de el, iar Maurer s-a complăcut, pentru că avea la dispoziție condiții materiale deosebite.

N-a fost singurul.

Da, dar nimeni nu s-a bucurat de asemenea privilegii.

Concret?

I. Gh. Maurer îndeplinea funcția de președinte al Consiliului de Miniștri facultativ. El nu era obligat să conducă efectiv Consiliul. Această obligație îi revenea, în mod special, lui Verdeț.

După ce a fost pensionat, Maurer a rămas cu aceleași avantaje ca pe vremea când era președinte al Consiliului de Miniștri: salariul integral de prim-ministru — avea doar cu vreo 2000 de lei mai puțin decât Ceaușescu —, autoturism și ofițeri de pază plătiți de stat, vilă la Neptun, vilă la Snagov, vilă la Predeal, case de vânătoare și toate condițiile pentru vânat. Verdeț, care fusese prim-ministru, n-a avut avantaje după ce a părăsit funcția. Sigur, trebuie recunoscut că Maurer a adus mari servicii țării.

În ce au constatat aceste servicii?

Maurer a fost un om de echilibru în conducerea statului și a partidului, atât pe vremea lui Gheorghiu-Dej, cât și pe vremea lui Ceaușescu. Multe dintre pozițiile corecte adoptate de România i se datorează lui Maurer: față de conflictul URSS-China, apoi conflictul din Orientul Mijlociu, mai ales după războiul din 1967, de asemenea față de problema basarabeană, după provocarea aruncată de Hrușciov de a începe discuții pe această temă. Când eram ambasador în Italia, iar Maurer a făcut o vizită oficială, el a fost primul înalt demnitar român care a început discuții cu Vaticanul. Era un mesager strălucit al promovării intereselor României în lume.

De fapt, ce salarii aveau primii oameni în stat?

Ceaușescu avea 20 000 de lei, Maurer — 18 000, iar miniștrii — 10 000 de lei.

Printre cei care au avut un curânt greu în acele timpuri, dar și mai apoi, în era Ceaușescu, s-a aflat Emil Bodnăraș. El a fost unul dintre „baronii” lui Dej, pe care Ceaușescu nu l-a marginalizat decât foarte târziu. Bodnăraș era un personaj foarte misterios, care fusese implicat în toate momentele-cheie ale istoriei contemporane, începând cu 23 august 1944. În 1945, guvernul Groza l-a numit șeful Biroului Special de Informații.⁷⁴ Militar de carieră, a fost șef de promoție la Timișoara, apoi s-a convertit la marxism-leninism, a devenit agent al URSS. A dezertat, a fugit la sovietici, unde se presupune că a făcut o școală de spionaj, a revenit în România, fiind întâmplător descoperit și trimis în lagăr; unde a devenit „umbră” lui Dej. Probabil că în arhivele NKVD/KGB se află mult mai multe date despre cine a fost și ce a făcut Bodnăraș. În arhivele românești se pare că s-a făcut curățenie, tocmai fiindcă era un personaj cu misiuni speciale.⁷⁵ Cât de bine l-ați cunoscut, ce impresie v-a făcut?

⁷⁴ Apud Cristian Troncotă.

⁷⁵ Ibidem.

Eu l-am cunoscut mai bine ceva mai târziu, în anii '70. Am lucrat cu el când era președintele Comisiei ideologice a PCR, iar eu secretar al CC. De asemenea, am fost cu el în mai multe călătorii, dar în mod deosebit am făcut o lungă călătorie în China și Coreea, despre care v-am povestit anterior. Am mers cu un avion IL-18, am făcut vreo două zile pe drum. Am avut vreme să discutăm pentru că în salonul avionului eram numai noi doi. Am avut vreme să discutăm și la Beijing, ca și la Phenian. L-am cunoscut, de asemenea, cum se manifesta în Prezidiul Permanent, unde eu participam ca invitat, nefiind membru al acestuia.

Am cunoscut un Bodnăraș matur, profund antisovietic, nu l-am cunoscut pe spionul Bodnăraș. El a fost, cum spuneți, în prima etapă, spion sovietic, convins de fratele său să servească partidul comunist. Și l-am întrebat: „Dumneavoastră, care ați fost spion sovietic...” „Hai, mă, nu-mi spune spion, că nu-mi place.” „Informator, atunci, cum vreți...” Mi-a explicat că a lucrat din convingere — deși nu era membru al partidului — că aduce servicii țării și sistemului socialist, împotriva dictaturii lui Antonescu. „Am servit cu credință, spunea el, nu m-am pricopsit cu nimic de la sovietici, n-am avere, dar cu timpul mi-am dat seama cât de lipsiți de cuvânt, de onoare și de cinste sunt sovieticii în general, KGB-ul în special. Mi-am dat seama, efectiv, că am servit un sistem totalmente corupt, care n-are nimic de-a face cu ideile socialiste. Așa că să nu te miri că acum am această atitudine. Eu, când aud despre o idee sau o intenție sovietică, totdeauna mă zburlesc ca un arici, pentru că mă întreb ce este dedesubt. Sigur că atitudinea asta nu mi s-a format dintr-o dată, ci s-a format în timp, a fost un proces. Am lucrat multă vreme cu sovieticii — fără a-i mai sluji — în activități guvernamentale, dar neîncrederea mea în sovietici a ramas neclintită.”

Cât de multă încredere avea Ceaușescu în Bodnăraș?

Ceaușescu n-avea încredere, practic, în nimeni. Cred că în Bodnăraș avea cam 50% încredere, dar el a avut nevoie de Bodnăraș, care avea prestigiu în partid; a avut nevoie să-l

susțină la succesiune; a mai avut nevoie de el pentru relațiile cu chinezii, care-l apreciau. Bodnăraș a avut relații bune și cu sovieticii, dar fără a-i mai sluji. Sovieticii au avut încredere în Bodnăraș — fiind numit ministrul Apărării în preajma abdicării regelui, apoi în alte funcții — dar abia mai târziu și-au dat seama de antisovietismul lui, când era însă prea târziu. Din observațiile mele am dedus că Ceaușescu n-a avut niciodată încredere deplină în el, mai ales că Bodnăraș a avut și unele poziții care au lezat autoritatea lui Ceaușescu.

De pildă?

Organul operativ al CC era Prezidiul Permanent al Comitetului Central. Prezidiul se întrunea, în mod obișnuit, în fiecare luni dimineța, când erau discutate problemele importante ale țării. Când lipsea Ceaușescu din țară nu se mai întrunea prezidiul, nu se mai rezolva nimic. Situația se complica mai ales când Ceaușescu lipsea din țară și câte 2-3 săptămâni (vizite în Africa, Asia etc.).

Îngheta totul.

... îngheta totul. Și Bodnăraș a ridicat această chestiune: „Nu se poate. Trebuie să ținem ședințele Prezidiului Permanent, chiar când tu ești plecat peste hotare.” Ceaușescu a sărit ca ars, văzând în asta un atentat, o amenințare directă la autoritatea lui. A ieșit o discuție foarte dură. Eu participam ca invitat la ședință și eram stupefiat.

Ce înseamnă discuție dură? Au fost acuzații, invective?

Sigur că da. În primul rând, Bodnăraș l-a acuzat pe Ceaușescu că-și vede numai interesul lui, de secretar general al partidului, nu interesul țării. „Cum este posibil să lași țara, s-o conduci de la mii de kilometri cu câte un telefon? Nu se poate să nu ai această răspundere față de ceea ce trebuie să faci.” La care Ceaușescu: „Tu să nu-mi vorbești mie de răspundere, că noi știm și răspunderea ta...” S-a ajuns la acuzații reciproce. Consecința acestei discuții foarte dure a

fost desființarea Prezidiului Permanent și crearea unui organism ciudat, care se numea Biroul Permanent al Comitetului Politic Executiv. Bodnăraș n-a fost cooptat în acest organism.

Am spus că Biroul Permanent era — cel puțin în prima etapă — ciudat, deoarece când Ceaușescu a prezentat propunerea de creare a acestui organism, a declarat că el va fi format dintr-un număr nedefinit de persoane între care și secretarii CC. Dar când a fost organizată prima ședință, unii dintre secretarii CC n-au mai fost convocați; nici alții care fuseseră deja nominalizați n-au fost convocați.

Până la urmă a rezultat un organism destul de restrâns care n-a mai avut forța Prezidiului Permanent, ci un caracter formal.

Asta a fost înainte de Congresul al XI-lea, din 1974.

Da. A doua consecință a discuției dintre Ceaușescu și Bodnăraș a apărut la Congresul al XI-lea. Ceaușescu a vrut să-l șantajeze pe Bodnăraș. Eu eram secretarul Congresului și toți cei care voiau să ia cuvântul depuneau la secretariat, pentru stenogramă, cuvântarea scrisă. La un moment dat, Ceaușescu mi-a spus să pun o fițuică lui Petre Blajovici — prim-secretar la Bihor — și lui Miu Dobrescu — prim-secretar la Suceava, în care să le spun să propună ca membrii de partid care au peste 70 de ani să nu mai poată fi aleși în conducerea superioară a partidului. Motivul invocat era necesitatea promovării tinerilor. Blajovici propunea, iar Miu Dobrescu trebuia să susțină propunerea. După ce aceștia au luat cuvântul, se scoală Ceaușescu foarte candid și spune: „Tovarăși, sunt unii tovarăși care au propus ca din conducere să nu mai facă parte tovarăși care au peste 70 de ani. Poate că propunerea are rațiunile ei, dar eu cred că trebuie să judecăm cu discernământ și să n-o introducem în statutul partidului, pentru că avem nevoie de înțelepciunea și experiența celor mai în vârstă.” N-a nominalizat pe nimeni, dar toată lumea și-a dat seama că, atât propunerea celor doi, cât și răspunsul lui Ceaușescu se refereau la Bodnăraș — singurul care avea 70 de ani. Ceaușescu i-a dat un aver-

disment lui Bodnăraș: „Fii atent, că ăștia mai tineri te pot debarca! Numai de mine depinzi să rămâi pe un post în conducerea superioară!”

De altfel, Bodnăraș a fost atent supravegheat. De pildă, el avea niște însemnări care, însă, după moartea lui, au dispărut. Am aflat că Elena Ceaușescu pusese să fie căutate și confiscate. Fiecare dintre cei care s-au aflat la conducere și-a făcut însemnări, dar soții Ceaușescu erau foarte grijulii să pună mână pe ele. La fel s-a întâmplat și cu Bârlădeanu, căruia i-au scotocit toată casa ca să descopere caietul cu notițe.

Ceaușescu avea și o tehnică proprie de a-i șantaja pe cei incomozi sau pe cei care ieșeau din rând. Îmi aduc aminte că Ion Popescu-Puțuri, directorul Institutului de Studii Istорice și Social-Politice (ISISP), vechi militant al partidului, intrase în dizgrație. Probabil vorbise ceva la adresa lui Ceaușescu. Cum la CC ne parveniseră diverse sesizări că Popescu-Puțuri comite abuzuri, impunându-și numele de coautor pe toate lucrările Institutului, Ceaușescu a dispus să se facă o analiză la ISISP. Eu conduceam analiza. Într-adevăr, se confirmau sesizările. Ceaușescu mi-a spus să discut și cu alți secretari ai CC — Dumitru Popescu, Mihai Gere, Ștefan Andrei — să susținem în Secretariatul CC eliberarea lui Popescu-Puțuri din funcție. Zis și făcut! Toți au susținut ceea ce dorea Ceaușescu. I s-a dat cuvântul și lui Popescu-Puțuri. Acesta, pe un ton pocăit, a început să facă declarații de devotament față de Ceaușescu, că este urmărit de agenți sovietici tocmai pentru această atitudine, și cum va lucra el pentru a promova imaginea lui Ceaușescu etc.

În concluzie, Ceaușescu — mulțumit că veteranul Popescu-Puțuri se dăduse pe brazdă — a arătat că îi acordăm toată încrederea să rămână mai departe director, în contradicție cu tot ce spusese înainte de ședință. I-a dat de înțeles clar că numai pe el se poate baza Popescu-Puțuri, altminteri „lupii tineri” îl pot devora!

Iar dvs. vă numărați printre „lupii tineri”, după cum deducem. Rotația cadrelor era una dintre sperietorile pe care Ceaușescu o folosea constant pentru a menține „ordinea și disci-

plina", pentru a înăbuși orice opoziție față de ideile tot mai aberante pe care le lansa și aplica. De altfel, și dvs. ați fost numit în funcția de ministru al comerțului exterior de două ori, în locul lui Gheorghe Cioară — în 1969 —, apoi în locul lui Ion Pățan, în 1978.⁷⁶

Ceașescu avea mai multe metode de a stăpâni aparatul. În primul rând, dependența de ordin material. În momentul în care unuia nu îi dai voie să aibă casă, nu-i dai voie să aibă alte surse de venit decât funcția politică sau de stat, îl constrângi să asculte de șef. Rotația cadrelor era îmbrăcată într-o formă foarte principială. Adică, omul să nu stea mai mult de un anumit timp într-un post, ceea ce se aplică și în statele democrate. Numai că metoda se aplica doar de la un anumit nivel în jos. Era, de fapt sistemul axului în jurul căruia se învâreau cadrele, axul fiind Nicolae și Elena Ceaușescu care niciodată n-au fost roțiți.

Ar fi fost culmea, în dictatura instaurată de Ceaușescu!

Deci, dintr-un principiu corect, Ceaușescu a făcut un instrument de șantaj, de a-i face pe oameni ascultători.

Care era, în fond, mecanismul? În ce momente și din ce motive erau mutați miniștrii și secretarii CC ca pionii pe o tablă de șah? Era la mijloc doar dorința de a mai scăpa de câte unul care devenise indezirabil cuplului?

Rotația cadrelor la nivel central nu se efectua după reguli sau scenarii precise. Existau multiple situații. De obicei, se făcea o anume „primenire” cu ocazia congreselor partidului sau când începea noua legislatură, după alegerile de deputați în M.A.N. Între aceste evenimente existau și rotații parțiale de amploare mai mare sau mai mică. Motivația standard era „pentru îmbunătățirea muncii” sau pentru „o mai rațională folosire a cadrelor”. Motivele reale erau diverse. Fie unele cadre nu mai erau pe placul cuplului prezidențial, fie alți conducători nu mai dădeau randamentul nece-

⁷⁶ Stelian Neagoe, *Istoria guvernelor României*, Ed. Machiavelli, 1999.

sar în funcții. Întâmplarea juca un rol important în declanșarea procesului de rotire. Când, în 1977, am cerut să plec de la propagandă, Ceaușescu — probabil, consultându-se cu consoarta — a stabilit să facă o remaniere mai largă la începutul anului următor, la nivelul CC și al guvernului. Astfel, au fost schimbați atunci primul ministru Manea Mănescu, titularii unor ministere și departamente — comerț exterior, planificare, aprovizionare tehnico-materială etc. și unii secretari CC. La fel s-au petrecut lucrurile și în 1982, când am cerut eliberarea din toate funcțiile.

Care au fost motivele demiterii lui Ilie Verdeț, în 1982? Dumitru Popescu evocă un episod în care, la un pahar de vorbă, Verdeț n-ar fi exclus posibilitatea înlăturării lui Ceaușescu.⁷⁷ La discuție ar fi asistat și George Homosțean, care a devenit la scurtă vreme ministru de interne; dar în guvernul următor, Constantin Dăscălescu.⁷⁸

Verdeț a lucrat ani îndelungați cu Ceaușescu, fiind mereu subalternul acestuia. Deci se cunoșteau bine. Ca subaltern și fidel executant al dispozițiilor lui Ceaușescu, Verdeț a fost foarte apreciat.

Cu trecerea anilor, Verdeț a mai căpătat experiență, și-a îmbogățit cunoștințele și a devenit o personalitate de sine stătătoare. În postura de prim-ministru nu mai era „subalternul” de altădată. Dar personalitatea lui Verdeț nu se potrivea cu a lui Ceaușescu. De aceea, apăreau divergențe între ei. Ceaușescu era vulcanic, Verdeț era domol. Ceaușescu dezorganiza totul cu fel de fel de măsuri și indicații intempestive, Verdeț era omul lucrului făcut cu mîgălă. Verdeț a început să fie nemulțumit de ingerințele lui Ceaușescu în treburile guvernului, iar Ceaușescu să fie nemulțumit de ritmul prea lent al măsurilor guvernamentale. În plus, Ceaușescu a aflat — au avut grijă Securitatea și unii din preajma lui — că Verdeț mai comentează, mai zice câte ceva în surdină și, probabil, i s-a părut că începe să fie subminat. Toa-

⁷⁷ Dumitru Popescu, *Elefanții de porțelan*, Editura Machiavelli, 1994.

⁷⁸ Stelian Neagoe, op. cit.

te aceste elemente au făcut ca scaunul lui Verdeț să se clatine. În locul său a fost adus un vătaf incult, om de paie al Elenei Ceaușescu.

Și Ianoș Fazekaș⁷⁹ a fost înlăturat, dar într-o altă manieră: a fost determinat să ceară ieșirea la pensie. Făcea parte din „vechea gardă“. A fost aici vorba și despre problemele minorității maghiare?

Ianoș Fazekaș lucrase pe vremea lui Gheorghiu-Dej împreună cu Ceaușescu, ca secretari ai CC. De aceea, el era mai liber în discuții cu Ceaușescu.

Ceaușescu îl suspecta însă pe Fazekaș de poziții dublitare, adică într-un fel vorbea în CC și altfel când se ducea în secuime. Cred că și Securitatea îl ținea la curent cu mișcările și comentariile lui Fazekaș. Astfel, la moartea episcopului Márton Áron, șeful bisericii reformate din Transilvania, Fazekaș a trimis o coroană de flori, fără să-l informeze pe Ceaușescu; când mergea în secuime — cel puțin așa informa Securitatea — Fazekaș îmbrăca un costum de secuii și intra în localitate călare pe un cal alb; membrii familiei sale își petreceau o bună parte din an la Budapesta. Nu aș putea să jur că N. Ceaușescu nu avea și alte motive de a-l suspecta pe Fazekaș. Fapt este că paharul s-a umplut la moartea lui Marton Aron și din acest motiv a fost pus în discuția CPEx, unde i s-au prezentat și alte fapte incriminatorii. Îmi amintesc că au fost mai multe ședințe, plus discuții în doi, în care Fazekaș a căutat să se apere de unele acuzații, acceptând altele. Cred că până la urmă Ceaușescu și Fazekaș au ajuns la o înțelegere privind „divorțul“ politic.

Ați amintit de Marea Adunare Națională. Ați fost, între altele, și deputat. În ce consta activitatea dvs. în această calitate?

⁷⁹ Ianoș Fazekaș, vicepreședinte al Consiliului de Miniștri, viceprim-ministru în guvernele I. Gh. Maurer, Manea Mănescu, Ilie Verdeț (1965–1982).

Periodic, mergeam prin circumscripție, primeam oameni în audiență și încercam să rezolv cu sprijinul organelor de stat centrale sau locale diversele doleanțe. De obicei, erau cereri de locuință, de locuri de muncă sau transfer cu serviciul, mai ales la medici și la cadrele didactice. Profitând de funcțiile pe care le aveam, căutam să ajut județele pe care le aveam, mai ales la CSP și Finanțe, prin introducerea în planul de stat a unor obiective social-economice: case de cultură, câte un stadion, o investiție mai ales pentru ocuparea forței de muncă feminine etc.

„Cutremurele“ din anii '70

Cutremurul din '77 • Minerii din Valea Jiului au strigat „Jos Ceaușescu!“ • Protestele minorității maghiare • Complotul generalilor și cum a fost el deconspirat • De ce n-a fost generalul Militaru pedepsit ca spion KGB • Brejnev îi trata pe conducătorii români ca pe niște școlari

În 1977, când erați secretar cu propaganda și viceprim-ministru, a avut loc cutremurul. Ce rol ați avut în acele momente? Cum reacționa presa?

Lucrurile s-au petrecut în felul următor. Ceaușescu se afla, după cum știți, într-o vizita în Africa, în Nigeria. În momentul în care a avut loc cutremurul, m-am suit într-o mașină și am venit la Comitetul Central. Între altele, era cât pe-acți să cadă blocul Nestor peste noi. El nu s-a dărâmat imediat, ci când s-au produs replicile. L-am căutat pe Ceaușescu în Nigeria și i-am transmis că se pare că sunt mari daune materiale și cred că și umane. Era noapte și încă nu ne dădeam seama care era situația. Primele măsuri luate au fost să întrerupem gazele ca să nu se producă explozii. Ceaușescu a spus să-i pregătim un decret de introducere a stării de necesitate și o seamă de măsuri imediate. Așa am făcut, a doua zi au și sosit din vizită. Între timp fuseseră luate și alte măsuri — paza magazinelor, alimentarea cu apă minerală, cu alimente etc.

Începând din 5 martie, Ceaușescu a preluat comanda tuturor operațiunilor privind evaluarea pagubelor și înlăturarea efectelor cutremurului, fiind antrenate în acest scop toate forțele civile și militare de care dispuneam. Ceaușescu efectua vizite prin Capitală în fiecare zi. Ziariștii au publicat toate comunicatele oficiale, plus reportaje din diferi-

te locuri din Capitală. Cred că anumite aspecte au fost exagerate, pentru a se primi și ajutoare din exterior.

Cutremurul i-a dat prilejul Elenei Ceaușescu să-și rezolve și unele obsesii anterioare. Ea nu se împăca deloc cu ideea existenței unui număr prea mare de case memoriale în București, pentru care statul plătea personalul și anumite reparații. Sub pretextul unei conservări mai bune a exponatelor, au fost desființate casele memoriale — unele, pe bună dreptate, altele însă reprezentau valori prin înseși clădirile care adăposteau exponatele, cum erau Muzeul Zam-baccian, Casa Memorială Oprescu etc. Așa a apărut Muzeul Colecțiilor, care are importanța sa pentru București, dar peisajul bucureștean a fost sărăcit prin dispariția tuturor caselor memoriale. Cu îndeplinirea acestei acțiuni a fost pusă să se ocupe Tamara Dobrin. Dar să fie clar, n-a fost ideea ei!

De asemenea, în primitivismul obsesiv pe care-l avea în legătură cu biserica, Elena Ceaușescu mi-a spus într-o bună zi să dau dispoziție să fie dăruită Biserica Enei și să declarăm că a fost distrusă de cutremur. I-am spus clar că ar fi o infamie. În fața refuzului meu categoric, Elena Ceaușescu s-a adresat primarului general al Capitalei, Ion Dincă, și acesta a executat ordinul.

Un aspect care poate ar merita subliniat este acela că Elena Ceaușescu nu era multumită de prestația ziariștilor, care nu scoteau suficient în evidență rolul cuplului prezidențial în înlăturarea dezastrului. De altfel, încă de la începutul anilor '70, ea manifesta ură și dispreț față de ziariști. Cred că avea informații cu privire la comentarii particulare ale acestora.

De unde știa?

Probabil pe linia Securității. Într-o vreme, cam prin 1973–1974, exista chiar pericolul să se intenteze procese unor ziariști acuzați de atitudini antisocialiste, de neimplicare în procesul de construcție socialistă, de introducere sub diferite forme în presa română a unor idei burgheze. Securitatea era aceea care o alimenta cu astfel de informații, prin buletine periodice. Pentru a preîntâmpina astfel de

situații, am gândit că este mai bine să elaborăm o lege a presei — ca fiind cel mai mic rău — care să-i apere pe ziariști împotriva unor eventuale abuzuri sau provocări. Legea a fost elaborată după modelul suedez. Ca orice lege a presei, n-a fost primită cu entuziasm, dar putem spune că, spre deosebire de azi, atunci n-a fost arestat nici un ziarist pentru delictul de opinie.

Exista, oricum, cenzura, Direcția Presă și Tipărituri, așa că delictul de opinie era, în condițiile unei prese de partid și de stat, teoretic inexistent.

În acei ani a fost desființată Direcția Presei și Tipăriturilor. Delictul de opinie a existat întotdeauna, de când se exprimă opinii. În perioada cât am lucrat la CC al PCR nu a fost arestat nici un ziarist sau scriitor.

Au existat presiuni mai ales din partea Elenei Ceaușescu și a Securității pentru urmărirea și chiar trimiterea în judecată a anumitor ziariști incomozi. De pildă, îl urmăreau aproape zi de zi pe Octavian Paler. Pentru că el n-a scris nici un articol de fond sau altceva la România liberă despre Ceaușescu, deși era redactor-șef al ziarului Frontului Unității Socialiste și membru în CC.

În perioada în care ați fost viceprim-ministru, a avut loc și greva minerilor din Valea Jiului, în 1977. Evenimentul a uitat, la vremea aceea, și despre el, evident, am aflat de la Europa Liberă. Mai târziu, câte ceva despre grevă s-a aflat din romanul lui Augustin Buzura, „Refugii”. Lipsa unor informații clare a dus la multe zvonuri, speculații, legende chiar. De pildă, că Ilie Verdeț, apoi Ceaușescu au fost luați ostateci de minerii furioși. Ce este adevărat, din toate acestea?

Îmi amintesc că înainte de evenimentele din Valea Jiului din 1977 s-au purtat multe discuții în CPEx în legătură cu legea pensiilor care, după câte știu, înrăutățea condițiile de pensionare ale minerilor. Mulți membri ai CPEx și mai ales Ilie Verdeț, Gheorghe Pană — ministrul muncii —, Constantin Băbălău — ministrul minelor — au atras atenția lui Ceaușescu să se renunțe la acele modificări. Înainte

de sesiunea MAN sosiseră peste doi saci de scrisori în care se exprimau proteste, dar Ceaușescu tot n-a cedat.

La izbucnirea revoltei minerilor, Ceaușescu i-a trimis în Valea Jiului pe Ilie Verdeț și pe Gheorghe Pană. Ministrul minelor se afla la fața locului de mai mult timp. Poziția minerilor se radicalizase însă, ei elaborând o listă de revendicări care depășea de departe problematica pensiilor și considerau că discutarea acestora trebuie făcută în prezența lui Nicolae Ceaușescu. Fără a fi brutali cu membrii conducerii de la București, minerii au cerut imperios venirea lui Ceaușescu în Valea Jiului.

Îmi amintesc că eram la Neptun când Ceaușescu a plecat cu un elicopter în Valea Jiului. Seara a fost convocat tot Comitetul Politic la aeroportul Kogălniceanu și apoi la o ședință la Neptun. Despre ceea ce a fost în Valea Jiului mi-a povestit Gheorghe Pană — martor la evenimente. La sosire în Valea Jiului, Ceaușescu a fost invitat de organizatorii minerilor să-și lase gărzile de securitate la poarta exploatării miniere, paza sa fiind asigurată de minerii. Dialogul Ceaușescu — minerii a fost extrem de dur și de tensionat. Încercând să le facă promisiuni generale, Ceaușescu era întrerupt și pus să dea răspunsuri concrete, la obiect, legate de revendicări. Pe scurt, într-o formă sau alta, Ceaușescu a cedat practic în toate punctele ridicate de minerii.

Seara, la ședința CPEx, Ceaușescu n-a spus aproape nimic despre revendicările minerilor și promisiunile făcute. În schimb, s-a năpustit asupra ministrului minelor pe care îl acuza de toate relele din domeniul minier. Din câte mi-a spus Gheorghe Pană, Ceaușescu era pornit împotriva lui Băbălău pentru că minerii și-au arătat deschis simpatia față de acesta și-i scandau numele chiar în prezența lui Ceaușescu.

Furia lui Ceaușescu era explicabilă, de vreme ce minerii l-au huiduit, au strigat chiar „Jos Ceaușescu!” și nu s-au lăsat nici intimidăți, nici prostiți de vorbele secretarului general⁸⁰. Este plauzibilă teza potrivit căreia, după greva din '77 regi-

⁸⁰ Dennis Deletant, op. cit.

mul a înlocuit treptat, în mare parte, liderii minerilor cu securiști, inclusiv cu ofițeri activi?

Nu, nu cred că se înhămau securiștii la munca de miner. Este o muncă prea grea. Ce știu eu că s-a făcut: s-a mărit numărul de securiști printre mineri pe diverse funcții. În al doilea rând, cei mai rebeli au fost dispersați prin țară, mutați în „interesul serviciului”. A fost o primenire tot cu mineri. Să nu vă imaginați că securiștii și chiar nesecuriștii ardeau de nerăbdare să lucreze în mine!

După ancheta deschisă de Securitate, au fost dislocați în alte zone miniere peste 4 000 de mineri.⁸¹ Se pare că au fost destule arestări potrivit unor mărturii. Ba chiar doi dintre lideii minerilor ar fi fost asasinați în urma unor „accidente rutiere”. Ceaușescu și-a ținut promisiunile făcute minerilor?

În general, da. Sigur, el a bravat când a venit la Comitetul Politic Executiv, a subapreciat ceea s-a întâmplat acolo, dar părerea mea este că i-a rămas o spaimă pentru toată viața. De aceea, minerii au fost răsfățați pe vremea lui Ceaușescu.

Și au continuat să fie până în zilele noastre. Totuși, singurele concesiile făcute de Ceaușescu din lista revendicărilor au fost îmbunătățirea îngrijirii medicale în mine și crearea de locuri de muncă pentru membrii familiilor de mineri.⁸²

Concesiile au fost mult mai numeroase: pe plan medical, locuri de muncă pentru soțiile de mineri — în special în industria textilă —, plăți simbolice pentru energia electrică — 25 de bani kilowatt-ul —, pentru încălzire, școli pentru copiii de mineri, îmbunătățirea condițiilor de muncă în mine etc.

După greva minerilor, a avut loc așa-numitul „complot al generalilor”, în 1984. Printre complotiști se număra și fostul ministru al apărării, Ion Ioniță, dar și generalul Nicolae Mi-

⁸¹ Ibidem.

⁸² Ibidem.

litaru, cunoscut agent al GRU. Cum a fost deconspirat complotul?

Despre complotul generalilor cunosc câte ceva din ceea ce mi-a povestit cineva din interiorul Securității. Un grup de generali din armată — cam din aceeași generație — se întâlnea periodic și se purtau discuții despre politica lui Ceaușescu. Din câte am aflat, unul dintre generali, pe nume Dragu, s-a speriat că discuțiile începuseră să meargă prea departe și a raportat despre existența grupului generalului Constantin Olteanu — șeful Secției Militare a CC al PCR. Acesta s-a dus la Ceaușescu și i-a spus. Ceaușescu a decis să-i risipească în toată țara pe „complotiști” și cu asta s-a terminat. N-a fost nici un proces, nici o represiune împotriva lor.

Povestea asta cu așa-zisul complot pus la cale de Ioniță și Militaru este o gogoriță. Ei nu erau implicați în ceea ce v-am povestit despre complotul generalilor. După 1989, cei doi și-au adus aminte că au fost „disidenți” anticeaușiști și au creat legenda unui complot. Nemulțumiți au fost mulți sub regimul Ceaușescu, inclusiv militari, care comentau în fel și chip starea de lucruri. De aici și până la complot — deci, acțiune — este cale lungă. Așa cum le cunoșteam eu capacitatea intelectuală și priza la mase, am foarte mari îndoieli în legătură cu declarațiile lor de după 1989, când Ceaușescu era deja mort.

Armata era, în general, nemulțumită, fiindcă fusese umilită de Ceaușescu. Și Securitatea avea frustrări tot în sensul ăsta, deși ambele instituții reprezentau sprijinul lui Ceaușescu. Îmi aduc aminte că în trenul București-Ploiești cu care plecam dimineața la servicii spre 1 Mai Ploiești, mergeau zilnic cu mine și ofițeri superiori din armată. Cu timpul, aceștia au început să discute tot mai critic la adresa cuplului Ceaușescu, a lui Ilie Ceaușescu — fratele lui Ceaușescu și ministru adjunct al apărării. Prin '88-'89, ofițerii vorbeau fără fereală și atunci mi-am dat seama că se apropie sfârșitul „epocii de aur”.

În primăvara anului 1977, maghiarii din Transilvania au inițiat acțiuni de protest. Principalul subiect al nemulțumirilor era învățământul. Printre semnatarii memoriilor adresate conducerii PCR s-au numărat Lajos Takács, fost rector al Universității Bolyai, care a sprijinit unirea din 1959 cu Universitatea Babeș, și vicepreședinte al Consiliului Oamenilor Muncii de Naționalitate Maghiară.⁸³ Mai mult, Károly Király a demisionat din funcția de membru supleant al CPEx și din cea de prim-secretar PCR al județului Covasna. Ce știți despre aceste evenimente?

Nu aş vrea să intru amănunțit în istorie pentru a evidenția disputele de secole între români și maghiari cu privire la Transilvania sau numeroasele acțiuni de maghiarizare a numelor etnicilor români și localităților în care trăiau.

Este un fapt știut că mulți conducători unguri de toate nuanțele politice, inclusiv comuniste, nu au acceptat Tratatul de la Trianon, nu s-au obișnuit cu ideea că Transilvania aparține României pentru totdeauna.

În anii de după al doilea război mondial, văzând că n-au avut câștig de cauză în revendicările lor teritoriale, conducătorii maghiari au intensificat acțiunile interne și externe pentru a menține pe tapet „problema Transilvaniei”.

În acest context, se înscriu și acțiunile de incitare a etnicilor maghiari în anii '70 împotriva autorităților române. Cu siguranță că au fost și proteste justificate, nu doar pretexte, mai ales legate de buna aprovizionare a populației, de diverse aspecte ale administrației locale etc. Ianoș Fazekas mă ruga, adesea, când eram ministru al comerțului exterior, să import citrice și alte produse de acest fel spre a le orienta către județele din Transilvania, ca să nu existe discuții, spunea el. Scrisori către conducere erau trimise și de etnici români. Îmi amintesc că, la o vizită la Iași — când prim-secretar era Ion Iliescu — Ceaușescu a primit doi saci cu scri-

⁸³ Dennis Deletant, op. cit.

sori. Așa că și românii și ungurii aveau aceleași probleme pe plan economico-social.

Profitând de neajunsurile reale, iredentiștii manipulau nemulțumirea populară în direcția obținerii autonomiei etnice, a enclavizării României. Multe dintre cadrele didactice și etnicii maghiari nu s-au împăcat cu unificarea Universităților din Cluj, Babeș și Bolyai. Unul dintre aceștia era și fostul prim-secretar PCR de la Covasna, Károly Király. Cât a fost pe funcție, nu s-a implicat în rezolvarea problemelor economice și de trai ale locuitorilor din județ. Demisia și-a prezentat-o din cauza unor încurcături amoroase care i-au adus probleme în familie. Disidența sa a venit pe urmă. În CPEx nu l-am auzit niciodată ridicând vreo revendicare.

Manifestările din acei ani nu reprezentau o caracteristică a socialismului. Erau manifestări organizate și întreținute de iredentiști maghiari, imediat după Tratatul de la Trianon și durează până în zilele noastre.

De-a lungul anilor de activitate politică, am colindat toată Transilvania, Maramureșul, Crișana și Banatul. La nivel local, oamenii — români, maghiari, germani — se înțelegeau bine între ei. Ici-colo se mai găsea câte un intelectual care tulbura apele. Am întâlnit foarte multe căsătorii mixte în care copiii învățau limba maternă a ambilor părinți. Să vă spun cinstit, apare suspectă înrâncenarea din ultimii ani, mai ales în județele Harghita și Covasna, precum și ofensiva Ungariei la adresa Transilvaniei.

Existența Regiunii Autonome Maghiare — creată la propunerea sovieticilor — a fost, însă, acceptată și sprijinită de comuniștii din România, cel puțin în prima etapă a instalării regimului. Indiferent ce se vorbea pe la colțuri, oficial nimeni n-a ridicat glasul împotriva acestei creații.

Relațiile cu etnicii maghiari trebuie rezolvate pas cu pas, ținând seama și de practica și reglementările internaționale. Observ însă că ne dau lecții despre minorități sau elaborează norme în acest domeniu o seamă de reprezentanți ai unor state care nici nu recunosc minoritățile în propriile țări.

8

Securitatea

Securitatea îl asculta chiar și pe Ceaușescu • Anual, Securitatea „trăgea” din comerț exterior 150–200 de milioane de dolari în buzunarele ei • Existau structuri paralele de comerț exterior care sustrăgeau banul public • Ceaușescu împrumuta statul cu zeci de milioane de dolari, pe care cerea dobândă • Marin Ceaușescu își bârfea familia • Sute de mii de dolari împărțiți, după revoluție, securiștilor întreprinzători • Elena Ceaușescu sub lupa MOSSAD • Securitatea îi controla, de fapt, pe soții Ceaușescu, nu invers • Scandalul Pacepa și urmările lui — miniștri, secretari de stat și ambasadori dovediți ca securiști

Despre Securitate și rolul ei nefast asupra vieții multora — prea multora, din păcate — dintre români s-au scris mii de pagini. Absența unei legi a lustrației a spulberat orice iluzie că societatea noastră se va lecu curând de bolile comunismului, poliția politică exercitată de Securitate fiind una dintre ele. Ar fi fost un gest simplu, poate dureros pentru unii, dar vital pentru sănătatea societății. În acest moment, nu mai există nici o speranță că se vor remedia lucrurile. Securiștii au câștigat și bătălia, și războiul împotriva propriului popor. Să ne înțelegem: nici prin cap nu-mi trece să contest rolul serviciilor de informații pentru siguranța unei țări.

Dumneavoastra personal ați simțit prezența Securității din primele momente în care ați intrat în „sistem“?

N-aș zice că din primul moment. Am aflat despre aceste practici când la mine a venit șeful Departamentului Informațiilor Externe, Nicolae Doicaru. În timp ce vorbea cu mine, mi-a făcut semn să-mi țin gura.

N-ai folosit formula clasică să mergeți în baie sau la toaletă și să lăsați apa să curgă, vorbind în șoaptă? Unii, la Revoluție, așa au făcut și le-a mers bine...

Drept să vă spun, în naivitatea mea, mă duceam la fe-reastră să vorbesc. Aiurea! Doicaru mi-a arătat cum era si-tuația. Dacă erai și în piață cu gălăgie în jur, te puteau de-pista și din nu știu câte glasuri îți separau vocea și te ascul-tau.

Asta însemna că aveau aparatură ultrasofisticată.

Sigur ca da. În privința aparaturii nu făceau economie.

Practica de a-i urmări pe cei din conducerea partidului era aplicată tuturor sau era selectivă? Ea exista și pe vremea lui Dej sau a instituit-o Ceaușescu, bolnav de suspiciune?

După părerea mea, nu toată lumea era supravegheată. Nici nu aveau posibilități materiale și tehnice pentru a as-culta pe toată lumea. Pe vremea lui Dej nu cred că eram atât de avansați încât să fie toți ascultați. Pe vremea lui Ceaușescu au extins sistemul de ascultare către o parte foar-te însemnată a colaboratorilor lui Ceaușescu, pe cei care aveau funcții mai importante în partid și în stat. Sigur, el în general nu prea avea încredere în nimeni, iar Elena Ceau-șescu n-avea chiar în nimeni încredere.

Erați ascultat și acasă și la serviciu?

Sigur ca da. La serviciu, mi-am dat seama că sunt per-manent ascultat în cazul Goma. Cum vă spuneam, eu sta-bileam cu Goma ceva, mă înțelegeam cu el ziua, pentru ca seara totul să fie dat peste cap. Cum am aflat că sunt ascult-at acasă? Soția unui securist a povestit într-un grup de prietene, la un institut de proiectări unde se găsea și o prie-tenă a soției mele, că vezi Doamne, Cornel Burtică are con-vingeri pronaziste, profasciste. Pentru că, pe când era el în străinătate, iar soția se găsea undeva plecată cu copilul, au intrat în casă, au făcut o percheziție generală și au găsit în bibliotecă o colecție de lucrări în limba franceză pe teme de

istorie. Eu aveam, și am și acum, multe cărți legate de fascism, nazism, al doilea război mondial, de viața lui Hitler sau Mussolini și altele. De unde au dedus că eu am vederi pronaziste. Iar doamna respectivă prezenta lucrurile că fiind foarte grave și se mira cum de n-am fost arestat. Știu că tocmai șoferul meu, în care aveam încredere și-i lăsam cheia casei să mai aibă grijă, a facilitat intrarea securiștilor în casă pentru percheziție. E limpede că au intrat în casă nu doar să vadă ce citesc, dar și pentru a instala tehnica de ascultare.

Era și Ceaușescu ascultat? Potrivit unor istorici, se pare că însuși Gheorghiu-Dej pusese să fie ascultat Ceaușescu.

Părerea mea este că da! Eram la Ceaușescu în birou, la Neptun, și discutam. La un moment dat, s-a auzit un zgomot în birou ca și cum un mecanism în funcțiune s-ar fi defectat. Ne-am întrebat ce ar fi putut fi, iar eu am emis ipoteza că era o instalație de ascultare care s-a defectat. Ne-am uitat peste tot, dar n-am găsit nimic la vedere. Ceaușescu l-a chemat pe Ion Stănescu — președintele Consiliului Securității Statului —, pe generalul Pleșiță și le-a ordonat să cerceteze. Eu i-am spus că pune „lupul care-a mâncat oile să cerceteze cine le-a mâncat”. Evident, Securitatea n-a găsit nimic suspect. Eu rămân la convingerea că Nicolae Ceaușescu era ascultat, poate chiar din ordinul Elenei Ceaușescu.

Într-o anumită împrejurare, cineva de la Securitate care se ocupa cu tehnica ascultării și făcuse liceul cu mine, la Turnu Severin, m-a făcut atent să nu vorbesc mai mult decât trebuie, pentru că sunt unul dintre cei urmăriți.

V-ați izbit de securiști și mai mult din momentul în care ați devenit ministrul comerțului exterior. Care au fost relațiile cu ei?

Mai întâi vreau să subliniez, ca o constantă a relațiilor mele cu Securitatea, că am avut o aversiune veche față de reprezentanții ei, nu însă față de instituția ca atare, pe care o are fiecare stat. Eram în liceu, secretar UTM, și m-am trezit chemat la Securitate. M-am prezentat, iar cetățeanul care m-a primit — care nu avea o funcție oarecare — a înce-

put să mă amenințe, să discute cu mine ca și cum eram subalternul lui, în legătură cu excluderea din UTM a unui elev care era o lichea. Replicând că nu este o chestiune care-l privește pe el, de ce l-am exclus din UTM, cetățeanul mi-a răspuns: „Da', dar ăsta era informatorul nostru!“ „Nu știam, dar chiar dacă aș fi știut, tot îl excludeam pentru că este o lichea! Este păcat că Securitatea recrutează pentru astfel de activități serioase un om decăzut, cu o comportare sub orice critică!“ Cetățeanul a încercat să mă pocnească și pur și simplu a sărit la mine. Numai că eu eram tânăr, iute de picior, am ieșit din sediul Securității și m-am dus la regionala de partid, unde am relatat totul. Spre cinstea celor de atunci, au intervenit și cetățeanul a fost transferat.

Dar nu scos din sistem!

Nu. Mai târziu, pe când eram consilier la Paris, a existat o încercare a șefului colectivului instituției respective de racolare și de subordonare, fapt care m-a deranjat teribil. Noi fusesem instruiți la plecare să sprijinim organele de Securitate, în limite rezonabile. Am ajuns la discuții foarte dure, chiar până la Drăghici căruia i-am cerut să fiu lăsat în pace. Dacă vor să-i sprijin, pot s-o fac necreându-le dificultăți în ambasadă.

Care a fost reacția lui Drăghici? A făcut ce i-ați solicitat?

M-a ascultat cu multă atenție și l-a și schimbat pe cel în cauză. Nu cred că doar la sesizarea mea, mai avea și altele. Deci, n-am fost niciodată de acord să fiu servitorul lor, pentru că te tratau exact așa. Trebuie să mai spun că Securitatea a umblat foarte mult să mă recruteze ca ofițer activ. Eram în clasa a X-a de liceu, când cineva de la Securitate mi-a propus să intrerup liceul și să merg la școala de ofițeri. Am răspuns că sub nici o formă nu voi părăsi liceul, dar vom discuta când termin liceul. Când am terminat liceul, s-a prezentat cel în cauză. I-am spus că nu se poate pentru că trebuie să fac și facultatea. Eu mi-am ales o facultate la care se dădeau și haine, eram băiat sărac și n-aveam posibilitatea să-mi cumpăr. Au zis, bine, după ce termin faculta-

tea. La sfârșitul facultății, au venit din nou. Să vă spun cinstit, sunt un om cu simțul onoarei, adică dacă am promis ceva, mă țin de cuvânt. Pe de altă parte, însă, în mine se dădea o luptă extraordinară în legătură cu angajarea mea la Securitate. Aveam și un prieten foarte bun, colonel în armată, care mi-a spus: „Tu ești un tip libertin, nu vei putea să suporți rigorele armatei.“

Am început să fac vizita medicală. Mă însoțea un ofițer cu dosarul. Am mers din cabinet în cabinet la policlinică. Ultima etapă era cardiologia. Am profitat de faptul că ofițerul nu era prezent și l-am rugat pe doctor, care era mai în vârstă: „Domnule doctor, faceți ce știți să mă scoateți inapt!“. Doctorul m-a întrebat: „Și tu, măi?“ De unde am dedus că și alții îi ceruseră la fel. Mi-a spus: „Te duci diseară, bei o jumătate de litru de vin negru și vii mâine la control“. M-am dus la restaurantul Marea Neagră, undeva pe Grivița, și am băut așa, cam o jumătate de litru de vin negru. Nu beam nimic pe vremea aceea. Mi-a fost rău toată noaptea. Când m-am dus la doctor, eram verde, încât în mod real doctorul mi-a scris „inapt pentru serviciul militar“. Și am scăpat.

Am avut de-a face cu Securitatea în mod foarte serios când eram ambasador la Roma. Le-am spus că, la întâlnirile organizate de mine invit și dintre ei, dar cu condiția ca tot ce se discută acolo să se transmită Centralei doar de către ambasador. Vin eu în vacanță în țară și Mihai Dalea — secretar al CC cu probleme internaționale — mi-a atras atenția: „Vezi că ești scurtcircuitat de cei de la Securitate. Am văzut informarea ta legată de unele convorbiri, trimise însă și pe linia Securității, de către un om de-al lor care a fost cu tine.“ Știam cine a fost, când m-am întors am avut o discuție serioasă cu ei.

Dar cel mai mult am avut probleme când eram ministrul comerțului exterior și când, efectiv, Securitatea își făcea de cap în sistemul de comerț exterior.

În ce sens își făcea de cap?

Vă dau un exemplu. Într-o zi, mă sună Ceaușescu și îmi reproșează: „Uite, Securitatea m-a informat că Guvernul american este gata să primească o delegație economică română, dar în loc să primesc informația prin MAE sau comerțul exterior, o primesc prin Securitate.“ Am întrebat despre ce este vorba și mi-a spus: „Ia legătura cu Doicaru!“

Am luat legătura cu Doicaru care mi-a confirmat știrea. Am făcut propunerea cine să facă parte din delegație, dar l-am întrebat pe Doicaru cine-i omul lor de la Washington, să știm cu cine luăm legătura. După ce a dat din colț în colț, Doicaru mi-a spus că era șeful agenției comerciale. Deci subordonatul meu era, de fapt, agent al Securității. La întoarcerea în țară, l-am dat afară din minister.

Ceea ce nu cred că a rezolvat problema. A fost, probabil, o tresărire de orgoliu.

Nu era vorba de o tresărire de orgoliu, ci de pedepsit un om care încălcase niște decizii ale superiorilor. A fost scos din minister și din sistemul de comerț exterior. Am avut, de asemenea, probleme extrem de serioase în legătură cu tratativele. Acolo luau parte delegați din întreprinderile de comerț exterior, din minister. Și m-am trezit cu Securitatea care a pretins că, la fiecare contract să ia un comision de 3% pentru că, vezi Doamne, oamenii lor au tratat sau au venit cu afacerile respective. Și i-am întrebat care sunt oamenii. „Avem oameni în toate întreprinderile de comerț exterior“ a fost răspunsul. Cred că au avut, tacit sau expres, acordul lui Ceaușescu. Pentru că, încercând să clarific această chestiune la nivelul conducerii, a trebuit să fac un pas înapoi, pentru că Ceaușescu mi-a spus: „Lasă, că tot în țară vin banii!“ Și m-am trezit dijmuit, pe de-o parte, de Gospodăria de partid — care a luat mare parte din fondul de marfă destinată exportului — și, pe de altă parte, de Securitate care îmi lua 3% din toate contractele noastre externe. Anual plăteam un astfel de „impozit“, între 150–200 de milioane de dolari SUA.

Securitatea avea, la rândul ei, propriile întreprinderi prin care mulgea banii comerțului exterior. Mama tuturor era ARGUS. În unele cazuri, această întreprindere intervenea cu un tupeu formidabil și cerea până la 50% din unele contracte.⁸⁴ Unde se duceau banii aceștia?

Întreprinderea ARGUS de pe lângă Camera de Comerț și Industrie a fost creată pentru sprijinirea firmelor străine care doreau să înființeze reprezentanțe în România. Era o consecință a noii legi a comerțului exterior.

Ca în atâtea sectoare ale comerțului exterior, și la ARGUS a fost suficient ca șeful să fie ofițer de Securitate „acoperit” pentru ca apoi întreaga întreprindere să treacă în mâna Securității și să scape de sub controlul ministerului.

Securitatea și-a creat, într-adevăr, și unități proprii, paralele celor oficiale și care nu se supuneau controlului ministerului comerțului exterior. Cea mai tipică a fost ICE DUNAREA.

Pe lângă Securitate și-a făcut o întreprindere de comerț exterior și Gospodăria de partid a CC al PCR...

OCE Carpați.

Da, Carpați. Observați, se formaseră structuri de comerț exterior paralele celor ale ministerului, care sustrăgeau din banul public mari sume de valută în dauna intereselor naționale. Toate acestea erau aprobate în forma inițială de Ceaușescu, fără consultarea ministerului comerțului exterior. Aprobarea inițială dădea însă cale liberă abuzurilor din partea Securității și Gospodăriei de partid.

Tot ceea ce spuneți demolează mitul — care supraviețuiește și azi, după aproape 12 ani de la dispariția lui Ceaușescu — privind cinstea, omenia „conducătorului iubit”. Era, de fapt, un mafiot care făcea ce voia cu banul public, într-o țară pe care o considera propria moșie. „Follow the money”, spune o cunoscută butadă. Urmele banilor furati au fost, se pare, șterse. Poate că Ceaușescu și clica sa — alături de alți conducă-

⁸⁴ Dan Badea, *Averea lui Ceaușescu*, Editura Nemira, 1998.

tori comuniști precum Jivkov ori Honecker — ilustrează perfect conceptul de „burghezie roșie” creat de Lenin. Corupția exista la toate nivelurile, doar că nu i se făcea publicitate, fiindcă n-avea cine.

Să nu tragem concluzia că pe vremea lui Ceaușescu nu era nici un fel de control din partea organelor statului privind banul public. Existau organe de control care controlau instituțiile statale cuprinse în planul economic și bugetele de stat central sau locale. Exista însă o parte a veniturilor și cheltuielilor unor organe de stat care nu se supuneau acestui regim, având propriul sistem de control. Printre acestea se număra și Securitatea. De asemenea, partidul avea propriul plan de venituri și cheltuieli și propriul sistem de control. Existau, deci, state în stat, dar era un anumit tip de control!

Nu cunosc cum erau controlate cheltuielile făcute de Ceaușescu. El nu asocia pe nimeni la veniturile și cheltuielile pe care le gestiona direct. Din câte am observat, cred că lucra prin Gospodăria de partid și prin anumite conturi secrete ale Securității pentru anumite cumpărături pe care le făcea în străinătate.

Apoi, trebuie spus că „burghezia roșie” nu era formată doar din capii partidelor comuniste, ci mai mult din cei care lucrau în eşaloanele inferioare ale partidului, care nu erau cunoscuți pe plan național, ci doar local și care se număra azi printre parveniții noului sistem economic. Natura umană face ca burgheziile de orice culoare să se asemene, pe fond.

Ați menționat anumite conturi secrete ale Securității prin care Ceaușescu manevra banii de cumpărături. Potrivit unor documente apărute după '90⁸⁵, în urma unor investigații făcute de experți străini — plătiți de statul român — și de presă, în BRCE au existat numeroase conturi alimentate de aceste întreprinderi de comerț exterior. Dar astfel de conturi existau și în BNR, lucru interzis de lege.

⁸⁵ Dan Badea, op. cit.

Ceea ce am aflat mai târziu este că Securitatea avea un sistem de conturi în străinătate, pe numele unor persoane de încredere, iar la sfârșitul anului adunau toți acei bani din conturi, care nici până astăzi nu am aflat unde se duceau. Fapt este că, odată având nevoie de bani pentru niște importuri — pentru că nu găseam bani pe piață — m-am plâns lui Ceaușescu care, mi-a spus: „Țe împrumut eu, cu dobânda pieței, dar după 6 luni mi-i dai înapoi” Și, într-adevăr, am fost împrumutat — ca minister — cu 30 de milioane de dolari, iar la 6 luni și o zi s-a prezentat la mine Iosif Banc — secretar al CC și șeful Gospodăriei de partid — și mi-a cerut banii. Sincer să fiu, nu credeam că mi-i va cere înapoi, dar m-a executat.

Dar, atunci când v-a spus „te împrumut cu 30 de milioane de dolari” — nu erau lei, totuși! — de unde veneau banii? N-ați încercat să aflați măcar?

Nu, nici vorbă să-mi spună. Eu bănuiam că existau fonduri acumulate de Gospodăria de partid și poate și din ceea ce ne „ciupeau” cei de la Securitate.

Serviciile consulare, de pildă, aduceau bani din străinătate: erau monezi de aur depuse în străinătate de către diverși, care le lăsau prin testament statului român sau unei persoane din România. Aceste sume erau aduse în țară și depuse în contul Securității. Nu știu ce hotăra Ceaușescu cu ele. Cetățeanului român i se dădea contravaloarea în lei. Asta știu sigur, fiindcă am asistat eu la asemenea situații, când eram consilier la Paris.

Povestea conturilor este complexă, încâlcită, lăsată anume să fie așa inclusiv de noii guvernanți. Pe de altă parte, conturile datează încă de pe vremea lui Gheorghiu-Dej. Aceste conturi au fost alimentate permanent și de vânzarea rușinoasă a etnicilor evrei, apoi sași și șvabi către Germania. În anii '50, a fost vândut primul lot de 100 000 de evrei care au plecat în Israel.⁸⁶ Ce știți despre aceste lucruri?

⁸⁶ Apud Dennis Deletant.

Când eram ministru al comerțului exterior știu că a venit un trimis al Guvernului israelian, I. Dan, pentru tratative cu partea română privind modul în care să fie eliberate pașapoarte pentru plecarea în Israel a unor persoane din România. Știu că Ceaușescu a pus să se facă anumite calcule cu privire la cheltuielile statului român pentru fiecare dintre persoanele care plecau — școlarizare gratuită, asistență medicală gratuită etc. Se ajungea la o anumită sumă pe care nu am cunoscut-o niciodată. Cu acest Dan, am avut discuții formale până se întorcea Ceaușescu de la vânătoare. Discuțiile de fond au fost duse de Ceaușescu și, după câte am aflat, și de cei de la Securitate.

Se numea, de fapt, Dan Shaike Yesahayahu și era noul partener de acord al României privind vânzarea etnicilor evrei. Tariful era minimum 2000 de dolari, bani peșin.⁸⁷ Personajul lucra cu generalul de Securitate Gh. Marcu la aceste tranzacții. În ce-i privește pe etnicii germani, înțelegerea a fost perfectată de însuși Ceaușescu, în 1967, când au fost stabilite relațiile diplomatice cu Germania Federală. Prețul pe cap de neamț varia de la 4 000 la 10 000 de mărci germane, în funcție de pregătirea omului.⁸⁸

În 1978 are loc un cutremur în Securitate — fuga lui Ion Pacepa în Statele Unite. Defecțiunea lui, ca director adjunct al DIE (CIE), care a dus la căderea multor rețele din Europa, i-a dat lui Ceaușescu o lovitură în moalele capului. Cum a fost receptat evenimentul la nivelul conducerii partidului? Cum a reacționat Ceaușescu?

Să vă spun ce știu din surse ale Securității: aveam un ministru adjunct pe care l-am cerut eu, deși știam că este securist, în ideea că, decât să-mi aducă pe unul pe care nu-l știu, mai bine să-l aleg eu. El mi-a spus despre Pacepa. Lucrurile cu Pacepa au pornit de la lupta dintre serviciul de informații externe și contraspionajul intern. Pacepa era un tip strângător, să spun doar atât, de cadouri externe, de

⁸⁷ Dennis Deletant, op. cit.

⁸⁸ *Convorbiri neterminate, Corneliu Mănescu în dialog cu Lavinia Betea*, Ed. Polirom, 2001.

aparatură. Scandalul a pornit de la un TIR plecat de la Beirut spre București în care toți securiștii de acolo și-au încărcat fel de fel de bunuri, majoritatea destinate mai marilor Securități.

Fără vamă.

Bineînțeles. TIR-ul avea statut de „colet diplomatic”. În acest colet se aflau și bunuri pentru Pacepa. Diplomatul care ținea de contrainformațiile din România a vrut și el să trimită ceva pentru șeful lui, dar l-au refuzat, spunând că nu mai au loc. Atunci, omul și-a informat șeful din țară. Acesta s-a dus la vamă la Giurgiu și a urmărit TIR-ul, a văzut că nu este desigilat, că nu i se face control vamal. După un timp l-a pus să tragă pe dreapta, a arătat cine este și-a spus: „Mă urmezi!” Au dus TIR-ul undeva unde avea Securitatea loc de parcare.

Și a izbucnit scandalul. Au început tot felul de anchete, pe care le conducea Postelnicu, scandalul ajungând până la Ceaușescu. Postelnicu avea un cui împotriva lui Pacepa. La discuțiile care aveau loc, participa și Pacepa. În cursul anchetei, nu știu ce părere a exprimat Pacepa, iar Postelnicu — care nu prea era abil în astfel de situații — i-a zis: „Lasă, c-o să-ți vină și dumitale rândul! Și dumneata ai multe de explicat!” Pacepa, care se știa cu musca pe căciulă, cu multe alte învârteli, a devenit foarte atent.

Ce-a făcut? În perioada respectivă se duceau niște așa-zise tratative, conduse de Pacepa, pentru achiziționarea avionului Fokker, construit de compania germano-olandeză care producea și avioane militare și care se afla în dificultăți financiare. Ceaușescu și-a pus în gând să cumpărăm noi producția de avioane — deși nu prea aveam bani la ora aceea. Eu — cunoscând cum stăteam cu finanțele țării și neavând nici încredere că germano-olandezii ne vor vinde producția unui avion cu aplicații militare —, nu eram deloc entuziasmat de planurile lui Ceaușescu. Așa că a decis ca tratativele să fie conduse de Securitate — respectiv, Pacepa — iar ministerul comerțului exterior să dea un expert. Acela a fost un director, Cristea Gigel, în rest eu n-am fost im-

plicat cu nimic în negocieri. Cristea Gigel era și el „ciupit“, nu știu dacă era sută la sută securist; el îmi povestea însă cum merg tratativele: era, de fapt, o bătaie de joc pentru că nemții nu voiau să vândă o asemenea întreprindere. Dar, mi-a spus că Pacea insista și tot își făcea de lucru prin Germania.

Așadar, după schimbul de „amabilități“ cu Postelnicu, Pacea a inventat repede o chemare în Germania pentru tratative. Într-o duminică, mă trezesc că mă cheamă Ceaușescu pe mine și pe ministrul construcțiilor de mașini, Ioan Avram, și ne spune să facem repede un mandat pentru delegația care merge la negocierile Fokker. La care eu am spus că nu știu despre ce este vorba, nu știu ce au făcut și ce urmasă să facă. Ceaușescu — ca și cum nici usturoi n-a mâncat, nici gura nu i-a mirosit — a început să mă ia la rost, cum este posibil ca ministrul comerțului exterior să nu cunoască o asemenea chestiune. Și i-am adus aminte că el însuși mi-a spus să nu mă amestec. „Nu-i adevărat! Asta-i comoditatea ta!“ În sfârșit... L-am chemat pe Cristea Gigel și am plecat să facem un mandat. Omul meu mi-a spus și atunci că este o deplasare inutilă pentru că partea germană nu manifesta nici cel mai mic interes să vândă Fokker-ul României. Eu i-am spus lui Ceaușescu, când m-am dus cu mandatul, ce mi-a spus Cristea Gigel. „Omul tău să-și țină gura și să lăsăm delegația să-și facă treaba!“

A plecat delegația, dar mi-a dat tefefon Cristea Gigel să-mi spună că Pacea n-a plecat cu ei. L-am întrebat unde este. „Nu știu, zice, poate vine cu altă cursă.“ Pacea ce-a făcut? A simulat unele impedimente, a plecat cu avionul la Viena, acolo a început să ceară tot felul de date cu privire la agentura română, a luat o sumă de bani și pe urma a plecat la Berlin, a trecut în Berlinul de Vest și dus a fost!

Care a fost reacția lui Ceaușescu?

Reacția a fost, efectiv, de nebunie. Cred că era prin august, eram la mare. A fost o reacție de om care și-a pierdut orice control. Tuna și fulgera împotriva tuturor. Mie îmi

turna tot felul de baliverne: „V-am spus de atâtea ori să vă implicați în toate tratativele economice externe.“

S-a creat o atmosferă de isterie, de suspiciune care a degenerat într-o vânătoare de vrăjitoare. Sub „îndrumarea“ Elenei Ceaușescu, o comisie a început anchetarea tuturor ofițerilor care avuseseră legături directe sau indirecte cu Pacepa. Cu acest prilej au fost arestate și câteva cadre de conducere din Ministerul Comerțului Exterior, care erau ofițeri de securitate „acoperiți“.

Trebuie remarcată însă atmosfera de teroare, de isterie și de suspiciuni din acea perioadă, mulți ofițeri au dat declarații care nu corespundeau realității sau „înfundau“ pe unul sau pe altul pentru a se disculpa sau pentru a fi pe placul lui Postelnicu. Postelnicu avea și el de plătit și alte poarte — în afara celei contra lui Pacepa. Pe scurt, în loc să se tragă concluzii corecte din trădarea lui Pacepa, s-au încercat o serie de provocări, s-au realizat reglări de conturi și au fost fabricate explicații care la o analiză obiectivă și atentă nu rezistă.

Serviciile de spionaj au trecut atunci, se pare, prin purgatoriu: o treime din conducerea Consiliului de Miniștri, 22 de ambasadori au fost schimbați, iar peste 12 ofițeri de rang înalt din Securitate au fost arestați.⁸⁹ Dacă aceste cifre sunt reale, atunci într-adevăr România era complet sub papucul Securității.

Nu cunosc dacă datele statistice pe care le evocați sunt exacte. Dar cu această ocazie, Ceaușescu a descoperit, stupefiat, că persoane cu funcții importante pe linie de partid și de stat obținuseră grade militare superioare în Securitate fără ca el să știe. Fratele lui Ceaușescu — Andruța —, cu nume conspirativ Călin, era șeful serviciului de cadre al Securității. Doicaru, împreună cu Andruța, dădeau grade de colonel, locotenent-colonel sau maior unor înalți funcționari din diferite domenii. Nu știu dacă din „echipă“ mai făceau parte și alții. Astfel, au fost depistați, în urma scanda-

⁸⁹ Dennis Deletant. op. cit.

lului, coloneii de Securitate Vasile Pungan⁹⁰, consilier al lui Ceaușescu, Cornel Pacoste⁹¹ care o vreme a fost și adjunct al ministrului de externe, Iliescu, ambasadorul României la Lisabona și mulți alții pe care nu mi-i mai amintesc. Erau mulți miniștri adjuncți, ambasadori, oameni cu funcții înalte în aparatul de stat. Ceaușescu îi suspecta și pe unii din conducerea partidului, dar nu-mi amintesc să fi dovedit vreunul. Cât privește ofițerii superiori de Securitate arestați, numărul lor a fost mare, cred că mai mult de 12.

S-a declanșat, atunci, operațiunea „Rugul” în urma căreia au fost arse zeci de dosare ale unor cadre de partid care fuseseră informatori sau urmărite.

Și dosarul meu a fost ars, din câte am aflat, dosar pe care Securitatea mi-l întocmise de-a lungul anilor în care mă avuseze în vizor. Revenind la scandalul Pacepa. După nefericita descoperire a atâtor cadre de Securitate în sânul conducerii de stat, Ceaușescu i-a transferat pe alte funcții și n-a mai permis acordarea de grade militare superioare decât prin decret prezidențial. Trebuie spus că, pînă la urma, toți care se aflau în această situație au primit funcții înalte în stat. Pungan, de exemplu, a ajuns ministru al comerțului exterior.

Tot ceea ce spuneți confirmă două lucruri: că N. Ceaușescu nu avea curajul să înfrunte deschis Securitatea și să taie răul din rădăcină pentru că era la mîna ei, financiar și politic. Orice conducător adevărat ar fi profitat de ocazie și ar fi făcut o epurare de zile mari.

Pe de altă parte, defectarea lui Pacepa în Occident are și azi adepți și adversari.

Eu și astăzi susțin că Pacepa a trădat. Să nu-mi spună mie cei care i-au redat gradul, averea, i-au anulat condam-

⁹⁰ Vasile Pungan, ministru al comerțului exterior în guvernul Constantin Dăscălescu.

⁹¹ Cornel Pacoste, viceprim-ministru în guvernul Constantin Dăscălescu.

narea că n-a fost trădare. Nu l-a trădat pe Ceaușescu. Adevărul este că a trădat țara pentru că era un necinstit, un tip avid de avere, de putere, voia să controleze totul. Este posibil să fi fost și agent american, deși eu nu prea cred. Dacă ar fi fost agent american, mulți dintre „diplomații” români din SUA și Europa Occidentală ar fi fost deconspirați înainte de fuga sa. Agenții rețelei Caraman care n-au căzut în 1969, când aceasta a fost deconspirată, ca și alți agenți, au căzut după trădarea lui Pacepa. Pe de altă parte, dacă era agent american, nu ar fi fost nevoie de luni de zile de „extemporale” date în fața anchetatorilor americani. În țară, arma lui a fost corupția. A venit odată la mine, când eram ministru al comerțului exterior, întrebându-mă dacă n-am nevoie de ceva din afară. „Mulțumesc, n-am nevoie, i-am spus. Dacă am nevoie de ceva, am agențiile comerciale, dar în general n-am nevoie de nimic. Să nu mai veniți cu astfel de propuneri.” „E păcat, mi-a răspuns. Sunteți singurul care nu ne cereți nimic. Alți tovarăși ne cer și noi suntem foarte atenți !”

Ați avut divergențe?

Relațiile noastre n-au fost nici apropiate, dar nici nu am avut ostilități. În anumite condiții chiar am colaborat în interesul țării, când eram în conducerea partidului și a statului.

Relația strânsă dintre ofițerii de Securitate și membri din conducerea PCR s-a păstrat și după '89. Paul Niculescu-Mizil, membru al Biroului Politic, care a fost alături de Ceaușescu până în ultimul moment și a fost de acord ca Timișoara să fie distrusă pentru cutezanța ei, are o firmă în care roiesc foști securiști de frunte. Securitatea companiei „Getteco” este asigurată de Virgil Ionescu, fost lt.-col. în Securitate. Între angajați se mai află Gheorghe Vasile, fostul șofer al soților Ceaușescu, maior de Securitate, Ion Tomina și Paul Pleșoianu, foști ofițeri USLA. Iar printre consilierii companiei, mai vechea dvs. cunoștință, general Gheorghe Marcu.⁹²

⁹² Dennis Deletant, op. cit.

Revenind la controlul exercitat de Securitate asupra comerțului exterior: Ce știați despre oamenii ei care lucrau în minister și în întreprinderi? Percepția opiniei publice, alimentată de realitate, în fond, este că oricine a lucrat în acest sistem a fost securist — fie agent, fie ofițer acoperit, fie informator.

Eu n-aș absolutiza. Într-adevăr, unii erau ofițeri angajați ai DSS, alții care erau informatori, dar erau și oameni care nu erau nici una, nici alta. Unii, de exemplu, erau informatori ocazionali sau fără voie: când mergeau în străinătate, făceau informări pe care le prezentau la minister și sunt convinși că lua și lucrătorul de Securitate câte un exemplar. Ei căutau să fie cât mai acoperiți. Îi recrutau mai ales pe cei care aveau anumite slăbiciuni: pată la dosar, le plăceau femeile și fuseseră fotografiați, și altele. Erau, pe scurt, șantajabili.

Când stăteați de vorbă cu subalternii, știați care sunt în soluția Securității și care nu?

Pe unii îi știam. Dar pe cea mai mare parte nu-i știam. Am stat trei ani la Paris, alți trei ani la Roma și abia mult mai târziu am aflat că șefii ambelor agenții comerciale erau ofițeri de Securitate, recrutați.

Erau bine plătiți, nu-i așa?

Sigur că da. Ofițerii aveau salariu și într-o parte, și în alta. Mulți dintre ei, după câte am înțeles eu, dădeau înapoi salariul de la minister fiindcă era mult mai mic decât cel de la Securitate.

S-a vorbit, adesea, despre rivalitățile dintre serviciile de informații și contrainformații, de una dintre armată și securitate. Ați observat astfel de situații?

Am constatat atât pe vremea când eram consilier la Paris, cât și în țară, rivalități permanente între Departamentul de Informații Externe (DIE), adică Securitatea, și Direcția de Informații Externe (DIA), adică Armata, precum și între acestea și serviciile de contrainformații. Primele două

aveau domenii comune de investigat și începea concurența, iar de contrainformații se izbeau la tot pasul.

Au existat și scandaluri care, desigur, n-au ajuns la urechile publicului?

Unul dintre ele este afacerea cu TIR-ul de la Beirut care a declanșat fuga lui Pacepa. Cel mai adesea, scandalurile apăreau când se producea câte o fisură și dezerta câte un ofițer în Occident. De obicei, cei în cauză erau semnalati de contrainformații cu diverse probleme, dar șefii lor nu luau măsuri preventive.

Printre activitățile de comerț exterior se număra și comerțul cu arme, cu un statut aparte, desigur, iar unul dintre principalii lui promotori era Victor Athanasie Stănculescu. Ați lucrat cu el?

Comerțul cu arme, cum ați spus, avea un statut aparte. Era vorba și de import și de export. Foarte mult din această activitate se desfășura în cadrul CAER. Exista și un export pe devalize libere, de arme ușoare mai ales. Am avut o dată un contract cu Egiptul, câștigasem licitația pentru tancuri, dar au venit americanii și i-au obligat pe egipteni să anuleze contractul cu România. Știu că mai făcea unele tranzacții și Ministerul de Interne, care însă nu treceau pe la mine. În schimb, cele de la Romtehnica — de care se ocupa Stănculescu — veneau întotdeauna la mine, pe o listă cu ceea ce doream să exportăm, eu trebuia să-mi dau acordul care era formal. De fapt, comerțul era aprobat de Ceaușescu, în fața lui dădeau socoteală de preșuri. Eu n-am știut niciodată unde s-au dus banii sau cât au costat armele. Stănculescu lucra îndeaproape cu fratele lui Ceaușescu, Ilie, care era adjunct al ministrului apărării, un fel de adjunct politic. Stănculescu era, după cum s-a văzut în decembrie '89, în relații foarte bune cu familia Ceaușescu.

Între 1979–1989, din comerțul cu arme „Dunărea” a încasat, se pare, peste 1,4 miliarde de dolari.⁹³

⁹³ Dennis Deletant. op. cit.

Un alt membru al familiei, Marin Ceașescu, a jucat și el un rol important în aceste tranzacții. Știa multe în legătură cu comerțul cu Occidentul, era șeful agenției comerciale de la Viena — placă turnantă — și în mâna lui se adunau multe fi-re. L-ați cunoscut?

L-am cunoscut destul de bine. Avea o părere foarte proastă despre cumnată-sa. Venea la mine în birou și îmi făcea chiar probleme, fiindcă vorbea liber. Eu, care știam că sunt ascultat, evitam astfel de discuții. Marin Ceașescu începea să comenteze tare, iar eu îi făceam mereu semn să vorbească mai încet sau să nu discutăm despre anumite subiecte.

Era nemulțumit de politica dusă de fratele său. El trăia într-o țară cum era Austria unde se spuneau foarte multe lucruri negative la adresa României. Citea presa, asculta radio-ul, se uita la televizor. Pe urmă, situația economică din țară avea repercusiuni asupra comerțului exterior. Eu am avut, în acest sens, foarte multe discuții cu Ceașescu, fiindcă mă considera că nu sunt patriot dacă-i spuneam mereu că aveam probleme de calitate la produsele exportate. Marin Ceașescu cunoștea aceste neajunsuri și le imputa fratelui său și, mai ales, cumnată-sii care se amesteca într-un mod grosolan în toate treburile țării.

Este posibil ca Marin Ceașescu să fi știu mult mai multe lucruri pe care mie nu mi le-a spus. Este adevărat că, prin el, s-au făcut și multe cumpărături pentru Gospodăria de partid, despre care eu nu știam la vremea aceea. Gospodăria de partid avea anumite puncte în Europa de unde se aprovizionă, nu știu exact cu ce pentru că, repet, era stat în stat. Nu cred că vreodată la vamă au fost înregistrate cumpărăturile. Viena era un centru de colectare.

În definitiv, Securitatea era unul dintre pilonii pe care s-a sprijinit sistemul — alături de partid și de activiști.

Ceașescu nu permitea nimănui din conducerea partidului să se amestece sau să comenteze problemele Securității. Era considerat un domeniu rezervat. Vă povestesc un episod semnificativ.

Într-o seară — cred că era prin 1973 sau 1974 — am fost convocați la CC, pe la orele 22.00, toți membrii CPEx; ne-am închipuit că se petrece ceva foarte grav. Acolo, pe un hol, pe jumătate trântit pe canapea, stătea și suspina Ion Stănescu, președintele Consiliului Securității Statului, care se vedea că ieșise de la Ceaușescu. Între timp a venit și Ceaușescu și a început ședința. El a arătat că Securitatea se ocupa cu dosarele membrilor conducerii și că se revine la practicile din vremea lui Drăghici. În stilu-i caracteristic, când voia să nu spună lucrurilor pe șleau, a început să bâiguie ceva despre niște dosare găsite de Ion Dincă, proaspăt secretar CC pe probleme de armată și securitate. Dosarele fuseseră găsite în niște camere de la ultimul etaj al clădirii CC care erau ocupate de Securitate.

Ale cui dosare erau?

Până la urmă ne-am dumirit despre ce era vorba. Securitatea avea obiceiul — spunea Stănescu — ca, pentru familia Ceaușescu, să facă o copie a dosarelor medicale pentru a verifica prin medicii Securității — a se înțelege medicii securiști — dacă diagnosticele și medicația recomandată de medicii oficiali erau corecte sau nu. Aceste duplicate ale dosarelor erau păstrate în încăperea pe care o descoperise Dincă. El a dat fuga — tot într-un stil caracteristic — la Ceaușescu, a exagerat situația, spunându-i lui Ceaușescu ce abuzuri se comiteau în legătură cu familia prezidențială.

Noi, care aveam destule de reproșat Securității, am luat în serios îndemnul lui Ceaușescu de a ne spune părerea în legătură cu diverse practici ale Securității. Atât eu, cât și alții am început să facem săpături în adâncime despre diferite practici și abuzuri ale instituției.

De exemplu?

Faptul că se amesteca în treburile presei, ale editurilor, ale filmului, teatrului, îl inducea în eroare pe Ceaușescu cu inepții. Alții scoteau în evidență alte aspecte.

În momentul în care Ceaușescu a observat că lucrurile depășesc ceea ce-și propusese el — adică doar să sperie pu-

țin Securitatea, nu s-o lase la judecata CPEx în mod serios — a oprit discuțiile. „Nu este timpul acum să analizăm Securitatea“, „avem timp și altă dată“ etc. Fapt este că, fiind domeniul său rezervat, bănuiesc că i-a fost teamă că se ajunge și la cei ce dădeau indicații și direcționau acțiunile Securității.

Adică la cuplul Ceaușescu. Sau mai erau și alții?

Nu, doar soții Ceaușescu dădeau indicații Securității.

Totul a rămas în coadă de pește! Niciodată de atunci n-a mai organizat o astfel de analiză! Ceaușescu și-a bătut joc și de partid, și de aparatul de stat. Susținerea lui s-a bazat în mod deosebit pe Securitate. Nu mai făcea nimic fără avizul acesteia. Vă închipuiți, Elena Ceaușescu cerea avizul Securității când era vorba de propuneri de membri ai CC al PCR! Era o situație absolut incredibilă! Securitatea era atotstăpânitoare și dădea informațiile pe care le dorea, le contrafăcea, le aranja, influența deciziile la vârf.

De aici s-a creat legenda că Securitatea era omniprezentă, omniscientă, avea ochi și urechi pentru fiecare român, iar această percepție a existat și după '89.

În '89 s-a văzut care a fost sprijinul real al lui Ceaușescu. El a fost părăsit și de partid, și de aparatul de stat, și de Securitate. Pentru că Securitatea a făcut întotdeauna joc dublu, dacă nu chiar triplu. Să vă dau un exemplu. Doicaru mi-a povestit că atunci când a fost pus în discuție Drăghici, în '68 — Doicaru era șeful Securității din Constanța — și-a făcut discursul pentru plenara CC în trei variante: varianta în care Drăghici ieșea învingător, varianta în care ieșea învins și varianta în care lucrurile nu se decideau. Acest exemplu oferă, cred, o mai bună înțelegere a felului în care gândeau și acționau capii Securității.

În legătură cu Ceaușescu, era limpede că aveau diverse variante, în funcție de cum evoluau lucrurile. Fără a incrimina întreaga Securitate — pentru că au fost și oameni care s-au sacrificat pentru țară, mai ales oameni care lucrau în exterior și în contraspionaj — câțiva capi au lucrat pe va-

riante și au adus mari deservicii țării. În primul rând, că erau oameni care s-au îmbogățit. Cadrele de partid n-aveau voie să-și construiască o locuință, în timp ce jumătate din Breaza era ocupată de vilele securiștilor cu grade superioare.

Care erau căile de îmbogățire a celor din Securitate?

Securitatea dispunea de diverse surse de venituri externe: ciupelile în stil mare de la comerțul exterior oficial, operațiuni proprii de vânzare de armament și alte produse, încasări din succesiuni, comerț exterior prin propriile întreprinderi etc. Nu toți banii erau depuși direct în băncile din România. Aveau oameni de încredere cărora le deschideau conturi în străinătate și unde depuneau diverse sume pe criterii pe care nu le cunosc. La sfârșitul fiecărui an, banii erau strinși la centru. În 1989, urmare a evenimentelor din România, banii din conturile din străinătate n-au mai fost preluați la centru. În plus, Securitatea s-a repliat rapid în țară, recâștigând terenul pierdut.

Ce-am constatat? Ofițeri de Securitate pe care-i cunoșteam și care lucrau acoperit în sistemul de comerț exterior s-au năpustit în ultimele zile ale lui '89 și primele luni ale anului '90 să ocupe poziții-cheie în economie și comerț exterior: în conducerea MCE, în conducerea unor întreprinderi de comerț exterior și a unor bănci, au format în grabă unități de construcții sau de comerț exterior, însușindu-și bunuri ale statului. Pe scurt, au luat cu asalt economia țării, ocupând principalele posturi de comandă. Fondurile noilor întreprinzători provin din acumulările puse de-o parte anterior, din sumele nedecontate la stat, din noi donații ale noilor organe de Securitate. Cunosc un caz al unui fost director din MCE, care lucra acoperit. El a fost trecut în rezervă după fuga lui Pacepa. După '89, Securitatea i-a oferit ca împrumut 100 000 USD să înceapă o afacere de comerț exterior, fiind asociat cu un securist activ. Condițiile: să elibereze legitimații de angajat oamenilor Securității pentru a putea avea acces în orice unitate economică românească, să poată avea „legitimitate” pentru plecări în străinătate în „interes de serviciu” etc.

Se pare că sistemul a fost generalizat, că s-au creat adevărate rețele. S-a vorbit în presă, la un moment dat — o informație meteorică — de peste 3 miliarde USD distribuite astfel.

Am și eu aceeași părere, bazată pe observațiile ultimilor ani, că s-au creat rețele, multe de tip mafiot. Nu mă pot hazarda să dau o cifră, dar în mod sigur s-au distribuit foarte mulți bani oamenilor de încredere.

Una dintre sursele dvs. de informații era, după cum rezultă din ce povestiți, Nicolae Doicaru. Cum a început relația?

Pe 30 aprilie 1969 am fost numit ministru al comerțului exterior. Pe 1 mai avea loc demonstrația bucureștenilor în Piața Aviatorilor, transmisă în direct la televiziune.

În centrul tribunei, Ceaușescu saluta demonstrații. La un moment dat, m-a chemat lângă el și am început să discutăm niște generalități, pentru că eu abia luasem în primire ministerul. După circa un sfert de oră m-am retras. Cineva dintre vechii participanți la astfel de manifestări mi-a spus că gestul lui Ceaușescu nu era nici gratuit, nici întâmplător. De fapt, voia să arate tuturor, inclusiv în țară, că un nou personaj a intrat în anturajul său.

Primii care au priceput mesajul lui Ceaușescu au fost conducătorii Securității. Astfel, a început un fel de „lună de miere“, cu multe vizite la mine, coșuri cu flori de ziua mea etc.

În acest context am început să mă apropiu de Doicaru, ca om care știa multe. Eu eram nou în sistem și nu cunoșteam dedesubturile, sistemele de relații, raporturile de forțe etc. Din când în când, îmi mai scăpa și câte un buletin informativ.

În acea perioadă, mi s-a întâmplat un fapt cam ciudat și am căutat să dezleg lucrurile cu ajutorul lui Doicaru. Elena Ceaușescu, care era director general ICECHIM, m-a rugat să trimit în cadrul agenției comerciale de la Rabat o persoană — o femeie — care lucra pe lângă cabinetul său, fără a fi însă plătită de MCE. Cererea m-a intrigat și l-am întrebat pe Doicaru dacă el știa ceva despre persoana respectivă. Cu deosebită precauție, Doicaru mi-a relatat că persoana

na respectivă era sora unui cadru MOSSAD, serviciul secret israelian, că bărbatul locuise în România și fusese un prieten intim al Elenei Ceaușescu, după care plecase în Israel. Părerea lui Doicaru era că și sora rămasă la cabinetul Elenei Ceaușescu era cadru MOSSAD și, probabil, pleca în misiune în Maroc, unde exista o numeroasă colonie de evrei.

Și ce-ați făcut?

Am trimis-o în Maroc, în cadrul agenției comerciale și nu știu ce s-a mai întâmplat cu ea. Doicaru mi-a zis, însă, că dacă el ar fi avut o asemenea ocazie — să plaseze un om pe lângă soția șefului statului — ar fi exploatat-o la maximum.

Ați amintit des despre corupție. Cât de mare era gradul de corupție în acei ani?

Greu de spus pentru că nu se compară cu ceea ce vedem după '89. După părerea mea, gradul cel mai ridicat de corupție era în Securitate — mai ales cea internă — și la comitetele județene și locale de partid. În general, acolo își comandau mobilă sau alte bunuri pe bani mai puțini sau deloc, își comandau alimente cu bani mai puțini sau deloc, se îmbrăcau, se încălțau în condiții speciale. Era, de multe ori, o situație jenantă.

Ar fi încă una dintre explicațiile care dezvăluie de ce securiștii și activiștii n-au părăsit corabia până în ultima clipă: avantajele materiale uriașe.

Fără doar și poate că erau adepții sistemului din care ei se înfruptau. Dar nici aici n-aș generaliza. O bună parte dintre ei profita de sistem, dar nu reprezenta majoritatea.

Suficient de mulți ca să mențină sistemul în viață, iar azi să trateze cu dispreț ori cinism opinia publică.

Vedeți, la o adică tot l-au părăsit și au devenit prosperi oameni de afaceri, după '90.

Cine erau acești oameni, care au furat din banul public pentru a-și face averi? Până în '89, șeful Securității era Iulian Vlad. Se număra și el printre corupți?

Prefer să nu dau nume, dar mulți dintre ei au creat noua burghezie română. Ceea ce se scrie prin presă este în bună măsură adevărat.

Vedeți de cine sunt conduse unele dintre marile companii românești apărute recent. Apoi, se vede clar cine sunt principalii debitori care au falimentat Bancorex și Bankcoop, după ce au luat împrumuturi fără să le mai returneze. Se vede clar, de asemenea, cine s-a înfruptat din întreprinderile de construcții imediat după 1 ianuarie 1990, luând fiecare câte o halcă, pe măsura poziției pe care o deținea în întreprindere. Lista este, astfel, la îndemâna oricui.

Întrebarea care se pune este: de ce nici unul dintre guvernele post-decembriste n-a tras la răspundere pe nimeni pentru jaful la care a fost supusă economia națională? Și azi Bucureștiul este împânzit cu macarale care ruginesc și care au fost cumpărate cu bani grei, din sudoarea acestui popor, și nimeni nu se sinchisește.

În ceea ce-l privește pe Vlad, aș vrea să precizez câteva lucruri, fără a-i lua, desigur, apărarea. Mă refer la iureșul evenimentelor din '89. Un vecin de-al meu pe nume Negrea, care lucra la CC, mi-a povestit că în dimineața zilei de 22 decembrie, pe la ora 8–8.30 când s-a dus la CC, culoarele erau înșesate de armament, mitraliere și muniție. Era limpede că se pregătea o operațiune militară. Către ora 10.00 au dispărut toate aceste elemente de luptă. Or, Vlad era la comandă. Nu se putea face acest lucru fără acordul lui. Ceaușescu era încă secretar general al PCR. Părerea mea este că, jucând probabil pe două variante — cum era obiceiul Securității —, a ales varianta corectă.

Pare probabil că avea semnale privind succesul revoltei.

E greu de spus. În al doilea rând, eu mă aflu atunci în CC, ca un cetățean de rând, când am văzut că Vlad și Gușe conduceau, prin telefon, operațiunile din țară, în sensul ca toate formațiunile militare să treacă de partea popu-

lației. Trebuia să facă față la tot felul de zvonuri lansate de Brateș la televiziune, pentru că îi auzeam cum transmiteau: „Atenție în direcția Galați! Vin niște avioane!” Cred că atunci și organele de Securitate erau destul de dezorientate.

S-au repliat foarte repede, cum ați remarcat deja... Îl cunoașteți pe Vlad de mai mult timp? Era ofițer de carieră în Securitate, în anii '50 lucra la direcția de cadre, iar în '77 ajunsese general.⁹⁴

Am fost cu el în mai multe vizite, pe vremea lui Ceaușescu, atunci când devenise deja șeful Securității. Mi-a făcut o impresie bună. Era profesor de matematică, era foarte modest față de majoritatea celor din Securitate pe care i-am cunoscut.

Din ceea ce povestiți, se conturează tot mai clar impresia că, de fapt, nu Ceaușescu era la cârma Securității, ci aceasta îl controla pe el.

Ceaușescu era convins, mai ales Elena Ceaușescu, de faptul că dețineau controlul Securității. Ei nu și-au dat seama niciodată că Securitatea, de fapt, i-a orientat în direcția în care a vrut, că transmitea informații în direcția în care voia ca acesta să ia decizii. Erau informații interesante pe care nu le transmiteau, dar spuneau altele care influențau deciziile.

Puteți da un exemplu?

Pot să vă dau un exemplu legat chiar de mine. Cum vă spuneam, relațiile mele cu Securitatea au fost întotdeauna proaste și au făcut totul ca să mă împroaște cu noroi. Pe când eram prim-secretar la Prahova, am fost la Ceaușescu într-o audiență la Neptun. Era atunci perioada când făceau totul ca să mă demoleze și să mă elimine din viața politică a țării. La Neptun, m-am întâlnit cu șeful de cabinet al lui Ceaușescu, Boștină. Discret, acesta mi-a spus: „Tovarășu’

⁹⁴ Dennis Deletant, op. cit.

Burtică, hai să vă arăt ceva care vă interesează.“ Era un buletin al Securității. De obicei, Ceaușescu le capsă după ce le citea. Pe acesta a uitat să-l capseze, iar Boștină mi l-a arătat și mie. În buletin dădeau, chipurile, ecouri din rândul corpului diplomatic și al unor intelectuali cu privire la eliberarea mea din funcția de viceprim-ministru, ministru al comerțului exterior și detașarea la Ploiești. Pentru că ei știau că Ceaușescu nu suportă ideea că ar putea să fie cineva urmașul lui, în acest buletin scria: „Se comentează că Burtică ar putea fi succesorul lui Nicolae Ceaușescu la conducere, că într-o primă etapă Ceaușescu ar fi avut în vedere să-l numească președinte al Consiliului de Miniștri și după aceea să devină succesor etc.“ Asta era esența. Ei citau diverși ambasadori ori intelectuali, ca și cum Ceaușescu ar fi putut să verifice cele spuse de ei. Dar ei voiau să dirijeze acțiunile lui Ceaușescu împotriva mea, cunoscând suspiciunile acestuia și relațiile tensionate pe care le aveam cu el.

Deci, Ceaușescu era singurul din conducerea partidului care primea toate informările Securității?

Informările erau întocmite de Securitate special pentru Ceaușescu și aveau o tematică mai largă. Rareori, Securitatea trimitea câte-o informare și altor membri ai conducerii.

După ce ați fost destituit din funcțiile de partid și de stat ați mai avut de-a face cu organele de Securitate?

Desigur! Au existat în Securitate și oameni cinstiți și de bună credință. Când nu mai eram mare pe funcție, au venit unii ofițeri care mă cunoșteau și mi-au povestit despre diversele murdării puse la cale de Elena Ceaușescu, de Postelnicu, Nuță, Pleșiță și alții împotriva mea, precum și de cercetările pe care le-au făcut să descopere dacă am fost agent american, sovietic ori dacă am conturi în valută în străinătate. Alții m-au prevenit în legătură cu capcanele care mi se întindeau pentru a putea fi „agățat“ penal.

Dar au fost și slujbași ai Securității care au continuat să mă urmărească sau să-mi facă rău. După ce am fost schimbat din funcția de prim-secretar de la Prahova, în

drum spre București am constatat că autoturismul meu, un Mercedes — cumpărat când eram ambasador în Italia —, trăgea mereu dreapta. Întrucât avusesem o pană de cauciuc — o înțepătură laterală, deci intenționată —, la ieșirea din Ploiești am rulat cu viteză redusă până la București. La Automecanica-Băneasa, unde m-am oprit pentru verificări, mecanicul mi-a arătat că se umblase la bara de direcție, care fusese slăbită. Dacă aș fi circulat cu viteză mare, exista riscul unui accident grav. Mașina fusese parcată într-un garaj al partidului, controlat de Securitate. Ca fost prim-secretar, aveam dreptul să parchez acolo. Deci, se poate ușor deduce cine umblase la bara de direcție!

Așa cum v-am spus, am fost obligat să lucrez la uzinele 1 Mai Ploiești din octombrie 1982 până în martie 1990, făcând zilnic naveta București-Ploiești-București. În tot acest timp am avut după mine „însoțitor“. La Ploiești am fost rugat să nu intru în discuții cu muncitorii, iar la un moment dat Securitatea mi-a pus în vedere să mă mut cu locuința la Ploiești. Bineînțeles că n-am urmat aceste sfaturi.

În august 1989, am făcut o vizită tatălui meu în comuna natală. La ducere am observat că eram urmărit. Dar în comuna Broșteni — județul Mehedinți — la o răscruce de drumuri, am fost oprit de un milițian care îmi cunoștea familia (comuna Broșteni este vecină cu comuna mea) și mi-a spus cinstit: „Am dispoziție să vă atrag atenția să urmați numai traseul Broșteni — Florești — Zegujani — Peșteana (satul meu natal) și la dus, și la întors!“ „Și dacă nu vreau?“ am replicat eu. „Cred că nu e bine“, mi-a răspuns milițianul. „Eu vă aștept aici până vă întoarceți!“ După trei ore m-am întors, m-am oprit lângă milițian, care mi-a mulțumit pentru înțelegere. Ceva mai târziu am aflat că era Ceaușescu în vizită la Turnu Severin și, probabil, Securitatea vedea în mine un pericol.

Dar de ce atâta înverșunare împotriva dvs.? Ce conflicte ați avut, de fapt, cu Securitatea? Pare straniu, dar erați vice-prim-ministru, ministru al comerțului exterior, ați fost secretar CC al PCR, deci funcții una și una. Care să fi fost motivul acestei furii nedisimulate?

Foarte simplu: nu am acceptat niciodată să fac jocul Securității, m-am opus categoric abuzurilor acesteia, fără a reuși întotdeauna să fiu victorios: de la mine Securitatea n-a aflat niciodată informații din cercul conducerii, așa cum a încercat. În fapt, Securitatea vedea în mine o piedică în calea unora dintre acțiunile sale. Apogeul acestei dispute cred că a fost atins pe vremea când eram ministru al comerțului exterior în al doilea mandat. Atunci, bătălia se ducea „pe viață și pe moarte”; Securitatea — pe care cuplul Ceaușescu o ridicase la rang de instituție de bază a statului — încerca „bătălia finală” pentru acapararea în proporție de 100% a sistemului de comerț exterior și mai ales a ministerului. Deținea poziții-cheie, dar nu cucerise totul.

Am avut mai multe întâlniri la Ceaușescu cu reprezentanții Securității — în principal cu Postelnicu — pentru a conveni „partajarea” funcțiilor în sistemul de comerț exterior între cele două instituții: MCE și DSS. Soluțiile convenite la Ceaușescu erau sistematic încălcate de DSS, care avea oameni în sistem, recunoscuți oficial, iar restul — deși erau ai MCE — deveneau agenți acoperiți ai Securității. V-am spus că m-am trezit cu șefi de agenție — agenți acoperiți ai Securității, deși formal, Ceaușescu a interzis recrutarea cadrelor de conducere ca agenți.

Dăduse un decret, chiar, în acest sens.

Da, este adevărat.

9

Criza economică

Americanii ne-au făcut o radiografie perfectă în anii '80 • Ceaușescu trăia cu impresia că toată lumea este vinovată că nu face planul • Socoteli absurde și mincinoase în balanța de plăți • Lichelism și hoție, cu voie de la conducere • Tentația de a-l părăsi pe Ceaușescu • Un decret semnat de Ceaușescu i-a permis lui Triță Făniță jocuri bursiere la bursa cerealelor din Chicago

La începutul discuției despre comerț exterior, vorbeam despre criza economică. Era conștient Ceaușescu de această criză? Când au apărut primele semne?

Vă spuneam că în '67, după ce a făcut o descentralizare, Ceaușescu n-a mai avut răbdarea să ducă la capăt experimentul. Cum au apărut o seamă de disfuncționalități, Ceaușescu a recentralizat totul, fără a mai exista structura organizatorică necesară acestui proces. Economia s-a încurcat, planificarea economică era din ce în ce mai aberantă. Ajunseseră să planifice și ultimul cui pentru o construcție. Creștea contradicția dintre viața reală și viața inventată de cifrele Comitetului de Stat al Planificării. Apoi, a apărut problema datoriei externe, determinată de o scădere a competitivității produselor noastre, de politica foarte greșită de a lua credite pe termen scurt. Am ajuns, astfel, la o „cocoașă” enormă de credite de rambursat. Datoria totală a ajuns pe la vreo 11 miliarde USD în anii '80. Dar nu mărimea era problema, ci modul în care trebuia rambursată: trebuia să plătești sume enorme la termene foarte scurte. Pe plan intern, s-a luat măsura aberantă de a nu se mai face nici un fel de import de tehnologie, de aparatură performantă, de alimente. S-a atentat astfel la nivelul de trai și la sănătatea

publică. Deși efectul nu se manifesta imediat, prin '84-'85 șurubul s-a strâns atât de tare, încât era să se rupă. Efectiv, populația ajunsese la sapă de lemn. A devenit tot mai absurdă politica lui Ceaușescu legată de agricultură, deformând în mod grav realitatea din domeniu.

Cine a avut ideea neroadă — cu efecte dezastruoase pentru populație — de a plăti integral, în timp record, datoria externă? La vremea aceea, ministru de finanțe era Paul Niculescu-Mizil. Cei din generația mea și următoarele îl acuză și azi de aberația numită „legarea de glie” a profesorilor, pe când era ministru al învățământului.

Ideea plății datoriei externe integral și rapid a fost a lui Ceaușescu și, după cât am constatat, susținut de Elena Ceaușescu. Ea judeca lucrurile ca o precupeață, dai banii și iei zarzavatul!

Ajunsesem, apoi, să avem — pe hârtie, desigur — cele mai mari producții agricole din lume, încât FAO⁹⁵ ne-a atras chiar atenția: „Ce se întâmplă în România? Ni se pare că cifrele furnizate nu pot fi reale.” Trăsăturile crizei care începuse să se manifeste în România în ultima parte a guvernării Ceaușescu se vedeau în primul rând în incapacitatea guvernului de a rezolva problemele fundamentale ale populației și ale țării: alimentație, energie, căldură, combustibil, progres, civilizație. Se accentuase șomajul deghizat. Era tot mai pronunțată tendința de militarizare a vieții economice și chiar sociale. Tot mai multe cadre militare și de Securitate erau numite în funcții de conducere economico-socială. Regimul se sprijinea din ce în ce mai mult pe organele de represiune. Se înrăutățise permanent circulația bănească, sistemul financiar; se instaurase haosul în economie, iar planul de stat se schimba după cum bătea vântul. Se ajunsese la o instabilitate generală a orientărilor politice și economice, iar cadrele de conducere erau rotite la intervale tot mai scurte.

⁹⁵ FAO — Organizația ONU pentru Hrană și Alimentație.

Când a început nebunia de a exporta totul și a nu mai importa nimic? Unde și cine a decis asta?

Problemele au început odată cu deteriorarea balanței de plăți externe. Primele semne ale degingoladei au apărut la începutul anilor '80. Americanii ne-au făcut o radiografie economică perfectă — ce fenomene negative se manifestau în economia românească — și au răspândit acest document câtorva zeci de bănci, iar acestea au început să nu ne mai acorde credite. Începuseră și comentariile dure din afară, iar administrația Reagan puneă deja tot felul de interdicții în negocierile privind clauza națiunii celei mai favorizate...

În primul rând, era vorba despre respectarea drepturilor omului.

La discutarea clauzei, americanii încercau să impună cifre privind dreptul la emigrare precum și condiții privind libera circulație a persoanelor. Astăzi am fi fericiți să ne mai impună astfel de cifre! Ceaușescu a fost foarte iritat în legătură cu condițiile pe care le puneau americanii privind clauza, cât și de problemele pe care le aveam cu plățile. Și atunci, în nebunia vremurilor respective, încercând să mențină și politica de investiții masive, nemăsurate — ajusesem să avem o rată de acumulare de 35–36%, ceea ce este enorm — Ceaușescu a modificat politica economică, renunțând la creditele externe și încercând să plătească datoria externă înainte de termen.

Eu am avut discuții multe și tensionate cu cuplul prezidențial, pentru că aveam câteva proiecte foarte importante, dintre care cel mai mare era Centrala atomo-electrică de la Cernavodă pe care o construiam cu canadienii pentru partea nucleară și cu General Electric și Ansaldo din Italia, pentru partea clasică. Ceaușescu a hotărât să nu mai folosim nici creditul care era acordat — în condiții foarte avantajoase — de canadieni și să plătim totul „cash”. I-am explicat și lui și Elenei, într-o discuție penibilă, că este imposibilă o asemenea decizie pentru că nu-mi ajunge volumul comerțului exterior dintr-un an pentru a plăti cu bani gheață numai centrala, fără alte achiziții.

El a convocat Comitetul Politic Executiv și guvernul ca să discutăm această problemă. I-am explicat încă o dată să nu facă greșeala să denunțe creditul pe care-l aveam cu Canada, pentru că nu vom putea continua lucrările de la Cernavodă. Probabil că s-a mai gândit, pentru că după ce i-a convocat pe toți, în fața lor a discutat cu totul alte chestiuni decât cea pentru care-i convocase.

La ieșirea din sala de ședințe, am auzit — la o oarecare distanță — o izbucnire isterică a Elenei Ceaușescu. Se năpustise asupra lui: „De ce n-ai ridicat problema renunțării la creditul cu Canada? Te-a influențat idiotul ăla?” Idiotul eram eu!

Din păcate, politica aceasta a continuat. A tăiat la sânge toate importurile — așa-zise importuri de completare, care de fapt reprezentau ceea ce era strict necesar, fiindcă nu se putea produce în țară — a împins întreprinderile să copieze totul, ceea ce a condus la o deteriorare gravă a modernizării, a performanțelor tehnice ale utilajelor și, sigur, la diminuarea corespunzătoare a producției de produse de înaltă tehnicitate.

Lucrurile s-au deteriorat în asemenea măsură, încât a fost nevoie să taie de la consum tot ce se putea tăia, cu consecințele sociale pe care le cunoaște toată lumea. În 1980, când în Polonia s-a instituit legea marțială, una dintre principalele acuze care i s-au adus lui Gerek a fost că a mers pe investiții peste posibilitățile Poloniei, respectiv 25% din fondul de acumulare. Vă închipuiți, noi aveam 35%! În decembrie '80, perioada în care se definitiva planul pentru anul viitor, Ilie Verdeț, care era prim-ministru, Emilian Dobrescu — președinte al Comitetului de Stat al Planificării — și eu, ca ministru al comerțului exterior, ne-am dus la Ceaușescu și i-am propus să mai diminuăm fondul de acumulare ca să dăm mai mult pentru consumul populației. Ceaușescu a fost de acord și a rămas ca a doua zi să ne revedem. Am lucrat toată noaptea, am refăcut cifrele de plan și așteptam să fim chemați. A doua zi, ne-am trezit convocați de cabinetul lui Ceaușescu la o ședință la care, spre mirarea noastră, se mai aflau și Elena Ceaușescu, Manea Mănescu, Ion Dincă și Emil Bobu. De cealaltă parte erau Ver-

deț, Dobrescu și Burtică. Și, în loc să începem discuția, — deși noi ne-am dat seama că ceva nu era în ordine — Ceaușescu a început să ne țină un discurs ca și cum vorbea în piața publică: „Sunt unii tovărași care mă împing să nu aplicăm hotărârile congresului partidului, să nu mergem consecvent pe linia industrializării, împingându-mă să micșorăm rata acumulării și să consumăm totul. Le atrag atenția celor trei să aplice consecvent politica partidului. Nu se schimbă nimic din planul pe anul viitor.” Și cu asta, discuția s-a terminat. Eu m-am dus după el, în cabinet, fiindcă în public nu-i plăcea să-l contrazici, și l-am întrebat ce s-a întâmplat, pentru că una ne înțelesesem și alta a ieșit. Și, în loc să răspundă, parcă ținea un discurs în piața publică, din nou: „Vă atrag atenția să aplicați, să faceți...” Mi-am dat seama că nu se mai putea discuta. Mă întrebam în sinea mea dacă mai era normal.

Nu cumva era o „demonstrație” pentru urechile Elenei Ceaușescu despre care se spune că-l urmărea pas cu pas?

În mod sigur. Pentru că, de fapt, schimbarea lui de atitudine de la o zi la alta, după părerea mea și a colegilor mei, a fost că au discutat acasă, amândoi, și ea a fost cea care l-a influențat. Ea era total în afara problemelor economice, nu cunoștea nimic din alfabetul politicii economice.

Era în afara cunoașterii, în general.

Da, sigur. Iar el, când ținea discursurile respective, le ținea de fapt pentru ea. Vă spun că atunci, în sinea mea, am hotărât categoric că trebuie să scap de această muncă și de acești oameni cu care nu mai puteai avea un dialog real și cinstit. În '82 am și reușit. N-aș fi vrut să ies cu tam-tamul pe care mi l-au înscenat. Atmosfera la acest nivel devenise de nerespirat. Nu vă închipuiți cât de penibil mă simțeam. Relațiile interumane se deterioraseră în asemenea măsura încât dispăruseră aproape complet sinceritatea în discuții, exprimarea cinstită a opiniilor și apăruseră prefăcătoră, lingușeala, aprobarea „cu entuziasm” a tuturor aberațiilor exprimate de cei doi.

Lipsurile au devenit tot mai mari, lumea o ducea din ce în ce mai prost, toți ne amintim — dacă unora le mai folosește memoria la ceva! — de cozile lungi și umilitoare pentru o bucată de carne sau cinci ouă. Știa Ceaușescu despre aceste lucruri? Îi erau ele aduse la cunoștință în ședințele CPEx sau de guvern? Se acreditase mitul că el nu știa nimic, că i se ascunde realitatea, altminteri ar fi intervenit personal să pună lucrurile la punct pentru binele clasei muncitoare...

Părerea mea este că în prima etapă, până în '80-'82, Ceaușescu știa la ce îngrădiri supunea populația, deoarece trimestrial și uneori lunar se discuta cu cei de la Ministerul Comerțului Interior, CENTROCOOP, CSP și alții planul de aprovizionare a populației în care stabileau rațiile. Nu știu cum a fost ulterior, dar din observații proprii, din discuții cu persoane din Securitate, cu persoane din aparatul de partid, îmi era clar că între anii '83-'89 se multiplicaseră filtrele privind informațiile care ajungeau la Ceaușescu. Un prim filtru era conducerea Securității. Serviciile de securitate județene informau centrala asupra stării de spirit a populației și asupra principalelor neajunsuri. La centrală erau însă cenzurate, se înaintau Elenei Ceaușescu care, la rândul său, le mai cenzura o dată. Același lucru se petrecea și pe linie de partid. Statistica devenise o fabrică de minciuni manipulată de Manea Mănescu. Deci, exista o dezinformare generală. Ceea ce nu înseamnă că Nicolae Ceaușescu era un prost și nu-și dădea seama de starea de fapt a țării. Era imposibil să nu fi știut că, în timp ce i se raportau recorduri la producțiile agricole, la Buzău și în alte județe se introduseră cartele de pâine.

Am aflat, din surse bine informate, că N. Ceaușescu știa exact cifrele reale, fiindcă le primea. Existau, în statistici, două coloane: una cu cifrele adevărate, cealaltă cu cifrele umflate care erau ulterior comunicate activului de partid și de stat.

Tendința de exagerare a rezultatelor socialismului românesc pornea chiar de la conducerea partidului. În vara anului 1982, când eram prim-secretar la Prahova, am apucat campania de seceriș. Pe vremea aceea se venea la CC cu

balanța cerealelor păioase. Eu am prezentat producțiile reale. Dăscălescu și Bobu — „judecătorii“ balanțelor — au insistat în fel și chip să plusez, dar am refuzat categoric. Am observat, însă, că alți prim-secretari au făcut-o. De fapt, Ceaușescu voia să demonstreze, chiar deformând realitatea, marile sale succese.

Se poate numi o formă de nebunie, care însă nu-l poate absolvi de vină.

Bineînțeles. Ceaușescu trăia cu impresia că toată lumea este vinovată pentru fenomenele negative din economie, în afară de el. Trăgea la răspundere miniștri, cadre de partid, pe oricine, dar niciodată nu și-a făcut autocritica, așa cum cerea altora. Criza s-a adâncit tocmai fiindcă nu se discutau cauzele ei obiective. Pentru el, planul era o perfecțiune în materie. Or, planul nostru era o aberație de la un capăt la altul. Căuta să creeze o societate imaginară.

Ați lucrat, de voie-de nevoie, la astfel de planuri aberante.

Nicidecum! În timp, vor deveni publice observațiile substanțiale făcute de MCE și semnate de mine, cu privire la planurile trimise de CSP. Nu s-a ținut, însă, cont de aceste observații.

Vă dau un exemplu. Mi-a dat, la un moment dat, la export, 18 000 de tone de fasole. Cât a fost România, n-a avut o asemenea producție! Și când am ridicat problema, mi-a spus să nu mă interesez de fondul de marfă, ci să vând. Cum să vând ceva ce nu există?

Am grevat balanța de plăți externe prin cifre mincinoase. Planificam că, de exemplu, vom da la export produse agricole în valoare de circa un miliard de dolari și nu vom importa nimic. În realitate, era invers și ne trezeam cu o gaură în balanța de plăți de 2,5 miliarde de dolari.

Și cum îl păcăleți pe Ceaușescu?

Nu-l păcăleam, pentru că până la urmă adevărul ieșea la lumină. Chiar el era cel care dădea drumul importurilor,

mai ales pentru agricultură. Mă chema la el și-mi spunea: „Măi, să găsim niște bani să le dăm să importe furaje, că nu mai au ce da de mâncare animalelor.“ „Și de unde bani?“ „Ei, vă descurcați voi!“

Iată de unde vine, de fapt, verbul și conceptul de supraviețuire în comunismul românesc — a te descurca! Eram, de fapt, o țară falimentară, dar — ca în binecunoscutul proverb autohton — ne comportam precum „capra râioasă, dar cu coada bă!“

Exact. Populația s-a comportat, însă, eroic în acea perioadă. Este adevărat, cum spune românul, că se mai putea și fura. Cred că asta a fost supapa care i-a menținut.

Eliminarea importurilor a dus la o penurie fără precedent. Populația era exasperată, înflorise bișnița în institutele de proiectări mai ales, dar și prin școli, universități, hoteluri etc. Colac peste pupăză, s-a lansat și programul de „alimentație rațională“ Cine a fost cu ideea, Iulian Mincu sau au fost și alți sicofanți?

Cred că i s-a comandat de către Ceaușescu. De fapt, dintr-o idee bună — pentru că a mânca rațional este o idee foarte bună — s-a înlocuit de fapt substanța — respectiv produsele alimentare. „Alimentația rațională“ propusă ținea cont, în fond, de oferta de produse din acel moment.

Care nu existau, de fapt!

Sigur că da. Atunci s-a stricat și rețetarul pentru produsele tradiționale de carmangerie. S-a venit cu înlocuitori, a crescut procentul de apă și sare, apoi s-a băgat masiv soia în produsele respective. Produsul putea fi valabil pe termen foarte scurt. S-a stricat o treabă care nici azi nu s-a mai reparat.

Și cei din industria alimentară veneau cu idei, pentru că neavând substanță ei căutau să înlocuiască ce nu aveau cu ceea ce exista. De fapt, am încurajat hoția atunci.

În definitiv, acești oameni nu făceau altceva decât să-și păstreze privilegiile, posturile, indiferent cu ce costuri. Ei aveau, oricum, la îndemână cele necesare traiului bun, așa că era profitabil să alimenteze tembelismul lui Ceaușescu.

Sigur că da. Să fie limpede: a fost Ceaușescu absurd, dar l-au împins și alții de la spate. Vă dau exemplu cu arhitectura. Toată lumea sare s-o acuze pe arhitecta Anca Petrescu în legătură cu proiectul Casei Republicii. Dar arhitecții care au construit cutiile de beton, numite blocuri, din București, ce au făcut de fapt? Nu se poate să uiți să pui toalete ori să tragi gazele la bucătărie, așa cum s-a întâmplat. Din păcate, atunci s-a dezvoltat mult lichelismul, oportunismul, relațiile interumane erau bazate în mare măsură pe minciună, necinste, hoție. Deși erau convinși că propunerile lor sunt nocive, cei care le făceau nu doreau decât să-și mențină poziția socială.

La fel s-a procedat în industrie, în agricultură. Multe s-au stricat, fiindcă nimeni din eșaloanele inferioare nu avea curajul să spună răspicat că politica era greșită.

Vă dau exemple cu licențele de fabricație, de care eram foarte mândri. Atât în licența de fabricație cedată de Renault, pentru autoturisme, cât și în licența MAN-Germania pentru autocamioane se prevedea că orice îmbunătățiri ale celor două produse realizate de licențiatori vor fi transferate și părții române. Lucrurile au evoluat, însă, cu totul altfel, dar din vina noastră.

Eram președintele părții române în Comisia mixtă cu Turcia. Cu ocazia unei sesiuni, partea turcă a cerut să cumpărăm din Turcia și o seamă de produse finite, nu numai materii prime. Știind că noi producem Dacia după licența Renault 12, licență cumpărată și de Turcia, ne-au oferit o seamă de repere cu care noi am fost de acord. Când am venit însă în țară, am constatat că reperele produse de turci nu se potriveau la Dacia, întrucât producția turcă era de ultimă generație, îmbunătățită pe baza modernizărilor licențiatorului. Partea română — deși primise aceleași îmbună-

tățiri — nu aplicase nimic în producție. Dacia pierduse cursa modernizărilor, era deja un produs învechit.

Același fenomen s-a produs și în cazul camioanelor MAN de la Brașov. Mai mult, Ceaușescu m-a pus să aranjez cu partea germană să ne dea un consultant pentru a stabili cauzele rămânerii în urmă a uzinelor „Steagul Roșu” și măsurile ce trebuiau luate. Uzinele MAN ne-au trimis unul dintre cei mai buni specialiști — care tocmai ieșise la pensie și avea timp de analize. A stat trei luni în uzină, a întocmit un caiet de observații și propuneri. Dar, când a fost prezentat conducerii uzinei și ministerului, toți au început să protesteze că sunt defăimați și au intervenit pe lângă Ceaușescu. Lucrurile au rămas în starea de letargie pe care o știm, iar consecințele le resimțim și azi.

Cincinalul în patru ani și jumătate a fost una dintre obsesiile formule ale „epocii de aur”. „Provocarea” a fost lansă de Gheorghe Cioară, pe când era prim-secretar pe Capitală. Ce știți despre acest moment?

Eram secretar al CC cu propaganda, pe atunci. Într-o zi, Ceaușescu m-a chemat la el și mi-a spus că a discutat cu Cioară, care va lansa o chemare către toate județele, pentru realizarea cincinalului în patru ani și jumătate. Mi-a spus să iau măsuri ca presa, radioul și televiziunea să susțină această inițiativă.

L-am întrebat dacă guvernul știe despre ce se pune la cale și dacă el, Ceaușescu, crede că se poate realiza această idee, ținând cont că planul era, și așa, foarte încordat.

Mi-a spus că guvernul trebuie să se supună acestei inițiative, iar din această parte nu va ieși o devansare cu șase luni, dar sunt bune și 2-3 luni.

Înainte de a instrui presa, i-am telefonat lui Ilie Verdeț, care era prim-ministru, să-l pun la curent și să-i sugerez să discute cu Ceaușescu. Bineînțeles, a rămas cum a zis Ceaușescu! Inițiativa a bulversat întreaga economie, pentru că aprovizionarea tehnico-materială era planificată pentru anumite cantități și termene. S-a ajuns la raportări fictive, aceeași marfă fiind raportată în 2-3 județe cel puțin. De

pildă, Cioară pretindea că întreaga marfă destinată exportului — deși produsă în mai multe județe — să fie raportată la Capitală, pentru că întreprinderile de comerț își aveau sediul în București. Județele n-au acceptat. Sunt convins că aceeași marfă a fost raportată în cel puțin 2-3 locuri.

A fost o inițiativă care a omologat dezinformarea la nivel național.

O altă aberație — ideea de a construi Casa Poporului, care i-a venit după cutremur. Se discuta mult despre asta?

Ceaușescu a dorit un sediu al CC, undeva unde seismicitatea să fie cât mai mică, solul foarte solid. Din toată Capitala, s-a descoperit că pe Uranus era locul cel mai potrivit. În '77 îmi amintesc că la fiecare reuniune revenea ca un laitmotiv ideea Casei. Atunci nici nu avea un nume.

Am asistat, însă, la prezentări de machete la CC privind construcția unor cartiere. Ceaușescu era, în general, atent. Dacă însă era și ea de față, el era mai arțagos, mai rigid în a accepta păreri. Ca să nu mai vorbim că ea se băga ca musca-n lapte, în față, cu absurdități pe care el, de regulă, le accepta. Rareori l-am văzut s-o dea la o parte.

Pe urmă a apărut ideea să facă și un cartier al ministerelor, apoi și unul de locuințe, pe urmă i s-a părut că bulevardul din fața Casei nu era destul de lung și l-a extins. Se adăuga ce mai văzuse prin Coreea și prin alte părți.

Ceaușescu era obsedat de construirea unui adăpost antiatomic pentru că văzuse că la CC, la cutremur se făcuseră praf toate căptușelile pereților. Au făcut consolidări mari, dar numai în corpul din mijloc, care rezistă și la nouă grade Richter. Dar dacă are loc și o mișcare laterală, cele două aripi cad sigur, pentru că nu mai există nici un fel de elasticitate. Deci, îi intrase în oase frica de cutremur și când îi era frică, făcea tot ce putea să scape de obsesie.

Ce se discuta despre demolarea cartierelor vechi ale Bucureștiului? Ați știut despre demolarea complexului Văcărești?

În organele de conducere ale partidului sau în guvern nu s-a discutat niciodată despre demolările de proporții din

centrul civic. Cât am lucrat la partid s-a discutat despre reabilitarea complexului Văcărești, fiind prevăzută transformarea acestuia într-un muzeu istorico-cultural. Am rămas uluit când am aflat că, în loc de restaurare, Văcăreștiul a fost demolat, iar în locul său a fost creat un lac artificial.

10

Din nou, despre Ceaușescu

„Marele conducător“ se temea de boli, cutremure și comploturi, dar și de „lupii tineri“ • Ceaușescu se dezinfecta cu alcool după ce dădea mâna cu demnitarii • Cu micii, fripturile și sarmalele de acasă, în vizite oficiale • Era orgolios și încăpățânat, nu accepta că nu știe ceva • Un excepțional simț al istoriei: voia o imagine perfectă pentru posteritate • Avea talent pentru politica externă • Pentru a-și convinge tatăl să intre în CAP, i-a promis că-i cumpără o pereche de boi • Scandaluri la vânătoare

Ceaușescu, spuneți, a avut multe obsesii și temeri. Comploturi și cutremure, între altele.

Ceaușescu avea câteva obsesii. Una era că socialismul este, din principiu, superior oricărei societăți. A doua — că trebuie să dezvoltăm investițiile mergând până la absurd. A treia obsesie — că nu cu întreprinderi mici și mijlocii se dezvoltă economia, ci cu mamuți. De aceea îi erau dragi combinatele siderurgice, chimice, întreprinderile de utilaj greu. Închipuiți-vă că o țară ca România avea patru combinate de utilaj greu! Aveam una dintre cele mai puternice prese din lume. cred că era a doua în orice caz. Abia o adusesem din Japonia și nu lucra fiindcă nu avea obiectul muncii.

Cât privește obsesia referitoare la superioritatea socialismului, făcea tot ce era posibil prin sistemul de propagandă să demonstreze acest lucru.

De ce se mai temea? De boală?

De boală cel puțin... Eu am avut odată o problemă foarte serioasă. De ziua lui, cum se întâmplă, cei mai în vârstă îl îmbrățișau. Eu mergeam mai la urmă și, vă spun cin-

stit, niciodată nu l-am sărutat. Odată, între patru ochi, m-a întrebat: „De ce?” i-am spus cinstit: „Pentru că am observat că, după asemenea momente, vă duceți și vă dați pe față și pe mâini cu alcool!” Nu mi-a răspuns nimic. Pentru că așa era. Se dezinfecța întotdeauna după strângeri de mână, cu oricine. Băieții care-l însoțeau aveau cu ei șervețele speciale impregnate cu dezinfectant.

Asta se întâmpla și după întâlniri la nivel înalt?

Absolut. El mergea și cu mâncarea după el, oriunde se ducea. Deci, nu mergea doar cu bucătar ori alt personal. Rareori când gusta mâncarea servită de gazde. Venea cu sărmăluțele după el, cu micii, cu fripturile, cu tot absolut.

Care era reacția celor la care mergea în vizită?

Vă închipuiți că nu erau încântați, dar n-am auzit vreodată comentarii.

Se mai temea de ceva?

Cred că se temea de „complotul” celor tineri. De exemplu, nu vedea cu ochi buni întâlnirile — la câte o petrecere sau ceva similar — dintre Ștefan Andrei, Dumitru Popescu și cu mine. Sau ne punea mereu în față exemplul „ilegaliștilor” ca model de devotament, cinste, probitate. Într-o seară, prin vara anului 1974, ne-a invitat la Snagov pe Andrei și pe mine. După ce am luat câte o gustare și câteva pahare de „tărie”, Ceaușescu iar a adus vorba de exemplul ilegaliștilor și superficialitatea tinerilor. Atunci, ne-am năpustit asupra lui și i-am spus în față tot ce aveam pe suflet despre „calitățile” ilegaliștilor: intriganți, șireți, neloiali în raporturile dintre ei, lăudăroși și câte și mai câte. Noi n-am spus că persoanele de față se exclud, ceea ce l-a descumpănit pe Ceaușescu. I-am reproșat inclusiv faptul că nu mai promovează tineretul cum făcea cu 10 ani în urmă.

Când vă întâlneți toți trei despre ce discutați, numai despre politică? Îl criticați pe Ceaușescu?

În discuții, abordam teme foarte diferite — politice, culturale, de artă, expoziții etc. Sigur că vorbeam și despre politica lui Ceaușescu, fiindcă ne dădeam seama de aberațiile ei. Între noi existau anumite afinități pentru că eram apropiați ca vârstă, lucrasem în același timp în organizațiile de tineret, aveam preocupări intelectuale și spirituale apropiate. Deseori, Dumitru Popescu și cu mine mergeam pe jos de la CC până acasă. Andrei era mai comod, nu mergea cu noi. Era, deci, firesc să ne întâlnim și la câte o mică petrecere între bărbați sau de familie. Ceaușescu nu vedea cu ochi buni această apropiere. Îmi amintesc că, într-o seară, de ziua lui de naștere, Andrei ne-a invitat la o mică reuniune în trei, la Clubul diplomaților de la Băneasa. Cred că oamenii Securității i-au raportat lui Ceaușescu că ne aflam la club, pentru că nici nu apucasem să gustăm ceva, că N. Ceaușescu îl caută pe Andrei și-l cheamă la el, în Bulevardul Kalinin (azi Eliade). Nu după mult timp, mă cheamă și pe mine. Ne-a tras o săpuneală zdravănă, chipurile, pentru că ne-am dus în „viesparul” acela de spionaj. Popescu rămăsese singur. I-am povestit a doua zi ce s-a întâmplat și l-am prevenit că va fi chemat la Ceaușescu. Într-adevăr, a doua zi dimineață a fost și Popescu chemat la „raport”. Discuția n-a durat mult, dar imediat am fost chemat eu la Ceaușescu. M-a întrebat ce-i cu Popescu, pentru că i-a răspuns foarte agresiv, ceea ce nu era în obiceiul său. N-am știut că să-i spun. M-am dus la Popescu, și el mi-a povestit cu mult haz că, în așteptarea convocării la Ceaușescu, luase un calmant. Popescu avea o mică suferință la inimă și, cum așteptarea se prelungea, a mai luat un calmant. Se pare că a depășit doza, ceea ce i-a dat o stare de agresivitate care l-a pus pe gânduri pe Ceaușescu.

Apropo de reuniuni. Care era atmosfera când cadrele superioare de partid veneau și cu soțiile la diferite agape, revelații etc.

De obicei, astfel de întâlniri aveau loc în ocazii mai deosebite — Revelion, Ziua Națională — iar în cadru mai restrâns și în alte împrejurări. Deoarece Ceaușescu nu avea

simțul umorului, aceste reuniuni nu erau prea vesele. Avea obiceiul ca, și atunci, să aducă vorba tot despre probleme politice sau de serviciu. În general, cei doi vorbeau cel mai mult. Uneori, mai aveau loc incidente, fiindcă ambii îl criticau pe unul sau pe altul în fața soției, ceea ce, câteodată, provoca replica celui în cauză. Personal, am trecut printr-o astfel de situație, în care realmente m-am certat cu Ceaușescu la o reuniune, pe chestiuni profesionale. Soția mea s-a simțit foarte prost, i-au dat și lacrimile. Fiindcă nu cedam, știind că am dreptate, Elena Ceaușescu m-a rugat să pun capăt disputei.

Pe la sfârșitul anilor '60 și începutul anilor '70, Ceaușescu era mai volubil, mai bea și câte un pahar, se crea o atmosferă plăcută. Dar, spre anii '80, după ce n-a mai pus strop de băutură în gură din cauza diabetului, revelioanele deveniseră de gheață. Abia așteptam să se termine meniul, să putem pleca pe la casele noastre și să putem și noi petrece în voie.

Vorbea vreodată Ceaușescu despre el însuși? Povestea episoade din viața sa?

Rareori! De obicei, spunea lucruri deja cunoscute din activitatea sa de ilegalist. O singură dată ne-a povestit că, pentru a-l convinge pe tatăl său — Andruța Ceaușescu — să se înscrie în CAP, i-a promis că-i cumpără o pereche de boi. Nu știu, însă, dacă i-a cumpărat!

Avea admirație pentru cineva din anturajul său? Sau pentru unii dintre contemporanii săi?

Îl admira mult pe generalul de Gaulle.

Ceaușescu mai avea, se pare, o obsesie: se credea priceput la toate. Devenise „genialul conducător” care știa totul, despre orice. O imagine care exasperase populația. S-a făcut multă râlvă pe tema studiilor lui Ceaușescu. În ce condiții și-a completat studiile?

Ceaușescu a fost în viața lui un autodidact. El și-a completat studiile, așa cum au făcut cei din conducerea superioară de partid care nu aveau studii.

Erau mulți?

Erau destui: Verdeț, Iosif Banc, Patilineț, Trofin, aproape toți. Ei fuseseră muncitori sau ucenici și nu aveau studii superioare. Cum se dădeau examenele sau cât erau de serioase, asta este o altă poveste. Eu n-am o părere prea bună despre studiile făcute la fără frecvență sau la seral. Studiile făcute la zi sunt temeinice.

În ce-i privește pe cei din conducere, mi-e greu să vă spun cât de temeinic s-au pregătit. Mai ales că unele examene se dădeau și prin birourile de la CC sau prin biroul rectorului sau decanului ASE, unde s-a dus majoritatea. Cu indulgență vorbind, era o chestiune formală.

În ce-l privește pe Ceaușescu, priceput la toate, asta era o trăsătură de caracter mai degrabă. El avea într-adevăr o inteligență nativă, dar era imposibil să se priceapă la toate. Avea un obicei: nu se dădea bătut niciodată. Fie că prindea din zbor, fie că își dădea cu presupusul, fie pur și simplu din spirit de contrazicere, nu accepta nimic până nu trecea și prin capul propriu. Era orgolios și încăpățânat, nu accepta că nu știe un lucru.

Nu era cumva o încăpățânare prostească?

În orice om există trăsături contradictorii. Poți fi în același timp și prost, și deștept. El însă avea și informații — tehnico-științifice, rezumate desigur, și altele. Când a fost discuția despre centralele nucleare — cum se știe, există mai multe sisteme — noi i-am făcut o sinteză a diverselor tipuri, din care rezulta că sistemul CANDU era superior celorlalte din mai multe motive. Când a avut loc discuția în CC privind filiera ce trebuia adoptată, el era deja informat ce avantaje prezintă sistemul propus.

Se știe că îi plăcea foarte mult vânătoarea. Ați participat la vreo partidă de vânătoare?

Nu mi-a plăcut niciodată vânătoarea, dar am participat la două partide, fără să trag nici un foc de armă. La prima vânătoare, Ceaușescu a vrut să mă „boteze“, adică să-mi tragă vreo 25 de nuiile la fund. A folosit un șiretlic, așezându-mă în stand cu aghiotantul său. Când a apărut ursul, Neagoe, aghiotantul, a tras și l-a omorât. Ceaușescu a spus că trebuie să primesc „botezul“, numai că eu i-am demonstrat că țeava puștii mele era curată. Aflasem că la fel procedase cu Manea Mănescu, care se fălise cu „botezul“, dar s-a ținut după aceea o săptămână de partea dorsală...

A doua vânătoare a fost în zona Timișoarei și la ea au participat între alții Maurer și Stane Dolanț, secretar al Biroului Executiv al Uniunii Comuniștilor din Iugoslavia. Rolul meu era ca, împreună cu Ștefan Andrei, să-l însoțim pe Stane Dolanț la sosire și la plecare. Andrei și cu mine n-am luat parte la vânătoarea propriu-zisă și, pentru că era frig, ne-am cinstit cu niște țuică fiartă.

Am observat că organizatorii vânătorii făcuseră o potecă pentru mistreți, spre a-i împinge către standul lui Ceaușescu. Numai că mistreții n-au fost „disciplinați“ și au luat-o peste câmp, spre standul lui Maurer. S-a declanșat un mare scandal atunci. Ceaușescu l-a acuzat pe Maurer că i-a furat vânatul. La expoziția de trofee, Ceaușescu a venit cu cei mai mulți mistreți, dar de valoare mai mică, pe când Maurer a avut mai puțini, dar cu valoare cinegetică mai mare. Din cauza scandalului, am ratat prânzul vânătoresc, așa încât Andrei și cu mine l-am luat pe Stane Dolanț și ne-am dus la Timișoara să prânzim.

Maurer — care era un mare vânător — avea o impresie proastă despre Ceaușescu, pentru că nu-și alegea vânatul și măcelărea tot ce-i ieșea în cale. Nu avea stofă de vânător.

Pe de altă parte, se pare că era foarte preocupat de propria imagine, să nu fie ridicol, să aibă mereu o mină serioasă și severă, ca și cum toate durerile lumii i-ar fi stat pe umeri.

Ceaușescu avea un simț al istoriei cum rar am văzut. Era preocupat, într-adevăr de imaginea sa, mai ales pentru viitor, cât de mult va fi apreciat după moarte. Corecta și re-

vedea toate protocoalele şedinţelor CPEx, Birou Permanent, Secretariat etc., principalele stenograme, mai ales părţile care conţineau concluziile sale sau diferite indicaţii.

Acest simţ al istoriei s-a manifestat şi când a fost vorba de marile sale construcţii — Centrul Civic, Casa Popoului, alte edificii de importanţă naţională. În toate cazurile a lăsat documente care să ateste peste ani cine a fost ctitorul. Documentele au fost fie îngropate la temelia edificiilor, fie consemnate în arhive.

Este clar, pe de altă parte, că N. Ceauşescu a avut un rol important în regiune. Cum se înţelegea cu vecinii?

Eu am participat la două mese restrânse organizate de Ceauşescu în onoarea mareşalului Iosip Broz Tito, conducătorul Iugoslaviei. Tito era un conducător cu concepţii destul de liberale, cunoscător al fenomenelor şi evoluţiilor pe plan internaţional, un interlocutor inteligent. Îmi amintesc cum îl sfătuia pe Ceauşescu să fie mult mai larg în a permite românilor să circule peste hotare şi să-i îndemne să meargă la lucru în ţări mai bogate. El ne-a prezentat experienţa Iugoslaviei. A permis oamenilor să lucreze peste hotare, să înfiinţeze societăţi comerciale şi chiar de producţie, ceea ce a adus ţării cel puţin două mari avantaje: pe de o parte, cei ce lucrau în exterior trimiteau bani familiilor, mărinzind rezerva valutară a ţării, iar pe de altă parte se specializau în diferite meserii. Tito îi spunea lui Ceauşescu să nu se teamă că oamenii rămân în afară, pentru că experienţa Iugoslaviei demonstra că imensa majoritate se întorcea în ţară.

Mai avea o obsesie: să fie consilier universal, să dea sfaturi mai marilor lumii. În materie de politică externă avea, se pare, un simţ deosebit. Aţi participat la vreuna dintre întrevederile considerate istorice cu preşedinţi ai SUA, cu regina Marii Britanii sau cu preşedinţi ai Franţei?

Ceauşescu, trebuie să recunoaştem, avea o mare înclinaţie spre politica externă. Îl preocupau toate marile probleme internaţionale şi avea idei şi păreri în toate.

Eu am participat la convorbirile româno-americane cu ocazia vizitei în România a președintelui Richard Nixon⁹⁶, în 1969. Ceaușescu și Nixon aveau raporturi apropiate, fiindcă în 1967, când Nixon nu reprezenta nimic, a fost primit cu multă prietenie de Ceaușescu. Brejnev a refuzat atunci să-l primească pe Nixon.

Din acele convorbiri, am reținut două sugestii de mare importanță pe care Ceaușescu i le-a făcut lui Nixon. Președintele american era foarte interesat de normalizarea relațiilor americano-chineze, dar nu găsea calea prin care să stabilească relații diplomatice. Ceaușescu i-a sugerat să se întâlnească cu Zhou En Lai înainte de a face orice alt demers. Nu în capitala chineză, ci în Shanghai, unde să cadă de acord asupra etapelor privind normalizarea relațiilor bilaterale. Mai mult, Ceaușescu l-a asigurat că poate transmite această sugestie și părții chineze.

Un al doilea subiect de mare importanță era războiul din Vietnam, unde americanii se afundaseră tot mai mult. Ceaușescu i-a spus lui Nixon că n-ar trebui să aibă nici un complex în abordarea acestei probleme, pentru că nu el ca președinte a început războiul, ci alți președinți sunt vinovați de eșec. I-a sugerat ca, în paralel cu continuarea războiului, să înceapă tratative de pace secrete cu vietnamezii. Și în acest caz, România era gata să mijlocească transmiterea mesajului.

Urmarea, în ambele cazuri, se știe. Americanii au reluat relațiile cu chinezii, iar războiul din Vietnam a luat sfârșit cu o pace care a pus capăt anilor de lupte grele. Sigur, au fost și mulți alți factori care au contribuit la rezolvarea acestor probleme delicate.

Aș vrea să vă relatez un alt episod. Așa cum se știe, în preajma morții sale, Franco⁹⁷ — conducătorul Spaniei — și-a ordonat succesiunea. Discuția se purta în legătură cu

⁹⁶ Richard Nixon, președinte al SUA între 1969–1974.

⁹⁷ Generalul Francisco Franco (1872–1975), om politic spaniol, șeful partidului fascist „Falanga Spaniolă” (ulterior, „Mișcarea Națională”), dictator (1939–1975); în 1947, s-a autoproclamat șef al statului pe viață.

două personalități: actualul suveran al Spaniei, Juan Carlos, și tatăl său.

Franco îl susținea pe Juan Carlos, dar nu toate forțele politice erau de acord. Majoritatea, între care și Partidul Comunist în frunte cu Santiago Carrillo, îl sprijinea pe tatăl viitorului suveran al Spaniei. Franco știa că Santiago Carrillo era bun prieten cu Ceaușescu și mai știa că secretarul general al comuniștilor spanioli tocmai se afla la București. Așa că, la cererea lui Franco, N. Ceaușescu a organizat la Snagov o întâlnire secretă între adjunctul șefului Marelui Stat Major al Armatei Spaniole și Carrillo. Moderator era chiar Ceaușescu, favorabil actualului suveran al Spaniei.

Nu cunosc conținutul concret al convorbirilor, dar am înțeles din ceea ce ne-a povestit Ceaușescu, într-un cerc restrâns, că lucrurile au mers bine, au avut un final foarte bun.

Cum se desfășura o ședință a CC sau în guvern? Era o atmosferă „de lucru“, rigidă? Cum își prezenta și susținea Ceaușescu punctul de vedere?

Se dădeau înainte dosarele cu punctele înscrise pe ordinea de zi și fiecare făcea observații, dacă avea de făcut, la problemele respective. Sigur, unele erau luate în seamă, altele nu. Fiecare participant nu avea vreme, în fond, să străbată tot materialul. Cum făceam eu? Aveam un șef de cabinet care-l dădea tuturor direcțiilor din minister și-mi prezenta lucrurile prin prisma acestora. Îmi spunea dacă sunt referiri la comerț exterior, dacă nu trebuia cumva introdus ceva cu privire la acest domeniu. Sau, dacă erau lucruri mai deosebite mi le semnalau. Eu eram, în același timp, în Biroul Permanent al CPEx, în Comitetul Executiv, în Biroul Permanent al Guvernului și în Guvern. Deci, în ședință, fiecare prezenta un punct de vedere, fără nici o opreliște și Ceaușescu ținea sau nu seama de ele, trăgea concluzii...

Îndrăzneau cei prezenți să-l contrazică? Cum reacționa?

Sigur că da, mai ales la materialele cu caracter economic. Îi spuneau: „Tovarășu' Ceaușescu, în problema aceasta vă informez cum stau lucrurile. Cred că nu-i bine asta sau asta și vă propun următoarele.“

Erau rare cazurile când Ceaușescu lua el primul cuvântul. Când o făcea, însemna că dorea să imprime o anumită direcție a hotărârii. Fiindcă și el avea punctul de vedere formulat de consilierii lui.

Ceea ce poate duce la concluzia că miniștrii și membrii CPEx nu îndrăzneau să-l contrazică atunci când decidea măsuri aberante. Din teamă sau oportunism.

Nu este adevărat. Cel puțin cât am lucrat eu și în conducere au fost multe cazuri de împotrivire față de diverse măsuri. Ceaușescu avea și toane. Nu întotdeauna era receptiv la alte propuneri, mai ales când avea convingeri deja formate. Când era hotărât să ia anumite măsuri, le punea de formă în discuție, pentru că tot cum voia el ieșea.

Această tendință dictatorială s-a manifestat de timpuriu, după preluarea puterii. Centralismul era preocuparea de câpătări a lui Ceaușescu, dorea să controleze totul. Partidul și statul deveniseră una. Sigur că în regimul comunist partidul era deasupra tuturor, controla statul, societatea, individul. Dar, de fațădă, se păstrase o oarecare separație.

Începând din anii '70, s-a accentuat tendința lui Ceaușescu de a crea organisme de partid și de stat, de a crea funcții care cumulau aceste atribuții. La Congresul al IX-lea se hotărâse separarea funcțiilor de partid și de stat, pentru crearea unei dialectici de conducere de sus până jos. Aceste idei au fost abandonate odată cu setea de putere și de acaparare a tuturor pârghiilor de conducere de către Ceaușescu: Secretar General, Președintele României, Președintele Consiliului de Stat, Președintele Frontului Unității Socialiste etc.

Ceaușescu a interzis formula de „secretar general“, funcție care exista în ministere. Mai târziu, s-a renunțat și la formula de președinte al Consiliului de Miniștri, în fa-

voarea celei de prim-ministru. Ceaușescu voia să fie doar el secretar general și președinte.

Și s-a continuat în jos: la județe și în orașe, primul secretar era și președinte al Consiliului Popular. La sate, secretarul de partid era și primar etc.

A început, apoi, crearea organelor de partid și de stat: Consiliul Culturii, Consiliul Științei și altele, cu importanță mai mică. Ministerul de Externe și, parțial, Ministerul Comerțului Exterior fuseseră scoase de sub jurisdicția guvernului și lucrau direct cu Ceaușescu.

Administrația era la cheremul organelor de partid, introducându-se arbitrarul și amatorismul în conducere. Pe de altă parte, Securitatea — și ea stat în stat — devenise indispensabilă actului de conducere al cuplului prezidențial, influențându-l, cum am spus, prin modul de selectare a formațiilor dirijate către vârful puterii.

Când a avut loc ceremonia instalării lui Ceaușescu în funcția de președinte al țării, în 1974, cine s-a ocupat de detalii? Cui i-a venit ideea sceptrului? Istoricul Dinu C. Giurescu declara, într-o emisiune televizată, că părintele său a fost solicitat de cadre din CC să se ocupe de heraldica sceptrului.

Ideea cu sceptrul a avut-o chiar Ceaușescu și îmi amintesc că se inspirase din istorie, dacă nu mă înșel de la Mihai Viteazul, sceptrul reprezentând simbolul puterii. De confecționarea sceptrului s-au ocupat Consiliul de Stat și Biroul Marii Adunări Naționale, respectiv președintele MAN, Nicolae Giosan, care i l-a și înmănat lui Ceaușescu la ceremonie. Au fost consultați istorici și specialiști în heraldică.

Să detaliem momentul rupturii, când dvs. ați cerut în 1982 să fiți eliberat din toate funcțiile de partid și de stat. De fapt, v-ați prezentat demisia. Ruptura a survenit după 10 ani de colaborare cu Nicolae Ceaușescu, a cărui venire la putere — cum spuneți — v-a dat mari speranțe și v-a bucurat. Ați demisionat într-un moment de criză economică profundă. A fost o coincidență? Cum s-a petrecut momentul?

1982 a reprezentat pentru mine capătul unui drum lung, plin de frământări, de suișuri și coborâșuri în încercarea de a realiza ceva în domeniile în care am lucrat. Eu lucrasem mulți ani în două țări dezvoltate, Franța și Italia. În lucrarea mea de doctorat în economia mondială sintetizasem experiența celor două țări cu multe învățăminte și pentru România. Deci, sesizasem destul de ușor ce era negativ în politica noastră economică și în alte domenii. În primul mandat de ministru al comerțului exterior, reușisem anumite reforme și avusesem sprijinul lui Ceaușescu. Din 1972 am intrat în conducerea partidului, deci într-o mare măsură am pătruns în intimitatea actului de conducere. Încă din acel an am observat unele discrepanțe între cele spuse public de Ceaușescu și ceea ce gândea, în mod real. Am început să realizez că N.Ceaușescu nu era cel văzut de la distanță. Am discutat despre aceste lucruri și cu Ștefan Andrei, care era secretar CC cu probleme internaționale și care avea aceleași păreri ca mine. În anii care au urmat, am avut confirmarea acestor observații. Despre toate am avut discuții și cu Dumitru Popescu, cu Gh. Pană, cu Ilie Verdeț, toți împărtășind aceleași idei, dar în particular. Am purtat discuții și cu unii prim-secretari PCR din județe — Gheorghe Petrescu, de la Dolj, Richard Winter, de la Sibiu, care m-a și turnat la soții Ceaușescu. Unora dintre ei le sugeram că ar fi cazul să-l părăsim pe Ceaușescu, pentru că ne împingea la dezastru. Toate încercările de a-i influența au rămas fără rezultat.

A-l părăsi pe Ceaușescu presupunea înlocuirea lui. Aveați dvs. și cercul persoanelor cu care ați discutat pe cineva în vedere?

Nu ne puneam în acel moment problema schimbării iminente a lui Ceaușescu. N-aveam forțele necesare, n-aveam forță umană. Criza sistemului nu se maturizase.

Sigur, se pune întrebarea cum de-am stat atâta vreme, zece ani, în conducerea partidului și am slujit nu doar interesele țării, ci și unele interese ale lui Ceaușescu.

Este greu de explicat dacă nu ții seama de condițiile concrete de atunci, de sistemul de conducere, de dependențele care fuseseră create de Ceaușescu pentru a nu lăsa altora nici un fel de spațiu de manevră. Multă vreme am nutrit convingerea că voi fi capabil să influențez lucrurile în bine, ceea ce în mare măsură s-a dovedit a fi fost fals. Trebuie să ținem seama că în fiecare om acționează vectori contradictorii. La un moment dat, dominant era sentimentul de revoltă față de ceea ce vedeam sau serveam și eram gata să părăsesc totul pentru că nu puteam face nimic. Dar apăreau și micile lașități și oportuniste care puneau în cumpănă consecințele unei acțiuni, chiar faptul de a părăsi corabia: eram dependent de ei cu casa și situația economică — găsirea unui loc de muncă, mă temeam de eventuale represalii etc.

Ajunsesem să am certuri interminabile, zilnice cu soții Ceaușescu, pentru că, pe măsură ce criza economică se adâncea, Ceaușescu venea cu măsuri tot mai aberante, dictate în mare măsură de Elena Ceaușescu. Se amestecau, de asemenea, tot mai grosolan în actul de comerț exterior.

Ca să vă dați seama până unde se ajunsese, la sfârșitul anului 1980, Ceaușescu mi-a cerut să fac un fals în balanță de plăți externe, respectiv să nu evidențiez deficitul real, scoțând „gaura” dată de Ministerul Agriculturii. Am refuzat categoric și i-am spus că peste ani se va putea constata falsul.

În acest timp, căutam prilejul de a pleca din conducere, fiindcă voiam să părăsesc, fără scandal, demnitățile pe care le dețineam. Lucrurile s-au precipitat și scandalul a izbucnit în mai 1982. Noi câștigasem în Irak o licitație privind irigarea a 250 000 ha de teren, cu 70% plata în avans, în condițiile în care aveam nevoi mari la balanța de plăți. Pentru o asemenea lucrare era necesară o organizare deosebită, dotare tehnică, condiții de cazare pentru personalul care urma să lucreze în condiții de climă vitrege. Ceaușescu hotărâse deja ca, la toate lucrările noastre din străinătate, totul să fie adus din țară, inclusiv mărunțișurile care se puteau găsi pe piața locală și mai ieftine decât produsele noastre. Dădusem dispoziție unui colectiv de propuneri, condus de Alexandru Mărgăritescu și Sârbu Enache, să cal-

culeze totul. Au ajuns la concluzia că era mai eficient să cumpărăm cinci autoturisme „tout terrain” japoneze, fiindcă ARO nu a corespuns la testări, iar japonezii aveau mașini adaptate condițiilor din Irak. Vasile Pungan, consilierul lui Ceaușescu, a sustras de la dactilografă un exemplar cu nota de propuneri și i-a făcut lui Ceaușescu o informare că „ministrul comerțului exterior nu aplică hotărârile partidului”.

În ședința Biroului Permanent al CPEX din prima săptămână a lunii mai, la un punct pe ordinea de zi, discutăm în contradictoriu cu Ceaușescu, care era sprijinit în surdină de Elena Ceaușescu. Îmi amintesc că aveam argumente solide și nu cedam. Ceaușescu — văzând că nu mă poate pune la punct cu argumente — a scos din mapă informarea lui Pungan spunând: „De altfel, tov. Burtică nu aplică hotărârile partidului în domeniul pe care-l conduce! Iată cum vrea să procedeze în Irak!” și a început să citească de pe foaie. Degeaba am încercat să-i explic de ce era eficient planul acela. Elena Ceaușescu țipa ca o isterică. După interminabile controverse, am spus: „Întrucât constat că nu mai este posibil nici un dialog în cadrul conducerii, vă rog să mă eliberați din toate funcțiile de partid și de stat. Din acest moment nu mai sunt ministru al comerțului exterior.” A fost un moment de uluială și, după ce și-au revenit, a început tirul împotriva mea: Ilie Verdeț a cerut să fiu sancționat cu vot de blam, Gogu Rădulescu a cerut vot de blam cu avertisment, Elena Ceaușescu a cerut excluderea mea din partid etc.

Nici până azi n-am aflat ce sancțiune mi-au dat, l-am rugat mai târziu pe Andrei Vela — care era adjunct al Cancelariei CC — să citească stenograma ședinței respective și să aflăm ce sancțiune am primit. Andrei Vela mi-a spus că stenografele au fost atât de uluite de ceea ce se petrecea, încât n-au mai stenografiat partea cu scandalul. A doua zi după ședința CPEX, sâmbătă, Ceaușescu m-a chemat la Snagov la o partidă de volei. Am refuzat.

Lunea următoare, Ceaușescu m-a convocat la CC în biroul său. Mi-a cerut să retractez tot ce declarasem în ședința BP al CPEX și să-mi reiau atribuțiile. Am refuzat și i-am spus că hotărârea mea era irevocabilă. M-a întrebat unde

vreau să lucrez. I-am spus că nu m-am gândit, dar fiind inginer pot lucra într-o întreprindere de construcții de mașini.

A doua zi, probabil după consultările de rigoare acasă, Ceaușescu m-a chemat din nou. Mi-a propus să merg prim-secretar în județul Argeș. Am refuzat, spunând că acela era fieful Elenei Ceaușescu și el știe ce raporturi am cu ea. În final, s-a convenit să merg prim-secretar la Prahova, unde eram și deputat al MAN.

Când au început șicanele?

Elena Ceaușescu se gândea doar la răzbunare, așa că în următoarele 2-3 luni a pus la cale, împreună cu Securitatea, să-mi fabrice un dosar care să mă condamne. A trimis în străinătate echipe de securiști coordonate de generalul Gheorghe Marcu pentru a depista conturile în valută de care eram suspectat sau pentru a verifica dacă nu figurez printre agenții CIA, MOSSAD sau KGB.

Fiindcă n-au găsit nimic, au decis să mă lucreze la intern. Tudor Postelnicu și generalul Nuță s-au ocupat personal să fabrice „probe” privind lipsurile din comerțul exterior, lansând și cele mai ordinare zvonuri despre mine și munca mea.

După două luni și jumătate am fost schimbat de la Prahova. Aflasem de la un general de Securitate că mi se întocmise un dosar din care acesta mi-a dat mai multe date. În dosar fuseseră incluse tot felul de neadevăruri sau adevăruri trunchiate, rupte din contextul faptelor și răstălmăcite pentru a mă incrimina, făcând jocul Securității și al Elenei Ceaușescu. La cererea mea, Ceaușescu m-a primit la Snagov înainte de discuția din CC al PCR. I-am arătat că dosarul întocmit reprezenta o denaturare a faptelor de către Securitate, că multe acțiuni incriminate de aceasta au fost efectuate cu aprobare de la cel mai înalt nivel și că fuseseră în interesul țării, care câștigase astfel mulți bani.

Ceaușescu n-a schițat nici un gest, n-a scos o vorbă, ca și când n-ar fi înțeles că-i spuneam, de fapt, că el dăduse aprobările. La un moment dat, spre sfârșitul „monologului”

meu, i-am spus că în Plenara CC care va discuta cazul meu, voi ridica problema Securității și anume că aceasta se află deasupra tuturor, deasupra partidului, deasupra organelor statului, că în fapt este un stat în stat.

Este singurul moment în care Ceaușescu a reacționat vehement: „Dacă ridici problema Securității, te nenorocești! Bobu, Dincă, Dăscălescu, Winter, Postelnicu abia așteaptă să sară asupra ta!”

Mi-am dat seama ce se pusese la cale și cine trebuia să ia cuvântul împotriva mea. Totodată, am avut practic o revelație: nu Ceaușescu se afla la cârma țării, ci alții, în frunte cu nevastă-sa, iar el devenise prizonierul lor.

În plenară am spus câteva cuvinte doar, anume că nu sunt de acord cu acuzațiile ce mi s-au adus în raportul Securității, citit de Iosif Banc. Pentru că n-am ridicat problema Securității, Ceaușescu n-a mai dat cuvântul nimănui. Propunerea de a mă exclude din CC al PCR a fost votată în unanimitate, deci am fost demis „când vrem noi, nu când vrea el”, cum s-a exprimat Elena Ceaușescu.

Să fiu sincer, am simțit o mare ușurare. Ducându-mă acasă, mi-am luat tensiunea arterială: aveam 12 cu 7.

Nu mi-au dat salariu timp de trei luni și doar la amenințarea mea că voi da, pentru asta, în judecată CC al PCR, dar și pentru că nu mi-au dat o decizie de desfacere a contractului de muncă și pentru că nu mi-au oferit un loc de muncă, lucrurile s-au rezolvat. Mi-au dat salariul și am fost transferat la uzinele 1 Mai Ploiești. Aveam interdicție categorică de a lucra în București.

Peste ani, Ilie Verdeț mi-a povestit că Iosif Banc — raportorul la Plenara CC din 1982, care m-a incriminat pentru a fi exclus — i-a spus imediat după ședință: „Ilie, băia-tul ăsta — adică eu — este nevinovat, noi l-am pedepsit degeaba. Materialul pe care l-am citit a fost fabricat de Securitate.” La vremea respectivă Ilie Verdeț și Iosif Banc erau cuscri, deci destul de apropiați.

În fond, Ceaușescu v-a protejat atunci chiar împotriva Elenei Ceaușescu. Există, pe de altă parte, voci care susțin că, în '82 când v-ați înaintat demisia, ați fi cedat unor avantaje mate-

riale deosebite din partea lui Triță Făniță și de aceea au apărut zvonurile privind nereguli în comerțul exterior.

Întrebarea dvs. pornește de la zvonistica și dezinformările lansate de Securitate prin dosarul pe care mi-l întocmise în vederea excluderii mele din CC, la cererea Elenei Ceaușescu. Eu, într-adevăr, mă folosisem de posibilitățile AGROEXPORT pentru îndeplinirea unor operațiuni secrete aprobate de Ceaușescu și care aduceau bani pentru comerțul exterior. Nu pot divulga ce fel de operațiuni, pentru că ar însemna să pun în cauză persoane de prim rang din alte state. În acele misiuni, organele de Securitate n-au fost agreate, întrucât discuțiile se purtau cu factori politici, nu cu agenți recrutați.

Securitatea nu putea ierta faptul că fusese ocolită, mai ales că, într-unul dintre cazuri, a depus mari eforturi să fie folosită pentru a-și face o nouă „intrare”. Ceaușescu, însă, a socotit că era bine să purtăm dialogul numai la nivel politic. Pornind de la lungul șir de „contre” și de la mai vechile dispute, Securitatea a început să pescuiască în ape tulburi, să răstălmăcească, să interpreteze faptele, să ofere Elenei Ceaușescu așa-zise delictе și încălcări ale legii de comerț exterior. Convingerea mea este că N.Ceaușescu nu i-a spus soției sale niciodată despre diversele operațiuni speciale puse la cale. În acest context, a fost luat în colimator și Triță Făniță, care nu se încadraseră întrutotul în executarea planurilor Securității de a pune stăpânire deplină pe comerțul exterior, cât și pentru faptul că participa la unele operațiuni care nu erau controlate direct de Securitate.

Probabil că atunci ați înțeles, pe pielea dvs., încă un lucru: ce a însemnat brațul lung al Securității pentru alți disidenți — atâția câți au fost!

Securiștii au fost atât de ticăloși, încât au declanșat procese în comerțul exterior unor persoane nevinovate, numai pentru a lovi în ministrul comerțului exterior și a-și acoperi propriile abuzuri. Un director din minister — Cătălin Munteanu, și un adjunct al ministrului, Doina Ardare — au fost inculpați și condamnați fără să aibă vreo legătu-

ră cu cauza pentru care fuseseră judecați. Triță Făniță participa, prin Agroexport, la bursa cerealelor de la Chicago, câștigând, uneori pierzând ...

Avea voie să facă aceste jocuri bursiere în Occident, deși era cetățean al unei țări socialiste? Este uluitor!

Da. Ministerul inițiasse un proiect de decret — denumit ulterior Decretul 90 — prin care erau permise operațiuni de comerț exterior pentru obținerea de aport valutar (fără export românesc de marfă), iar judecarea eficienței operațiunilor se efectua la sfârșitul anului și nu pe fiecare operațiune în parte. Deci se permitea ca la bursa să câștigi, dar să și pierzi, dar per total an trebuia să ieși cu câștig. Securitatea îi urmărea mai ales partea de pierderi pe unele operațiuni.

Nu vreau să se înțeleagă că îl apăr pe Triță Făniță. A avut și el slăbiciuni și a mers pe lângă lege. Nu cred, însă, că Securitatea avea dreptul moral să-l judece. După ce l-au hărțuit doi ani — în care Triță Făniță a dat tot felul de declarații în scris — l-au eliberat din închisoare fără a fi fost judecat, ba chiar cu certificat de bună purtare, adică nevinovat.

Referitor la așa-zisele „avantaje materiale deosebite” pe care le-ați invocat, rezultă că eu ar fi trebuit să fiu un îmbogățit de pe urma comerțului exterior. Vreau să fac două precizări.

În primul rând, dacă m-aș fi simțit cu „musca pe căciulă”, aș fi fost mai smerit în fața lui Ceaușescu și nu i-aș fi aruncat provocarea de a mă elibera din toate funcțiile. Alții se băteau pentru funcții și făceau sluj în fața cuplului prezidențial. Chiar la funcția de ministru al comerțului exterior jinduiau mulți, văzând în aceasta doar deplasările în străinătate, nu și răspunderea enormă.

În al doilea rând, eu ar fi trebuit, ca om bogat, să am cel puțin un apartament proprietate personală, nu neapărat vile, cum aveau toți securiștii care ne judecau pe noi. Ori eu, așa cum v-am spus, mi-am cumpărat cu greu un apartament în urmă cu doi ani. La o vilă la Breaza, la Voila, la Cheia — unde colcăie de foști securiști — nici nu am visat.

V-ați gândit vreodată, până în 1989, să reveniți în sistem?

Ultima dată l-am văzut pe Ceaușescu în 1982, când m-au exclus din CC. De atunci, nu am mai vorbit cu el. Nici un moment nu mi-a trecut prin cap să revin, nici la CC, nici la guvern.

Ana Mureșan⁹⁸, care era o apropiată a Elenei Ceaușescu, mi-a vorbit odată despre o intenție a conducerii de a fi adus la Ministerul Turismului și m-a tatonat ce părere aveam. I-am spus că, în mod categoric, nu mai doresc să repet experiențele trecute. Ea mi-a zis că, totuși, n-ar trebui să fiu atât de categoric și că ar fi mai bine dacă aş cere să discut cu „tovarășa“.

Am mai aflat și din alte surse, dintre membrii CPEx, despre astfel de idei, dar în același timp existau și puternice opoziții în conducerea de atunci privind eventuala mea revenire. Cei mai înverșunați erau Dăscălescu, Bobu, Dinică, Winter, Postelnicu și, până la urmă, Elena Ceaușescu.

⁹⁸ Ana Mureșan, ministru al comerțului interior în guvernele Constantin Dăscălescu (1982-1989).

11

Elena Ceaușescu

Elena Ceaușescu l-a influențat puternic pe Nicolae Ceaușescu încă înainte de a fi la putere • Ceaușescu avea permanent nevoie de sprijinul și acordul ei, pentru că-l avea la mână • Elena cenzura orice informație pentru uzul „conducătorului” • La înmormântarea soacrei, cu casetofonul de romanețe pe mormânt • Clanul Ceaușescu acaparează totul • Alergie la „transfugi” precum Brâncuși • Ceaușescu a dormit dus în noaptea de 21/22 decembrie '89

Despre Elena Ceaușescu s-au spus multe lucruri dure. În toate relatările, ea apare ca un soi de chintesență a ceea ce este mai rău într-o ființă umană. A fost „piaza rea”, cum se spune. A fost însă ea singura vinovată pentru dezastru? Fiindcă pare greu de presupus ca, în fond, Ceaușescu să se fi lăsat total dominat de ea. E greu de admis că o catastrofă națională poate fi doar opera unui singur individ.

Așa cum am spus, de politica greșită și de neajunsurile acelor ani sunt vinovați și cei din anturajul lui Ceaușescu. Din câte am aflat, în anii '80 dispăruse aproape orice împotrivire în conducere față de măsurile pe care le lua cuplul prezidențial. Elena Ceaușescu n-a avut putere doar când a ocupat funcții publice. Ea l-a influențat pe Ceaușescu încă înainte de a fi la putere. Ei aveau obiceiul să se consulte acasă, el o informa pe diverse chestiuni și ea își dădea cu părerea. Eu am avut ocazia să constat acest lucru când Elena Ceaușescu nu era în conducerea partidului. Dar era desul de bătoasă și avea păreri în toate, deși nu deținea nici o funcție publică.

Părea subjugat de ea...

Da. S-ar părea că Elena Ceaușescu îl și șantaja, fiindcă deținea informații documentate despre momente delicate din viața lui Ceaușescu.

Ghisela Vass, care era șefa Secției CC de relații externe și cadre în anii '50, mi-a povestit că Elena Ceaușescu descoperise documente prin care ulterior pare că l-a șantajat pe Ceaușescu. Găsise într-un dosar de cadre — pe vremea când absolut toate documentele personale se aflau la dosarul de cadre în secția CC — documente compromițătoare pe care, ulterior, le-a sustras. Unul era un raport al Siguranței din care rezulta că N. Ceaușescu n-a rezistat la confruntarea cu Siguranța și a divulgat persoana care l-a trimis la Craiova cu ajutoarele pentru deținuții politici. Ceaușescu era atunci un adolescent și fusese trimis de Ajutorul Roșu⁹⁹ la Craiova, unde era în desfășurare procesul lotului de comuniști Gheorghiu-Dej. De fapt, turnătorii a constatat în descrierea perfectă, cu lux de amănunte, a omului de legătură al cărui nume nu-l știa, dar care a fost imediat prins de Siguranță. Îmi amintesc că prin '72, pe vremea când Ion Iliescu era secretar cu propaganda la Timișoara, a organizat o expoziție în care a expus acest document. Documentul mi-a fost semnalat de Ion Totu, șef de sector la secția de propagandă care a și dispus ca documentul să fie scos din expoziție.

Cum se face că documentul exista încă în '72?

Probabil că existau mai multe copii. Cred că documentul original se afla la Institutul de Istorie a PCR și probabil că Iliescu a dat de el.

Un al doilea document se referea tot la imaginea de ilegalist a lui Ceaușescu. În celebra fotografie a militanților din Comitetul Antifascist se afla, de fapt, fratele lui Ceaușescu — Marin, ulterior șeful agenției comerciale de la Viena. După cum știți, printr-un artificiu fotografic, în fotografia de grup acolo apare, mărit, portretul lui Ceaușescu.

⁹⁹ Ajutorul Roșu — organizație ilegală comunistă din România, în perioada interbelică, finanțată de URSS pentru a sprijini familiile comuniștilor întemnițați sau pe militanții care aveau o situație grea.

Ceaușescu era, de fapt, un tip influențabil. Nu avea încredere în propria persoană. Și când vorbea undeva, se uita mereu în ochii ei. Dacă ea dădea din cap, era bine și el pornea cu mai mult elan în discurs.

În al doilea rând, el fiind un tip destul de oscilant după părerea mea, avea nevoie de cineva care să-l susțină. Și acel cineva a fost ea, care l-a influențat enorm în hotărârile lui.

În afara faptului că-l influența personal pe Ceaușescu acasă, ea își luase un aliat de nădejde: Securitatea. Cu ajutorul ei, îl influența sau contracara măsurile luate fără avizul ei. Experiențele mele personale prezentate deja sunt edificatoare în acest sens. Din păcate, Ceaușescu a sfârșit mereu prin a-și însuși vederile soției sale și ale Securității, dovedindu-se în foarte multe cazuri un laș care nu-și mai recunoștea propriile decizii.

Ceea ce i-a netezit Elenei Ceaușescu drumul spre putere. Cine a propulsat-o pe Elena Ceaușescu în viața politică?

Ea cred că a discutat cu el acasă și a pretins să intre în viața publică. A fost aleasă mai întâi în CC, dar nu știu cine a propus-o, și apoi în Comitetul Executiv.

În timpul unei plenare, prin 1972, s-a convocat Comitetul Executiv. Eu eram membru supleant. Pentru prima și ultima dată s-a spus că supleanții nu participă. Eu m-am informat despre ce a fost acolo. Maurer a propus-o și, culmea ironiei, l-au pus pe Bodnăraș să facă propunerea în plenară. Care, sigur, n-a avut ce face și-a făcut propunerea.

Eu, discutând cu Bodnăraș și spunându-i că au făcut o mare prostie, el mi-a replicat: „Nu, nu, îți spun eu, ea îl va influența în bine!” „Nu vă dați seama, tov. Bodnăraș, că tot ce a făcut el a fost cu aprobarea ei.” Către sfârșitul vieții, mi-a dat dreptate.

Pe urmă a fost propulsată în guvern, dar nu oricum: prim-vicepreședinte al Consiliului de Miniștri. Ca să nu fie singură, au mai propulsat doi: pe Dincă și pe Oprea. Trei prim-vicepreședinți, ca și cum am fi fost o țară cât Statele Unite! Și a început să acapareze: la partid a luat comisia de

cadre, la guvern a preluat toate problemele de învățământ, de burse în străinătate, de abonamente la publicații străine etc. Toate au mers pe restrictiv. N-a făcut nimic spre dezvoltare. Noi aveam burse, pe care le-am pierdut din cauza ei: o dată 100 de burse Fullbright, altă dată din Germania. Nu trimitea pe nimeni, cu excepția lui Valentin Ceaușescu, pe care l-a trimis la Londra.

A fost suficient să pună piciorul în funcțiile respective, că pe urmă n-a mai avut nevoie de sprijin. A reglat lucrurile în așa fel încât a devenit, în fapt, și președinte al Consiliului de Miniștri, și șeful cadrelor de partid și de stat pe toată țara. Practic, și ea ca și bărbatu-său au dobândit puteri nelimitate.

A făcut exact lucrul de care Ceaușescu s-a temut toată viața și a luptat să nu se întâmple: a pus mâna pe toate pârghiile puterii, începând cu cadrele.

Pe urmă, a început să aibă păreri despre toate. Aveam discuții aprige cu ea legate de politica de credite, de ideea aberantă de a plăti înainte creditele externe — lucru nemai-întâlnit în practica internațională. În toate fenomenele negative din țara asta, a avut partea ei de vină. La un moment dat, a venit cu o absurditate: minerii care nu sunt localnici din localitatea unde se afla exploatarea minieră, să nu mai primească pâine, să mănince de la țară. Și au făcut o hotărâre, au venit cu ea în Comitetul Executiv și a fost respinsă. Atunci Ceaușescu a emis un decret, care nu mai trebuia să treacă prin Comitetul Executiv și s-a ajuns la mișcări ale minerilor de la Motru, prin '80. Minerii au devastat primăria, au spart geamurile la exploatare și a fost o revoltă de toată frumusețea. I-au trimis pe Postelnicu și pe Bobu, erau cât pe ce să fie linșați și a trebuit să dea înapoi.

Nu s-a auzit de această revoltă. Ce alte propuneri au mai fost respinse în acest mod?

A mai fost propunerea privind sistemul de pensii la mini-neri, care n-a fost aprobată de CPEx, și aceea privind car-

tierul rezidențial din Crângași. Altele au fost de mai mică importanță sau aveau alți autori decât Ceaușescu.

Ambiția Elenei Ceaușescu de a i se recunoaște merite științifice — pe care nu le avea, din simplul motiv că era analfabetă — a fost alimentată pe plan intern, abia după aceea a aspirat și a dobândit — Dumnezeu știe prin ce mijloace! — titulatura de „savant de renume mondial”. Cine a propus-o ca membru al Academiei Române?

Trebuie spus că prin anii '70, Academia Română nu mai desfășura, practic, nici o activitate. Dacă memoria nu mă înșală, prin 1974 s-a pus problema îmbunătățirii activității acesteia. Printre măsuri se număra și completarea locurilor vacante de academician. Prima discuție a fost în Secretariatul CC apoi, formal, s-a prezentat și în CPEx. În Secretariat, au fost luate în discuție mai multe cazuri speciale. De exemplu, secțiile corespunzătoare ale Academiei nu-i acceptau ca academicieni pe istoricul C. C. Giurescu — fiindcă fusese ministrul propagandei pe vremea lui Carol al II-lea și niște „radicali” din secție se împotriveau — și pe doctorul Constantin Arsene — căruia i se opunea vehement Theodor Burghela, ministrul sănătății la vremea respectivă. Eu am propus ca Secretariatul CC să se adreseze direct adunării generale a Academiei, pentru a decide alegerea celor doi savanți. În acest scop, am prezentat și câte un referat privind meritele lor științifice excepționale. Nu mai știu cum s-a procedat până la urmă, fapt este că ambii au fost aleși membri ai Academiei.

În contextul discutării cazurilor mai speciale. Manea Mănescu — probabil pus de cuplul prezidențial — a propus-o pe Elena Ceaușescu să fie aleasă membru titular al Academiei. Restul, a fost o formalitate.

Spuneți că i-a fost de ajuns să pună piciorul pentru a ocupa puterea. De fapt, ea conducea. S-a văzut și la mitingul din 21 decembrie '89: Ceaușescu era, de fapt, o marionetă în mâinile ei.

Eu am plecat, cum știți, în '82. Dar aveam un vecin, Andrei Vela, adjunctul lui Curticeanu, care-mi povestea ce isprăvi făcea ea. El mi-a spus că Elena Ceaușescu instituisese un sistem de cenzură aspru: să nu ajungă la Ceaușescu nimic până nu trece pe la ea. Și oameni, și documente. Luase acest obicei încă de pe când eu eram în conducere. Îi era teamă că-l influențez pe Ceaușescu. De câte ori intram eu la Ceaușescu, după foarte scurt timp apărea și ea. Bineînțeles, discuția era ratată. Probabil, cei de la cabinet o sunau și-i spuneau că sunt la Ceaușescu. Deci, acest procedeu devenise regulă, sub pretextul că trebuia menajat tovarășu'! Așa a ajuns tovarășu' că nu mai știa ce era prin țară.

După cum am fost informat de anumite persoane din conducere, în decembrie '89, când Ceaușescu a plecat în Iran, în timpul evenimentelor de la Timișoara, el nu știa aproape nimic în legătură cu dimensiunea crizei și cu dimensiunea revoltei. Așa că a plecat ca și cum nu era nimic deosebit. Ea, însă, știa. Ea a pus să fie omorâți și incinerați cei 40 de revoluționari. Ceaușescu a dormit dus în noaptea de 21 spre 22 decembrie, ca și cum țara era în perfectă ordine!

Elena Ceaușescu a manifestat o puternică doză de iresponsabilitate, ca om politic cum se pretindea, ca om în general. După părerea mea, a fost răul cel mai mare care a venit asupra României! Cred că nici războiul n-a adus atâtea daune câte a adus această femeie, care era ascultată orbește de Ceaușescu.

Tot ei i se datorează și impunerea clanului Ceaușescu în viața țării, ca o familie domnitoare?

Ei au vrut să facă din Nicu om politic. Dar el, ca orice copil de bani gata, răsfățat, n-a prea dovedit — cel puțin la început — calități de om politic. Mai ales că era departe de a fi un ascet, să se lase de băutură și femei. Până la urmă, totuși, n-a făcut excese. Avea un suflet bun și de multe ori o scurtcircuita pe maică-sa. Nu prea se avea bine cu ea, cu taică-său se înțelegea mai bine. Ceilalți doi, Zoia și Valentin, nici n-au intrat în viața publică. Și, apoi, știți cum este:

când ești fiul șefului statului, lumea te curtează, este mai atentă, mai indulgentă. Erau însă modești și au ajutat multe persoane.

Aveau, însă, neamuri numeroase și aici a fost problema. Rudele cred că au fost propulsate și la propunerea oportuniștilor. Se știa că un frate lucrează în nu știu ce domeniu — hai să-l propunem într-o funcție importantă! Alții știau că ea are un frate — hai să-l propunem la sindicate! Aici cred că vina care le poate fi adusă — și lui, și ei — este că au acceptat și nu și-au dat seama de ridicolul ca toate neamurile să intre în toate sferele vieții politice și sociale. Să fie toți doctori în diverse domenii, în condițiile în care majoritatea celor îndreptățiți nu aveau acces.

Nu este vorba doar despre ridicol, ci și de un real pericol pentru viața publică. Mulți erau, de fapt, niște incompetenți care ajunseseră în funcții de conducere! Potrivit unor date pe care le dețin, clanul avea peste 60 de reprezentanți în funcții dintre cele mai importante. Iar cei care-i susțineau erau de aceeași factură, după cum s-a văzut în procesul CPEx: Mănescu, Postelnicu, Bobu... Nici nu puteau să fie altfel decât Ceaușeștii!

Eu n-aș spune că au fost incompetenți, dar se întinse se plaga nepotismului. Aș vrea să fac o precizare: în ultimii ani, mai ales în ultimii 7-8 ani, Elena Ceaușescu l-a influențat în asemenea măsură pe Ceaușescu încât și-a făcut o echipă tot mai slabă de conducere la partid și la guvern. Îmi aduc aminte, când a fost schimbat Verdeț ca prim-ministru, iar eu cerusem să plec. Până la urmă am convenit să mă duc prim-secretar la Ploiești. Înainte de plecare, am avut o discuție cu Ceaușescu, el spunându-mi că vrea neapărat să mă întorc, să fiu secretar cu probleme organizatorice. Eu i-am spus clar: „Nu vreau să mă mai întorc vreodată în aparatul Comitetului Central!”

Cu această ocazie, Ceaușescu mi-a cerut părerea — sau s-a făcut, de fapt, că mi-o cere — în legătură cu măsurile organizatorice pe care urma să le ia. Între altele era și eliberarea mea din funcții, dar mi-a spus că vrea să ia măsuri și la

Consiliul de Miniștri. Președinte era Verdeț. Și mi-a spus: „Ce părere ai avea de Dăscălescu?” I-am spus : „Săriți din lac în puț! Mi-ați spus că nu sunteți mulțumit de Verdeț, dar după părerea mea el cunoaște economie, cunoaște oamenii și ar putea face treabă bună, dacă ați lucra cu el cum trebuie. Dumneavoastră vă amestecați foarte mult în problemele guvernului fără ca primul-ministru să știe. Dacă vreți să vă luați un vâtaf la guvern, atunci îl luați pe Dăscălescu. Dacă vreți, însă, un prim-ministru cred că faceți o mare greșală că îl schimbați pe Verdeț.” Ceaușescu a rămas la părerea că Dăscălescu era mai bun. Am dedus că era, de fapt, dorința Elenei Ceaușescu, pentru că pe urmă au pus-o prim locțiitor al primului ministru. Și, de fapt, ea conducea Consiliul de Miniștri, Dăscălescu era om de paie.

Toate aceste fațete dau, în final, o imagine hidoasă: o conducere bicefală, cum s-a spus, care nu putea rezista dacă soții Ceaușescu n-ar fi semănat psihic și mental, în resorturile lor cele mai profunde. Erau, de fapt, la fel de răi, de ranchiunoși și de avizi de putere. S-ar părea că soții Ceaușescu nu aveau preocupări comune muritorilor de rând. Cu alte cuvinte, trăiau doar prin și pentru putere, le erau străine trăirile emoționale obișnuite față de familie, nu aveau prieteni adevărați, ca să nu mai vorbim despre preocupările cotidiene firești.

Am cunoscut familia Ceaușescu în întregul său începând cu anii '63-'64, când eram consilier la ambasada României din Paris. În acel an, familia Ceaușescu a venit în vacanță în Franța și eu m-am ocupat de organizarea și desfășurarea călătoriei, așa că i-am cunoscut mai îndeaproape.

Am vizitat muzee, monumente de artă, obiective economice, dar și locuri mai deochiate, fără copii după noi, desigur.

Adică Place Pigalle și Moulin Rouge?

Între altele, chiar Saint Denis, care trece drept cel mai deochiat cartier din Paris. Reacția lui Ceaușescu a fost a unui om normal, n-a fost rigid. Știu că pe vremea aceea Elena Ceaușescu era prietenă cu Martha Drăghici și cu Elena

Maurer. Nu știu cât de profunde erau aceste prietenii. Din spusele lui Bodnăraș, pe vremea lui Gheorghiu-Dej, familia Ceaușescu făcea opinie separată față de ceilalți membri ai Biroului Politic. Ceaușescu nu avea nici un prieten acolo.

Copiii familiei Ceaușescu aveau în schimb mulți prieteni, atât din cercul celor din conducere, cât și din afara lui. După ce a preluat conducerea supremă în partid, cuplul Ceaușescu a devenit tot mai uscat sufletește în raporturile cu cei din jur. Nu exteriorizau nici un sentiment de dragoste, emoție, prietenie față de cineva.

Am asistat la o scenă grotescă: la înmormântarea mamei lui Ceaușescu, Elena Ceaușescu și-a dat rău în petec. În loc să lase preotul să țină slujba așa cum este obiceiul, a adus un casetofon, l-a așezat pe mormânt și i-a dat drumul să cânte... romanțe, spre disperarea Elenei Bărbulescu, sora lui Ceaușescu. De altfel, a avut loc acolo o ceartă între ele, ca la piață. Apoi, l-a obligat și pe preot să cânte o romanță, fiindcă îi plăcea defunctei...

La toate întâlnirile pe care le avea — fie în cadru oficial, fie la o plimbare ori o partidă de volei —, Ceaușescu nu discuta decât probleme de muncă, de partid sau de stat. Chiar când era aniversarea unui membru al conducerii și se organiza o masă festivă, discuțiile alunecau tot spre probleme de muncă.

Elena Ceaușescu nu se considera soție, ci om politic. N-am auzit-o niciodată să fi discutat despre copii ori despre viața de zi cu zi. Numai politică. Când aveau loc reuniuni la care veneau și soțiile demnitarilor, ea stătea întotdeauna cu bărbații, fiindcă era om politic! Doar la club se mai bărfeau, la o partidă de șeptic. Deveniseră atât de anoste, de plictisitoare aceste convorbiri la club, încât unii dintre noi, puțini la număr, mai dispăreau pe neobservate.

Viața lor spirituală era foarte săracă și se baza mai ales pe buletine de informare asupra evenimentelor politice. Elena Ceaușescu avea o concepție primitivă despre diaspora română și valorile culturale românești. Pentru ea, Brâncuși era un transfug și a făcut o criză când a aflat că am editat un album dedicat marelui nostru artist. De asemenea, împreună cu Ștefan Andrei, am înaintat propuneri să spri-

jinim centrul cultural român din Torino, condus de nepoata lui N. Iorga și să-i dăm pașaport românesc regizorului Penciulescu — rămas în Suedia — pentru a putea veni în țară să regizeze. Cele două cazuri au fost discutate separat în ședințe ale Biroului Permanent al CPEx. În ambele cazuri ne-am certat atât de tare — și eu, și Andrei — cu Elena Ceaușescu, fiindcă se opunea, încât Ceaușescu a întrerupt de fiecare dată ședințele și a obligat cancelaria să distrugă stenogramele.

Dvs. ați avut prieteni în conducerea PCR?

Da. Eram în relații apropiate cu Verdeț, Gh. Pană și alții. Cu Dumitru Popescu și Ștefan Andrei am avut relații strânse, ne vizitam. Din păcate, ceva s-a frânt în mine când am constatat că oamenii care mă cunoșteau bine au aderat la jocul perfid al cuplului prezidențial. Poate că nici nu puteau proceda altfel. Dar, spre regretul meu, acel sentiment frumos al prieteniei dezinteresate față de acești oameni s-a pulberat în 1982.

12

În loc de concluzii

Cum se face că nu a existat o împotrivire organizată față de politica dusă de Ceaușescu? Polonia și Ungaria au avut mișcările revoluționare din '56, apoi intelectualii cehi au format Carta '77 cu Havel în frunte, polonezii s-au reunit în jurul sindicatului Solidarnost. România a încercat o rezistență eroică, dar răzleață, încă din 1945 până prin anii '58-'60, împotriva comuniștilor. Mișcarea de rezistență a fost decimată prin trădare, dar și din lipsă de organizare, resurse, sprijin.

Un prim factor trebuie căutat în nivelul de trai. Până la jumătatea anilor '70, majoritatea populației era relativ mulțumită de condițiile materiale, de veniturile realizate, de faptul că învățământul și sănătatea erau gratuite, că un număr mare de oameni beneficia de gratuități pentru odihnă și tratament balnear.

Politica unui anumit egalitarism social dăduse roade. Nu trebuie uitat că măsurile nepopulare din anii '50 erau explicate, mai ales, prin urmările războiului, prin politica marilor puteri occidentale față de România, dar din timp în timp se făceau și reduceri de prețuri.

În a doua parte a anilor '60 și în anii '70, România a avut un ritm înalt de dezvoltare, ceea ce a făcut ca forța de muncă să fie ocupată aproape în întregime. În agricultură, o mare parte a CAP-urilor mergea destul de bine. Cu ce primeau pentru muncă, ce mai furau, cu micul lot de pământ, țăranii își asigurau un trai relativ decent.

Un al doilea factor care trebuie luat în seamă este funcția represivă a statului, care cunoscuse o extindere fără precedent. Securitatea și Miliția supravegheau totul. Orice împotrivire, orice comentariu considerat dușmănos era sancționat.

Pentru a explica, în parte, fenomenul, filozoful Constantin Noica avansase ideea că, prin impunerea ideologiei materialiste a regimului totalitar, individul nu mai avea șansa împlinirii spirituale¹⁰⁰, ceea ce l-a dezarmat în fața asaltului dictaturii.

Cred că mai trebuie să căutăm explicațiile acestei atitudini de acceptare fără împotrivire și în psihologia poporului român, în tradițiile și experiențele sale de viață, așezat la răscruce de drumuri, călcat de popoarele migratoare, subjugat de imperiile otoman, austro-ungar și rus.

Aceste experiențe au fost sintetizate în două proverbe definitorii pentru filozofia de viață a românilor: „Capul plecat sabia nu-l taie!” și „Fă-te frate cu dracul, până treci puntea!”

Dacă judecăm însă cu obiectivitate, vom observa că, de fapt, nu avem o tradiție revoluționară de profunzime, de mase. Revoluțiile din Țările Române nu au avut profunzimea și extinderea celor din alte state — SUA, Franța. Dacă este să luăm doar exemplul revoluției de la 1848 sau al revoluției lui Tudor Vladimirescu, ele nu au frământat masele largi, din toate teritoriile locuite de români. De asemenea, noi am început războaiele într-un fel și le-am terminat întotdeauna altfel. Ne-am făcut frate cu dracul până am trecut puntea!

În vremurile moderne, am cedat în 1940 Basarabia, Bucovina de Nord și Ardealul fără un foc de armă! Micuța Finlanda — mă refer la populație — a ținut piept cu vitejie agresorului sovietic. Noi, nu!

¹⁰⁰ Dennis Deletant, op. cit.

Nu vreau să învinuiesc poporul român de lașitate, pentru că pe front, când au avut conducători capabili, când au fost organizați bine, soldații noștri au luptat eroic.

Dar această psihologie, a supunerii față de cel puternic, există până în zilele noastre. Iar conducătorii țării nu pot face excepție, fiindcă provin din acest popor.

La finele anilor '80, s-a văzut însă că acest popor răbdător, căruia îi ajunsese cuțitul la os datorită unei politici aberante și iresponsabile, încurajat din afară, având și exemple, și-a arătat adevărata valoare.

A fost momentul când mămăliga a explodat. Unde v-au găsit evenimentele din 1989? Ați participat în vreun fel la acestea?

În aproape toți anii de când am fost obligat să fac naveta București-Ploiești și retur, în intervalul 15 decembrie-15 ianuarie luam concediu pentru că se circula greu pe calea ferată (zăpadă, frig, trenuri întârziate etc.).

Deci, evenimentele din decembrie m-au prins acasă, în concediu. Pe vremea aceea nu mai priveam televiziunea, ci ascultam mai ales posturile de radio străine — BBC, Europa Liberă, Vocea Americii, Radio France Internationale etc. Așa am aflat de fierberea din țară.

În ziua de 22 Decembrie — la un telefon primit din partea unui prieten — am deschis televizorul și am privit „revoluția în direct“. La apelul lansat de Ion Iliescu prin televiziune, ca toți „oamenii de bine“ să vină la sediul fostului CC al PCR către orele 17.00, m-am dus și eu. În sediul fostului CC era o forfotă nemaipomenită de oameni de toate vârstele și, cred, și toate nuanțele politice. Pe culoare și în camerele de așteptare se făceau și se desfăceau guverne, se prezentau oferte pentru diferite posturi, Ion Caramitru și Dan Iosif, în fruntea câte unui grup de revoluționari, făceau „curățenie“ prin sediul CC de „contrarevoluționari“, se purtau discuții aprinse în legătură cu tentativa de furt a revoluției etc. La etajul IV, într-o sală mare de conferințe, se adunase toată istoria PCR, de la membri ai PCR din 1921 până la zi, de la foști înalți demnitari ai partidului și statu-

lui — ca Gheorghe Apostol, Alexandru Bârlădeanu și mulți alții — până la simpli instructori sau activiști mai mărunți.

Eu nu mai fusesem în sediul CC din 1982, așa încât nu mai recunoșteam chiar totul. Tot umblând de colo-colo să văd ce se mai întâmplă, m-am trezit undeva — cred că era prin apropierea cabinetului lui Nicolae Ceaușescu — într-o mulțime foarte agitată care din când în când nominaliza câte o persoană să ia cuvântul de la balconul CC sau striga că „ni se fură revoluția“. Cineva din mulțime m-a recunoscut și m-a „nominalizat“ să iau cuvântul. Am refuzat, spunând că n-am ce spune oamenilor. Mulțimea, în continuă mișcare, m-a luat pe sus și m-a împins într-un birou ca „om de încredere“. În acel birou se aflau Ion Iliescu, Petre Roman, Silviu Brucan, generalul Militaru, a fost adus ulterior și Alexandru Bârlădeanu, mai era șeful USLA, Ardeleanu, și alții de care nu-mi mai aduc aminte. A fost propus să fie introdus în acea cameră și Gheorghe Apostol, dar Silviu Brucan s-a opus categoric. De altfel, și în legătură cu intrarea mea acolo au fost obiecții, dar... vox populi, vox dei.

Discuția s-a purtat în legătură cu primele măsuri și programul minimal care trebuie anunțate populației. Așa s-a ajuns la cele 10 puncte-program. Am făcut și eu unele propuneri, printre care: să se închidă imediat granițele țării; să fie numit imediat un prim-ministru interimar pentru a prelua împreună cu ministerele rezolvarea treburilor curente și mai ales stabilirea măsurilor privind ordinea publică, alimentarea populației cu gaze și energie electrică, cu produse de strictă necesitate etc.; la fiecare județ să se instituie împuterniciți care să preia din mers funcționarea serviciilor publice în teritoriu; organismul care prelua puterea să fie validat de cineva — poate chiar de Marea Adunare Națională, înainte de dizolvarea acesteia — pentru a avea o anumită legitimitate. Nici una dintre propuneri n-a fost acceptată.

După redactarea celor 10 puncte-program, urma ca Ion Iliescu să discute întâi cu „activul de partid și de stat“ și apoi să se adreseze mulțimii din Piața Palatului. Numai că în momentul în care Ion Iliescu se îndrepta către etajul IV, unde se afla „activul“ — era trecut de orele 18.00 — a în-

ceput un puternic tir de artilerie. Cred că era de la tancurile și gurile de foc din piață. Se trăgea asupra Palatului Regal, Bibliotecii Centrale Universitare și asupra clădirii direcției a V-a a Securității, care se afla alături de BCU. În aceste condiții, Ion Iliescu n-a mai ajuns la activul de partid și de stat, ci a plecat cu alte persoane către Ministerul Apărării Naționale. Ca o curiozitate, cum știți, nu s-a tras nici un foc de armă în direcția clădirii CC.

Apoi evenimentele au evoluat așa cum sunt bine cunoscute, cu radicalizări ale pozițiilor diverselor părți participante la evenimente, cu modificări ale lozincilor și schimbări ale scopurilor revoluției, ducând la ceea ce suntem azi. Cred însă că s-a dat un start greșit schimbărilor în România, ducând la politici economice, sociale și de ordine publică în mare parte greșite, cu consecințe grave pentru meritul înainte al țării. Cred că și astăzi plătim tribut greu starului din 1990/1991.

Ați bănuț ce avea să se întâmple în decembrie '89?

Simțeam după starea de spirit din țară și după ce se petrecea prin alte țări vecine că plutește ceva în atmosferă, dar n-aș putea spune că intuiam momentul în care se va întâmpla ceva. Am avut o discuție cu Ion Iliescu în octombrie '89, cu o lună înainte de al XIV-lea Congres. Din când în când eu mai treceam pe la Editura Tehnică și de multe ori plecam spre casă împreună, prin Herăstrău.

Atunci, în octombrie, mergând prin parc, am abordat evoluția situației interne din România, prin prisma a ceea ce se petrecuse în celelalte state socialiste.

Pornind de la sistemul de conducere de la noi, de la oamenii care erau în jurul lui Ceaușescu în acel moment, de la duritatea dictaturii, concluzia noastră a fost că Nicolae Ceaușescu nu va putea fi înlăturat pe cale cât de cât pașnică. La noi se va ajunge la vărsare de sânge, nici vorbă să se producă vreo schimbare la congresul care urma să aibă loc.

Bănuiați că Iliescu știe mai multe detalii despre ce avea să urmeze?

Nu, nu mi-a dat a înțelege absolut nimic.

Vi s-a cerut, după evenimentele din decembrie, să reintrați în viața publică?

Atunci, în '89, în zilele Crăciunului, am primit un telefon de la un cunoscut din Ploiești, care se număra printre cei ce preluaseră puterea în județ. El m-a rugat insistent să merg imediat la Ploiești pentru a-i ajuta să pună ordine în conducerea județului, întrucât se găseau într-un vid de putere greu de depășit. După mai multe ezitări, am acceptat.

Când am ajuns la palatul administrativ din Ploiești, am găsit un haos de nedescris. O seamă de impostori, mai ales de la „Rulmenți Grei“, ocupaseră locurile cele mai bune și... bufetul comitetului județean de partid. Fiecare își adusese prietenele să vadă ce birouri grozave au și să le ospăteze cu bunătați.

Cum eu cunoșteam destul de bine oamenii din județ și mecanismele conducerii pe sectoare, am stabilit imediat oameni care să se ocupe de reluarea activităților productive, de aprovizionarea populației, de buna funcționare a serviciilor publice.

Am stabilit să se organizeze o conferință județeană, la care fiecare localitate să-și trimită un delegat, pentru a alege conducerea FSN pornind de jos în sus. Impostorii puteau fi astfel eliminați democratic. De altfel, ei m-au reclamat la București că mă port dictatorial, ca fost nomenclaturist. Iliescu l-a trimis în control pe Sergiu Nicolaescu, însoțit de un paznic. Nicolaescu a intrat ca o nălucă în sediu, s-a făcut că nu mă cunoaște și a început să șușotească cu „revoluționarii“ lui care nu erau alții decât impostorii despre care vă povesteam și care nu făceau nimic. Unii dintre participanți mi-au relatat ce s-a discutat acolo, anume că eu nu eram „omologat“ de centru pentru a organiza activitatea din județ.

Nicolaescu avea, probabil, motive să se arate important, doar era implicat în toate evenimentele. Povestea cu teroriștii i se datorează, se pare, mai ales că a condus comisia parlamen-

tară de anchetă. Ați spus că s-a făcut că nu vă cunoaște. În ce împrejurări l-ați cunoscut anterior?

L-am cunoscut pe când lucram la CC, iar el a regizat un film la TV despre războiul de independență din 1877/78. Îl reîntâlnisem în fostul CC în seara de 22 decembrie '89, când el mă și vedea din nou ministru al comerțului exterior.

Eu mi-am văzut de treabă la Prahova, au fost instalate peste tot conduceri alese în mod democratic, fără nici o influență din afară. Uneori au fost aleși chiar oameni dintre vechile cadre, care erau buni gospodari.

Când s-a ajuns la Conferința județeană, am fost propus președinte, dar am refuzat categoric și l-am propus pe fostul general Dimitrie Popa, șeful garnizoanei, un om onest, bun organizator și atașat ideilor revoluției. Când totul a fost pus în ordine, n-am așteptat să se termine conferința: am plecat la București și nu m-am mai amestecat vreodată în politică.

În timpul acestor evenimente, l-am cunoscut pe disidentul anticeaușist Vasile Paraschiv, cu care am și stat de vorbă. Venise la sediul FSN să ceară o funcție, dar cum funcții nu prea erau, l-am sfătuit să lucreze ca voluntar până se normalizează lucrurile. Vorbind de una, de alta, la un moment dat mi-a spus foarte serios: „Noi avem nevoie de oameni ca dvs. ca tovarăși de drum.” L-am întrebat dacă l-a citit cumva pe Lenin, fiindcă-mi face o astfel de declarație, dar el a negat.

Ce impresie v-a produs execuția soților Ceaușescu, ținând cont de conflictele din ultimii ani ai colaborării dvs. cu ei? V-ați simțit ușurat, răzbunat?

Oribilă! A fost o barbarie demnă de Evul Mediu. Eu am avut multe conflicte cu Ceaușescu, am realizat însă împreună și lucruri bune pentru țară. Pentru ceea ce a făcut rău, trebuia să aibă parte de o judecată dreaptă, corectă, nu de o parodie de proces. Nu sunt un om răzbunător, așa încât uciderea cuplului Ceaușescu nu mi-a dat nici o satisfac-

ție. Dimpotrivă, am avut senzația că au fost omorâți de oameni străini de spiritul neamului românesc.

Vă declarați un om de stânga și că nici prin cap nu v-a trecut, când erați în conducere, să renunțați la socialism. Azi, printr-o ironie a soartei, ați intrat în rândurile burgheziei moderne, ca președinte al unei companii private mixte. În ce măsură v-ați păstrat convingerile comuniste și încrederea în egalitatea și dreptatea socialistă?

În aproape 55 de ani de la primele mele contacte cu organizațiile de tineret socialiste, am trecut prin multe experiențe. Am început ca un entuziast, nepriceput în ale politicii, dar credul în ceea ce spuneau cei mari și am sfârșit cu o deziluzie față de toate curentele ideologice sau politice. Rămân un om al stângii, dar o stângă modernă, care nu are nimic de-a face cu socialismul de tip sovietic, o stângă a competenței, a dorinței de-a face bine oamenilor și, mai ales, o stângă civilizată, îndreptată spre progres real.

Sub nici o formă nu mai am încredere în dreptatea socialistă de tip sovietic sau „à la Ceaușescu”. Cred că omenirea în general a tras concluziile necesare din experiența comunistă.

Mulți nostalgici susțin că dacă Ceaușescu ar fi renunțat la o parte dintre măsurile absurde ale ultimilor ani, la privațiunile impuse populației mai ales, regimul ar fi putut rezista.

Chiar dacă Ceaușescu ar fi renunțat la toate acestea, regimul nu putea rezista. Pe plan intern, socialismul de tip sovietic fusese clădit pe piloni șubrezi: economie de comandă încălcând legile obiective economice, planificare rigidă, dirijarea vieții oamenilor, pierderea competiției cu țările capitaliste pe plan economic.

Apoi, regimul nu mai putea rezista și pentru că pe plan extern fusese izolat, iar structurile externe anticomuniste — sprijinite de Vatican și statele dezvoltate — exercitau presiuni tot mai deschise asupra organizării interne. Forțele populare și anticomuniste au găsit teren propice în acțiune

nea lor, iar regimul Ceaușescu n-a mai avut puterea de a rezista.

După mai bine de o jumătate de secol de activitate în slujba ideilor socialiste, aveți vreun regret?

Cel mai mare regret — nu doar de acum — este că nu mi-am urmat chemarea, adică învățământul și cercetarea științifică. Am fost câțiva ani asistent universitar și am lucrat în cercetare în cadrul învățământului superior. Nu câștigam mult, dar aveam satisfacții deosebite.

Mie activitatea politică mi-a plăcut când o făceam fără bani, când organizam și participam la activități culturale, la munca patriotică de împăduriri, pe șantierul Operei și parcului Herăstrău. Aceste acțiuni mă entuziasmau. Când am devenit salariat pentru activități politice, mi s-a părut că nu mai sunt atât de curat și credibil.

Au apărut deziluziile determinate de ruptura dintre vorbe și fapte, dintre principii și aplicarea lor, dintre ceea ce am crezut și m-a atras și ceea ce s-a dovedit fals în realitate.

Desigur, mai am și alte regrete determinate de activitățile concrete în care nu am reușit totdeauna ceea ce mi-am propus, de faptul că atunci când ești într-o funcție înaltă ți se tocește sensibilitatea și nu-i ajuți cât trebuie pe cei care au nevoie de tine; de faptul că, poate, ai nedreptățit oameni, deși fără intenție, și nu ai reușit întotdeauna să repari răul făcut.

Vizita delegației României în Italia (1968). De la stânga la dreapta:
Aldo Moro, I. Gh. Maurer, C. Burtică, Corneliu Mănescu

Primire la Mohammed Reza Pahlavi, Shah-in-shahul Iranului
(Teheran, 1969)

Cu Amintore Fanfani, ministrul italian de externe (1968)

Alături de cancelarul Germaniei, Willy Brandt, la recepția oficială
(Bonn, 1970)

Primire la Gamal Abdel Nasser, președintele Egiptului
(Cairo, 1970)

Împreună cu Zhan En Lai, premierul chinez și Li Sien En, adjunctul său
(Beijing, 1970)

Semnarea Acordului comercial pe termen lung cu Israelul
(București, 1971)

Dejun cu președintele Siriei, Hafez Al-Assad (1974)

Dejun cu președintele Libanului, Suleiman Frangieh (1974)

În vizită la BBC World Service, alături de Sir Charles Curran,
director general al BBC (Londra, 1976)

Semnarea primului acord de comerț între România și CEE.

De la stânga la dreapta: Gaston Thorn, președinte în exercițiu
al Consiliului de Miniștri al CEE; Wilhelm Haferkamp, vicepreședinte
al Comisiei CEE și Cornel Burtică, viceprim-ministru și ministru
al Comerțului de Stat și Cooperăției Economice Internaționale

La tribuna ONU, cu ocazia celei de-a XI-a sesiuni speciale
a Adunării Generale (New York, 1980)

La Rio de Janeiro, în 1982, cu puțin timp înainte de demisie

Roma, ottobre 1966

Eccellenza,

Mi sia permesso di rivolgermi a Lei per comunicarle ciò che segue:

Nel 1938, L'Accademia romana con l'appoggio finanziario dello Stato romeno, ha ordinato a una ditta di calchi di Roma, raccomandata da alcuni archeologi del Vaticano, l'esecuzione di una copia della Colonna di Traiano, che doveva essere portata in Romania.

I lavori della riproduzione, iniziati il 1939 e finiti il 1943, sono stati integralmente pagati.

A causa delle stato di guerra, non è stato possibile trasportarla in Romania la copia della Colonna a quella data. Secondo le informazioni che abbiamo, sappiamo che i pezzi che compongono la copia della Colonna sono stati depositati nel Museo Laterano, al Foro Traiano e al Palazzo delle Mostre.

Avendo in vista il nobile scopo al cui è chiamato servire la rispettiva Opera, mi sia permesso, alla richiesta dell'Accademia della Repubblica Socialista di Romania, di pregare Sua Eccellenza a ben voler far conoscere alle autorità del Vaticano, il desiderio dell'alto foro culturale romeno, di facilitare l'entrata in possesso della copia della Colonna di Traiano per portarla in Romania.

Esprimendo la mia speranza che la richiesta dell'Accademia romana avrà il Suo preziosissimo appoggio e la cortese comprensione da parte delle competenti autorità del Vaticano, La prego Eccellenza, di permettersi ad assicurarla della mia più alta considerazione.

Cornel Burtică

Alla Sua Ecc.
Mons. Carlo Grane
Nunzio Apostolico
Via Po, 27-29

R O M A

Notă verbală către Nunțul Apostolic (1966)

Tovarăşului Cornel Burtică

Prim-Vicepreşedinte al Consiliului de Miniştri

Slimatc Tovarăşc Prim-Viccpccşcdintc,

Dacă vă amintii, aşi avut bunăvoinţa să mă primiţi în noiembrie 1977, în legătură cu Mircea Eliade şi cu un institut (agcsămint) de studii orientale sortit să răspundă, pe plan de cultură, vocaţiei româneşti de mijlocirc între marile lumi de astăzi, o vocaţie pe care politica noastră externă a identificat-o cu o strălucirc fără echivalent în trecutul nostru.

Am luat între timp contact cu Mircea Eliade, care mi-a declarat că este gata să facă orice li cere intelectualitatea românească. El lasă de o parte deocamdată ideea de a primi onoruri sau de a face o simplă vizită în ţară şi doreşte din plin să se realizeze ctitoria la care visează de peste 40 de ani.

Cu acest scop la un apel sau propunere a Ambasadei române din Franţa, că va fi primit în audienţă de preşedintele ţării, la un termen potrivit, el ar putea să-şi expună planurile, adaptate - după cîte am înţeles - realităţilor de astăzi, de aici şi din lume. Ar rămîne la dispoziţia lui să îndrăsc mai mult în ţară sau să se întorcă la locul său, ştiut fiind vîrsta lui înaintată.

Din lunie este în Paris (4, Place Charles Dulin) unde rămîne timp de şase luni.

Primii, vă rog, asigurarea recunoştinţei mele pentru tot ceea ce aţi întreprins pînă acum pentru cultura românească, cum şi alăturatc mele nădejdi în acest caz, adt de important pentru destinul culturii române.

C. Noica

Filozoful Constantin Noica,
încercând prin această scrisoare să străpungă indifferenţa autorităţilor
faţă de Mircea Eliade şi eforturile lui

București 24. III. 1934

Dragă Chimate foarte
Cornel Bădălea

Tu ai vă multumesc încă odată,
la această ocazie, pentru caldă înțelegere
a spiritului efektiv și eficient pe care
mi l-ai acordat cu ocazia primirii
părții mele „Război”. Spectacolul ca
bucură de o primă bună și din partea
publicului și din partea criticii dramatice,
care a subliniat potențialul și
originalitatea românească, mesajul umanitar
etc. Sînt bucuros că sînt exemplu al
confirmației că publicul a trecut cu bine
și sper să ne văd din nou în viitor
prin ceea ce voi scrie.

Însoțirea cu căminul lui 4 marte
m-a durat mult (pentru că dispunîm overnuit
într-un). Mi-am întrerupt călătoria la Viena,
unde m-a dus să-ți dădă pînă și acum în
apoi casa, care a rămas în viața noastră.
Fost o încredere prea puțin însoțită
cu apăsătoare cu cuncta, dar ceea ce s-a
făcut cu atîtă energie și sîrărie de către
căminare pentru depășirea imensității
diferenței.

Primul mesajul meu tăcut și din toate
inimă

cu stîm
Marin Sorescu

THE [illegible] OF [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[The following text is extremely faint and largely illegible. It appears to be a multi-paragraph document, possibly a letter or a report, with several lines of text per paragraph. The content is too faded to transcribe accurately.]

[The following text is also extremely faint and largely illegible. It appears to be a concluding section or a signature block, with a few lines of text.]

Cornel Burtică și moștenirea comunismului

Ce a fost comunismul? Cum a fost el posibil în România și în general? Cine erau sprijinatorii acelui regim? Care a fost motivația lor? De ce a durat atât de mult regimul totalitar, în ciuda lipsei de legitimitate și corupției sale morale, a ineficienței economice și a altor defecte? Care au fost dimensiunile sociale și psihologice care explicau atunci existența atâtor beneficiari, iar acum a atâtor nostalgici? Cum se explică faptul că mulți dintre cei care au trăit în comunism nu i-au înțeles esența și manifestările? Care au fost particularitățile regimului comunist din România, cultura sa politică? Prin ce s-au caracterizat diferitele sale etape (dejismul, ceaușismul) și subetape? Au existat „doi Ceaușescu“, unul „bun“ și altul „rău“, sau a fost vorba despre una și aceeași personalitate? Care a fost relația dintre „centru“ și „periferie“ (Moscova și diferitele capitale ale țărilor satelit)? Cine deținea puterea cu adevărat? Ce a reprezentat poliția politică (KGB, Securitatea, STASI)? De ce au continuat unele dintre fostele poliții politice să influențeze politica și după căderea oficială a comunismului? Toate aceste întrebări și multe altele își așteaptă dezlegarea de mai bine de un deceniu. Va mai trece probabil încă o jumătate de secol până vom răspunde mulțumitor, pentru că nu avem încă nici toate informațiile, nici capacitatea conceptuală și metodologică de a aborda întrebările grele ale științei politice, istoriei, sociologiei, psihologiei și a altor discipline implicate în acest studiu. Pe la mijlocul secolului al

XX-lea, liderul comunist chinez Ciu-en-Lai a fost întrebat ce crede despre Revoluția Franceză de la 1789. El a răspuns că încă este prea devreme pentru a da un răspuns! Din anumite puncte de vedere, este prea devreme ca să răspundem tuturor întrebărilor privind comunismul în general și cel românesc în particular. Dar din alte puncte de vedere, a venit timpul să spunem lucrurilor pe nume și să ne pregătim pentru adevărurile care stau să vină. Cartea de interviuri cu Cornel Burtică, realizată de ziarista Rodica Chelaru, are meritul de a umple un gol informativ și interpretativ atât pentru cercetarea pe termen mediu, cât și pentru aceea pe termen lung. Cei care o citesc vor afla o mulțime de lucruri nu numai despre personajul politic interviuat, dar și despre perioada comunismului, de la unul dintre cei care erau informați în acea epocă, de la un *insider*.

Confesiunile celor care au alcătuit coloana vertebrală a fostei nomenclaturi comuniste și a serviciului său de reprimare, Securitatea, sunt cruciale pentru reconstituirea în detaliu și înțelegerea arhitecturii umane grație căreia a funcționat regimul comunist totalitar în România. După mai mult de 11 ani de la doborârea „imperiului răului”, puțini sunt aceia care au îndrăzneala să iasă în față și să povestească cum a fost posibil. Spre cinstea sa, Cornel Burtică este unul dintre puținii foști demnitari comuniști care au avut curajul și demnitatea de a accepta provocarea unui dialog privind propriul trecut. Până acum, au făcut-o aproape exclusiv cei din „vechea gardă” (Alexandru Bârlădeanu, Silviu Brucan, Corneliu Mănescu). Este vorba de personaje aflate la o vârstă și poziție din care nu mai aveau nimic de pierdut, dacă nu chiar înaintea obștescului sfârșit. Mărturiile personale de până acum (interviuri, memorii) se remarcă însă prin miopie morală și intelectuală (ca să fim eufemistici), care îi împiedică pe protagoniști să înțeleagă în profunzime fenomenele politice care i-au înglobat sau să recunoască partea malefică a acestora. Sau poate că tocmai participarea lor, colaboraționismul devine greu de înțeles sau de motivat acum, și atunci nu recunosc natura regimului, ci intră în detalii cu privire la o viață căreia ei vor să-i redea atributele normalității, pe care nu le-a avut niciodată.

De la un anumit punct încolo, lipsa de sinceritate, cinismul, incapacitatea de a înțelege, complicitatea, lașitatea îi împiedică pe protagoniști să dea toate informațiile, să spună tot adevărul. Cu toate acestea, mărturiile incomplete sunt mai valoroase decât tăcerile, pentru că ne ajută să recompunem un *puzzle* labirintic. Și cu cât vor fi mai multe mărturii precum cele ale lui Burtică, cu atât va fi mai ușor să fie coroborate cu informații din alte surse.

Rodica Chelaru s-a confruntat cu multiple probleme în alcătuirea acestei cărți. În mod evident, din motive diverse, interlocutorul ei nu spune tot ceea ce știe, nu răspunde întotdeauna exact la întrebări, iar adesea intră în detalii anecdotice aparținând categoriei bârfă „de partid și de stat”. Însă tocmai de aici vine o mare parte din farmecul cărții și al povestitorului Burtică. „Umanizarea” prin narațiune relaxată riscă însă relativizarea totală a perioadei comuniste. Cei care studiază regimurile totalitare, autoritare, dictatoriale sau evenimentele de tip revoluționar întâmpină câteva dificultăți epistemologice: amestecul de banal și abominabil scoate evenimentul politic din sfera faptelor sociale normale; de aceea, judecata descriptivă conține în sine elemente de informație care impun logic anumite judecăți de valoare; actorii politici individuali sau colectivi au tendința de a distorsiona reconstituirea trecutului în sensul autodisculpării; explicațiile date de actorii sau martorii unor evenimente poartă pecetea subiectivității, fiind cel mai adesea îndepărtate de cauzele reale și încărcate de anecdotic. De aceea mărturia lui Burtică trebuie filtrată prin prudente grile de lectură, mai ales atunci când el încearcă să explice istoria pe care a trăit-o.

Cornel Burtică a făcut parte din categoria „năpăstuiților”, a celor care au văzut în instaurarea comunismului ceva benefic. Provenit dintr-o familie de țărani săraci, mediu marcat de inegalitatea socială, el a îmbrățișat de tânăr, necondiționat și necritic idealurile sovietice. După cum mărturisește, „atracția mea spre societatea nouă era determinată și de faptul că în perioada adolescenței și tinereții mele, hrana noastră spirituală era în mod deosebit literatura, filmul, muzica sovietice care preamăreau noile relații între oa-

meni, egalitatea, prietenia, curăţenia sufletească. Toate aceste opere literar-artistice prezentau în termeni admirativi modelul societăţii sovietice — de bunăstare şi înfrăţire între oameni şi popoare — către care tindea şi societatea românească¹. În afară de faptul că nu distinge între o propagandă mincinoasă, kitsch şi „hrană spirituală”, perioada la care se referă Burtică aici era cea de după comiterea crimelor în masă de către Lenin şi Stalin. În România se cunoştea adevărul cu privire la caracterul criminal al regimului sovietic şi amănunte clare despre represiunile comise încă din perioada interbelică¹. După recucerirea în 1941 a teritoriilor ocupate abuziv de URSS în 1940, în România s-au cunoscut cu exactitate dimensiunile şi detaliile represiunii comuniste totalitare. Iar în 1944, teroarea publică provocată de apropierea trupelor sovietice venea din cunoaşterea acestor aspecte. Or, interlocutorul Rodicăi Chelaru afirmă că a „crezut sincer” în idealurile sovietice, „n-am aderat nicidecum din oportunism”. Dacă este sinceră, o asemenea percepţie s-ar explica prin lipsa de educaţie, informaţie şi modele culturale alternative. Este posibil ca în mediile defavorizate să nu se fi ştiut mare lucru despre natura criminală a comunismului sovietic. Însă era imposibil ca ea să nu fie observată cu privire la noul regim politic instaurat în România. Burtică afirmă în primă instanţă că nu ar fi ştiut nimic despre ceea ce se petrecea, că nu ar fi avut „maturitatea” pentru a înţelege, pentru ca apoi pe aceeaşi pagină să se contrazică şi să recunoască faptul că a văzut cu ochii săi scene ale deportării care nu lăsau loc de îndoieli cu privire la natura comunismului. Însă, după cum recunoaşte singur, „eram preocupat de propriile mele probleme. Nu aş fi putut să urmez liceul şi ulterior facultatea dacă n-aveam sprijinul statului”.

¹ În legătură cu dimensiunea crimelor leniniste şi staliniste din URSS, ca şi din ţările satelit, dintr-o largă bibliografie, vezi Stephane Courtois, Nicolas Werth, şi alţii. *Cartea neagră a comunismului. Crime, teroare, represiune*, traducere colectivă (Bucureşti: Humanitas. Fundaţia Academia Civică. 1998).

Cum pe vremea comunismului statul era de fapt partidul, nu se putea face o carieră fără compromisuri și fără a închide ochii la ceea ce se petrecea în jur. Lucru pe care Burtică l-a făcut câteva decenii. Dar de la un anumit punct încolo nici un om cât de cât educat și inteligent nu putea să susțină faptul că nu știa ce se întâmplă. În mod tipic, foștii susținători ai regimului comunist înlocuiesc sau combină teza lui „nu știam, am aflat abia mai târziu” cu teza caracterului pozitiv (măcar parțial) al regimului comunist. Burtică a făcut parte dintre activiștii „generației a doua”, nu din cea a generației revoluționare originare, care a fost responsabilă de instaurarea comunismului. Interviuuri absolute sincere cu acea generație s-au realizat în alte țări chiar înainte de prăbușirea comunismului, iar valoarea lor excepțională vine din aceea că protagoniștii de atunci au recunoscut că erau perfect conștienți de gravitatea politică și morală a ceea ce făceau, așa că partea represivă și criminală a fost deliberată, făcând parte chiar din strategia instaurării noului regim și a înlăturării dușmanilor de clasă². Koestler a reconstituit perfect psihologia liderilor bolșevici revoluționari implicați în instaurarea cu forța, prin crimă, teroare, represiune, manipulare a comunismului în Rusia, perfect conștienți de tot ceea ce făceau, care nu au ezitat să accepte (în ciuda faptului că erau și se știau complet nevinovați) sacrificarea lor de către Stalin și să recunoască tot felul de crime imaginare, în anii „marilor epurări”, de dragul salvării cauzei comunismului³. Burtică aparține însă cu totul altei categorii de activiști comuniști, care poate să pretindă cu argumente că nu a realizat niciodată în ce a constatat esența „imperiului răului”, din care România făcea par-

² Vezi în acest sens excepționalul volum de interviuri realizat de ziarista poloneză apropiată de Solidaritatea, Teresa Toranska, care a fost tradus în lumea întreagă, *Them. Stalin's Polish Puppets* (*Them* este traducerea în engleză a titlului din poloneză. *Oni*, adică *Ei*, „comuniștii”, adică „străinii”, cei străini de oamenii normali și de interesele naționale ale Poloniei) (New York: Harper & Row, 1987).

³ Vezi Arthur Koestler, *Întineric la amiază*, traducere de Sanda Aro-nescu și Radu Săndulescu (București: Albatros, 1991), unde personajul principal Nicolas Salmanovici Rubașov este de fapt liderul bolșevic Buharin.

te și împotriva căruia au luptat democrațiile occidentale în Războiul Rece. La fel precum majoritatea colegilor săi, fostul demnitar comunist încearcă de la bun începutul discuției să susțină mitul realizărilor socialismului, negând parțial și neconvingător caracterul antinațional al comunismului și punând accentul pe așa-zisele „realizări” din cei aproape 50 de ani de regim totalitar. Mai mult, el de fapt susține până la capăt legitimitatea regimului și a politicii duse de comuniști, cărora „le putem reproșa în mod deosebit că principiile de bază cu care au atras multă lume n-au fost aplicate consecvent, nu s-a realizat societatea promisă a bunăstării și dreptății”. Ar fi prea complicat acum să intrăm în textele clasice ale marxismului, pentru o analiză serioasă, dar trebuie spus că natura criminală a comunismului și esența sa antiumanistă este cuprinsă în mod explicit în textele canonului marxist, pentru ca în literatura leninistă și stalinistă să fie și mai mult accentuate. Consecvența dusă până dincolo de limitele adevărului istoric, logicii și evidenței devine alibiul personal cel mai eficient. De aceea, înțelegem de ce dorm liniștiți mulți dintre cei care au creat și sprijinit regimul până la capăt, fie că au făcut parte din nomenclatură, securitate, armată, administrație sau pur și simplu din clasa muncitoare, și care în prezent regretă acel regim.

Dar Cornel Burtică a fost unul dintre cei care au contribuit (indirect) la căderea regimului comunist. Fiind un „credincios” în natura benefică a regimului și servindu-l cât se putea de onest în acele condiții, el a intrat inevitabil în conflict cu conducerea de partid și de stat, adică cu familia Ceaușescu și acoliții acesteia. A intrat în conflict cu o pătură politică profund coruptă, condusă de niște lideri vicleni, incompetenți, a căror megalomanie era vecină cu demența și care au împins România într-un dezastru mai mare decât cel „normal”, caracteristic celorlalte țări comuniste. Ca și Ion Iliescu, Silviu Brucan sau alții, Cornel Burtică a fost marginalizat în anii din urmă ai regimului comunist. Mai mult decât înfruntarea familiei Ceaușescu, contează faptul că, prin trimiterea la periferia sistemului a celor care ar fi putut să-l reformeze, regimul comunist a pierdut la vremea

respectivă orice șansă de reînnoire, ceea ce a grăbit prăbușirea sa, îngreunând în același timp eforturile de schimbare în tranziția către democrație. Un regim își pierde complet sensul de a fi când până și cei care au crezut în el își dau seama de falimentul sistemului și se dau sau sunt dați la o parte. Dezastrul comunismului românesc a fost atât de complet încât moștenirea sa pur și simplu strivește societatea postcomunistă, ca niște ruine care neputând fi înlăturate au fost incluse de mântuială în fundația a ceea ce ar fi trebuit să fie o construcție nouă. România nu își revine (nici economic, nici moral, nici din punct de vedere al mentalităților) din coșmar. Tocmai de aceea este esențială discutarea moștenirii comunismului, nu numai pentru că este o parte a trecutului istoric, ci mai ales pentru că face parte din prezent, iar ziarista Rodica Chelaru nu se sfiește să aducă în discuția cu Burtică tocmai partea din trecut care compromite prezentul.

Faptul că nu a fost până la capăt alături de Ceaușescu și de cei care au împins țara spre dezastru îl încurajează pe Cornel Burtică să scape de inhibiții și procese de conștiință. El abordează cu sinceritate câteva dintre tabuurile comunismului românesc. Chiar dacă nu o face dintr-o perspectivă apologetică, demersul său este în esență unul de reabilitare parțială a regimului comunist și a celor care l-au servit, într-un amestec ciudat cu explicații credibile cu privire la cauzele eșecului său. Gheorghe Gheorghiu-Dej, Emil Bodnăraș și chiar și Nicolae Ceaușescu (mai ales în prima perioadă) sunt înfățișați aici ca adevărați „oameni de stat” și „patrioți”. Reabilitarea monștrilor se face senin și necritic. Astfel, „Gheorghiu-Dej a preluat puterea și a început să conducă țara în momente tulburi ale istoriei noastre: țara ruinată de război, ocupația sovietică, sovietizarea țării, măsuri punitive împotriva moșierilor, împotriva burgheziei, fie mari fie mici, împotriva unei mari părți a intelectualității «burgheze», iar mai târziu chiar împotriva propriilor țărani”. Dej a făcut mult mai mult rău țării sale și a ordonat mai multe crime decât mareșalul Antonescu și totuși nimeni nu l-a acuzat de crime împotriva umanității. Doar Ceaușescu a beneficiat de un asemenea tratament din par-

tea colegilor mai tineri, într-un simulacru de proces. Chiar dacă recunoaște că Dej a îndeplinit neabătut agenda sovietică, Burtică îi atribuie meritul de a fi perceput „că socialismul sovietic nu este ceea ce se pretindea și de a fi pornit pe calea «independenței», mai întâi subînțeleasă, apoi explicită”. Aceste afirmații îndoielnice țin locul unei demonstrații cu privire la superioritatea socialismului românesc față de cel sovietic și în orice caz urmăresc involuntar inducerea percepției privind legitimitatea comunismului în România. Ceea ce nu au înțeles nici Dej, nici Ceaușescu, și nici subordonații lor, inclusiv Burtică cel de azi, este că prin desprinderea relativă de URSS și modelul sovietic comunismul românesc nu dobânda un plus de legitimitate. Cu toate acestea, vreme de decenii, Partidul Comunist Român și pilonii săi de susținere, Securitatea, armata, intelectualii comuniști, etc., au susținut tocmai această teză. Câtă vreme era unica teză permisă de propaganda oficială, mergea. Dar după doborârea printr-o revoluție anticomunistă a regimului comunist și a minciunilor care îl susțineau, argumentarea acestor teze este contrară logicii și adevărului istoric, dacă nu mai rău. Afirmațiile cu privire la Dej, cum că „a eliberat din pușcării mii de deținuți politici, intelectuali și țărani” (de parcă nu tot el i-ar fi pus acolo, provocând moartea atâtor), că „era un om inteligent, prudent în acțiune, își iubea țara” nu dovedesc loialitatea lui Burtică, cum probabil că își închipuie el, ci refuzul de a recunoaște natura perversă a arhitecților unui regim nelegitim, care a justificat necesitatea și validitatea revoluțiilor anticomuniste din 1989.

Pe aceeași linie a percepției personale, Burtică spune că „am cunoscut un Bodnăraș matur, profund antisovietic, nu l-am cunoscut pe spionul Bodnăraș”. În primul rând, mai important este că Bodnăraș era un agent GRU (sau NKVD) care a urmat fidel strategia lui Stalin de satelizare a României, la fel precum toți activiștii comuniști români, fără excepție. În acest sens, încercarea timidă a lui Burtică de a face o distincție între activiștii „români”, și cei „evrei” sau „străini” nu face decât să alimenteze resentimentele antisemite și credința în caracterul benefic al comunismului în măsura în care a devenit „al nostru”, adică românesc. Dar

prin epurarea de tip antisemit a PCR din anii '40 și '50, comuniștii români puneau în aplicare un semnal stalinist. Oricum, Burtică sesizează rolul cheie pe care Bodnăraș l-a avut în eforturile de slăbire a cordonului ombilical care lega Bucureștiul de Moscova. Cum a ajuns un agent sovietic să facă acest lucru și de ce sunt teme care merită studiate, dar fără arhivele KGB nu se poate face lumină. În afară de arhive, pentru a înțelege asemenea chestiuni aparent sofisticate, cercetătorul are datoria de a studia cultura politică a comunismului românesc, natura comunismului dâmbovițean, pe linia inaugurată de Vladimir Tismăneanu, care trebuie consultat în paralel cu mărturiile celor care fac acum confesiuni⁴.

Mai grave sunt ezitățile lui Burtică cu privire la Nicolae Ceaușescu. Tentația de a atribui tot ceea ce era mai rău soției dictatorului, Elena Ceaușescu, nu poate diminua vinovăția celui care i-a dat atâta putere. Burtică a fost însă un martor privilegiat al anumitor episoade, iar mărturiile sale îi vor ajuta pe istorici să reconstituie desfășurarea unor evenimente, iar pe politologi să explice mai bine felul în care funcționa sistemul de putere. El vorbește la un moment dat despre faptul că „partidul se instalase temeinic pe calea degradării — nu mai era omogen, devenise un conglomerat cu mai multe ideologii, convingeri foarte diverse“, dar nu își dă seama că vorbește despre degradarea a ceva care era degradat de la bun început. „Meritul“ lui Ceaușescu a fost de a fi împins partidul pe panta dezastrului, astfel încât a fost singurul partid comunist dintr-o țară fostă comunistă care a dispărut fără urmă și nici măcar nu a încercat să rămână în viața politică, ca un partid reformat, ba chiar să revină la

⁴ Dintre cărțile lui Vladimir Tismăneanu nu trebuie uitate *Arheologia terorii* (București: Editura Eminescu, 1992) *Fantoma lui Gheorghiu-Dej*, prefață de Mircea Mihăieș, traducere colectivă (București: Editura Univers, 1995), *Reinventarea politicului. Europa Răsăriteană de la Stalin la Havel*, studiu introductiv de Dan Pavel, traducere de Alexandru Vlad (Iași: Polirom, 1997). Este de așteptat ca istoria Partidului Comunist din România, pe care Tismăneanu o va publica în Statele Unite ale Americii, să aducă abordarea unitară, documentată și coerentă a unui ansamblu de probleme, care până acum nu a existat.

putere, așa cum s-a întâmplat în Ungaria, Polonia sau în alte țări. Anumite detalii date de Burtică cu privire la rolul Cancelariei, al Gospodăriei de partid sau cel al secțiilor de propagandă sau organizatoric sunt esențiale pentru depășirea înțelegerii superficiale a modului în care funcționa partidul unic. Deși uneori încearcă să mai spele câte ceva din „cinstea” unor activiști și securiști, el recunoaște până la urmă că „gradul cel mai ridicat de corupție era în Securitate” (în mod eronat o restrânge doar la cea internă, lucru pe care îl va contrazice prin altă mărturie) „și la comitetele județene și locale de partid”.

Burtică oscilează între impulsul de a salva parțial prestigiul partidului unic și al Securității (de pildă, „nu cred că trebuie să culpabilizăm întregul partid în legătură cu crimele lui Drăghici și ale Securității”) și descrierea modului în care funcționa Securitatea (internă și externă), în special raporturile cu conducerea PCR, în particular cu Ceaușescu. Partea cea mai valoroasă a cărții este cea descriptivă, în care fostul ministru al comerțului exterior reproduce anumite întâmplări, iar Rodica Chelaru are un merit excepțional pentru că știe pe care butoane să apese, ce întrebări să pună, asupra căror amănunte semnificative să insiste. În ciuda faptului că uneori are tendința de a atribui fostei poliții politice un rol mai mare chiar și decât al PCR, cu toate că nu a fost niciodată decât un instrument în mâinile acestuia, Burtică sesizează în mod corect relativa independență a Securității. Ea venea din secretul deplin al desfășurării activității, din natura misiunilor care i-au fost încredințate de-a lungul timpului, inclusiv aceea de a supraviețui după prăbușirea comunismului, precum și din faptul că diferitele sale servicii sau direcții primeau ordine contradictorii de la nomenclatura de partid (cum ar fi acela chipurile dat de Elena Ceaușescu ca să fie ascultat soțul ei, Nicolae Ceaușescu, șeful statului și partidului). Or, cine a studiat totalitarismul nazist știe că era organizat identic la nivelul serviciilor, prin dublarea, triplarea sau cvadruplarea lor, astfel încât să se supravegheze reciproc și ca nici unul dintre ele să nu aibă puterea supremă. Aflăm astfel că Securitatea se ocupa de „imaginea externă a lui Ceaușescu”, în colabora-

rea cu ziariști, scriitori, diaspora română și bisericile din străinătate, Patriarhia, sectorul de propagandă al Secției Externe a PCR. Demontarea rolului Securității în derularea afacerilor externe, rolul unor foști securiști (actuali politicieni) în deschiderea unor conturi fabuloase în valută, întărirea supravegherii partidului de către Securitate, din ordinul lui Ceaușescu, toate acestea sunt părți valoroase ale mărturiei obținute de Rodica Chelaru. Securitatea era un „stat în stat“, dar Burtică mărturisește că nu știe exact cum se desfășura controlul partidului și al lui Ceaușescu asupra acesteia, inclusiv la nivel financiar, ceea ce nu înseamnă că acest control nu era draconic, și nici care erau exact raporturile de putere⁵. Oricum, el recunoaște din interior faptul că Securitatea a jucat un joc „dublu“ (dacă nu triplu) și că secretarul general al partidului dimpreună cu PCR au fost trădați de Securitate, în decembrie 1989. Mărturia cea mai valoroasă cu privire la moștenirea comunismului și a Securității este cea privind recăștigarea rapidă de către aceasta din urmă a terenului pierdut. Infiltrarea agenților Securității în inima economiei libere a fost un plan întreținut cu fonduri masive, în dolari. Conform mărturiei lui Burtică, foștii agenți acoperiți din comerțul exterior și din alte domenii au primit câte 100.000 de dolari împrumut pentru a porni anumite afaceri și a înlesni operațiuni acoperite ale Securității, după desființarea ei oficială. Suma totală investită în această operațiune economică acoperită a Securității, după desființarea ei oficială, ca element represiv, criminal, ar fi fost de trei miliarde de dolari. Cine se ocupă în continuare de recuperarea banilor împrumutați foștilor (și actualilor) agenți, redirișarea lor, derularea în alte acțiuni,

⁵ Pentru modul contradictoriu de funcționare a poliției politice comuniste, merită consultate lucrări care dau relatări complementare, cum ar fi *Cartea albă a Securității* editată de Serviciul Român de Informații (volumele 23 August 1944–30 August 1948, *Istории literare și artistice*, 1969–1989), Ioan Mihai Pacepa, *Cartea neagră a Securității*, 3 volume, cu comentarii de Sorin Roșca-Stănescu, Cornel Dumitrescu, Adrian Severin, postfață de Dan Pavel (București: Editura Omega, 1999), Dennis Deletant, *Ceaușescu și Securitatea. Constrângere și dizidentă în România anilor 1965–1989*, traducere de Georgeta Ciocâltea (București: Humanitas, 1995).

despre toate acestea vom afla probabil din surse autohtone peste câteva decenii, sau mult mai devreme, dacă integrarea NATO va impune României transparența față de societatea civilă și Occident, precum și renunțarea la cei care au lucrat în structurile poliției politice. Această infiltrare a agenților Securității în economia de piață reprezintă un element de control peste timp, „în adormire”, care poate deveni cheie în destabilizarea ei și menținerea unui sistem centralizat. Oricum, prezența masivă a experților fostei Securități în noua economie poate să explice parțial și eșecul reformei capitaliste din România, care nu putea fi făcută de foștii agenți ai luptei socialismului împotriva capitalismului.

O mențiune specială merită mărturiile lui Burtică cu privire la evoluția relațiilor dintre comunismul sovietic și cel românesc de-a lungul timpului, inclusiv după revoluția anticomunistă din decembrie 1989. Desprinderea se produsese încă de pe vremea lui Dej și a lui Bodnăraș, pentru a căpăta o anumită pregnanță pe vremea lui Ceaușescu. Burtică crede în mitul ceaușist al independenței României față de URSS, care s-ar fi manifestat în refuzul „integrării” țării noastre „pe toate planurile și în toate domeniile”, fapt care îl făcea pe Ceaușescu să nu mai asiste la o serie de întâlniri la nivel înalt. Cu toate acestea, el confirmă ceea ce atâția alții au spus despre generalul Nicolae Militaru, care în ciuda faptului că a fost descoperit ca agent GRU (este greu de înțeles de ce numai el?) a fost mutat disciplinar din poziția de comandant al garnizoanei București în cea de adjunct la un minister marginal (!!!). Burtică nu mai spune nimic despre faptul că generalul Militaru a fost reactivat în decembrie 1989 și numit ministru al apărării naționale. Or, ce dovadă mai puternică există cu privire la dependența României socialiste față de URSS decât înlăturarea lui Ceaușescu, executarea sa rapidă și venirea la putere a unei echipe care avea strânse legături cu Moscova? Întrebarea reală este nu cea legată de independența liderilor comuniști față de URSS, ci aceea dacă influența Moscovei a continuat să se exercite asupra unor persoane, structuri, mecanisme și după prăbușirea comunismului sovietic.

Cartea de interviuri realizată de Rodica Chelaru este un eveniment editorial, care trebuie salutat. Este semnificativ faptul că puținele mărturii de primă mână au fost până acum obținute de doamne, care indiferent că profesează jurnalismul sau istoria pot inspira interlocutorilor mai multă încredere. Talentul și profesionalismul Rodicăi Chelaru reprezintă o parte din explicație cu privire la apariția acestei cărți, iar cititorii nu pot decât să-i ureze continuarea a ceea ce a început. În ciuda unor critici formulate aici, care nu sunt legate de persoană, ci de anumite împrejurări istorice și perceperea lor, Cornel Burtică trebuie felicitat pentru sinceritatea sa și încurajat să povestească tot ce știe pentru a doua ediție a cărții.

DAN PAVEL

Cuprins

<i>Cuvânt înainte</i> de ADRIAN CIOROIANU	5
<i>Introducere</i>	21
1. Începutul	23
2. Epoca Gheorghiu-Dej	49
3. În diplomație	61
4. Începutul „epocii de aur”	88
5. Propaganda	100
6. Jocuri de culise	125
7. „Cutremurele” din anii '70	146
8. Securitatea	154
9. Criza economică	182
10. Din nou, despre Ceaușescu	194
11. Elena Ceaușescu	213
12. În loc de concluzii	223
 <i>Cornel Burtică și moștenirea comunismului</i> de DAN PAVEL	 243

Editor: GR. ARSENE

CURTEA VECHE PUBLISHING

str. arh. Ion Mincu 11, București

tel./fax: (01)222.57.26, (01)222.47.65

e-mail: arsene@rnc.ro

web: www.curteaveche.ro

CURTEA VECHÉ PUBLISHING

arh. Ion Mincu 11, București

tel./fax: (01) 222 57 26, 222 47 65;

e-mail: arsene@rnc.ro; internet: www.curteaveche.ro

Talon de comandă

Curtea Veche vă oferă prin acest talon cărți cu reducere de aproximativ 15% și taxe poștale gratuite. Completați căsuța corespunzătoare titlului pe care doriți să-l comandați cu numărul de exemplare dorite, indicați apoi datele dumneavoastră și trimiteți talonul pe adresa editurii. Plata se face ramburs în momentul primirii coletului.

Editura își rezervă dreptul de a modifica prețurile cărților.

COLECȚIA CĂRȚI CHEIE

AUTOR	TITLU	PREȚ (redus)
☐ Dale Carnegie	Secretele succesului	85.000
☐ Napoleon Hill	De la idee la bani	70.000
☐ David J. Schwartz	Puterea magică a gândului	70.000
☐ John Chaffee	O călăuză sigură	70.000
☐ Walter Anderson	Curs practic de încredere	70.000
☐ David Reuben	Tot ce ai vrut să știi despre sex*	85.000
	* Dar ți-a fost teamă să întrebi™	
☐ Maxwell Maltz	Psihocibernetica	70.000
☐ Norman V. Peale	Forța gândirii pozitive	70.000
☐ Steven K. Scott	Pași simpli către vise imposibile	70.000
☐ Les Giblin	Arta dezvoltării relațiilor interumane	70.000
☐ Henriette A. Klauser	Notează și acționează	70.000
☐ William Glasser	Cum să alegem fericirea	70.000
☐ Zig Ziglar	Putem crește copii buni într-o lume negativă!	70.000

☐	Dale Carnegie	Lasă grijile, începe să trăiești	85.000
☐	Alan Loy McGinnis	Importanța prieteniei	70.000
☐	Gary Chapman	Cele cinci limbaje ale iubirii	70.000
☐	Zig Ziglar	Dincolo de vîrf	70.000
☐	Robert T. Kiyosaki	Tată bogat, tată sărac	70.000
☐	Dale Carnegie	Cum să vorbim în public	70.000
☐	Glenn Van Ekeren	Drumuri spre fericire	70.000
☐	Spencer Johnson	Cine mi-a luat Cașcavalul?	70.000
☐	Allan Pease	Întrebările sînt, de fapt, răspunsuri	70.000
☐	Og Mandino	Al doisprezecelea înger	70.000
☐	Og Mandino	Cel mai vestit vînzător din lume	70.000
☐	Burke Hedges	Afirmă-te sub propria firmă	70.000
☐	Norman V. Peale	Spune „pot” și vei putea	70.000
☐	K. Blanchard, S. Johnson	Manager la Minut	70.000
☐	Daniel Goleman	Inteligența emoțională	85.000
☐	John C. Maxwell	Cum să devii popular	70.000
☐	M. Scott Peck	Drumul către tine însuși	85.000
☐	Jinny S. Ditzler	Cel mai bun an	70.000
☐	Og Mandino	Alegerea	70.000
☐	Zig Ziglar	Motive pentru a zîmbi	70.000
☐	Spencer Johnson	Da sau nu	70.000
☐	John C. Maxwell	Realizează-te pe deplin	70.000
☐	Bill Quain	10 reguli de încălcat & 10 reguli de urmat	70.000
☐	Jacques Salomé	Dacă m-aș asculta, m-aș înțelege	85.000
☐	Jim Dornan	Puterea parteneriatului	70.000
☐	Anthony Robbins	Pași uriași	70.000
☐	F. Lelord, Ch. André	Cum să ne purtăm cu personalitățile dificile	85.000
☐	Aldo Carotenuto	Un triumphi psihanalitic	70.000

FAMILIA LA CURTEA VECHE

AUTOR	TITLU	PREȚ (reduc)
☐ Ross Campbell, Gary Chapman	Cele cinci limbaje de iubire ale copiilor	70.000
☐ Zig Ziglar	Secretul căsniciei fericite	70.000
☐ Spencer Johnson	Mamă la minut	55.000
☐ Spencer Johnson	Tată la minut	55.000
☐ Allan Pease Barbara Pease	De ce bărbații se uită la meci și femeile se uită în oglindă	85.000
☐ Gary Chapman	Speranțe pentru cei despărțiți	70.000
☐ Ross Campbell	Copiii noștri și drogurile	70.000
☐ Ross Campbell	Educația prin iubire	70.000
☐ Gary Smalley	Cum să-ți înțelegi soțul	70.000
☐ A. Faber, E. Mazlish	Comunicarea eficientă cu copiii	70.000
☐ Jacques Salomé	Vorbește-mi... am aștepta să-ți spun	85.000
☐ Gary Smalley	Cum să-ți înțelegi soția	70.000

POVESTEA SUCCESULUI

AUTOR	TITLU	PREȚ (reduc)
☐ Alexandru Răducanu	Andreea Marin	110.000

COLECȚIA PROMETEU

AUTOR	TITLU	PREȚ (reduc)
☐ Gene I. Rochlin	Calculatorul: binefacere sau blestem?	85.000

OM • IDEE • SOCIETATE

AUTOR	TITLU	PREȚ (reduc)
☐ Vesna Goldsworthy	Inventarea Ruritaniei	100.000

CÎTE CEVA DESPRE

AUTOR	TITLU	PREȚ (reduc)
☐ M. Hyde	Cîte ceva despre Jung	55.000
☐ D. Robinson	Cîte ceva despre filozofie	55.000

☐	J. Schwartz	Cîte ceva despre Einstein	55.000
☐	N. C. Benson	Cîte ceva despre psihologie	55.000
☐	R. Appignanesi	Cîte ceva despre Freud	55.000
☐	D. Robinson	Cîte ceva despre Platon	55.000
☐	Z. Sardar, B. Van Loon	Cîte ceva despre mass media	55.000
☐	R. Hinshelwood	Cîte ceva despre Melanie Klein	55.000
	S. Robinson, O. Zarate		
☐	Z. Sardar, B. Van Loon	Cîte ceva despre Studii culturale	55.000
☐	F. Pirani, C. Roche	Cîte ceva despre Univers	55.000
☐	Z. Sardar, I. Abrams	Cîte ceva despre haos	55.000
☐	L. Gane, K. Chan	Cîte ceva despre Nietzsche	55.000

Vă recomandăm și următoarele titluri:

AUTOR	TITLU	PREȚ (reduc)
☐ * * *	„Dosarul” Eliade (vol. I–V) fiecare	60.000
☐ Zorela Creța et al.	Dicționar al limbii române actuale	70.000
☐ C. Corciovescu, B. Rîpeanu	Cinema... un secol și ceva	330.000
☐ Ion Biberi	Thanatos	70.000
☐ Alice Botez	Cartea realităților fantastice	60.000
☐ Ion D. Sîrbu	Iarna bolnavă de cancer	50.000
☐ Ion Brad, M. Anton	Monologuri paralele	50.000
☐ Vesna Djapić	Povestea Stanislavei	50.000
☐ Geo Dumitrescu	Poezii	200.000
☐ Geo Dumitrescu	Poezii / Gedichte (ediție bilingvă româno-germană)	55.000
☐ Velimir Hlebnikov	Opere alese	50.000
☐ Rhea Cristina	22 de martori la Destin	75.000
☐ Rhea Cristina	România care a dispărut	70.000
☐ Ion Biberi	Lumea de mîine	75.000
☐ Monica Patriciu	Portrete paralele	55.000

☐ Rodica Chelaru	Culpe care nu se uită (convorbiri cu Cornel Burtică)	70.000
☐ Olga Greceanu	Ura care ucide	60.000
☐ Pr. Tudor Ciocan	Citind Filocalia	60.000
☐ Ignatie Monahul	Viața în duh filocalic	75.000
☐ Emil Manu	Generația literară a războiului	75.000
☐ Emil Manu	Ion Minulescu și conștiința simbolismului românesc	75.000
☐ Emil Manu	Reviste românești de poezie	75.000
☐ Carol al II-lea	Jurnal (vol. IV)	75.000
☐ Carol al II-lea	Jurnal (vol. V)	75.000
☐ Grigore Trancu-Iași	Memorii politice (1921–1938)	70.000
☐ Const. C. Giurescu	Viața și opera lui Cuza Vodă	70.000
☐ C. M. Lungu și I. A. Negreanu	România în jocul marilor puteri (1939–1940)	80.000
☐ George Potra	Contribuțiuni la istoricul țiganilor din România	75.000
☐ Adrian Cioroianu	Scrum de secol	70.000
☐ Mircea Vasilescu	Mass-comedia	70.000
☐ Virgil Nemoianu	Tradiție și libertate	80.000
☐ Călin-Andrei Mihăilescu	16–17. Renaștere, manierism, baroc	75.000
☐ Tudor Octavian	Povestiri	60.000
☐ Tudor Octavian	Oameni normali	60.000
☐ Ioan Slavici	Primele și ultimele	60.000
☐ Toma Spătaru	Zbateri	80.000
☐ Aurel Mihailopol	Sărut mîna, coniață, a venit fotografu'	50.000
☐ Suzan Mehmet	Sau nu	40.000
☐ Sanda Faur	Tanti Cleo din New York	40.000
☐ Paul Ștefănescu	Știință versus crimă	190.000
☐ Lazăr Cârjan		
☐ Mioara Badea	Cecul — titlu de credit și instrument de plată	70.000

Vă rugăm să completați talonul cîteț, cu majuscule și să-l trimiteți pe adresa:
CURTEA VECHIE PUBLISHING, str. arh. Ion Mincu nr. 11, sector 1, București

Nume Prenume

Vîrsta Localitatea județul

strada nr. bl. sc. ap.

Cod poștal Telefon Semnătura

Data: